Записки НТШ

т XL (40) 1901 р.

ІІ в

Рік X. Р. 1901 кн. II. Т. XL.

ЗАПИСКИ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяці під редакциєю

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN
DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEVŚKYJ.

X Jahrgang. 1901, II B. B. XL.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

Вийшло 1 (14). II. 1901.

Зміст XL тому.

Inhalt des XL Bandes.

Inhalt voriger Bände siehe letzte Seite des Buches.

Причинок до історії повстання Наливайка.

Подав Василь Доманицький.

В останні часи початковій історії козаччини значно пощастило; мало не що року випливають по троху деякі історичні подробиці, що помагають мало-по-малу дійти до зрозуміння доси неясних та суперечних питань в сій сфері.

До таких питань, що починають розвиднювати ся, повинні ми залічити й питанне про склад участників в перших розрухах козаччини, становище материяльне їх проводирів, відносини останнїх до уряду та до иньших верств Речи посполитої і т. и. В сїм напрямі вельми цїкаві нові дані зустрічаємо в статї проф. М. Грушевського „Материяли до історії козацьких рухів 1590-х рр.“ [1]), де знаходимо не одну відповідь на деякі неясні доси питання. Між иньшим документи, що подає д. Грушевський в своїй статї (XII і XVI), сьвідчать, що між козаками і деякими визначними репрезентантами українського шляхоцтва істнували зносини, хоч не цїлком доказані судово; так про Лободу нпр. казали, що він позичив гроші і полишив ріжне майно у київського войського Семена Бутовича; на київського судїча Матвія Немирича була претенсия, що нїби то він переховав майно якогось козака Андрія і взагалї брав участь у козацьких рухах, і т. и.

Отже на доказ істновання таких зносин козаків з шляхоцтвом подаємо новий документ, узятий нами з „Liber inscriptionum grodu Camienieckiego за рр. 1596—1598, л. 25“ [2]).

---

[1]) Записки Наук. Тов. ім. Шевченка, т. XXXI—XXXII.

[2]) Тепер у київському Центральному архиві під числом 3616. За вказаннє сього документу приношу щиру подяку молодому історикови д. Пулавскому.

Документ сей припадає на осінь 1594 року, коли Наливайко і Лобода з кількома тисячами козаків (коло 6.000) покинули Язловецького і підняли на свою одвічальність похід на турецькі міста — Кілїю і Тегинь. Похід сей з початку щасливий, мав дуже невеселий фінал: коли козаки вертались до дому, молдавський господар Арон з 7.000 Волохів та Турків напав на них, до півтора тисячи перебив і відібрав назад усю козацьку здобич. Козаки під проводом Наливайка з'явились після сього під Браславом. Се було коло половини вересня 1594 р., бо 6-го вересня, коли почались у Браславі судові „рочки", їх ще тут не було. В вереснї козаки чинили розправу з браславською шляхтою, а уже в жовтнї з Лободою та Наливайком в числї до 12.000 (коли повірити Бєльскому) виступили в Молдавщину, спалили і пограбували Цецору та Яси, узяли велику здобич, і після того, не хапаючись (бо спочивали на Поділю), повернулись на Україну. Тут до них прилучилась сила „хлопства", яке чинило напади на маєтности приватних осіб і вельми грабувало їх (Гайденштайн, II, 327 та иньші). Мабуть десь коло сього часу Наливайко надумав порахуватись з гусятинським дідичем Мартином Калиновским, що його батькови без усякої причини „żebra pokołatał" так, що той від сього і вмер (Broel - Platter Zbiór pamiętn. do dziejów polsk. II, 215), і взагалї багато чинив неприємностий родинї Наливайків, ради чого остання мусїла перебратись до Острога.

Поданий низше документ сьвідчить по части про відносини Наливайка до згаданого М. Калиновского, але ще більш — до другого — пана Тарановского[1]). З сим останнїм Наливайко навязав досить тїсні відносини. У них були спільні інтереси; вони роблять оден одному ріжні послуги, листують ся між собою. Бачимо, що Тарановский разом з листами посилає Наливайкови червоний „czermak pułskarlatny", підбитий блакитним оксамитом, 10 повних барилок рушничного пороху, пів барилки горілки, трохи зеленого ліонського („luńskiego") сукна і 8 штук олова.

Післанця, козака, на імя Фелїкса („pomocznika Semiona Nalewajka"), піймали з усіми сими речами слуги Калиновского

[1]) Як вказує титул „галицького підчашого" — се Андрій Тарановский — відомий дипльомат того часу; він не раз виконував посольські обовязки, їздив до цанського та шведського короля, їздив в Альзацию, кілька раз в Порту; в 1573 р. був і в Москві (Heidenstein, I, 163—164; Paprocki, 330; Niesiecki, IV, 303; Orzelski, II, 98—106); Niesiecki IX, 6.

і привели до замку в Камінець до старости Яна Потоцкого. Колиж прибув на судову сесию Калиновский, то на підставі доказів його слуг і за намаганнєм усїх присутних, що хотїли сього козака четвертовати, бо бачили його в Гусятинї в склепі, — Потоцкий всадив його до вязниці і після дозволу і згоди усїх присутних на рочках відкрив листи, що були знайдені при козакови. Оден лист був від пана Тарановского до якогось пана Слотвіньского, де він свого слугу іменує козаком, а другий лист (при згаданих вище речах) від тогож таки Тарановского та його управителя до Наливайка.

Коли почали козака випитувати, він признав ся, що їздив від Тарановского до Наливайка і привіз йому від Наливайка дві бранки, дві „tkanky“ і дві коштовні кошульки. Коли опісля при виборі депутатів пан Тарановский давав поясненя в сїй справі, то оповідав, що справдї Наливайко прислав йому дві бранки та иньші річи, але він у сьому — чоловік сторонній; показував навіть лист від Наливайка до нього, в якому той писав: „посилаю вашій мосци „łamane za dobre“, але йому тих річий, окрім вище згаданих, не віддано, а й ті він вернув назад Наливайкови, бо се було чуже добро. При тім слуги Калиновского ствердили, що козака сього вони бачили в Браславі з Наливайком, та й козак сьому не заперечував. Тому що Тарановский поручивсь за останнього, що він не втече з вязниції, — йому дали волю ходити свобідно по замку, але він таки утїк.

Потім Яків Претвіч, каштелян каменецький, в сїй справі посьвідчив таке: він чув на соймику депутатів, коли була скарга від пана Калиновского на пана Тарановского, що Наливайко, зруйновавши замок пана Калиновского, зараз же таки звідси відіслав через слугу пана Тарановского чимало річий до сього останнього. А коли в сїй справі Тарановский давав пояснення, то признав ся сам, що Наливайко прислав йому бранок, дорогоцїнних кошульок та иньших річий чимало, але він того не брав, — то все було у його управителя, і їх відіслано потім назад. Він сам показував лист Наливайка, в якому сей просив, аби вдячно відібрав від нього ті „упоминки“, що йому засилає, та щоб не мав на нього зла за те, що посилає йому „złamane za dobre“.

Подібно показав і Микола Ланцкороньский, підкоморий каменецький, що на елекциї депутата в Каменцю в вересні 1595 р. був при тім, коли Тарановский показував в колї лист Наливайка, який

йому в тім листї за якісь послуги (chęci) дякував і посилав річи „łamane za dobre“. Сї річи, між иньшим дві бранки, Тарановскому привезено в його неприсутности і віддано з листом його управителеви, а він, Тарановский, відіслав їх Наливайкови назад, а сам подав скаргу на пана Калиновского за те, що піймав його слугу і з порохом віддав до Каменецького ґроду. Про се ширша справа мала бути в ґродї Каменецькому, але сих книг у київському архиві нема.

Testimonia ex parte Kalinowski contra Taranowski.

Generosus Ioannes Potocki de Potok, terrarum Podoliae generalis capitaneus camenecensis et lattyczowiensis, exercituumque regni campestris notarius, existens officiose a generoso Martino Kalinowski in Usziathin herede requisitus, ut coram iudicio presenti terrestri Camenecensi et actis eiusdem relationem ex debito officii sui capitanealis faceret, quomodo ad officium suum castrensem capitanealem camenecensem quidam Felix per famulos ejusdem generosi Martini Kalinowski cum rebus certis, to iest z listamy pewnymy y rzeczamy przy nym będączimy, yako z czermakiem czerwonym pulskarlatnim, atlasem blekitnim podbity, dziesiączią beczulek pelnich prochu rusniczznego, polowicze beczulki yedni gorzalki, poczwarta lokczia sukna luńskiego zielonego y osm sztuk olowiu — poimanego, iako pomocznika Semiona Nalewaika kozaka, traditus erat, — qui quidem generosus Ioannes Potocky, capitaneus camenecensis taliter ea gesta esse coram iudicio et actis presentibus terrestribus Camenecensibus personaliter comparens recognovit:

Iz sludzi pana Kalinowskiego, poimawszy iakiegosz kozaka, ktory s prochamy, olowem y ynszimy rzeczamy od pana Taranowskiego yechal do Nalewaika, przywiedli go na zamek do urzędu yego y z timy rzeczamy wszistkimy, ktorego nie chczial on pierwy przyiącz, acz by sam pan Kalinowski byl przy tym. Potym sam pan Kalinowskj przyiachal z nim na roky sządowe; tam, za radą ich msc. wszistkich, ktorzy na ten czas byly, y za instigacią slug pana Kalinowskiego, ktorzy chczialy tego kozaka cwiartowacz, ysz go w Usiathinie w sklepu wydzely, — przyiąl onego do więzienia y te lysty, ktore sie nalazly przy nym, otworzilem za pozwolieniem y zgodą wszistkich na rokach będączych. Ieden list byl od pana Taranowskiego do Slotwinskiego, w ktorym lysczie tego slugę kozakiem mianuje, drugy lyst od tegosz pana Taranowskiego y od urzędnika yego do Nalewaika, przy tych rzeczach. O czo gdy byl ten kozak requirowany, przyznal sie, yz on od

pana do Nalewaika yezdzial y przywiozl panu od niego branki dwie, tkanki dwie y dwie kosulcze perlowe. Potym, gdi na electiei pan Taranowski dawal sprawe o sobie, powiedzial, ,yz mu branki Naliewaiko przyslal y insze rzeczy, alie sie on tego nie chczial tknącz; pokazal tez y lyst od Naliewaika, w ktorym pyszal: posylam wasz. moscz. lamane za dobre, ale mu tego nie oddano okrom·tych rzeczi wyszszei mianowanich, ktore zasie potym odeslac byl Nalewaikowy mial pan Taranowski, czo sam twierdzial, wydziącz to bycz rzeczy czudze. To tesz sludzi pana Kalinowskiego zeznali, yz tego kozaka w Braczlawiu przy Naliewaiku wydziely, do tego sie y ten kozak przyznal. Do tegosz tez pan Taranowski ręczel urzędowy, ysz ten kozak nie mial ucziąc z więzienia (~~zacziem~~ wolno po zamku chodzial, a w tym ucziekl) y obieczującz, by tesz dobrze ucziekl, — stawycz go zawzdi do sprawy.

Item magnificus Iacobus Pretwicz de Gawrony, castellanus camenecensis et capitaneus trembowliensis etc. coram iudicio et actis presentibus terrestribus camenecensibus personaliter comparens ad eiusdem generosi Martini Kalinowski officiosam requisitionem in causa praefata, eam relationem fecit recognovitque: zem sliszal na seymiku deputackim, kiedy byla skarga od i. m. pana Kalinowskiego na pana Taranowskiego s strony tego, iz kiedy Naliewayko, zlupywszy zamek pana Kalinowskiego, tedi tamze zarasz przy tym bytunku, kiedy tesz byl sluga pana Taranowskiego, ztamtąd przyniosl niemalo rzeczy do pana Taranowskiego od Naliewaika poslanich. Potym, kiedy czyniąl na to obmowę pan Taranowski, prziznal sie sam do tego, ze mu Naliewaiko poslal branek, kossulek perlowych y ynszich rzeczy niemalo, „aliem ia tego nie bral, — iest to przi urzędniku moim". Do tego ukazal lyst, kedi tesz Nalewaiko pysal do niego, prossącz, aby wdzięcznie od niego to przyiąl te upominki, czo mu possela, do tego, zeby nie mial za zle, ze mu possela zlamane za cale — tego nie wiem, czo yedno to, czom sliszal, zeznawam.

Post hoc generosus Nicolaus Lanczkoronski de Brzezie, succamerarius camenecensis, coram eodem iudicio et actis terrestribus camenecensibus personaliter comparens, in causa hac eam relationem fecit: na elekciei deputata w Camienczu, ktora się odprawowala feria secunda post Natiwitatem Mariae in anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo quinto, bylym przy tym, gdy i. m. pan Taranowski, podczassy haliczki, ukazowal list od Naliewaika w kolie, ktory mu tam za iakiesz chęci ten go Naliewaiko dziękuie, dokladającz tego rzecz „rzeczi lamane za dobre posselam", — jakosz się do tego znal pan Taranowski, ze tam yakiesz branki dwie y insze rzeczy poslal byl Na-

lewaiko do niego, ktore w niebytnosczy yego kozak albo sluga oddal urzędnikowy pana Taranowskiego y z lystem tym, ktore zasie rzeczy pan Taranowskj powiadal, isz ye odeslal Naliewaikowy nazad, a sam się tesz uskarzal na i. m. pana Kalinowskiego, ze mu slugę poimal y do grodu kamienieczkiego oddal, y s prochi, o cziem szersa sprawa iest w grodzie kamienieckim.

Quae praemissa omnia taliter gesta esse iudicio presenti retullerunt per suam personalem recognitionem.

Київський Центральний Архив, книга ч. 3616 — Liber inscriptionum ґроду Камінецького, 1596, 1597, 1598 рр., л. 25—27.

1848 рік і Львівська руська духовна семінария.

Подав

Юрий Кміт.

Шукаючи звісток до житеписи Миколи Устияновича між актами львівської руської дух. семінариї стрінув я при тій нагоді кореспонденцию ректората і митрополичої консисториї в справі подій 1848 р., котрих відгомон протиснув ся й між семінарські мури. Правда, кореспонденция має не багато інтересних даних, бо як урядовий комунікат вдоволяєть ся загальниками, понайбільше стереотиповими змальованями провин і остраху. Але все таки є тут деякі риси, що причиняють ся до пізнаня тодішньої академічної руської молодіжи і иньших сучасним чинників, як також до пізнаня того, як доторкнув ся рух 1848 р. мурів дух. семінариї.

По наказу „високої краєвої президиї“ духовні власти пильно наглядали питомців від 1846 р., аби не входили в ніякі зносини „з підозреними людьми“; приказано робити „пошукування“ — „часті і ненадійні ревізиї книжок“. До ґуберниї йшли доноси, що в семінариї є „ворохобні елементи“, що питомці читають „заказані книжки“. „Dem hohen Landes-Präsidium ist angezeigt worden, dass die Zöglinge des hiesigen gr. k. Seminariums sich mit dem Lesen verbothener Bücher befassen“. Приказано отже „die eindringlichsten Nachforschungen vorzunehmen... alle Zöglinge sorgfältigst zu überwachen“ і звістити про все консисторию (Nr. 30). Вже в тому році були між питомцями ріжні наради і сходини. „Alumnus Cerkiewicz arrogans, protervus, subordinationis impatiens et perversae indolis

pertinet ad illos, qui motores tumultus 6 et 7 martii 1846 in seminario fuerunt“ (Nr. 366).

З актів видко, що 1848 р. семінаристи поділили ся на дві частини: одні симпатизували з польськими революционерами, — сї були „ворожо успоблені проти руської нациї і правительства“; руська нация отже і правительство зведені тут до спільного знаменника. Иньші знову „учили ся пильно“ і сповнювали належно свої „officia“, та домагали ся, аби усунено „ругештерерів“. Революцийні симпатиї перших були дуже прімітивної вдачі, а иноді й дуже низької. Цїла їх суть обмежувала ся головно на конфедератцї, білих кокардах, огляданю вправ ґвардистів, „шопках“ і „ґереґах“ в самій семінариї, та пізнім приходї з міста до семінариї. Клявзура зломана, тим то „шкарт був у роботї“, себ то був можливий вихід без дозволу і проходжуванє по ріжних закамарках до пізної години ночи. До революцийних проводирів підходить найвлучнїйше сучасний семінарський технїчний термін „шлеґер“, значить — чоловік без висших змагань, звичайно безхарактерний, але за те здібний до геройських дурниць. І таким людям доводить ся иноді сказати або зробити дещо різького, та воно лише здаєть ся на око чимсь незвичайним; на дїлї-ж се більше хвилеве, несьвідоме, припадкове, модне, тим то інтересне тільки для незрілих, безкритичних і безідейних людей. Говорю се для того, бо й між демонстрацийними виступами прихильників польського революционїзму і польського патриотизму є дещо на око різке, сьміливе, та воно лише на перший вигляд таке сьміливе. Усї ті семінарські революцийні проводирі — се „шлеґери“. Теольоґічною наукою вони не займали ся, духовних домашнїх обовязків не виповнювали, іґнорували; сьвітською наукою і лїтературою майже зовсїм не інтересували ся, а зрештою до сих останнїх не легкий був приступ і нагода, як се вказує протоколярне зізнанє одного питомця: Ponieważ żadnych książek świeckich ani przez ciąg mojego bytu w seminarium ani na świecie będąc nie czytałem, przeto ani takowe daremnie, ani za pieniądze dostawać nie starałem się. Nie jestem dziecięciem, ażebym nie przewidział, jakie skutki z tego mogłyby wyniknąć, gdybym się zatrudniał podobną lekturą. Zresztą kto widział u mnie takowe książki, niech powie do oczu. Одні з них проводили час на грі в карти, а деякі між ними були „ad potum proclives“. Се була summa summarum їх роботи. 1848 рік промайнув для них безслїдно. Не було тут вироблених політичних поглядів, анї політичної самосьвідомости, анї якихось

поступових гадок. Се що вони робили, робили в дусї модної фанфаронади і по нормам „ґереґи“. А що се правда, найкраще вказує безслїдне й незамітне пізнїйше житє сих провідників. Уся робота їх завершила ся на тих „шопках і ґереґах“.

Яка була діяльність сих „ворохобників“ під час самого руху, найлїпше видко з консиґнациї 1848 р. Наведу найважнїйших:

Lubowicz Petrus — nulla examina secundo sem. fecit, contra nationalitatem Ruthenam infestus, rusticos, qui ligna advexerunt, persuadebat, ne tirones ad militiam tradant.

Naumowicz Joannes — kokardy — konfederatki — promotor sinistrae sentiendi rationis inter alumnos; vagabatur, monitiones respuebat et rusticis praelectiones tenebat, sicut Lubowicz.

Żegałowicz rusticos in sem. comparentes ut partes Polonorum teneant adhortabatur, eis signa nationalia assuebat, et eos na Radę polską introduxit.

Czaczkowski I. sensa sua contra regimen publice manifestavit tempore introductionis Rady ruskiej; perversae et regimini contrariae sentiendi rationis; in sem. tolerari non potest.

Janowicz Alexander chartifoliis ludere amavit, uti 24 martii 848, de quo monitus dixit: że już nie konsystorz, ale naród będzie parafie rozdawał, fumator, clamores excitans.

Strumiński pro pecunia chartifoliis ludebat, statuta sem. spernebat et hisce se conformare nec solus voluit, sed cum suis sociis Krynicki, Mojseowicz, Łomnicki, Dudykiewicz, Naumowicz etiam alios suae classis ad similem sentiendi modum stimulavit. Ob negligentiam in studiis abstinentia a toto prandio punitus. Monita prof. Gierowski nihili habuit, — naród prezenty dawać będzie.

Biliński Josephus — між иньшим — primus erat, qui diebus martii mitram „konfederatka“ dictam inter alumnos gestavit; ille, dum alumni tumultum concitarunt die 27 martii, verba protulit: „Jeżeli się VRector nie ustąpi, to okropnych wypadków spodziewać się można“ — ille quoque arma postulavit; devotiones ei non placent.

Dudykiewicz Theoph. II.: mitram „konfederatka“ dictam gestavit, cum membris legionis acad. frequenter conversabatur, frequenter tarde domum rediit, subdole agebat; talis, qui subdole agit, est periculosior.

До сьої консиґнациї долучаємо переписку ректората з консисториєю, де зазначені тодїшні подїї і спосіб, як вони відбивали ся в семінариї. Подана далї переписка духовних і сьвітських властей в справі руської дух. семінариї доповняє де в чому історию „мартових рухів“ у Львові 1848 р. Остатнїй акт важний як причинок до біоґрафії Наумовича, бо се акт його виключеня з дух. семінариї.

I.

Nr. 131. Hochwürdigster Herr Bischof!

Am gestrigen Tage, um ½3 Uhr Nachmittag, erschienen im hiesigen Seminarium einige Jünglinge, die sich für Deputirten der Akademiker ausgaben, mit der Aufforderung, dass der Gefertigte sammt den Zöglingen sogleich im Universitätsgebäude, zur Unterzeichnung der an S-e Majestät gerichteten Petition erscheine. Der gehorsamst Gefertigte entschuldigte sich, dass er dieser Aufforderung auf der Stelle nicht entsprechen könne, weil einige Zöglinge zur Begräbniss des im lateinischen Seminarium verstorbenen Zöglings sich begeben haben, dann weil der Gefertigte als Priester, wie auch die Zöglinge sich in keine politische Angelegenheiten einmischen können, und dies um so weniger ohne Vorwissen und Bewilligung des vorgesetzten Konsistoriums.

Mitterweile wurde der H. Studien-Präfekt in das Universitätsgebäude abgesendet, um Auskunft einzuholen, was daselbst vor sich geht, konnte aber im Wesentlichen nichts erfahren.

Der Gefertigte hat sich vorgenommen inzwischen Eure bischöfliche Gnaden um den Rath zu bitten, was zu thun sei, wurde aber von einer Masse auf der Strasse vis a vis des Wronowskischen Hauses aufgehalten, aus dem Wagen herausgezogen und nach Haus zurückgeliefert (На боці дописано: Der aus Seminarium entlassene Klem. Leo erchien während der Exhortation in Musäum und schrie: Do akademii, Panowie!) Eine Menge Leute verschiedenen Standes und Geschlechts, welche den ganzen Platz vor dem Seminarium bedeckte (Studirende, Zöglinge des lat. Seminariums, Beamten, Handwerker, Juden und Weiber!) drang in den vor dem Musäum des Seminariums befindlichen Hof. Ein gewisser Dobrzański hat in der Mitte dieses Hofes einen Wasserbodingen bestiegen, und die verfasste Petition in der polnischen Sprache vorgelesen, wo er von der versammelten Menge sehr oft unter dem Ausruf: bravo, beklatscht wurde.

Nach Beendigung dieser Vorlesung erscholl das Geschrei, dass der Gefertigte sammt allen Zöglingen sich in das Universitätsgebäude zu begeben habe.

Der Gefertigte, der Gewalt nachgebend, wurde in einem Fiaker gleichsam unter einer Wache dorthin gebracht, wo ihm ein Stempelbogen zur Fertigung gereicht war; so lange es möglich war, hat der Gefertigte dieser Forderung ausgewichen, musste aber endlich nachgeben und unterfertigen.

Während der Gefertigte in das Universitätsgebäude abgeführt wurde, haben einige Zöglinge den Entschluss gefasst, im Seminarium zu bleiben, allein die Deputirten der Akademiker, wie sie sich nannten, haben alle Dormitorien untersucht, und die zu Hause gebliebenen Zöglinge in das Universitätsgebäude beschieden. Selbst aus dem Zimmer H. Spirituals mussten zwei Zöglinge weggehen.

Weil die Zöglinge sub Nr. 6. die Thür nicht öffnen wollten, so haben solche die oberwähnten Deputirten erbrochen, und die Zöglinge in die Academie gehen lassen.

Gegen 6 Uhr haben, der Gefertigte konnte nicht erfahren auf wessen Geheiss, einige Zöglinge sich der Deputation zu S-r Erlaucht angeschlossen, und zwei von diesen: Biliński Joseph und Krynicki Theophil sind auf dem Balcon des Gouverners gesehen worden.

Es war daher keine Vesper, keine Correpetition und Silentium am gestrigen Tage und erst gegen 7 Uhr Abends sind die Zöglinge im Seminarium beisammen gewesen. Der Gefertigte hat die Zöglinge zur Ruhe und Ordnung ermahnt, und die strenge Beobachtung der Hausstatuten denselben empfohlen.

Lemberg am 20 März 1848.

Heute geht alles seinen gewöhnlichen Gang, nur nach den nachmittäglichen Collegien sind Krynicki Theophil und Garbaczewski Michael mit weissen Cocarden auf dem Hute nach Hause zurückgekommen.

Hierüber wird der pflichtschuldige Bericht Euer bischöflichen Gnaden in Ehrerbiethung erstattet.

На боці: An den Hochwürdigsten H. H. Gregor Jachymowicz, Bischof von Pompejopolis, Doktor der Theologie und Philosophie.

Bericht des Sem. Rektorats über das am 19 März l. J. in dem Seminarium Geschehene.

II.

Nr. 161. Hochwürdigstes Metropolitan-Ordinariat!

Nach den am 19 März l. J. ausgebrochenen Unruhen sind noch am 20 März l. J. die Collegien im Universitätsgebäude abgehalten, und aus diesen kehrten einige Zöglinge mit weissen Abzeichen auf den

Hüten zurück; am 21 März aber sind die Zöglinge mit verschiedenen politischen Abzeichen aus dem Universitätsgebäude nach Hause zurückgekommen, und haben, ungeachtet der ihnen gemachten Ermahnungen, dass sie sich als Candidaten des geistlichen Standes zu betragen haben, mit Ausnahme von wenigen, die weisse Cocarde angenommen, um nicht, wie sie behaupteten, von den Academikern und Anderen insultirt zu werden.

Als aber am 24 März die lateinischen Zöglinge in das hiesige Seminarium zu den theologischen Vorlesungen sämmtlich in den Mützen (Konfederatki) kamen, so fanden sie auch unter den hiesigen Zöglingen mehrere Nachahmer.

Seit dem 27 März beobachten die Zöglinge mehr die Hausvorschriften, tragen jedoch die Cocarden und Konfederatki, gehen in die Collegien nicht alle den vorgeschriebenen Weg, und pflegen in der Stadt herumzugehen.

Wenige widmen sich den Studien, mehrere beschäftigen sich mit dem Lesen verschiedener Broschüren und Flugschriften, welche überall verbreitet werden, und lassen sich hören, dass sie in den gegenwärtigen Umständen unmöglich lernen können, andere hingegen wollen schon nach dem neuesten Studienplane von den Prüfungen für das 2-te Semester nichts wissen. Dieser Bericht wird Einem Hochwürdigsten Metropolitan-Ordinariate in Ehrerbiethung mit der ehrfurchtvoller Bitte vorgelegt, die Seminarzöglinge zur genauen Beobachtung der Seminarstatuten und zum fleissigen Studium anweisen zu geruhen.

На боцї: An ein Hochwürdigstes Metropolitan-Ordinariat.

Das Rektorat unterlegt den Bericht über die Aufführung der Seminarzöglinge.

Lemberg 6 Aprilis 1848. Czaykowski.

III.

Nr. 165. Hochwürdigstes Metropolitan-Ordinariat!

Gestern um 3 Uhr Nachmittag erschien im Seminarium einer von der Nationalgarde, der Pförtner hat ihm den Eingang nicht gestatten wollen, weil ihm aber mit Säbel gedroht wurde, so hat er der Zudringlichkeit nachgegeben.

Auf solche Art in das Seminarium gelangt, begab er sich gerade in das Musäum, wo alle Zöglinge nach der vom Spiritual abgehaltenen Exhortation beisammen waren, bestieg das Katheder, las ihnen etwas vor, und forderte dieselben auf, sie möchten es unterfertigen.

Der Gefertigte begab sich mit dem Studien-Präfecten Ciepanowski, welcher an der Explanirung der cursorischen Exegesis gehindert war, in das Musäum, ermahnte die Zöglinge, dass sie sich in keine politischen Geschäfte einmengen, dass sieni cht authorisirt seien ohne Bewilligung des vorgesetzten Konsistoriums etwas zu unterfertigen, und liess zur Vesper läuten. Weil nun solcher Auftritt sich noch ereignen kann, weil die Zöglinge nichts lernen, sondern verschiedene enthusiastischen Broschüren lesen, weil von heute an keine Vorlesungen im Universitätsgebäude abgehalten werden (на боці: und erst am 26 M. beginnen sollen), weil den lateinischen Zöglingen die Erlaubniss ertheilt wird, auf die Osterfeyertage sich aufs Land zu begeben, so sieht sich das Rektorat dadurch veranlasst Ein Hochwürdigstes Metropolitan-Ordinariat ehrfurchtsvoll zu bitten, denjenigen Zöglingen, die den Wunsch äussern auf die Feiertage sich zu den Aeltern zu begeben, diese Erlaubniss ertheilen zu geruhen in der Absicht, dass die erhitzten Köpfe von Lemberg entfernt, von ihren Aeltern und Anverwandten eines Besseren belehrt werden, als auch zur Ruhe und Ordnung zurückkehren.

Lemberg am 10 April 1848.

IV.

Nr. 341. Hohhwürdigstes Metropolitan-Ordinariat!

Seit den im März l. J. vorgefallenen Unruhen haben mehrere g. k. Seminarzöglinge sich für frei erklärt, die Seminarstatuten, wie sie nannten, als abgenutzte Formen für abgeschafft angesehen, und denselben allen Gehorsam aufgesagt. Die Zöglinge, dem Müssigange ergeben, weil im März und April keine Vorlesungen waren, beschäftigten sich mit der Politik, konnten im Seminarium nicht eingesperrt gehalten, als auch der Zutritt in das Seminarium der akademischen Jugend versagt werden, weil sonst die Seminarpforte gesprengt sein würde, wie es am 19 März l. J. der Fall war.

Wenn die Zöglinge zum Spazieren mit den Studien-Präfekten ausgegangen waren, so verliessen sie die Studien-Präfecten und zerstreuten sich in der Stadt; wenige von ihnen kehrten in der zum Spazieren bestimmten Zeit zurück, andere kamen erst gegen 8 Uhr Abends und einige noch später nach Hause. Die Hausdisziplin konnte demnach, ungeachtet aller möglichen Bemühungen von Seite des Rektorats, keineswegs gehandhabt werden.

Die Vorkehrung, dass den Zöglingen erlaubt war zu Osterfeiertagen sich auf das Land zu begeben, war nicht ohne Wirkung; meh-

rere haben ihr tadelhaftes Benehmen eingesehen und sind besser gesinnt zurückgekommen, obschon es auch an solchen nicht fehlte, welche noch verderblichere Gesinnungen mitbrachten.

Diese waren taub gegen alle Vorstellungen und Ermahnungen der Universitäts-Professoren und des Rektorats, wollten von der Hausordnung und Studiren nichts wissen, glaubten sich alles erlaubt zu sein, und scheueten sich nicht zu behaupten, das sie weder dem Rektorate noch dem Konsistorium oder dem Bischof unterstehen. Statt in die Vorlesungen zu gehen, hielten sie für besser, den Versammlungen der Guardisten oder dem Exerziren derselben beizuwohnen, trugen Konfederatki mit pohlnischen Zeichen, dann schaften (sic!) sich Blousen an, und hatten die Frechheit in denselben in der Kirche und in den Refectorien zu erscheinen, und was das Schlimmste ist, das sie nicht nur allein revoluzionäre Gesinnungen hegten, sondern auch anderen solche beizubringen sich Mühe gaben. Zu diesen gehören aus der Lemberger Diözese und zwar: Hörer II-ten theologischen Jahrganges (з другого року вичислено десять, між иньшими Івана Наумовича, з третього одного і з другого року фільософії одного; з Перемиської чотирьох — див. низше. На боцї по тому вичисленню дописано: welche nach der Überzeugung des Rectorats keinen Beruf zum geistlichen Stande haben, nnd von denen einige laut der Beilage, die Studien gänzlich ausser Acht liessen). Um nun die Hausordnung im Seminarium zu erzielen, ohne welche kein Institut bestehen kann, stellt das Rektorat den Antrag, dass diese Zöglinge aus dem Seminarium entlassen werden, zu welchem Antrage es sich auch dadurch veranlasst sieht, weil fleissige und gesittete Zöglinge vor ihrer Abreise auf die Ferien sämmtliche Glieder des Rektorats ersucht haben, dafür Sorge zu tragen, dass diese Ruhestörer entfernt werden, denn solange sie im Seminarium bleiben werden, kann von der Ordnung und Hausdisciplin keine Rede sein. Nebst den oberwähnten Zöglingen haben auch (тут вичислено значне число провинних) sowohl der Regierung als auch der ruthenischen Nation feindselige Gesinnungen an den Tag gelegt; weil sie aber dazu von Anderen verleitet zu sein scheinen, so hofft das Rektorat, das sie ihren Fehltritt einsehen und sich bessern werden. Eine eingreifende Ermahnung, dass sie sich ruhig betragen und den Studien fleissig obliegen, dürfte doch nicht ausbleiben.

Was die Zöglinge des ersten theologischen Jahrganges anbelangt, welche conspirirt haben zur Prüfung aus dem Bibelstudium des alten Bundes nicht zu erscheinen, ist das Rektorat des Dafürhaltens, dass diesen Fürgang der Zöglinge unbestraft zu lassen nicht rathsam wäre, und glaubt antragen zu sollen, dass diese Zöglinge nach den Ferien

in das Seminarium nicht aufzunehmen wären, bis sie die rückständige Prüfung werden gemacht haben. Hiedurch, dass sie etliche Tage sich aus Eigenem werden unterhalten müssen, werden sie für ihre Conspiration bestraft, und zugleich bemüssiget fleissig zu studiren, damit sie die Prüfung des Ehestens machen, und in das Seminarium aufgenommen werden könnten, sonst möchten sie sich, wie die Erfahrung lehrt, dieser Prüfung erst nach einem oder zwey Monathen unterziehen

Das Rektorat zeigt diesen Übelstand E. Hochwürdigsten Ordinariate in Ehrerbiethung an, und bittet um Abhülfe.

Lemberg am 12. September 1848.

V.

Митрополит заявляє в листї з 27 вересня (Nr. 4160) до Ректорату, що вповні годить ся на „екслюзию 12-тьох питомцїв з Львівської епархії" за проголошенє такого, що не годить ся „з церковними засадами", але чекає ще на голос „високої краєвої президиї" в тій справі. Те саме має зробити перемиська консисторня із „своїми ворохобниками".

VI.

Nr. 4727. An das ehrwürdige Seminar-Rektorat.

Das h. k. k. Landespräsidium hat unter 21. 8-ber l. J. Z. 13821 anher folgendes eröffnet: „Bei den in der schätzbaren Zuschrift vom 27 v. M. Z. 4.160 dargestellten Umständen kann ich den Beschluss des hochwürdigen Ordinariats nur billigen, dass die nahmhaft gemachten gr. k. Seminarzöglinge aus der Lemberger Diözese: Krynicki Theophil, Moyseowicz Ignatz, Strumiński Johann, Olejnik Demeter, Naumowicz Johann, Lubowicz Peter, Dudykiewicz Theopil aus dem II Jahre der Theologie, Czaczkowski Joseph, Morawiecki Michael, Żegałłowicz Theopil aus dem 1 Jahre der Theologie, Biliński Joseph aus dem III Jahre der Theologie und Barewicz Jakób aus dem II J. der Philosophie, welche durch die in der letzten Zeit eingesogenen verderblichen Grundsätze und durch ihr ärgernissvolles, Disciplinwidriges Benehmen den Mangel an Beruf für den geistlichen Stand auf eine so auffallende Weise an den Tag gelegt haben, in das gr. k. Seminarium nicht wiederaufgenommen und vom geistlichen Stande ausgeschlossen werden". Diese h. Entscheidung hat das ehrw. Seminar-Rektorat den Seminar-Zöglingen zum warnenden Beispiele zu verlautbaren und die benannten Zöglinge aus der Liste der Kandidaten zum geistichen Stande auszustreichen, die bei ihnen etwa noch erfindigen ärarialen Sachen abzuverlangen, sie aus dem Se-

minarium zu entfernen und hievon anher den Bericht zu erstatten. Zugleich aber auch den übrigen im Berichte dtto 12. September l. J. Z. 341 bezeichneten Zöglingen zu bedeuten, damit sie die dem geistlichen Stande nicht ganz entsprechende Denk- und Handlungsweise, welche sie in der letzten Zeit zu erkennen gaben, abzulegen trachten sollen, widrigenfalls dieselben als unverbesserlich anher angezeigt und von hieraus ihre Entfernung vom geistlichen Stande verfügt werden müsste.

Uniow den 31. 8-ber 1848. Michael Metropolit.

ЗНАДОБИ
для пізнаня
угорскоруских говорів.

Подав **ІВАН ВЕРХРАТСКИЙ.**

Говори з наголосом сталим.

Бесїда Руснаків в західній части угорскої Руси відзначає ся тим, що наголос — з виїмком не многих виразів — паде в словах дву- і більше-складних все на склад передостанній подібно як в язиці польскім пр. *я́зык, ме́двідь, чло́век, во́да, го́ра, же́на, су́ха зе́мля, се́ло, моло́ко, кы́пит, поі́мал, пан ся раду́вал, радува́ла, сьпіваю́чи, ослебо́діл, з вандрівні́ком, качьма́ря, ле́тьіл до го́ры, дал два златі́вкы хлопо́ви, подяку́вал, за то́бом* і пр. Проте бесїда тих Руснаків нагадує нам що до наголосу приміту нашого галицкого говора лемківского а і в загалї мусить уважати ся лишень не дуже різкою відміною того-ж говора. Коли-ж висловлюємо ся, „відміною говора лемківского", то дїємо се єдино з тої причини, що говор лемківский пізнано у нас скорійше, нїж говор угорских Руснаків з наголосом сталим або говор властивих чи західно-угорских Лемаків; але тим нїяк не хочемо сказати, що мова галицких Лемків була материю бесїди угорских Лемаків. Дослїди язикові доказують просто противне. Річ галицких Лемків, так само як і бесїда угорских Лемаків підлягли сильно *впливови словацкому*. Відкиля-ж взяв ся сей вплив у Лемків в Галичинї, коли Галичина нїколи не була осїдком Сло-

ваків? По моїй думцї се так би пояснити: Словаки в західній части угорскої Руси з давна давен жили з Русинами поміш; бесїда Словаків сильно вплинула на річ руску, хоть конець кінцям Словаки межи Русинами поселені — беручи в цїлости — такой зрусчили ся, до чого мабуть богато причинив ся обряд руский або як люд говорить „віра руска“. Се, гадаю, стало ся, давно-давно, коли то обряд руский і у сусїдів був в поважаню. Та з часом обстанови змінили ся. Висші верстви угорских Русинів спроневірили ся своїй народности і свому обрядови, котрому остала вірною сама лише прôщава. Руснакам угорским ставало що раз важше і они по части переходили через хребет карпатский до Галичини, де оселяли ся на планних, погористих землях, котрі тодї відай дуже слабо були залюднені — а то на просторі занятім нинїшними галицкими Лемками*). Оттак тоті переселенцї принесли до Галичини руску бесїду з сильним впливом словаччини. Не лише сама бесїда Лемків піддержує ту мою гіпотезу, але говорить за нею і вся удача Лемків, мов би галицких Словаків, більше метка, запопадлива і видержна, котра різко відбиває від задуманости, утяглости і легкої уступности иньших Русинів в Галичинї. Галицькі Лемки до недавних часів — а навіть подекуди ще і тепер — живуть з угорскими Лемаками в самих дружних зносинах: поминувши бо часте ходжене на заробітки галицких Лемків в Угорщину — нераз також женять ся і видають з галицької Лемківщини в угорску Лемаччину і на відворот.

В Венециї, дочернім селї приналежнім до Лукова, бачив я ветху старинної будови церков деревляну, у котрої дзвінниця давним способом збудована разом одноцїльно з храмом Божим. Тоту церков поставлено року ҂аχн҃д (1654) в Новій Веси на нашій Лемківщинї, а перевезено з Нової Веси р. 1774 до Венециї на Угорску Русь, як сьвідчить напись. Про само переставлене церкви згадує ся в сїй написи так: Созда сѧ сей храмъ рокоу ҂аѱо҃д за тщанїемъ ѿ превелебнаго отца Константина Тарасовича, презвїтер Лоуковского.

*) Цїсар Жиґимонт р. 1412 заставив у Польщі Спішчину за 37.000 кіп (Schock) пражских грошів (Prager Groschen). По першім подїлї Польщі Спіш вернено Угорщинї р. 1773 назад. Оттак Спішска країна була в залозї у Польщі більше нїж півчетверта столїтя. У той час, покладаю, мабуть і відбував ся перехід угорских Лемаків в Галичину. Догадка моя оперта головно на дослїдах язикових требує ще потвердженя історичного. Дуже пожаданим було би дослїдити з історичних документів, чи, коли і в якій мірі відбував ся перехід Лемаків угорских в Галичину. *І. В.*

Видко, що і в річах хвали Божої межи Лемаками і Лемками були тіснїйші зношеня — хоть закуплене Лемаками старої деревляної церкви на галицкій Руси будь що будь сьвідчить про „гаразд“ переживаний угорскими Руснаками.

Що до самої бесїди західноугорских Лемаків, то у них, подібно як у галицких Лемків, проявляє ся велика ріжнородність в виговорі а по части і в формах і то нераз навіть в місцевостях близко себе положених, сусїдних. І так пр. в Бодруджалї говорять: с’а, с’іно; в Гупаківцях: сья, сьіно; в Пітрові, Курові, Орлові: ша місто ся; в Збійнім са; — в Збійнім: шьорный, шьервеный (майже сьервений), шьеловік місто чорний, червений, человік, в Ястребі, в Старинї: Ўукач, гоўова, ходіўа єм, ўавка м. Лукач, голова, ходіла єм, лавка; в Борові говорять: опалка = vannus, а в Калинові („філїялї к Борову“): опаўка. Декуда, як в Габурі мішають ся форми бытн і бути, позабывати і позабувати. Навіть в ріжних частях того самого села иноді бувають ріжниці в бесіді. І так в Габурі розличають ся жителї на: Вишняне, Середняне і Нижняне. Вижняне (і по більшій части Середняне) говорять: дытина спит, Нижняне же: дытина спе. Те ще в більшій мірі можна сказати про поодинокі вирази на певні предмети і так пр. в Збійнім говорять: задушник, в Борові: кожушанка, на Спішу і в Шаришу: сердак; в Калинові зовуть ніж великий до різаня худоби: дубас, в Збійнім: костура. На Спішу говорять дедіна ческе dědina, в иньших околицях звичайно валал, місто „село“, слова тут лише рідко уживаного.

Дуже примітна відміна Лемаків — говір на Спішу нижнім, де говорять: чо (по части і цо) місто што, су місто суть, бул’, бул’а, бул’о (з середним л) місто у Лемаків звичайно уживаних был, была, было; бик, ми м. бык, мы. На Спішу вижнім (пр. в Сулінї, Кремпаху) первістне о стїсняє ся на ы пр. кыс, кынь, хвыст, вын м. кіс, кінь, хвіст, він.

У всїх тих місцевостях, де менї довелось робити записки язикові, зовуть себе наші люде: Руснаци або Руснакы, а язик свій називають рускый або (місцево) руськый. Знадоби мною тут подані сьвідчать безперечно, що бесїда угорских Лемаків се говор червонорускої наріча українськорускої язика. Однакож межи Руснаками є тут також поселені Словаки „віри рускої“, котрі свою бесїду зовуть „словеньскою“, а не словацкою, як звичайно пишуть у нас в книжках. Чехи також зовуть наріче словацке nářečí uhersko-slovenské. Словаки зовуть Словаччину Slovensko, а свою

річ jazyk slovenský. Руснаки зовуть тих своїх сусїдів „Словяками". Безперечно річ тих Словяків показує подекуди вплив сусїдного рускогo язика, однакож таки переважають приміти нарічя словацкого. Таких Словяків „віри рускої" значить грецко-католицкого обряду стрів я приміром в Мальцові. Тут кілька виразів принагідно записаних мною в тім селї подаю для показаня ріжницї того говора „словеньского" від тамошних ріжнорічий руских.

врана = ворона; страка до горы л'еці = сорока до гори летить; по дзірох = по дырах; на древе = на дереві; крет, цо в земі купы верцує = кертиця, що в землї купи вивертає; патканве млинох = щур у млинах; сарняк = серняк; мыш-пиргач, цо в ноці л'еці, як поцма = лелик, що в ночи летит, коли потьма; заяц не годен с'а выб'егац пред орелом = заяць не годен утечи перед орлом; выдра л'апа рыбы = видра ловить риби; вреценіца = веретїльниця Anguis fragilis, у Лемаків звичайно: веретюрніца; лен-овсяк, цо по овсе росн'е, лем на олей = лен-вівсяк, що росте між вівсом, тілько на олїй бере ся; свербогузаки Rosa canina = свербиуз; смéтанічка = сметанка; шара = сыра, молозиво, колостра; перше млыко, як с'а крава оцелі = перше молоко, як корова отелить ся; націна = натина, гичка бараболї; дуже ляду = дуже леду; пуйдзем = піду; волім = вибираю; поведзел = повів, сказав; поведзела = повіла; патріц = смотріти; охабіц = охабити, лишити; пітац = питати; бул' = у Лемаків переважно: был; мы булі = у Лемаків переважно были і инш.

Що до уживаної угорскоруским людом форми „Словяк" замічу, що она те само означає, що і „Словак". Наросток -акъ і -якъ міняють ся часто пр.: пустак і пустяк, бодак і бодяк, лисак і лисяк, червак і червяк, харлак і харляк, круглак і кругляк; — подібно наростки -арйъ і -ярйъ: рибар і рибяр, волар і воляр, бланар і бланяр, байкар і байчар, оріхар і орішар; — -авъ і -явъ: сивавий і сивявий; червонавий і червонявий, жовтавий і жовтявий; — -астъ і -ястъ: сивастий і сивястий; сїменастий і сїменястий; вилкастий і вилчастий.

Бесїда угорскоруских Словяків сусїдних Руснакам представляє перехідний говор від рускої річи до словацкої.

Вплив словаччини на язик угорскоруского люду був дуже сильний, чому пособила висша де що культура Словаків, а також в новійшій добі по части і тота обстанова, що в 19. столїтю сло-

вацкі патриоти, чуючи себе з национального погляду Чехами, таки трудили ся дуже сильно над просьвітою словацкого люду пишучи в єго-ж місцевім нарічю, чим надзвичайно піднесли народного духа, сьвідомість і культуру Словаків; тим часом на угорскій Руси не лишень було народних робітників омаль, але і ті немногі писали штучним, мішаним, церковщиною нездібно перетканим язиком, котрий угорскорускому люду був мало зрозумілий. Тому то бідна угорскоруска лїтература майже жадного не мала впливу на люд угорскоруский, що вивчившись грамотї радо брав книжки словеньскі, писані не рускою вправдї, але все таки живою мовою, яку він чув докола себе*). І збуло ся на угорскій Руси з словаччиною подібне, як з польщиною в Галичинї за час, коли то і у нас писано штучно „славенорускою" мовою, тілько що польщина вплинула в Галичинї головно на язик рускої інтелїґенциї, навпаки словаччина відбила ся пресильно на язицї самого люду угорскої Руси. — Що до пісень угорскоруских Лемаків, то властиві рускі мотиви майже пропали: в нутах чути самий сильнїйший вплив словаччини. Пісни лемацкі і з язикового погляду представляють часто в рускій основі дуже несмачну примішку форм словацких в роді: запомнім, пойдзем, дожием, забием, смел, хцел, дзевче, дац, грац, пребірац, погуторіц, робіц, гнац, поганяц і т. и. Місцево тут і там також слїдний вплив польщини, а новійшими часами напирає вплив мадярщини перед всїм в термінольоґії для вираженя ріжних понять в відносинах житя публичного і державного. Тут замітний також єще і вплив нїмецкий з давнїйших часів.

Хоть, як зазначено в горі, в бесїдї угорскоруских Лемаків буває богато відмін місцевих, все-ж таки в цїлости головні признаки тої річи такі:

1) первістне **о** стїсняє ся в правилї на **і**: Біг (psl. **Богъ**), ніс (psl. **носъ**), стіл (**столъ**), віл (**волъ**), кіт, він (**онъ**); декуда пр. в Су. Крем. на **ы**: хвыст (**хвостъ**), кысть (**кость**), вылька (**ольха**), дрыбный (**дробьнъ**) — або в місцевостях сусїдних Словакам **о** полишає ся не стїснене пр. конь, рок, стол. 2) назвук голосівковий тут частїйший: астряб, од (psl. **отъ**), одрубати, отписати (одписати psl. **отъписати**),

*) Лїтература словацка, хоть і не велика, дуже благодатно вплинула на люд словацкий. То-ж справедливо каже один із словацких патріотів: Naša literatúra je nie vel'ká, no čo sa napísalo, to všetko bola potreba národa, to napomáhalo vo vel'kej miere vývoj národa našho. *I. B.*

она, оно, они (psl. она, оно, они), око, овад (psl. обадъ), осем (psl. осмь), уж (psl. оужє), уйко, Улиян, Уля, ухо, удити. 3) низкий гортанний звук ы задержав ся пр. бык (psl. бъікъ), мыш (psl. мъішь), пыск, выгляд, вымя (psl. въімѧ), лысть (psl. лъістъ), дым (psl. дъімъ), дыня (дъіня); також кладе ся він після гортанних так, як в старослов. гыбати ὑπάγειν, ire cf. psl. гъібати κινεῖν, movere; хытити psl. хъітити; хыжа psl. хъіжа, кыпіти psl. къіпѣти, кытайка panicula cf. psl. къіта ramus — або в ческім: pohybovati se, chytiti, chyže, těžký, topký, ruky, kyta = Schlägel (b. Thiere). 4) окрім твердого звука ы (= старосл. ъі) есть також мягке і (= старосл. и) пр. в енклїтичних формах заіменників личних: мі, ті, сі, в числівнику штырі, кырві (genit. від кров; psl. кръвє), ігоўга — і середний звук и (= старосл. и): нич (psl. ничь), нихто (psl. никъто), ни (psl. ни), ани. Середній звук и часто міняє ся з звуком і пр. гварити і гваріті, ходити і ходіті, пшеница, пшеніца, пшениця і пшеніця (psl. пьшєница). 5) ю місто загальноруск. і або е в словах як: люд psl. лєдъ, мюд psl. мєдъ, палюнка побіч паленка, пальінка, камюнка (також вечур psl. вєчєръ; печунка); в формах part. praet. act. II. для мужеского рода: вюл, плюл, нюс, вюз, грюб, рюк, тюк, влюк місто і побіч віл, міл, плыіл, ньіс, віз, гріб, рік, тьік, влыік. 6) да місто загальноруск. де, дакто м. дехто; дашто м. дещо; даяк м. деяк, якимсь способом; даякый м. деякий; дас м. десь; даґде м. дегде = де небудь; дакус м. декус = трохи, мало; дакоды = деколи. 7) наросткови старосл. иѥ відповідає я: листя psl. листиѥ et листвиѥ; зыіля psl. зєлиѥ; тканя psl. тъканиѥ. 8) прейотоване а і а перед змягченими суголосками задержує ся: язык, яма, яйце, ябко; час, чапка, душа, щавий. 9) старослов. ѧ відповідає я пр. пять (пят) psl. пѧть, десять psl. дєсѧть, тяжкый psl. тѧжькъ, тяти psl. тѧти, теля psl. тєлѧ, прясти, psl. прѧсти, память, psl. памѧть 10) старосл. наросток -ица звучить тут ица або іца, подекуди також иця або іця: попелица, попеліца, попелиця і попеліця Aphis brassicae; молодица, молодіца, молодиця і молодіця. 11) ыр місто старосл. ръ, загальноруск. ре, ро, ор, ер, ри. гырміти psl. гръмѣти, греміти (гы́рмит = tonat, гремить psl. гръмить); дырва psl. дръва, дрова; гырліца psl. гръли́ца, горлиця; гыртань psl. грътань, гортань; кыртіца psl. кръть, кертиця; кыршити psl. кръшити, кришити. 12) ыў (ыл) м. загальноруск. ле, лы, старосл. лъ, сыўза м. слеза psl. слъза; ґылтати м. глитати cf.

psl. глътити; ўы (лы) м. загальноруск. ло, старосл. лъ. бўыха, блыха м. блоха psl. блъха; ўыжка м. ложка psl. лъжька, 13) старосл. наросток -ьць звучить тут ец. отец в genit. вітця або і отца, dat. вітцю або отцу рідше вітцови etc. хлопец, хлопця, хлопцю etc. — ярец hordeum має genit. ярцу. 14) в визвуцї в многих околицях часто відкидає ся ь цр. оген м. огонь psl. огнь. тест м. тесть psl. тьсть, кін м. кінь, ясен м. ясень, гортан м. гортань, psl. грътань, увчар, учар м. вівчарь psl. овьчарь; кіст м. кість psl. кость; гус м. гусь psl. гжсь; смерт м. смерть psl. съмрьть; яблін м. яблінь psl. ıаблань. Також в формах повельника, котрі перед наростком способовим мають суголоску, відкидає ся в многих околицях ь, що повстало через ослаблене з и: ід, ход, пряд, нес, вез, прос, бер, роб із ідь, ходь, прядь, несь, везь, просъ, берь, робь м. іди, ходи, пряди, неси, вези, проси, бери, роби. В декотрих околицях посунених більше на схід однако ь не відкидає ся, або відкидає ся лише в певних словах проте мож стріти: кінь, гусь, кість, смерть, идь (ідь), сядь, возь etc. Подібно буває і в нашій Лемківщинї, де ь губить ся в згаданих случаях в західнолемківских сторонах майже загалом, в Сяніччинї же з сього погляду проявляє ся велика непевність: декотрі вирази гублять ь, иньші-ж его задержують, або уживають ся поміш форми тверді і змягчені так як у сумежних Лемаків за хребтом карпатским. В декотрих випадках и не відкидає ся, а еще дістає й на кінци: се буває, коли перед и стоять дві або більше суголосок: ідий, возмий, выймий, візрий, окстий, прострий, подыждий, загорний, верний, усний. 15) трояке л: а) грубе пр.: лапити, лоза, луспа, гваріл, гваріла, гваріло б) середне пр.: лем, поле, ліхва, ходілі, гварілі в) мягке пр.: лябда, люд, льіпіті; грубе л в декотрих місцевостях переходить на ў (переливний звук межи коротким у а в) пр.: ўавка, ўоза, ўука, гваріў, гваріўа, гваріўо. 16) окрім твердого р на пр. в словах: рак, речи, рыба, розгон, русаля єсть також і змягчене р пр. гварю, смотрю, брячька, рядный, рянда; сущники утворені наростком -арйъ мають наконечне р в іменяку, як до місцевостій, мягке або тверде, отож: увчарь, дрітарь, волярь, горчарь або увчар, дрітар, воляр, горчар, в ускісних падежах виступає змягчене р як: увчаря, дрітаря, воляря, горчаря; увчарю, дрітарю, волярю, горчарю; увчарьом, дрітарьом, волярьом, чорчарьом; в увчарю etc., — в многім числї однакож: увчаре, дрітаре etc. 17) дж м. загальноруск. ж. старослов. жд.

одеджа м. одежа psl. одєжда; пряджа м. пряжа psl. прѧжда; рджа м. ржа psl. ръжда; чуджый м. чужий psl. штоуждь; меджи м. межи psl. междоу. 18) дж м. старословеньск. жд, україньского ж в формах: виджу старосл. виждѫ укр. вижу; сыджу, старосл. сѣждѫ. укр. сижу; городженый старосл. граждєнъ, укр. гороженений; родженый старосл. рождєнъ, укр. роженений. 19) Загальноруске „що" звучить тут майже скрізь што = psl. чьто, місцево (пр. в Суліні спішскім): цо — або со (коло Надь Мігаль). 20) Поднебні виговорюють ся в многих околицях мягко: ящюрка, чюдно, щювак, млачька, хробачьок, сорочька, ничь, хрущь, дожь genit. дождж ю — хоть, як здає ся, виговор мягкий уступає поволи: тож що раз більше чути ящурка, млачка etc. 21) втручене й в декотрих виразах досить часто стрічає ся: дойч, дойщ pluvia; пайца, пляйстер, гуйс, шейст, дойст, Айнца. 22) переставка суголосок у декотрих виразів в многих околицях: хпати м. пхати; покріва місто і побіч „копріва"; курастўа м. куластра; гарван м. гавран; порваз м. повраз, повороз; Гарвило м. Гаврило. У декотрих виразів нема переставки, хоть в загальнорускім уживають ся форми з переставленими суголосками і так приміром загальноруске „тверезий" звучить тут так як в лемківск. терезбый (з терезвый = psl. трѣзвъ); загальноруск. „витверезити ся" тут = вытерезбити ся; а загальноруск. „кропива" звучить тут найчастійше копріва psl. коприва, по при формі з переставленими суголосками „покріва", 23) дуже примітні для говора угорских Лемаків (в акцентом сталим), рівно як і для галицких Лемків декотрі скороченя і стягнені форми передовсім повельників пр. по-ле-по! (= пійди но пійди) — по-ле-гев! — подле! — смоле! (= смотри но!) — со-ле-ся-со! — мо-ле-мо! (мови но мови!) — хо-ле-хо! = ходи но ходи! — відтак вираженя: дóдом (= до дому), дóкус (= до куса, до цяти, ganz und gar), нá зем (= на землю), дóраз, дост і дось, присям Богу і др.

Що до повноголося, тої важнійшої признаки руского язика, запримітимо, що в говорі угорских Лемаків (принаймні в околицях мною досліджуваних) переважають форми повноголосні. Безперечно, деякі немногі форми, в котрих нема повноголося — коли не уважати їх останками з давнійшої доби розвитку нашого язика — могли повстати під впливом церковщини, як се і дійстно склало ся у других говорах україньскоруского язика (так звана dittologia пр. голос, глас, порох, прах, голова, глава); однакож без порівнаня частійші ніж в иньших говорах нашого язика форми неповноголосні

в бесїдї угорских Лемаків і галицких Лемків повстали головно під впливом словаччини, рідше також під впливом польщини. І так пр. коли стрінемо в пісни младый пан, крава, то се вірно ческі (взглядно словацкі) форми: mladý, kráva; по руски звучали-б ті вирази: молодый, корова, як переважно і говорять Угорскі Руснаки в звичайнім бесїдї; коли-ж знов попаде ся в пісни: выйд же ґу нам, выйд же наша пані млóда, то знов „млода" — се безперечно форма польска: młoda, по руски було би: молода. — Хлоп старослов. хлапъ ческ. chlap уживає ся скрізь у угорских Руснаків, так як і у других Русинів в формі польскій: chłop. Властиво форма руска буде холоп (у Шевченка: без хóлопа і без пана). Однакож і у Шевченка стрічаємо: хлопець, хлопчик, хлопя; а і скрізь у нас окрім наведених неповноголосних форм уживають ся ще: хлопик, хлопчак, хлопчук, хлопиця, хлопура, хлопина, хлопета, хлопяга, хлопчина, хлопятко, хлопча, хлопня, хлопство — самі форми, котрі—незважаючи на наростки — по сущности властиво суть польскі.

З другої знов сторони стрічаємо у угорских Лемаків, рівно як і у галицких Лемків чисторуску повноголосну форму оболона ческ. blána, польск. błona*).

Труднїйше пояснити сталий наголос у угорских Лемаків. Звичайно покладають, що виробив ся він під впливом польщини. Але вплив польщини на язик Лемаків угорских взагалї не великий, обмежає ся ледви кількома, до того понайбільше місцевими, отож ширше не розпростореними формами і словами, а то там, де Руснаки стикають ся з людом польским, котрий знов в своїм місцевім говорі показує тут і там вплив русчини і словаччини. Натомість вплив словаччини на руску бесїду превеликий у угорских Лемаків, рівно як і у галицких Лемків. Може бути, що Словаки помішані в тих околицях з Русинами самостійно витворили з часом властивий місцевий говор руский з наголосом сталим, чим нїби зближили ся до акценту польского, а відійшли і від наголосу руского і від наголосу ческого (словацкого). Ческе смéтанічка, мáмічка, тáтічек по лемацки: сметанíчка, мамíчка, татíчек. Коли порівнаємо виговор Лемака в реченю: нē знам пр. з польским: nie wiem, то чуємо тут значну ріжницю. У Лемака (то само і у галицкого Лемка) е в слові не вимавляє ся протяжно і добитно, так що головна вага наголосу паде на занїкуючу (заперечну) частицю не; у Мазура же nie не ви-

---

*) Россійскі писателї пишуть: блона, ото-ж уживають форми польскої: błona. Єдино можливі рускі форми: болона, оболона. *І. В.*

говорює ся з таким притиском а у слові wiem голосівка е не много протягає ся. У Лемака (і Лемка): дай мі хлыба, у Мазура: dej mi chleba; у Лемака: на́бер во́ды, у Мазура: nabiez wody. У Лемака: в словах хлы́ба, на́бер, во́ды паде наголос на перший склад так натужно і сильно, що останнїй склад вимовляє ся зовсїм коротко; у Мазура слова chleba, nabiez, wody мають вправдї наголос також на передостаннїм складї, але голосівка в останнїм (в другім) складї вимавляє ся протяжно, через що той склад мов би продовжає ся в виговорі. Опроче в напрямі до сходу, де живуть Лемаки з наголосом движимим, стрічаєм і у західнорускнх Лемаків в поодиноких словах акцент, однакож нераз зовсїм одмінний від акценту загально уживаного в нашім язицї.

Що до флексії перед всїм випадає піднести значнїйший вплив IV. декл. на сущники других склонів. Накінчик ох (взятий з IV. декл. колъхъ) втиснув ся в містнику мног. числ. сущників не лише мужеского, але також середного, а навіть женьского рода Проте накінчик ох тут так розпросторений, як у иньших говорах україньскоруского язика накінчик ах (після: рыбахъ). Отож: льісох, плотох, птахох, медведьох, кольінох, дырвох, березох, млакох, вінніцох, сынох, волох, телятох, гусятох. Що більше — накінчик містника ч. мн. ох втиснув ся подекуди і вріднику тогож числа: вельо воўкох, зо снопох, през сусьідох ohne Nachbarn; зо стеблох, в ябкох; од пщолох, до хыжох, до сьвічкох.

Дуже сильно також розпросторений накінчик дайника мног. ч. ім (ом після сынъмъ) місто загальноруского ам (після рыбамъ) отож: хлопім, псім, парібкім, приятельім, воронятім, сиротятім.

Дайник ч. ед. у сущників І скл. кінчить ся на у або і на ови: псу, брату, хлопу, пану, але також псови, братови, хлопови, панови (по взору IV декл. сынови).

Часто також стрічаємо в іменяку ед. ч. сущників І декл. накінчик ове (після сынове): пташкове, потомкове, псикове, слугове, ґаздове.

Иноді в творнику многого числа виступає накінчик ми: горцми, пальцми, пінязьми.

Піднести належить старинні форми іменяка многого числа: волци, пастуси, Руснаци, мурніци, птаси etc.

Накінчик ом місто загальнорус. ою в творнику у імен як: водом, руком, том далеком драгом, земльом декуда

також (як і у Лемків в Сяніччині) оў: драгоў, дывкоў, бабоў, чапкоў etc.; подібно: кістьом, кроквйом, церквйом, за мном, за тобом, за собом, і кістьоў, кроквйоў, церквйоў, за мноў, за тобоў, за собоў.

Накінчик -ма в творнику ч. мн. у заіменників і приложників: тыма, нима, мойіма, твойіма, свойіма, котрыма, якыма; чорныма. высокыма, порожніма (форми дуальні).

З числівників замітні форми старинні: трие, штырие (psl. трию, четырию). Два уживає ся для мужеского і женьского рода, отож: два хлопы, два дывкы (в загальноруск. дві дівки), а для середного рода єсть форма: дві пр. дві ябка (= в загальноруск. два яблока).

При злуці одинок з десятками кладуть ся одинки перед десятками, як у німецкім: три двадцет, пят штирацет.

Дуже примітні творники числівників уживані яко збірні пр. пришлісме двомі, ходілі трьоми, косили десятьми, бесыдовали обыдвомі.

Місто „по двоє, по троє" кажуть декуди: по дво, по тро.

З числівників дробових згадають ся: піў друга снопа; піў другы копы.

Накінчик теперішника в 3. лиці ч. єд. і мног. у глаголів, у котрих він не відпадає, звучить твердо: ходит, робит, повідят, ходят, робят, повідают; єст, сут; лишень декуди місцево стрічають ся накінчики мягкі: летить, летять, повідять, повідають (повідауть); єсть, суть.

По губних й найчастійше не переходить на ль в формах: лапю, робю, правю, ламю; лапют, робят, правят, ламют; страпеный, робеный, отровеный, кормеый.

В клясї V. голосівка теперішникова з виїмкою 3 л. мн. ч. звичайно відкидає ся: повідам, повідаш, повідат; повідаме, повідате але 3 л. повідают.

Замітно, що в теперішнику глаголів VI. кл. подекуди місцево виступає и або і пр. купиє, дарію, бесыдьіє м. купує, дарую, бесїдує. Сей пряв звуковий пригадує подібний у старочесчині, де також часто буває і місто u пр.: bojije, poškornije, spatřije.

В повельнику уживають ся форми, у котрих наросток способовий ослабляє ся на ь: ходь, ідь, плеть, несь, возь — часто ь відпадає безслїдно: ход, ід, плет, нес, воз; се завсїгди буває після губних: роб, хоп, прав, лам (про иньші випадки гл. висше).

Причасник мин. ч. д. ст. II. визвучає в многих околицях на л, в иньших переходить на ў отож: ходіл, клапкал, гваріл, повідал або ходіў, клапкаў etc. В женьскім і середнім роді виступає л: ходіла, ходіло; гваріла, гваріло; повідала, повідало. Подекуди, де тверде л має звук ў (пр. ўавка) також в женьскім і середнім роді: ходіўа, ходіўо; гваріўа, гваріўо (подібно як і у галицких Лемків).

Примітні форми минувшика уживані в многих околицях: был ем, была ем, было ем; были есме, были есте; прішол ем, прішла ем, прішло ем; прішлі есме, прішлі есте; в иньших околицях: была-м, было-м; былисме, былисте, — прішла-м, прішло-м; прішлі-сме, прішлі-сте. Спомічник ем може класти ся сперед і послї причасника подібно як і в старослов. ѥсмь обидѣлъ і положилъ ѥси, ꙗвилъ сѧ ѥси.

Будущик ст. дійного творить ся у глаголів недовершених з теперішника глагола быти і причасника мин. ч. ст. д. II. або неопреділеника відносного глагола: буду писал (писала, писало) або буду писати.

Дуже розповсюднені у угорских Лемаків причасники минув. часу ст. страд. на -тъ: зогнитый, замкнутый, залятый, посьіятый, пооратый, познатый, підратый etc.

Причасники мин. ч. ст. страд. на -тъ і -нъ творять ся нераз і від неперехідних глаголів: обfroснутый, одвыкнутый, побутньітый; заляженый, встеченый.

В творнї слів згадаю тут декотрі сущники з примітними наростками: прольій, облічай, кырдель, воробель, рогаль, рыболь, стрясила, ґеньор, гачур, шашура, дикас, стріґонь, мурвань, шурень, мордун, сьвітич, куряч, баброш, скуптош; патрия, льія, одьіва, дуль, коляя, трачкуля, мушера, трапеза, чубиця, гадіця, чуднота, гырмота, чорнута, лябда, здышина, роганя, Петриканя, ворожкыня, серньоха, гачурка, суровика, тягоба, молоджава; грудя, конарівя, кумство, ворожильство, мліско, звертиско.

Із зсувок замітнїйші: лудигріш, стрясимерьва, трепіхвостка, місижельізо; приложники злучені з приіменниками по, про, при: погыркавый, просівый, присухый; присловники: покус, внука, вонка, зарань, позарани.

У приложників наросток -ий дуже розповсюдненнй. вывірчий, кітчий, кертичий, гаджий, статчий, увчий;

навпак наросток -йъ так частий в иньших говорах нашого язика тут порідше вживає ся: пташачий, лишчачий; — наростком -ьскъ утворені: жабскый. гамерицкый. фарскый; — наростком -итъ: моховитый. вілковітый; — наростком -овъ: месовый. боговый. водовый. сьніговый.

великый або велькый (pol. wielki, slovac. vel'ký) має comparat. векший pol. większy psl. вѧтшии, superlat. найвекший pol. największy psl. наивѧштии. — adverb. comp. веце pol. więcej čech. více psl. вѧште superl. найвеце pol. najwięcej čech. nejvíce psl. наивѧште. Передросток най в одличнику (superlativus) принимає декуди вид няй; няйменьший, няйкрасший.

З пнїв глагольних можна піднести: (бод-ти) бosты, (рек-ти) речи; крочну-ти, кукну-ти (в знач. позирнути), огазну-ти; зреші-ти, вяча-ти, клохтьі-ти, смотрі-ти; бабони-ти, рути-ти, хыті-ти, шмари-ти; борта-ти, волати, ґылта-ти, пытвá-ти, стука-ти gemere, хвія-ти; вывіскова-ти, злеґува-ти, подудрюва-ти, хырова-ти etc.

Дуже примітні для того говора також певні частицї як: кады, тады, тадыль, тамадыль, скады, скадыль, стады, стамады, стамадыль, покля, докля, закля, покаль, доталь, одкале, одтамаль (оттамаль), даводы.

В говорі угорских Лемаків з наголосом сталим находимо лиш не богато приміт відмінних від загальних познак словоладу угорских Руснаків. Примітні лише декотрі вирази і звороти. Місто східно-угорско-руского „мало“ *μικρόν, βραχύ, ὀλίγον,* parum в Гал. трохи, троха, дрібку, крихітку тут уживає ся скрізь: кус пр. дай мі кус кырві = в східно-угорско-руск. було би: дай ми мало крови, в Гал. дай ми трохи крови або керви; кус забавю ся = в східно-угорско-руск. забавлю ся мало в Гал. забавлю ся трохи або дрібку.

Творник орудний (ablativus instrumenti) уживає ся тут майже завсїгди з приіменником з, с (обі форми = старосл. съ), котрий часто принимає через здвоєне форму зоз, зос: з дротом заправити, с чим забити, зос розмарийоў обложити, зос палюнком начухати (= натирати).

през, брез означає рідко коли „через“ і лучить ся тогдї з accusat. пр. брез льіс; найчастїйше уживає ся в значеню без і править другим падежем: през души, през мужа, брез калапа, брез головы.

к, ко, ґу уживає ся в значеню „до“. приде к Богу смерть, ґу збійникови, ґу сынови, ґу той скальі.

за рядом або за шаром der Reihe nach, nach der Ordnung.

знати о чім, гварити о чім не знаме о тых птахах. о чім річ? — гваріт о тім.

іти за драгом місцево також іти за дрыґом = ити дорогою. — доложити собі übereinkommen.

о з містником або з переємником уживає ся для означеня посїданя в таких випадках як: чловек о єдньі нозьі, ярец о шість шориків і пр.

о з переємником уживає ся для означеня минувшого часу або реченця: о тыжден, о два дни, о пят років = nach verflossener Woche, nach zwei Tagen, nach fünf Jahren.

ка почіпляє ся часто до заіменників і присловників: котрыйска, якыйска, штоска; гнетка, коліска, гевка і т. и. часто також на кінци до ка прилучає ся й: штоскай, коліскай, якоскай.

Примітні уживані тут викличники: е я гой! госа! хиц! — також призовки або клички до зьвірят домашних: базь! — аці! — кеч! — туська-на! — гуй-са! — гуся на! — а гуч! — цуня-на! — а лю! а лю! — а кси! — тусь! тусь! — ґудзь-ґудзь! — а-гакс! — а уц! — ньісьо! — птус на! — пся! — берчуч на! — а тыш! — птуц! — гейс! — ча! — вісь-та! — готь-та! etc.

Інтересна декуди уживана кличка при поганяню пари запряжених волів: гейс берта! (або в неправильнім виговорі: гейс бертя! гейс биртя!). Викличник гейс! значить: на ліво! від себе! — а берта — то форма повельника (Imperativ) двойного числа (Dual) другого лиця від глагола брати, в старослов. бєрѣта, тут в місцевім говорі „берта“, подібно як друге лице повельника в числї многім старослов. бєрѣтє звучить тут „берте“. Се єдиний останок двойного числа глаголів в живучій бесїдї нашого народа, котра, як звісно, числа двойного тепер уже зовсїм не відріжняє в склоненю імен, зарівно як і в спряганю глаголів.

Декотрі слова звісні лишень старим людям: уступають або вже і стратили ся в наших часах. І так приміром пригарі с піпкы зовуть тепер „баґа“; — шафранник не-о-довга зовсїм не буде звісний, бо тепер не розносять уже по селах шафрану, тої давнїйше у нас загально вживаної і любленої приправи.

Назва оболона уживана подекуди у нас на Бойківщинї в значеню шиба до вікон, шиба віконна Fensterscheibe (гл. Знадоби до словаря южноруского нап. Іван Верхратский. У Львові, 1877. стор. 42.) уступила на Руси угорскій майже цїлком новітній назві „вічко“ (очко), а на Украинї і майже скрізь в Галичинї назві „шиба“ в польск. szyba з нїм. Fensterscheibe. Однакож задержала ся ще давня назва на угорскій Руси бланарь, болонарь, болонкарь = скляр, Glaser. Назва „оболони“ в значеню „шиби до вікон“ походить з давної давнини, коли то ще не уживано до вікон таблиць скляних, а — по всякій імовірности — оболїкано віконні рами тонкими оболонами пр. міхурами або кишковими оболонами рогатої худоби, подібно як і тепер ще Ґренляндцї уживають до вікон кишкових оболон з тюленя.

З того то далекого часу, коли то у нас на Руси уживали ся вікна оболїкані оболонами, мабуть і походить вираз уживаний в многих околицях угорскої Руси: облак або оболок (= вікно, декуди у угорских Лемаків і галицких Лемків також: „выгляд“, у східноугорских Руснаків: „вызöр“).

Мікльосіч слово облак, опираючись на тім, що подав Šembera (Dialektologie. slovak. oblok kulaté okno) виводить від слова обль; за наросток уважає окъ проте облъ+окъ = oblok Fenster, rundes Fenster.

Менї сей вивід не видає ся правдивим а то з тих причин: 1) в старословен. обль значить *σφαιροειδής* rotundus, тому обло лице facies rotunda, rundes Gesicht; в українськорускім облий, віблий має значенє teres, drehrund, walzenförmig; тому кажемо: обле дерево, обляки (гибляки, вібляки) Rundholz. 2) нїгде не бачив я нї у угорских Русинів, нї у галицких Лемків округлих вікон. 3) коли слово oblok мало би наросток окъ, то як обяснити угорскорускі форми оболок побіч облак? Власне тоті форми вказують менї иньше походженє слова: я виводжу „облак“ від кор. вєлк, обвлечи, оболїчи, оболочи старосл. облѣшти (з объвлѣшти). Наростком уважаю ъ, отож: объ-влак-ъ; з тої форми через виміт в повстає облак або повноголосна форма оболок (подібно говорять Лемки „влакы“ = часть у саний, місто волоки). Литовске blaka = Fensterchen взяте з руского; мадярске ablak походить також з славяньского. Проте по сему виводу облак або оболок = оболоченє, оболонами прислоненє, das Umhüllte, das mit dünnen Häuten Umhüllte, id, quod velatur, fenestra. Оттак облак = *θυρίς*, fenestra з того самого коріня і тим самим наростком утворене, що облак psl. облакъ čech. oblak, pol. obłok = *νε-*

φέλη, nubes, хоча се останне слово мае значене не страдне, тілько дійне: те, що оболікае das Verhüllende, die Wolke id, quod involvit. У галицкого люду подекуди „облаки“ (воблаки), а також „оболоки“ мае значене не хмари, а синь неба, твердь небесна Himmelfirmament.

Декотрі вирази можуть також стати пожаданим причинком для пізнаня сьвітогляду нашого люду. І так пр. гадіна означае птаство домашне як кури, гуси, качки а також і діти; стріґа і босорка означае чарівницю, а також ропавку (bufo), котра в людових повірках, забобонах, чаклованях і чарах грае не останню ролю; — смертка означае нічного мотиля або тьму, імовірно по забобонному вірованю в звіщане смерти тою комахою; — купалка (Lampyris noctiluca) хрущик, що сьвітить в ночи і явить ся з початком липня коло св. Івана („на Купала“), мабуть іще в часах поганьских була присьвячена божеству Купалу і т. и.

Знадоби тут поміщені зібрав я в р. 1897 і 1899. Як згадав в І. части „Знадобів“ подорожував я р. 1896 для цілий діялектолоґічних в східнорускій части Угорщини. В західнорускій части в серпні р. 1897 мною були навіщені отсі села:

1. Пітрова 2. Ціґелка 3. Тварожец 4. Курів 5. Кружльов 6. Снаків (на Маковици; лише принагідно записав я собі декотрі приміти снаківскої бесіди в Кружльові). 7. Луків 8. Лївів 9. Ястреб 10. Кийов 11. Чірч 12. Орлів 13. Уяк 14. Ліпнік (Kis Lipnik) 15. Легнава 16. Старіна 17. Сулін Спішский 18. Кремпах.

Місцевости, в котрих я р. 1899 також в серпні робив записки язикові суть: 1. Комлоша 2. Бехерів 3. Варадка 4. Вишній Мирошів 5. Вишній Орліх 6. Кечківці 7. Вапенік 8. Кружльова 9. Вишній Свидник 10. Бодруджал 11. Пстрина 12. Дрічна 13. Чертїжне 14. Габура 15. Борів. 16 Межи-Лаборец 17. Чабіни 18. Збійне.

Окрім того принагідно я робив ще записки з декотрих иньших околиць.

Ві Львові 15. вересня 1900.

Обяснене скорочень. Б. = Бехерів (стол. Шаришска). — Бод. = Бодруджал (Шар.). — Брв. = Борів (стол. Земплиньска). — В. = Варадка (Шар.). — Вап. = Вапенік (Шар.). — ВМ. = Вишній Мирошів (Шар.). — ВСв. = Вишній Свидник (Шар.). — Г. = Габура (Земпл.). — Др. =

Дрічна (Шар.). — Зб. = Збійне (Земпл.). — К. = Курів (Шар.). — Кеч. = Кечківці (Шар.). — Ки. = Кийов (Шар.). — Ком. = Комлоша (Шар.). — Кр. = Кружльов (Шар.). — Крем. = Кремпах (вишній Спіш). — Кру. = Кружльова (Шар.). — Лег. = Легнава (Lagno Спішск.). — Лї. = Лївів (Шар.). — Лк. = Луків (Шар.). — Лп. = Ліпнік (Липник; Спішск.). — МЛа. = Межи-Лаборец (Земпл.) — Ор. = Орлів (Шар.). — П. = Пітрова (Шар.). — Пс. = Пстрина (Шар.). — С. = Снаків (Шар.). — Ста. = Старіна (Земпл.). — Су. = Сулін Спішский (виш. Спіш). — Т. = Тварожец (Шар.). — У. = Уяк (Шар). — Ц. = Цігелка (Цеголка Шар.). — Чаб. = Чабіни (Земпл.). Ч. = Чірч (Шар.). — Чрт. = Чертїжне (Земпл.). — Яс. = Ястреб (Шар.).

На підставі ухвали фільольоґічної секциї ся розвідка друкуєть ся з задержанєм ґраматичної термінольоґії автора. *Ред.*

А. ГРАМАТИКА.

І. До звучні (Lautlehre).

Голосівочня (Vocalismns).

і.

і (з о, е або ѣ).

В угорских говорах з наголосом сталим понайбільше **о** стісняе ся на **і** так, як загально в україньскорускім: Біг (psl. **Богъ**), міст (psl. **мостъ**), топір (psl. **топоръ**), віл (psl. **волъ**), хвіст (psl. **хвостъ**), підошва (psl. **подъшьва**), піл (psl. **полъ**), ніч (psl. **ношть**) гір (genit. plur. psl. **горъ**), він (psl. **онъ**), мій (psl. **мой**) etc.

Первістне **е** переходить на **і** в словах як медвідь (psl. **медвѣдь** slovac. medved'), шість (psl. **шесть**), сьім (psl. **седмь**), ньіс (psl. **неслъ**), віз (psl. **везлъ**) і т. п.

Старословеньскому **ѣ** відповідае **і** пр. хльіб (psl. **хлѣбъ**), міх (psl. **мѣхъ**), льіс (psl. **лѣсъ**), невіста (psl. **невѣста**), бѣлый (psl. **бѣлъ**), віяти (psl. **вѣяти**), цьіловати (psl. **цѣловати**) і т. п.

В декотрих словах і формах заховалось тут і там з давнійшого періоду розвитку нашої бесіди стіснене **о** на **у** а **е** на **ю** пр. збуй місто збій, домув або дому яко присловник domum, nach Hause, домів, пул місто піл, пів psl. **полъ**, люд місто а декуди і побіч лед, льід (psl. **ледъ**), мюд місто а декуди і побіч мед, мід (psl. **медъ**) палюнка побіч паленка, пальінка, влюк (psl. **влеклъ**), пюк (psl. **пеклъ**), нюс (psl. **неслъ**) і т. и. (гл. дальше під голосівкою **о** і **е**). — Місцево стісняе ся первістне **о** на ы пр. кынь м. кінь, гыр місто гір, скыр genit. plur. psl. **скоръ** (гл. дальше під голосівкою **і**). Лемаки, що сусідують із Словаками, часто **о**

зовсїм не стїсняють: конь, гвозд, рок, стол, збойник, ван, дровнік, пол, мог, подняти побіч кінь, ґвіздь, рік, стілзбійник, вандрівнік, піл, міг, підняти і т. п.

Подекуди місто і (= старосл. ѣ) кладуть е: вера (вера-Боже!), жене місто жены psl. женѣ або я прим. сясти psl. сѣсти подібно як і місто і з первістного е місцево виступає я: ляд м. лед, льід (вплив Словаччини: l'ad).

о не стїсняє ся на і.

скора Л. Су. Зб. м. скіра, укр. шкура psl. скора. пернакы у худобы в скорі Су. die Larven von Hypoderma bovis leben unter der Haut des Rindes. — кос Л, genit. коса Schwarzamsel psl. косъ. — паробок Ц. Б. . . . але genit. парібка, plur. парібци; парібчак Ц. junger Knecht. (в укр. а також коло Львова прим. в Завадові: парубок genit. парубка plur. парубки) — нóгтьі nom. plur. від ноготь Зб.

о стїсняє ся на і.

нірскый Ц. морский. нірскы пацята Meerschweinchen. — дíдня Т. м. до дня bis zum Tagesanbruch. — кíзьій Т. Ziegen-. — кізе молоко Ziegenmilch. — дігонити Б. м. догонити. — пітрясати ВМ. м. потрясати, іши з вилами пітрясал=еще вилами потрясав.— дрітовати Б. м. дротовати mit Draht binden. — піперечный Г. м. поперечний eigtl. in die Quere gehend, quer; stützig, zänkisch; conträr. — прібе Бод. = пробе. — сійка Кру. Вап. м. сойка; plur. сійкы. — — — сірока Ч. Кру. Кеч. Вап. ВС. Г. psl. свракa, сірока шкырготе Ч. сірока опомінат гостьі Ч. однакож в Крем. Г. Брв.: сорока.

вторична творба у, причім в губить ся, а у остає в назвуцї.

уш Б. Кеч. psl. въшь, ruth. вош.

вторична творба і (місцево).

діч Брв. м. доч psl. дъждь.

е місто і (= старосл. ѣ або є)

постретнути Ц. м. стрінути cf. psl. сърѣсти *συναντᾶν*, obviam fieri. — зверіти ся Ц. м. звірити ся sich werfen (vom Holz). зверіли ся дошкы. — застреліті Лї. psl. застрѣлити. — трепати Су. flattern, zittern. шкавронок трепе криўами die Lerche flattert mit den Schwingen psl. трепати. — потребный Л. psl. потрѣбьнъ. потребно. требно Л. м. потрібно.

ер відповідає старосл. ρѣ.

верти С. psl. врѣти ζεῖν, fervere; κοχλάζειν bullire. уже молоко почало верти schon fieng die Milch zu sieden an čech. vřiti pol. wrzeć, lit. virti coquere.

а місто і (= ѣ).

мадзілный пальчик Г. kleiner Finger, мізильний палець cf. psl. мѣзинъ iunior; minor. lit. mažas lett. mazs parvus; nsl. mazinec. — цалком Бод. ganz pol. całkiem. — цалый Су. м. цїлий pol. cały. — вцале Лї. = цїлком, зовсїм, pol. wcale.

я (а) місто і (= ѣ).

гранка Т. м. укр. грінка, pol. grzanka Bähschnitt. — — блядый Крем. м. блїдий psl. блѣдъ χλωρός, pallidus. — — сясти Б. м. сїсти psl сѣсти pol. siąść. я сял єм pol. ja siadłem, ты сял єс, він сял; мы сялісме, вы сялісте, они сялі. —

я місто їя.

посяти (посьяти) Бод. м. посїяти pol. posiać psl. посѣяти.

о стїсняє ся на ы місто на і (місцево в Спішчинї).

выў Су. genit. вола psl. волъ. — кыс Су. psl. косъ. — кыс чорный Су. Schwarzamsel, Turdus merula. — выдній кыс Су. Wasseramsel, Cinclus aquaticus. — тхыр Су. genit. тхоря psl. тъхорь. — кынь Су. genit. коня psl. конь, ἵππος, equus. — кыт Су. дікого кота в наших лысох ныт. — кытка psl. котъка felis. діка кытка Wildkatze. — ластывка м. ластівка psl. ластовица χελιδών, hirundo. — дзвынок Су. plur. дзвынкы Glocke; Grünling, Fringilla chloris. — крылік Су. Troglodytes parvulus, Zaunkönig. крылік сьпіват і чирчит. — рыг Су. psl. рогъ κέρας, cornu. збіла корова рыг. — вывно Су. Крем. м. вікно psl. окно θυρίς, fenestra. — хвыст Крем. genit. хвоста psl. хвостъ κέρκος, cauda. — вын Ту. м. він psl. онъ. — кретывка Су. Крем. Maulwurfshaufen. plur. кретывкы. — вербывка Су. Rhodeus amarus, Bitterling. — кыст Су. Крем. gen. кости psl. кость ὀστοῦν, os. — кыстка в слівцы Су. Stein in der Pflaume, putamen. — вылька Крем. psl. ольха alnus. — дрыбный Крем. psl. дробьнъ. дрыбный дощ feiner Regen. — выстря ножа Крем. psl. острие στόμα, acies ferri. — пыдгорліна Крем. Wamme. — пыдвечурок Крем. підвечірок. — пышла за ґдывця Крем. = пішла за вдівця, sie heirathete einen Witwer. — быб Крем. psl. бобъ κύαμος, faba. — дыйти Ком. psl. доити ἐφικνεῖσθαι, pervenire. дыйдут купцы. — залыг (Реґеті́яка, залых) plur. залогы psl. залогъ ἐνέχυρον, pi-

gnus. — плыт (Реґетівка; „в поблизкім Бехерьову гварят: заліг, пліт") psl. плотъ φραγμός, sepes. — пўытиця Су. плотиця, Plötze, Leucissus rutilus. — озыр Су. plur. озоры Rindszunge. — сыйка Лег. Крем. Ком. Кеч. Брв. = сойка, сійка Garrulus glandarius, Eichelheher. — — сырока Ком. Elster psl. свраκа. — сырокач Ком. Würger, Lanius (excubitor). — — — дрыґа Су. Крем. Weg, дорога pol. dial. dróga. ішла дзьопа за том дрыґом = ішла дївчина тою дорогою. на дрыдзьі = на дорозї pol. na drodze.

ы, и, і.

Грубе ы можна виразно відріжнити від середного и пр. быти esse а бити percutere. По гортанних стоїть ы як в старословеньск. пр. сокыра Ц. В. psl. сѣкъıра, хыжа Ц. Ки. . . . . psl. хъıжа, гыбати Зб. psl. гъıбати. — быкы Ч. Ochsen. — сінічкы Ч. Meisen. — кышеня В. Tasche etc. Середному украïньскорускому и відповідає часто мягке і пр. мытi, вштурiтi, влапiтi, усмертiлi. Подекуда середне и і мягке і міняє ся: ми і мі, ти і ті, збити і збіті.

і місто середного украïньско-руского и.

гріва Кр. У. м. грива, psl. грива χαίτη, iuba. — сліж Кр. м. слиж Cobitis barbatula, Schmerle. — дік Лї. Wildschwein. — визірат Ста. = вызирає. — ліст зеленый Ком. — сівавый Ком. і др.

і иноді місто ы.

ріш (рішь) Ста. м. рысь, Luchs, Felis lynx. — тісяч К. м. тысяч psl. тъıсѫшта et тъıсѧшта čech. tisíc.

іца (декуди: ица) місто украïньскоруск. иця старословеньск. ица.

пшеніца П. Ц. пшениця psl. пьшеница, видьіл пшеніцу. — попеліца П. Ч. Aphis, Blattlaus. — поледіца Ц. поледіца Ч. Glatteis. — повітріца Ц. Sturmwind. — яліца Ц. — підгорліца Ц. Wamme. — паліца Ц. — пятніца Ц. — сініца Т. Kohlmeise. — гусеніца Кр. — матіца С. Лї. Ч. Bienenweisel, Bienenkönigin. — воўчіца Л Wölfin. — бліскавіца Л. бліскавіца бліскат. — половіца О. дай єдну половіцу. — (але в Спішчинї: кыртиця Лп. Maulwurf. матиця Лп. матіця Лег. Bienenweisel. — — гырлиця Ком. Turteltaube. — пшеницу, пшеницы Ком. — корытница В. Schildkröte. — ламаніца В. Flachsbreche (але попелиця Ч. Aphis).

назвучне і одержує придих й.

йігла Ц. psl. игла ῥαφίς, acus. — йікра Ц. Кеч. Euter.

е місто а часто і побіч загальноруск. и.

позерати У. м. позирати. — хтерати Б. м. утирати. — дозерати Крем. м. дозирати. — приберати Ки. м. прибирати. — — цебуля С. м. цибуля pol. cebula čech. cebule, Zwiebel, Zipolle, it. cipolla, lat. caepulla.

тьі місто ті (psl. ти, ruth. ти) в накінчику неопреділеника (льокально).

співатьі м. співаті (співати). — робітьі м. робіті. — гваржітьі (Остурна на Спішу) м. гваріті, гварити, говорити cf. pol. gwarzyć. — пітьі, грабатьі, йістьі (коло Ґеравтовец на Топлї ріцї).

у місто і.

щутка Ч. ВО. м. щітка, Bürste.

є місто загальноруск. йі, так як в старословеньск.

еж Су. Igel, erinaceus, їж psl. ѥжь. čech. jež pol. jeż. еж тулят ся по ябкох та набере ябка на себе.

е.

є місто о (старосл. назвучне ѥ не переходить на о).

елень Ком. Я. psl. ѥлєнь Hirsch, олень, олїнь. я ту не збачил еленя. deminut, еленік. — елениця Ком. Hirschkuh. еленятко Яс. м. оленятко plur. еленятка. — еден Ком. Л. . . . psl. ѥдинъ *εἷς, μόνος,* unus; *τίς,* quidam, ruth. один.

Переливний звук $\overset{и}{е}$ (межи е а и).

з$\overset{и}{е}$днаті, по$\overset{и}{е}$днаті, dingen. — хлоп$\overset{и}{е}$ц і. т. п. — с$\overset{и}{е}$рсть Брв. м. серсть psl. сръсть *τρίχες,* pili.

і місто є.

іщи. іши. Ц. К. П. . . . м. еще, psl. ѥште *ἔτι.* adhuc.

о місто і побіч е.

жобрак К. С. жебрак, Bettler. — жобрати Л. жебрати slovac. žobrak, žobrat'.

е так як в старословеньскім, місто загальноруского о.

вчера Бод. укр. вчора psl. вьчєра *χθές,* heri čech. slovac. včera. — чело МЛа. = чоло, psl. чєло, frons, čech. slovac. čelo.

а місто **о** (в старослов. **е**).

жолудок К. С. м. жолудок psl. желѫдъкъ stomachus čech. žaludek pol. żołądek. — жалудь С. м. жолудь psl. желѫдь čech. žalud pol. żołędż. — чало Бод. в иньших околицях: чело = чоло, psl. чело.

а місто **е**.

да-кто Ц. дахто Ки. м. дехто. — дас К. н. десь. — дакус В. etwas, ein wenig. — даїде Лп. Ком. irgendwo. — — причапити ся Г. м. причепити ся. — — барложина У. м. берложина, берліг. Schweinslager pol. barłog. — — печарка Ки. Champignon, Agaricus campestris, plur. печаркы; čech. pěčarka pol. pieczarka ruth. печериця, — — гадваб Др. Seide čech. hedváb.

а місто німецького **е**, укр. **я**.

цвак Су. У. Zwecke. lemk. цьвак, hal. цьвяк, ukr. цвях, čech. cvok. pol. ćwiek.

я місто **е**.

заняхати Ц. м. занехати unterlassen, versäumen, wovon abstehen. — поняхати Др. м. понехати im Stiche lassen, verlassen. — полядівка С. м. поледівка Glatteis (в Мальцові словеньск.: ляд, genit. ляду м. люд, леду; в Лївові також: ляд, genit. леду; але мед, genit. меду. — в Я. ляд, леду; — мяд або мюд, меду). — пляскатый Ком. ВС. м. плескатый, плоский pol. płaski čech placatý.

я відповідае старословеньскому наростковы ние.

тканя П. psl. тъканиѥ *ὕφασμα* textura. — весьіля або сватьба Крем. psl. веселиѥ. — одьіня Крем. psl. одѣниѥ. — выстря Крем. psl. остриѥ *στόμα* acies. — кістя Б. coll. Knochen. — сьмітя ВО. смітя Гр. psl. сълметиѥ fimus. — грудя Г. Ч. psl. гроудиѥ *βῶλακες*, glebae. — лыча Ч. Bast, liber. — облечіня П. Kleidung psl. облѣчениѥ vestis. — ріжджа П. К. psl. рождиѥ *φρύγανα*, sarmenta. — насьіня Кеч. Samen. — галузя Лп. Aeste.

е стісняе ся на **ю** (або **у**).

люд П. С. У. Лег. Б. або лед К. везе ся по леді = ховзае ся по леду. — мнюд Ц. мюд С. Лег. Б. = мед (але в Вап. Кру. ВС. Бод. Г. мід, льид). — палюнка П. С. Лї. Крем. Branntwein в иньш. ок. пальінка, паленка čech. pálenka. — вечурній, вечурня, вечурне Ч. вечерній psl. вечерьнь. — вечурня Ц. psl. вечерьнꙗ officium vespertinum. — ящурка Т. ящірка, ящерка Eidechse. — я плюў Ц. ѥсмь плелъ. — я мюў Ц. ѥсмь мелъ.

— матюрны коноплы̂ Т. Лї. Кеч. Samenhanf. — він вже прі-нюс Л. онъ оуже принеслъ єсть. — печунка С. О. В. Кеч. = печінка. білы печункы Ста. Кеч. Lungen. чорна печунка Кеч. Г. Leber. — вечур Лї. Пс. м. вечір, — вечуркы Л. Б. Брв. = вечерницї. — веретюніца Г. веретюрніца Лп. Blindschleiche, Anguis fragilis. — вівюрка О. psl. вѣверица. — вовюрка Лп. У. Крем. вовюрка, што по лысьі ходіт У. (але в Кеч. Кру. Вс. Чаб. вовірка, а в Ком. В. вывірка). — трепюлка У. Лег. м. препюлка, перепюлка, перепілка Wachtel, Coturnix communis, pol. przepiórka čech. křepelka. — камюнка О. Gefäss aus gebranntem Thone. — камюнчак Лп. Saxicola, Steinschmätzer. — пес ся стюк або збесныў Су. — напюк єм Крем. psl. єсмь напеклъ. — принюс єм Б. — я люг Б. psl. єсмь леглъ. — костюлник Вап. Kirchendiener, Küster čech. kostelník pol. kościelnik. — чулка Чрт. = гал. чівка, чілка Schopf psl. челъка.

є повстале з ь удержує ся в ускісних падежах.

лен genit. лену Ц. psl. льнъ. — лев. genit, лева Ц. К. psl. львъ.

е ослаблює ся на ь.

наньго Лї. м. на него, на нього.

О.

назвучне о удержує ся,

овадя Ц. coll. Rinderbremsen. — око К. С. . . . облак Ч. Fenster — од Ц. psl. отъ (коло Львова — від) — она, оно, они Ц. psl. она, оно, они. — одробілі Су. = відробили. — осем Лї. psl. осмь.

назвучне о одержує приставку н. (втисне н, parasitisches н).

нозґріца Ч. Morast cf. čech. ozhr = Rotz; slovac· ozgravka = Schnupfen psl. возгрѩ mucus [так зване втисне н находимо також у словах: Нигалія (уж. коло Львова) м. Игалія, Італія; зануздати (Укр.) = гал. і угорскоруск. зауздати cf. psl. оуздати χαλινοῖς ὁδηγεῖσθαι, frenare].

в місто о.

вна, вно, вни Зб. м. она, оно, онп (найперше о переходить у виговорі на у, а потом у на в; то дїє ся іменно по голосівках пр. а вна гварить мі).

придихове **г** перед **о** (місцево).

горел Г. м. орел, aquila.

придихове **в** перед **о** (місцево).

вовад Зб. Tabanus, Rinderbremse. — воко Зб. Auge. — вовблак Зб. θυρίς, fenestra.

о в визвуцї удержуе ся

яко Зб. м. як. Ей красша я Янічку, яко ты. — ты вітригон, яко мало Ваn.

е місто **о**.

беднарь Ц. Ком. м. боднарь Böttcher, Büttcher, Büttner, Fassbinder. беднаря закліч мі cf. ukr. бодня psl. бътарь πίθος, dolium. слебодно Ки. м. слободно, свободно psl. свободьно ἐλευθέρως libere. — выслебодіті Кн. м. выслободити, висвободити, — червеный Пс. м. червоный. — дехтор Лї. м. доктор, Doctor. был ем в дехтора. при дехторові.

е місто загальноруск. **о** в накінчиках: **-очок**, **-очка**, **-очко**.

яречок О. м. ярочок kleiner Wildbach; Wildbach. — хустечка О. м. хусточка. — гньіздечко Г. м. гнїздочко.

ом місто **о**.

цомпель Брв. м. сопель, сопляк cf. psl. сопль et сополь pol. sopel.

а місто загальноруского **о**.

амелюх Су. м. омелюх, Misteldrossel, Turdus viscivorus. — канов В. кановочька В. м. конов, коновочка, Kanne psl. коновъ λέβης, pelvis. — карчма ВМ. м. корчма pol. karczma psl. кръчьма caupona.

а з придиховим **й** місто загальноруск. **о**.

ямело Ком. Viscum, Mistel, омела psl. имела pol. jemioła.

у місто **о**.

ружа Т. Rosa psl. рожа čech. růže, pol. róża. — увца К. psl. овьца nom. plur. увцы. — коруна Ком. м. корона psl. коруна, čech. koruna.

уподоблене занедбує ся.

крайови, крайом, коньови, коньом, дрітарьови, дрітарьом, кісцьови, кісцьом, ткачови, ткачом, мужови, мужом etc.

а.

назвучне **а** задержує ся.

астряб Л. Лї. Ч. Ста. Ком. ВМ. Кру. ВС. Бод. МЛ. Astur palumbarius, Hühnerhabicht. — астрябік Л. Лї. Nisus communis, Sperber.

назвучне **а** одержує придихове **й**.

ястряб Г. psl. **ꙗстрѧбъ (ꙗстрѧбь)** — яфіры Ки. яфиры Г. Heidelbeeren в Гал. **найчастїйше: а́фини.**

придихове **г** перед **а**.

гадваб Др. Ч. Брв. Seide psl. **ѥдвабъ**. — Гамерика Б. ВС. Amerika. **на Гамерику ма дяку** Amerika gefällt ihm, er hat Lust nach Amerika zu gehen. — гамерицкый Б. ВС. . . . amerikanisch, **американьский.** — гарджа Лп. Ста. Rost; Grasrost, Puccinia graminis.

придихове **б** перед **а**.

багнятко Ком. Kätzchen der Bäume cf. psl. **агнѧ** *ἀμνός*, agnus; also **багня, багнятко** eigentlich Lämmchen, Schäfchen der entfernten Aehnlichkeit wegen. **багнятка швятят на квітні́цу (квітну недьілю).**

і місто **я** старосл. **ѧ**.

тьігаті Ч. **тягати** cf. psl. **тѧгнѫти.** — стьігат ша У. = **стягає ся.** — присьігати Бод. м. **присягати** psl. **присѧгати** iurare. — сьігати Бод. м. **сягати** cf. psl. **сѧгнѫти** *ἐκτείνειν*, extendere.

є місто **я**.

єлец У. м. **ялець** Leuciscus vulgaris Hasel. — скленицяВСв. м. **скляниця** Glas, Flasche, čech. sklenice.

е місто **я**, старослов. **ѧ**, польск. **ę**.

месо Ц. Ч. psl. **мѧсо** caro, pol. mięso čech. maso. **месова полівка** Fleischbrühe. — щє́стя Ц. С. шестя МЛа. pol. szczęście cf. psl. **съчѧстьнъ** participeps. **дай Боже щестя! Ц. шестя Боже дай!** Glückauf! — говедо К. **або скот рогатий К.** Hornvieh psl. **говѧдо** *βοῦς*, bos; *βουκολία*, grex. — набре́зїле **молоко** С. = **набряскле м.**, etwas sauere, in der Gährung begriffene Milch. — єденнадцет

С. psl. **юдинъ на десѧтѣ.** pol. jedenaście (з jeden na dziesięcie) — дванадцет С. psl. **два на десѧтѣ** pol. dwanaście (з dwa na dziesięcie).

ен місто старосл. ѫ, загальноруск. у.

венґор У. угор. psl. ѫгрь anguilla pol węgorz. венґор єст на гаджу постать. — сенк Крем. місто і побіч сук pol. sęk psl. **сѫкъ** *κάρφος*, surculus. — вендка Ком. Лї. psl. **ѫда, ѫдица** *ἄγκιστρον*, hamus pol. wędka.

он м. старосл. ѫ, загальноруск. у.

пайонк Су. Крем. psl. **паѫкъ** pol. pająk. — пайончина Су. Крем. psl. **паѩчина** et **паѫчина** pol pajęczyna (але паук Ком. паучина Ком.).

о, коли в многих говорах Галичини виступає **а.**

зозуля Ц. Cuculus canorus в мн. ок. Гал. зазуля на Укр. зозуля, зазуля, зузуля.

а місто **у,** старосл. ѫ, польск. ę.

кады Ц. Кеч. . . . м. куди, куда, psl. **кѫда. кѫдоу,** *διὰ ποίας*, qua pol. kędy, čech. kam. — тады Ц. Кеч. . . м. туди, туда psl. **тѫда, тѫдоу** *ἐκεῖθεν*, inde illac. pol. tędy, čech. tam.

а місто **я,** старослов. ѧ, польск. ę.

швалїти П. м. свялити (**свѧд**) pol. świędzić. — сьватый К. С. Лег. psl. **свѧтъ** *ἅγιος*, sanctus. — сьвато К. м. свято. сьватый вечер heiliger Abend.

ам місто **а,** в загальноруск. звичайно **е.**

щамбель Чрт. м. щабель, щебель Leitersprosse cf. lemk. счамбы Spleissen, счамбити spleissen rad. скеп, скепати, счепати; скипа, скипка.

ам відповідає старослов. ѫ, загальноруск. **у,** польск. ę.

ґамба Т. ВМ. Г. або пыск Г. Mund, рот os pol. gęba cf. psl. **гѫба** spongia. ґамба Брв. Lippe ruth. губа.

ан відповідає польск. ą, загальноруск. **у.**

заплянтати К. польск. zaplątać, укр. заплутати.

ан відповідає старослов. ѫ, польск. ę.

кандратый Кр. Бод. канджурявый Кр. (качурявый Кр.) kraushaarig psl. **кѫдрѣвъ** *οὐλόθριξ*, crispus (качурявий мабуть

утворене від „качур“ і тут не належить: закручений мов пера (бічні покриви) в хвості качура).

а відповідає нїмецкому ä.

ятер Л. Б. genit. ятра Jäger.

а місто я, старослов. ѧ.

са Чрт. Г. Брв. м. ся, psl. сѧ.

я місто а.

чіряк Ста. гал. чирак, укр. чиряк Geschwür. — ряпавый Ста. м. рапавий, репавий rauh, asper. — няй Пст. . . . м. най з нехай (нягай). — няйчервіньший Пс. = найчервонїйший. — няйбільше Пс. найбільше. — олове очько няйменьше із шыткых птахів Др. der Zaunkönig ist unter allen Vögeln der kleinste. — няйвысше Г. = найвисше. — ряфати лен Г. = рафати, riffeln. — зясь Зб. м. зась čech. zase, pol. zaś, zasię.

у місто загально уживаного я, котре відповідає старословеньск. ѧ.

трусіхвіст О. Motacilla, Bachstelze, Wippsterz (в старословеньск. було би: *трѧсихвостъ).

у місто я, польск. ą.

стужка МЛа. м. стяжка, (рідше: стьіжка) Band pol. wstążka cf. psl. стѣгъ et стѧгъ vexillum, Fahne, Standarte.

ун відповідає старосл. ѫ польск. ę.

брунчати У. psl. брѫчати *βομβεῖν*, sonare pol. brzęczeć.

У.

у в назвуцї удержує ся.

уж Ц. Лї. Я. У. Зб. . . . вже psl. оуже *ἤδη*, iam. — уйко У. Oheim. — Улька Крем. Julie. — Уля Г. Julie! кличут: Уль! ге-ле-ге! = Julie, komm her! — удити Чрт. räuchern, im Rauche trocknen čech. uditi, pol. wędzić.

придихове б перед у.

будити Т. Г. = удити, räuchern, бўдят шоўдру Т. = удять шинку.

придихове г перед у.

гусеніца Ц. Т. гусеница Ком. гусяница Г. гусяніця Чаб. Raupe. — свербогуз Кр. Hagebutte, Frucht von Rosa canina, свербиуз.

придихове ґ перед у.

ґузель Г. ґузлик Г. Knoten, узол узлик (ґудз, укр. ґудзь psl. ѫзлъ δεσμός, vinculum česk. uzel).

придихове й перед у.

ютерня Ц. Ки. Б. psl. оутрьни officium matutinum, утреня, pol. jutrznia. до ютерны = до утрені. ~~юж~~ Крем. юж побіч уж Чрт. schon. — юха Ц. psl. оуха et юха ζωμός, ius.

ы (або и) місто у.

дыляти Лї. м. друляти, stossen. — нырок У. м. нурок, нурець Colymbus, Taucher. — купие Зб. м. купуе. — скли́кие Зб. м. скликуе. — дякию (дякію) Зб. м. дякую.

і місто у.

дріляти У. stossen. — поліденок Брв. м. полуденок, Mittagsessen. — кітя Брв. м. кутя „што приносят до церкви: пшениця сурова або хлыб печений ку лытурґійі за померпшима" psl. коутии triticum coctum, — дякію Зб. м. дякую ich danke. — дарію Зб. м. дарую. — бесьідьіе Зб. м. бесїдуе. — з'уньіють Зб. м. з'унують.

о місто у.

помола Кр. м. помула, мул, Schlamm. під помолу.

ю місто у.

цюкер Вап. Zucker, бойківске цукор. дуже цюкру viel Zucker. — цюкерлик Вап. цукрик, цукорець. — підмітювати Зб. м. підмітувати (підмітовати cf. psl. подъметати subiicere).

я місто ю, старослов. ѫ.

всягды Брв. м. всюди, psl. вьсѫда et вьсѫдѣ ubique.

і місто ю.

бріх Ц. Лї. Бод. Чрт. Г. čech. břich, russ. брюхо, pol. brzuch. під бріхом unter dem Bauche; auf der Unterseite (однакож брюх Ч. У. — брюхатый У. bauchig).

у місто ю.

брух Вап. Др. брюх. поімала муху на бруху.

приіменник у (psl. оу) заміняє ся найчастїйше перед суголосками на в.

ньіт в нас пульок Ком. bei uns giebt es keine Truthühner, нема у нас індиків.

приіменник у переходить на в, а відтак часто перед звучними суголосками г, д, б, в, з, тай перед н, м, л, р і перед голосівками на г, перед глухими суголосками к, т, п, х (ф) тай перед с, ц і ч на х.

гмерти Су. Б. ВС. Бод. м. вмерти, умерти psl. оумрѣти. гмру м. вмру psl. оумрѫ. — гваріті Лї. м. уварити, coquere. — глапіті Б. м. улапити. — чі там є г вас? В. = чи там єсть у вас? — — хтьікаті Ч. м. втїкати, утїкати psl. оутѣкати aufugere, currere. Заяц хтьікат. він юж хтюк. = він вже втїк. — хпечі Ч. м. упечи. він хпюк = він впік, упік. они хпеклі = они впекли, упекли. — хпаде гарджа на ґрульі Ста. = впаде ржа на бараболї (картофлї). — х церкві Су. — хтерати Б. м. втерати, утирати psl. оутирати abstergere.

ъ.

о місто старослов. ъ.

зо Лег. з, із psl. изъ. цьвіт зо сьіна. — зоз розмарыйі МЛ. = з розмайрину. — (psl. съ) імаме рыбы зо саком Ком. = ловимо риби саком. — зо женом Чрт. psl. съ женоѭ. — присыпати зо сыром Г. = присипати сиром. — ізо шьвятым Петром Кру. psl. исъ свѧтъимь Петръмь.

ъ не переходить на о а губить ся без слїду,

збю, збєш, збє, збєме, збєте, збют У. м. зобю, зібю, зобєш, зібєш etc. psl. събиѭ, събиѥши .... събиѭть. увцы збют ша до купы die Schafe drängen sich zusammen. — розбє Б. м. розібє, psl. разбиѥть.

ь.

ь в середозвуцї губить ся.

псьій У. dem Hunde gehörig; Hunds-. psl. пьсий caninus. — пся муха У.P ferdelausfliege, Hippobosca equina. – псье молоко Ком. Euphorbia, Wolfsmilch. — бабин псик Др. Bärenraupe, eruca Arctiae; stark behaarte Raupe überhaupt. – псьоглавец Ч. м. песиголовец cf. psl. пьсоглавъ adj. caninum caput habens. „прозывка така; называли татарох псьоглавцами; не знам, прешто Татар таке мено ма“.

ь випадае, задля чого не мягчить ся попередна суголоска.

тма Г. м. тьма. яка там тма.

наконечне ь часто губить ся.

кін Ц. equus. кін реготе ся equus hinnit. (але кінь Т. Л. Кр. Г. — гольінь Г.) — заяц С. pol. заѩць. — збеснылост С. Wuth. čech. zběsnělost. — выживност Л. Nahrung, — пят вільох Коль. psl. пѧть ольхъ. — гус Ч. čech. hus psl. гѫсь. — кыст Крем. Knochen, кість (але: гусь Крем. Ком.) — серст Ком. Thierhaar. — таку йід ма гад. Ком. — яблін В. gen. fem. Apfelbaum. — Гриц В. = Грыць, Григорий. — тыжден В. psl. тъждень. — ясен Кеч. Esche, fraxinus.

ь в повельнику повстале з и губить ся безслїдно.

ід Ц. з ідь місто іди. — ход з ходь місто ходи. — плет з плеть м. плети. — роб м. (робь) роби. — шмар м. (шмарь) шмари.

старословеньск. ръ відповідае ыр.

кыртіца Ц. Т. кыртиця Лп. Ста. кыртіця Кру. Чаб. psl. крътъ ἀσπάλαξ, talpa. — кыртіця горі землю пхать Чаб. — дырва Ц. В. genit. дров psl. дръва. врубал дырва В. — гырмит Т. гырміт Л. tonat, гремить psl. грьмѣти βροντᾶν tonare. — гырлічка К. Кру. гырлица Кеч. гырліца Вап. Turteltaube psl. грълица čech. hrdlička. — гыртань К. У. Ста. Бод. гыртанка Г. psl. грътань. — шкырготати С. ВС. knirschen, schwätzen сорока шкыргоче die Elster schwätzt cf. psl. скрьгътати frendere nsl. škrgutati stridere. — мырдати С. Ч. psl. мръдати. пес мырдат с хвостом der Hund wedelt mit dem Schwanze. — хырбет У. Кру. psl. хрьбьтъ. — обырва Ком. psl. бръвь, обръвь, ὀφρύς. — окыршины Б. окришини, окрушини, Brocken. cf. psl. кръшити frangere. — вырчати Кеч. Я. psl. връчати sonum edere; murmurare. пес вырчит der Hund knurrt.

старословеньскому ръ відповідае ры.

дрыва Г. psl. дръва, Holz.

старословеньск. ръ відповідае ер.

окерстити Ц. Чрт. охрестити cf. psl. крьстити. я теперь окерщу дытину; окерстят дытинок. — принюс дытину до керсту Т. = до хресту psl. крьстъ. — керст Лї. дытину до керсту Лї. — кертіца Ч. ВС. кертица В. кертиця Вап. кер-

тіця Пс. Maulwurf. — оберві ВО. psl. обръви. — герліця ВС. Turteltaube. — терн psl. трънъ *ἄκανθα*, spina. collect. терня.

старословеньск. **ръ** відповідае **ар**.

гардый Ком. Г. в знач. красный, хороший. час гардый schöne Zeit, heiteres Wetter (Im Gruth. гордий um Zališčyki: ґардий stolz, übermüthig. Was die Relation der Bedeutungen anbetrifft, vergl. пишний stolz, im Huzulischen пишний schön). — саршинь Брв. psl. сръшень Hornisse Vespa crabro. — гартань Зб. psl. грътань. — карчма ВМ. psl. кръчьма caupona pol. karczma. — гарло С. ВО. psl. гръло pol. gardło. — варкоч Кр. Haarflechte pol. warkocz čech. vrkoč psl. връкочь *τρίχαπτον*, crines plexi.

лы (місцево **ўы**) відповідае старосл. **лъ**.

блыха С. У. Лег. Ком. Б. Чрт. Г. бўыха Я. psl. блъха čech. blecha, ruth. блоха. — блышиця Чрт. Г. Wanze, блощиця. — ўыжка Крем. psl. лъжька. — слыза Чрт. lacrima.

ыў (ыл) відповідае старосл. **лъ**.

сыўза Я. Лег. Су. psl. слъза *δάκρυον*, lacrima. — ґылтати В. schlucken cf. psl. глътити deglutire. — ґыўтнути ВМ. einmal schlucken, hinunterschlucken.

ло відповідае старосл. **лъ**.

ложка Г. Брв. Löffel. — полож ложку за ложник Брв.

лу відповідае старосл. **лъ**.

тлустый С. Ком. fett čech. tlustý pol. tłusty psl. тлъстъ.

Приставка і всув голосівок.

приставне **и**.

ирджок Кру. Пс. Брв. МЛа. Чаб. Spitzmaus, Sorex (у галицк. Лемків декуди: рджок) plur. ирджкы. — іроўга ВО. Кру. psl. влъга Oriolus galbula, Pirol, Goldamsel. — ирзати Г. psl. ръзати. кінь ирже psl. ръзати et ръжати ruth. рзати et ржати.

приставне **о**.

оплавы Лег. Су. м. плави, плавці Flossen nom. sing. оплав. — обырві Крем. Augenbrauen, брови psl. nom. sing. обръвь et бръвь gr. *ὀφρύς*. — оболона Ком. Haut pol. błona, čech. blána. — оболо́нка Ком. Häutchen.

приставне **а**.

а р д ж а Ки. Лег. Кру. Rost; Getreiderost, Puccinia graminis (поза Свіднік: рожда, рджа psl. ръжда *ἰός*, rubigo; в Ліпніку, Старіні приставне **а** ще одержує придихове **г**: гарджа).

втручене **е**.

ц о м п е л ь Л. psl. сопль. — о г е н Б. psl. огнь čech. oheň. — м ы с е л ь Лї. slovac. mysel' Denkkraft, Sinn. psl. мысль *διάνοια,* cogitatio pol. myśl. — о с е м Ц. psl. осмь.

всунене **о** місто загальноруск. е.

в і т о р В. Бод. Пс. Чрт. Брв. = вітер psl. вѣтръ, slovac. větor.

всунене **е** (місто загальноруск. о).

у г е л С. Ecke čech. úhel psl. ѫглъ *γωνία*, angulus в остром. ев. ѫгълъ.

З а н и к г о л о с і в о к.

назвучне **и** заникає.

м е н о Ц. Ч. м. імено, имено psl. имѧ. — — с к р а МЛа. місто загально у нас уживаного: искра psl. искра *σπινθήρ*, scintilla, де однакож **и** єсть властиво приставне: и-скр-а rad. *skrâ scr. kšar. яновы хробачькы блискауть са в ночі як скра die Johanniswürmchen erglänzen in der Nacht wie Funken.

назвучне **є** губить ся.

в а н г е л и я Чрт. м. євангелиє psl. євангеліє, *εὐαγγέλιον*.

назвучне **а** губить ся.

Н а с т а з и я Т. Н а ц я Т. м. Анастазия psl. Ꙗнастаса *Ἀναστασία*, Anastasia (в Галичинї коло Залїщик: Н а с т а с а).

е викидає ся.

п о ч к а т и (Лїтманова на Спішу) м. почекати. почкай = почекай. почкаш = почекаш.

відпад наконечного **и**.

дó-хыж В. Кру. ВСв. = до хыжи.

наконечне **о** губить ся.

б а р з К. С. ВСв. Чрт. м. барзо pol. bardzo.

відпад голосівки у (або а) в визвуці.

до-раз Кр. Чрт. м. до разу. — чом Б. м. чому. — до́дом ВМ. м. до дому. — знов ВСв. м. знову, (знова). – докус Зб. м. до куса, до остатка, ganz und gar.

стягане і відпад складів.

смот П. Ч. Кеч. м. смотри. смот ле! schau nur! — по́-ле П. = под ле = пійди но. полеге́в! (по-ле-гев) П. ходи но сюда! — со-ле-ся-со! посмотри но! подиви ся! — яшніца Ц. Ки. яшниця Кру. м. яешни́ця, яечниця Eierschmalz, gerührte Eier. — дост Ц. Я. Лп. дость ВС. дось Чрт. дос Зб. м. досить, досити, доста, до сита. — воз ВО. м. возьми. воз крисачьок = возьми капелюшок. — окстити Ц. побіч окерстити = охрестити cf. psl. кръстити βαπτίζειν, baptisare. — зем С. земля пр. чорна зем Humus; хпал на́ зем = впав на землю; россіяти на́ зем = розсїяти на землю; але: на землы росне = на землї росте. — чо (Боршодска Абауй-Торна століца) м. чом, чому. — дванац Ч. м. дванадцять (під впливом ческого dvanáct, наконечне t відпало). — петнац Ч. (čech. patnáct). — шеснац Ч. (čech. šestnáct), седемнац Ч. (čech. sedmnáct). — нач Ч. В. С. Г. м. на што, на що (на чо) wozu. čech. nač. е, та нач? = е, та на що? — шпыргач Крем. м. мышпыргач νυκτερίς, vespertilio. — заран Ком. м. за рана früh, in der Frühe; morgen; bei Zeiten, вчасно. — помайбіг Б. або понайбіг Б. понайбі Ч. м. помагайбіг, помагайбі. — присям Богу Бод. = присягам Богу. — заць Бод. Др. Г. Зб. Hase, lepus. два зацы або три зацы zwei Hasen oder drei Hasen. — члек Бод. місто і побіч: чловек. члече Бод. = чловече. — требало Г. м. треба было (треба було). требало мі ити = треба було менї ити. — моле Г. Брв. м. мов ле, мови ле. — мо-ле-мо! in der Bedeutung: schau nur schau! („не знати, як выречи, кажеме: мо-ле-мо!“) — кіко Чаб. м. кілько psl. колико ὅσον, quantum. — тіко Чаб. м. тілько psl. толико, tantopere. — на́нього Лї. К. = на нього, на него.

Повноголосє (Vollaut).

Хоть і переважають форми повноголосні, особливо в розговорній бесїдї пр. колос, молоко, корова, голова, оболо́на, горох, береза, жолоб (psl. жлѣбъ čech. žlab, pol. żłob) і др., та все таки в угорскоруских говорах з наголосом сталим, рівно як у говорі галицких Лемків, стрічають ся, як у піснях, так і в звичайній бесїдї частїйше, нїж в иньших говорах українськоруских

форми згідні з старословеньскими і ческими пр. краль (psl. краль, čech. král), заграда, заградка (= город. Garten čech. zahrada cf. psl. заграда sepimentum), драга via (čech. dráha via psl. драга vallis), древо (psl. дрѣво čech. dřevo), гласъ (čech. hlas, psl. гласъ), здравя (psl. съдравиѥ, čech. zdraví), влас (psl. власъ, čech. vlas), страна (psl. страна čech. strana), младый (psl. младъ, čech. mladý), браніті (psl. бранити, čech brániti), храніті (psl. хранити čech. chrániti), претяті (psl. прѣтѧти), пред (psl. прѣдъ, čech. před) і пр. Ті форми повстали під впливом церковщини, передовсїм же під сильним тут впливом словаччини.

Місто „говорити" уживає ся тут найчастїйше гварити; місто „чоловік" звичайно чловек psl. чловѣкъ, čech. člověk, pol. człowiek, декуди і то рідко коли: че̄ло̄вік.

Уподобненє голосівок (Assimilation der Vocale).

герештовати Лї. арештовати. — камаратя В. collect. Kameraden (у французів: camarade від лат. camera; камарат, камерад, Kamerade властиво значить: що в тій самій комнаті мешкає, in derselben Stube Wohnender, Schlafgenosse). — префесор К. м. професор.

Наголос (Accent).

В говорах властивих Лемаків значить західно-угорскоруских Руснаків наголос кладе ся, так як в польскім, у слів дву- або многоскладних на послїднім складї: во́да. тра́ва, лу́ка, го́ра, рі́ка, мо́тыль, я́зык, че́ло, чло́век, моло́ко кы́пит, застре́ліл, выле́тьіл, бесьідо́вал і др.

У вираженях стягнених, а зложених з приіменника і імени наголос паде на приіменник пр. до́хыж = до хы́жи, до́раз = до ра́зу, за́ран = за ра́на, на́ньго = на ньо́го.

Частиця не, коли по нїй наступає односкладне слово, виговорює ся з довго протягненим е пр. не̄́ хце, не̄́ знам, не̄́ є, не̄́ хтьіл.

Одно двускладне слово у всїх Лемаків наголошує послїдний склад: оне́ (стягнене з оноє, онеє).

Однакож тут і там, а то наближаючись до сходу, де живуть Лемаки з наголосом движимим, стрічаємо в поодиноких виразах акцент, часто чударний, зовсїм відмінний від наголосу загально у нас уживаного. Передовсїм часто акцентують остатний склад в минувшику. Тут кілька прикладів акцентованих слів у тих Лемаків.

улапі́т Кр. уло́вить. — заклика́ў Чрт. = закли́кав — порахува́ў Чрт. — справи́ў Чрт. = спра́вив. — натрафи́ў Чрт.

= натра́гив. — з'охабйў Чрт. з'оха́бив (лишив). — відіш Бод. = ви́диш. — не годе́н выня́ти Г. = не го́ден ви́няти. — уж покосйў лу́ку Г. — чи́я то коро́ва? наша́! Г. = чия́ то коро́ва? на́ша! — чуву́ть Чаб. = чу́ють. — пацїрни́к Чаб. Malva. — ко́ло по́тока Чаб. — ме́джі о́рныма земля́ми Чаб. = ме́жи о́рними земля́ми. — ко́ли была́ на вы́женьі Чаб. = коли́ була́ на жнива́х. — він знать по на́шому бесьідова́ти Чаб. = він зна́е по на́шому бе́сьідовати.

[Подібне явище (акцентоване поодиноких лише виразів часто відмінно від наголосу загально у нас уживаного) буває і у галицких Лемків, а то в околицях положених більше на захід, передовсїм же в Сяніччині].

Говор Збійного з ріжних поглядів вельми примітний, відзначує ся тим, що має акцент, хоч бесїда Збійнян задля других признак таки найблизша ґрупі Лемаків західних.

Наголос в Збійнім буває а) в декотрих виразах такий як у прочих Лемаків пр. ве́рьба plur. ве́рьбы = загальноруск. верба́ plur. ве́рби, со́ва = сова́, во́да = вода́, го́ра = гора́, мо́роз = моро́з, моло́ко = моло́ко́, ру́ка = рука́, в ру́цьі = в руцї, підмітюе = підмі́тує і пр.

б) в декотрих виразах такий, як і в загальнорускім: ла́стівка plur. ластівкы́, го́лубы, смола́, вороб́е́ль passer, сла́вчикы lusciniae, когу́т, молоды́ ку́рята, джа́воронка alauda, во́вірка sciurus, пырьга́чь νυκτερίς, vespertilio, мота́ль papilio plur. мотальі́ бі́лы, черве́ны..., слима́к plur. слимакы́, я́щурка lacerta, бамбўх stomachus, тверды́й durus, пестрякы́ in der Bedeutung: Sommersprossen, заказа́ў, стойі́т, пацьірни́к malva, спі́ванка, ступцьі́, до́кола (в Гал. доко́ла, до́кола) розлетя́ть ся, они́ і пр.

в) в иньших виразах зовсїм відмінний і своєродний: мід солодкы́й = мід соло́дкий, пернаде́ль plur. пернадльі́ = перна́дель, перна́длы Larve der Rinderbremse Hypoderma bovis, ко́симе лукы́ = ко́симо лу́ки, по́мыло plur, по́мыла = поми́ло stark ausgespülte Tiefstelle im Flusse, туто́к plur. туткы́ = ду́док, удуд Wiedehopf, льіта́уть ко́мары = льіта́ють комарі́, ви́нничка plur. ви́нничкы Ribisel = винни́чка nom. plur. виннички́, ме́жи по́токы = межи пото́ки, на́роком = наро́ком, пі́дковы = підко́ви*), ша́леный = шале́ний, го́лова м. голова́.

*) Наголошуване таке як: по́мыло, по́токы, на́роком, пі́дковы, хоть у нас взагалї у наведених словах не уживане

Суголосочна (Consonantismns).

Плавні л. р.

Загалом в угорскоруских говорах дає ся чути трояке л: 1) грубе л пр. в словах: лазити, ладный, облак Fenster, гваріла, лозиняк, лотай, ямело, требало, было, ложка psl. лъжька; пуспа, лупити psl. лоупити; лука psl. лѫка; лыста Wade, sura cf. psl. лысть, Schenkel tibia; лыжка psl. лъжька, блыха, psl. блъха, слыза psl. слъза, 2) середне л: лем, але, поле, єлень; ліпа psl. липа, лішка psl. лишка, vilper; пліт psl. плотъ 3) мягке л: льізти psl. лѣсти, льігати psl. лѣгати; весьіля psl. веселиє; роля psl. ролиıа v. ралиıа *ἄρουρα*, arvum; глядати circumspicere psl. глѧдати videre, circumspicere; стрельіня psl. стрѣлєниє; люд psl. лєдъ, палюнка; ямелюх; велькый psl. великый форм. злож.; краль psl. краль, дуль, в скальі psl. въ скалѣ in lapide, доталь, докаль одтамаль etc.

таки по правилам акцентованя в словах зложених того рода, у котрих акцент в нашім язиці може пасти на пень самого імени або на приіменник пр. нáрід і нарóд, нáрода і нарóда (нарóду), рóзум і розýм, рóзума, рóзуму і розýму, докóла і дóкола etc. В зложенях імени з іменем також буває певна розличність. A. Leskien в розвідцї: „Untersuchungen über Betonungs- und Quantitätsverhältnisse in den slav. Sprachen" гл. Archiv für slav. Philologie XXI. Band S. 338 згадує, що я в Archiv-i III. 339. мав виразитись: „dass die Betonung (в зложених словах) ausserordentlich schwankend sei". Однакож я так не сказав. Приводжу тут дословно мій висказ в тім зглядї: Von den Composita, in welchen Nomen mit Nomen zusammengesetzt ist, und von manchen anderen, lassen einige eine mannigfache Betonung zu. Im allgemeinen können folgende Fälle statfinden: 1) beide Theile des Compositums werden betont 2) der Accent ruht auf dem zweiten Theile 3) der Accent trifft — so zu sagen — die Mitte des zusammengesetzten Ausdrucks. Als ein ausgezeichnetes Beispiel dieser Betonungsarten kann uns білогруд (бѣлогрудъ = білогрудий птах, also eigentl. Weissbrust) sterna, Seeschwalbe dienen. Man accentuirt: бíлогрýд oder білогрýд oder endlich білóгруд. Ebenso: бíлоýс, білоýс, білóус (ein Mann mit blondem Schnurrbart; auch Eigenname: Білоус), пéрвоцвíт, первоцвíт, первóцвіт Frühlingsblume, пýстоцвíт, пустоцвíт, пустóцвіт sterile Blüte, пóвноцвíт, повноцвíт, повнóцвіт gefüllte Blume. Ebenso: пéрепúсь, перепúсь, перéпись Register, пéреспíв, переспíв, перéспів etwa nachgesungenes Lied, нáперéд, наперéд, напéред vorwärts. Doch gibt es solcher Composita, die solche Mannigfaltigkeit der Betonung zulassen, nicht viel. Die meisten sind nur mit einem Accent gebräuchlich, lassen sich aber immer unter

місто твердого **л** місцево чути ў.

се буває іменно в причаснику минувшого часу дійного стану II. мужеского рода: быў Ки. — грабаў Кн. — робіў Ч. — запаліў Пс. — ходіў Пс. він повіў вола до ярма. — тут і там також і в женьскім і середнім роді пр. робіўа Ч. — ходіўа Ч. — быўо ся зграбаўо Ки. а також і в иньших разах як: ўада Ки. = скріня, Kiste dem. ўадічка Ки. — масўо Ч. — ўавка Ч. — поўотно Ч. — ўапіті Ч. čech. lapiti. — віў Ч. plur. волы. — воўк У. — жоўтогрудка У. — Goldammer, Emberiza citrinella. — рыўо Ста. = рило, Rüssel.

в многих місцевостях чисте **л** удержує ся:

видьіл пшеніцу П. — нікто не прішол Ц. — сполошил Ц. — я забыл К. oblitus sum. — уже-м зробіл К. iam feci. — жолтый С. — одогнал Л. — я ся подвігал Л — был О. — сьпівал О. — ішол Л. — побіл Л. — крило К. — хлопец Лї. — сколомут Ком. — фалат Су. — голодный Вап. — слуга Бод.

---

eine der drei oben erwähnten Kategorien bringen. Manche Composita haben das zweite Wort betont z. B. благода́ть Gnade (selten бла́годать, doch nie благо́дать). Die Conjunction єсли́ (aus єсть-ли) betont den zweiten Theil, d. h. die Partikel, ebenso коли́. Viele Composita betonen beide Theile. wenn auch der Accent auf dem zweiten ein wenig stärker ist, z. B. го́лоле́диця Glatteis, кри́вопи́сок Kreuzschnabel, си́некапта́нник eigtl. mit blauer Jacke (Kaftan) Bekleideter, Schimpfname der Schweden, ко́золу́п der die Ziegen schindet. ко́толу́п eigtl. Katzenschinder, жа́болу́п Froschesser, да́рмоїд der umsonst das Brod ist, Faulenzer".

Те, що я написав про акцент в Archiv-і р. 1878, отож 22 лїт тому назад, я тепер опираючись на дальших студиях в тїй річи, можу лише потвердити.

Що Желехівского словар „betont meist auf der zweiten Silbe, dem sog. Compositionsvocal z. B. golólid' (має бути: hołólid'), litópyś, rukópyś, litórost', černóbyl (= чорно́биль) — походить звідси, що пок. автор словаря намічав в словах лише той акцент, котрий йому був звісний або що видавав ся йому загально уживаний. І так саме наведені A. Leskien-ом приміри дозволяють всї, так як білогруд (читай: biłohrud) троякий спосіб акцентованя пр.: hółolíd', hołolíd', і hołólid'. При нагодї ще згадаємо, що biłohrud значить Sterna, Seeschwalbe іменно Sterna minuta, декуди білогрудик також Cinclus aquaticus, бо сей птах має горло, підгорле і передну часть груди білі. У словарі Желехівского „білогрудом" прозваний хибно також морозюк або водомороз Alcedo ispida, Eisvogel, у котрого грудь ржава. *I. B.*

середне **л** (котре тут означимо **л'**) місто грубого **л**.

стіл' В. — віл' В. — стіл' Брв.

ль місто **л**.

понедьільок П. Ц. м. понеділок. — більок Кру. Бод. м. білок, albumen, Eiweiss psl. **бѣльць** **яйный**. — жольч Брв. Galle, жовч psl. **жлъчь** *χολή*, bilis (cf. psl. **жлътъ** et **жльтъ** flavus).

ў місто **ль**.

тіўко Б. м. тілько.

р місто **л**.

веретюрніца Лп. м. веретільниця, веретїлниця Blindschleiche, Anguis fragilis. — курастра Ком. ВО. Biestmilch, colostrum. — фярка МЛа. м. фялка. — рыбарївка МЛа. м. риболівка Sterna (з огляду на слово рыбарь).

рь місто **ль** з **дь**.

сварьба Брв. із свальба, свадьба, сватьба Hochzeit. сварьбяны співанкы Hochzeitslieder.

й місто **ль**.

прайник Ком. м. пральник psl. **пральникъ**.

змягчене **р**.

осетарь В. Distelfink. — поперь genit. попрю Pfeffer, перець psl. **пьпръ** (**пъпєрь**) *πέπερι*, piper, Pfeffer čech. pepř, pol. pieprz. — верьх В. — гварь ВО. = говори. — бланарь Кеч. Glaser. — серьп Бап. psl. **срьпъ** et **срьпъ** *δρέπανον*, falx. — серьце Г. — перьгач Брв. *νυκτερίς*, vespertilio.

л місто **р**.

каналік В. Kanarienvogel, Serinus canarius, канарик. два каналікы zwei Kanarienvogel. — левольвер Пс. Revolver, Drehpistole.

Сичні с, з, ц.

сь місто **с**.

Беськыд Ц. м. Бескид. за Беськыды іде Поляк. — віська Зб. м. віспа psl. **осъпа** papula; pestis.

с місто загально у нас уживаного **сь**.

писмо Б. = письмо psl. **писмо**, čech. pismo, pol. pismo.

р місто с.

зармутити Чрт. засмутити, betrüben čech. zarmoutiti. — зармученый Чрт. м. засмучений ческ. zarmoucený. — зармуток Брв. = смуток, Betrübniss, čech. zármoutek slovac. zarmútok.

ш місто с.

шкарупа ВСв. Лег. Крем. Eischale, Kruste але: скарупа Г. — шкавронок Су. Ц. Ч. plur. шкавронкы. шкаврунок Л. plur. шкаврункы. шковранок Т. plur. шковранкы. шкаворонок Ком. plur. шкаворонкы pol. skowronek, psl. **сковраньць** *κορυβαλός*, alauda. — шкверчок Кр. скверчок Су. сверчок psl. **свръчькъ** *ἀττάκης*, gryllus. — шкаруха Кр. шкарушина Кр. Faulbaum, Rhamnus frangula м. скоруха, скорух, скрух. — шкырготати С. м. скреготати psl. **скрьгътати**. — — шершень С. psl. **сръшень** Vespa crabro. — вше Л. м. все, immer. — шмыкаті С. м. смикати. рясу на вівсьі шмыкаті die Rispe am Hafer abstreifen. — шкребати Кру. шкробаті Я. м. скребаті, скробати čech. škrabati. — збешньіті ся Ки. wüthend werden čech. běsniti se. — ша О. У. м. са = ся. покулят ша іж У. der Igel rollt sich zusammen; бліщат ша Ста. = блищать ся; сьміє ша = сміє ся; мыє ша Ста. Крем. = миє ся; увцы збют ша до купы У.; робіт ша Лп. Лег. Крем. — кошицьі у когута Ста. м. косицьі die sichelförmig gekrümmten Schwanzfedern beim Hahne. — гушеніця Су. гушеніца Крем. м. гусениця. — голіт ша Крем. лавка покривіла ша або зуверіла ша Крем. розляла ша вода Крем. пріпаліл ша хлыіб Крем. — широкопуд Ваn. = сырокопуд, сорокопуд, сорокоуз, Lanius, Würger. — шерце Брв. м. серце psl. **сръдьце**.

шь місто с.

шьіно Ком. В. psl. **сѣно** *χόρτος*, foenum. — шьміяти Б. psl. **смѣяти** *τολμᾶν*, audere. — шьпівати Ком. В. когут шьпіват gallus canit. — Бешькид В. м. Бескид. — шьніг Кеч. Б. psl. **снѣгъ** *χιών*, nix. — оженіті шьа В. psl. **оженити сѧ**. оженіл шьа. — шьваліти П. м. свялити. — шьвіт Кеч. psl. **свѣтъ**. — шьіяти Б. м. сїяти psl. **сѣяти**. — шьватый Ком. Б. psl. **сватъ**. — шьвато Ком. Б. Fest. — гушьлі С. psl. **гѫсли**. — шьвершьок Зб. psl. **свръчькъ**. — до шьо́го Зб. psl. **до сего**.

шь місто сь.

рішь Стá. psl. **рысь**. по льісох находіт ша і ріш, губит зьвіріну, кров з ней ціцат.

ч місто **с**.

чверчок (чверчьок) С. Ком. Кру. сверчок psl. **свръчькъ**. віділ єдного чверчка С. чверчькы звыклі быти під припецком. Кру.

сплив звуків **сьс**, **жьс** на **с**.

руский Ц. Т. . . . . psl. **роусьскъ**. бесьіда руска або язык руский Ц. Т. . . . . боский Б. Др. psl. **божьскъ** *θεῖος*, divinus.

декуди **с** мягчить ся.

руськый Пс. Г. Брв. по руськы П. ру̂ськый я̂зык Г. Брв. — боськый Зб.

сплив звуків **чьс**, **дьс** на **ц**.

дьівоцкый Вап. Mädchen-, dem Mädchen gehörig. psl. **дѣвъчьскъ** virginis. — ткацкый Бод. в старослов. було би **тъкачьскъ*. — каноніцкый ВСв. кановіцкы лахы Domherrnkleider. — — двацет м. двадьсять psl. **двадєсѧти**. — трицет м. тридьсять psl. **тридєсѧти** (декуди всуває ся ще **д** послї переміни **дьс** на **ц**: двадцет, тридцет).

ц місто **с**.

цомпель леду Л. Кеч. Брв. = сопель, сопляк леду, Eiszapfen. — ціцати О. psl. **съсати** *ὑφέλκειν*, sugere. теля ціцат vitulus sugit. ріш кров ціцат Ста. = lynx sanguinem sugit. цыцати Бод. воўк кров цыцал = вовк кров сисав, ссав. – ціцак О. м. сисак ein noch saugendes Kalb. — святоянцкый хробачок У. Leuchtkäfer, Lampyris „што ша в ночи сьвітит". — свінцкый Крем. Schwein-, dem Schweine gehörig. борсук свінцкый і псьій. — цма або цоньоґа (соньоґа) Ком. Nachtfalter, Nachtschmetterling. в иньших ок. сонюк, сонюґа Culex, Stechschnacke, єще в иньших: Ephemera Eintagsfliege. — сце овад Ком. = ссе овад. — цьвірчок Кеч. = сверчок. — высцати Вап. м. виссати. телята молоко высцалі = телята молоко виссали.

зґ, коли в загальноруск. єсть **з**.

зґорнічка Крем. Morgenröthe м. зірничка = зорница Б. Morgenröthe.

дз місто **з**.

дзеркало З. дзеркайло ВО. Spiegel, зеркало psl. **зрѣцало** *εἴσοπτρον*, speculum. — дзьвіріна Л. Wild und Wildpret psl. **звѣрина** caro ferina. — дзьвір psl. **звѣрь** *θηρίον*, fera. — дзімно Л. м. зимно. кед бы дзімно, то бы прішол. -- дзябка Бод. м. зябка, зяблиця Fringilla coelebs, Buchfink. зябкы або пінкы.

ж місто **з**.

жьвідувати шьа Вап. Б. м. зьвідувати ся. — желеный Брв. м. зеленый.

г місто **з** (місцево).

гвізда С. м. зьвізда pst. **звѣзда** ἀστήρ, stella čech. hvězda.

-ец відповідає наросткови **ець** старосл. **ьць**.

хлопец м. хлопець. — пугарец м. пугарець. — тварожец м. тварожець cf. psl. **тварогъ** lac coagulatum.

ч місто **ц**.

чісарь Чрт. м. цїсарь psl. **цѣсарь** et **цьсарь**.

к місто **ц**.

квіт Брв. м. цьвіт, psl. **цвѣтъ**. — квітница Ком. Palmsonntag.

Понебні й, ж, ч, ш.

й переходить в виговорі на **нь** (й прейотованої голосівки заміняє ся на **нь**).

мнюд Ц. м. мюд, мід, мед — genit. меду. направили пчолы меду Ц. — банюр Крем. м. баюр tief ausgespülte Stelle im Flusse. (впрочім зрівнай: баня).

р місто **ж**.

неборак Вап. čech. ubožak slovac. neborák armer Schlucker.

з місто **ж**.

зельізо Лег. м. желїзо psl. **желѣзо**.

дз місто **ж**.

дзяворонок Ком. Бод. Др. м. жаворонок, alauda plur. дзяворонкы.

дж місто **ж**.

джмуркати С. м. жмуркати blinzen. джмуркат з оком er blinzt mit dem Auge, cf. жмурити. — заджмурити Л. Ста. Кеч. заджмурит очи Л. — приджмуріті Крем. — джаворонок В. О. ВСв. МЛа. м. жаворонок.

дж відповідає старосл. **жд**, загальноруск. **ж**.

саджа Л. psl. **сажда** ἀσβόλη, fuligo, сажа. — оджджа В. psl. **одежда**, одежа. — пряджа Ч. Пс. psl. **прѧжда** fila, пряжа.

— меджі Л. меджи Пс. psl. междоу; але в У. помежи. — меджі або межи і між Чаб. меджі орныма землями Чаб. межи них Чаб. між ногами Чаб. — чюджий В. чуджий Чаб. psl. штоуждь ἀλλότριος, alienus, чужий. — рыджік Ком. Agaricus deliciosus, Reizker, рижик.

дж відповідає галицкоруск. **дж** україньск. **ж**, старосл. **жд**,

сьіджу В. в Гал. переважно: сиджу, україньск. сижу́, старословеньск. сѣждѫ. — віджу (в Гал. переважно виджу, україньск. вижу psl. виждѫ etc. — — роджений в Гал. роджений psl. рожденъ, укр. рожений.

ш місто і побіч **ж**.

ошелест і ожелест Ц. Eiszapfen an Baumästen.

ц місто **ч**.

быцок К. м. бычок. — ци К. ці Л. Бод. м. чи. — моц Кр. м. моч, міч čech. moc; was die Relation der Bedeutungen anbetrifft vgl. hal. сила Kraft und Menge, grosse Zahl. psl. мошть ἰσχύς, potentia; in der Bedeutung „grosse Menge“: на Спішу єст Руснакох моц im Zipser Comitat giebt es eine Menge Ruthenen. — пец Ц. Ком. Кеч. . . genit. пеца м. піч, genit. печи psl. пешть. — овоц Л. psl. овошть ὀπώρα, fructus, pol. owoc. стром овоцный Л. Obstbaum, дерево овочне čech. ovocní strom; в Лї. однакож: овочний стром. — оце наш (Остурна на Спішу) м. отче наш! [в молитві Господній; з отче наш повстало через вимет суголоски **т**: оче (зрівняй укр. паноче-чесноче із „пан-отче честнотче“) а **ч** перейшло на **ц**] — кінь біжит в цвал Кеч. м. в чвал. — боцан ВСв. čech. bočan, pol. bocian (декуда на Укр. бучак м. бочак).

ш, шь (подекуди **сь**) місто **ч**.

шьловек (в Сухій, Чаб. Зб.) м. чловек psl. чловѣкъ čech. člověk. — штырі Чрт. . . . psl. четыри. — умашьати Зб. м. умачати psl. оумачати humectare. — трясигузі́шька Зб. м. трясигузичка Bachstelze, Wippsterz, Motacilla. — шьвершьо́к Зб. plur. шьвершькы́, м. сверчок, сверчки. — вешьур Зб. м. вечер. до́брый ве́шьур guten Abend. — космашькы Зб. м. космачкы Stachelbeeren (Ribes grossularia var. pubescens). — вішько Зб. Fensterscheibe місто вічко, очко. — утешье́ Зб. = утече. — сьо́рный (шьорный в Збійнім і Рокытові) м. чорний. — сьервеный (Зб. Рокытів) м. червеный, червоный. — шьорт Зб. м. чорт.

щ м. загально уживаного **ч.**

пщола Лег. м. пчола plur. пщолы psl. бъчела. = щабрик Кеч. м. чабрик Thymus serpyllum, Quendel. щабрик або материна душка.

ть місто **чь.**

потькы Пс. м. почькы, Nieren.

с місто **ш.**

санувати Пс. Г. schonen, шанувати. — сышка Пс. Г. psl. шишька galla; conus. сышка на сосньі.

ся місто **ша.**

выносяти Б. м. выношати. выносяй ручничькы = выношай ручнички.

ч місто **ш.**

чапка К. ВО. ВСв. Ч. м. шапка, Mütze čech. čapka pol. czapka. — чапочка Ч. kleine Mütze, Käppchen шапочка. — чкола В. Пс. м. школа, Schule. — чкода В. Ваш. Др. Чрт. МЛа м. шкода, Schaden. піпкы му чкода охабити В. für ihn ist es Schade die Pfeife zurückzulassen. — началистый К. Г. м. нашалистый „што вшытко не з розумом зачинат". cf. шал, шаленый. — почмыґати Кру. м. пошмыґати. — Ўукач Яс. м. Лукаш, Лука, Lucas.

ч місто **ш** старослов. **с.**

дочька Бод. Г. м. дошка psl. дъска e gr. *δίσκος*. повірили ся дочькы die Bretter haben sich geworfen.

щ місто загально уживаного **ш**, старослов. **с.**

дощка Крем. м. дошка psl. дъска.

с місто **щ.**

со [Земплиньск. столиця коло Надь Мігаль (Nagy Míhaly)]. місто що psl. чьто.

ц місто **щ.**

цо Су. місто що. молодняк, цо росне на стромоу junge Baumtriebe.

ч місто **щ.**

чука П. м. щука Hecht, magy. csuka. — чо (в Боршодскій Абауй Торна столиці; на Спішу) м. що, psl. чьто. за чо = за што, за що, — чо хцеш = що хочеш, м. чого хочеш. я віdіў, чо ты нес = я в., що ти ньіс. — чо она несла = що она несла.

ч місто щ або ждж psl. ждь.

доч ВО. ВСв. Бод. Пс. м. дощ psl. дъждь. доч іде es regnet.

ш місто щ.

іши Б. ВСв. м. еще psl. юште. — кушенька Г. (по за Бескид: кущенька) etwas, ein wenig. ein bischen. — яшурка Брв. Lacerta, Eidechse м. ящурка. — слыіпий яшур Брв. Salamandra maculosa, Erdmolch, Feuersalamander. — пішалка Брв. м. пищалка psl. пишталь σύριγξ fistula čech. pišťala, pišťalka. — нешасливый Брв. м. нещасливий. — шестя Брв. м. счасте.

шт місто загальноруск. щ.

што. Ки. К. Г. Кр.... м. що psl. чьто.

понебні виговорюють ся подекуди мягко.

ящюркы О. побіч ящуркы. — жоўтачька Крем. Gelbsucht, жовтяниця, жовтїльниця. — качька Б. — млачька Б. kleiner Sumpf. — сорочька Б. — ничь В. — чьверчьок В. Grille. — ляდничьок В. Vicia (hirsuta). — чюджый В. — закруточька ВО. — ящюрка Кеч. Eidechse. — ящюр Кеч. Eeuersalamander. ящюр выходит на дощ. — хрущь Кеч. Melolontha vulgaris, Maikäfer. — хробачьок Г. Würmchen nom. plur. хробачькы.

Зубні т, д, н.

ль місто дь або ть.

свальба В. Вап. Кру. Чрт. м. свадьба, сватьба, Hochzeit.

ц місто т.

цма П. Ц. Т. С. В. ВО. м. тьма Finsterniss; Nachtfalter. по цмі гвошол дó хыж bei völlig eingetretener Finsterniss (bei Nacht) trat er in die Hütte ein. — хоц Т. Б. Брв м. хот (з хоть); хоц котрый = хоть котрый, wer immer; хоц де = хоть де wo immer. — рыц У. м. рыть pol. rzyć čech. řit. — плаца Бод. м. плата slovac. pláca pol. płaca. — мацеридушка Лег. Quendel м. матери душка, материна душка Г. — каністра Чрт. м. звичайно у нас уживаного таністра, Tornister lat. canistrum.

ч місто т.

счіна О. м. стіна psl. τεῖχος, murus (тут перешло т зразу на ц: сціна cf. pol. ściana, а відтак доперва ц на ч).

д місто **т.**

труд Т. К. С. Ч. Брв. м. труг, трутень, čech. troud et trout pol. trąd.

к місто **т.**

камарішка Лп. камаришка або камаришчина Лег. м. тамаришка у Лемків: тамаришок, тамаришка Myricaria germanica, deutsche Tamariske (Tamarix).

г місто **д.**

гнес, гнеска Б. м. днесь, днеська psl. дьньсь *σήμερον*, hodie.

ґ місто **д.**

нозґрі С. м. ноздри, ніздря, Nüster. — ґіра Б. Loch. дыра. — ґівка Б. дывка. — ґнес В. ґнеска Чрт. м. днесь.

л місто **н.**

ночлиця ВСв. м. ночниця, нічниця Phalaena, Nachtfalter, Nachtschmetterling. — зрілко Крем. м. зрінко, зрінка Pupille.

м місто **н.**

інджімір Лґ. Ingenieur. — Міколай Крем. Мікоуай Су. м. Николай *Νικόλαος* psl. Никола. — румпля Б. м. рункля, Runkelrübe.

Гортанні к, г. ґ, х.

т місто **к.**

рунтля Ком. Г. Runkelrübe. біла або жоута рунтля.

ґ місто **к.**

ґрок Л. м. крок, Schritt. кінь іде ґроком. — ґу Лї. Б. ВМ. Чрт. psl. къ. ґу тому ставу = к тому ставу. ґ жолобу = к жолобу. ґу Богови = к Богови. = набрезґле моуоко Крем. м. набряскле молоко (von der sauer werdenden Milch). eigtl. набрезґлый angeschwollen, aufgedunsen. = смарґель Чрт. м. смаркель, смарк pol. smarkiel.

п місто **к.**

румпля Б. Runkelrübe, Mangold Beta vulgaris.

г не переходить на ж.

сьнігніца Ст. м. снїжниця Л. Schneewetter cf. psl. снѣгъ *χίων*, nix; снѣжьнъ *χιόνεος*, niveus, — дорогший К. м. дорожший (в укр. також дорогший) гл. дальше: **ґ** місто **г.**

ґ місто г, котре не переходить на ж.

дороґший Ц. м. дорожший в укр. дорогший. — дороґше Ц. м. дорогше, а те місто дорожше гл. Повісти Основяненка вид. р. 1858. II. стор. 41. 11 ст. з дол. двома рублями дорогше.

ґ місто г.

куляґа К. м. куляга, Krücke, куля. хромый мат куляґу. — ґріб Ста. м. гриб. ґрібы червены і білы; в Ком. Кр. гріб. — підґарліна Су. м. підгорлина Wamme. — ґадаті Су. м. гадати in der Bedeutung: sprechen — штырноґа Б. м. чотиреногa. — двойноґа Б. м. двунога. — розґлупаті або розмысліті в свойі голові Ван. cf. hal. доглупати ся. — плюґавка Ком. м. плюгавка, Kröte, Bufo. — циґан Чрт. м. циган. — злеґувати Кеч. м. злеговати. — ґрош ВМ. м. ~~грош~~, гріш Groschen čech. groš, kroš slovac. groš.

в місто г.

товды Кру. м. тогды psl. тъгда.

х місто г.

хліста Ч. м. глиста в значеню: Lumbricus terrestris, Regenwurm psl. глиста *ταινία*. кельо ту хліст = кілько тут глист.

д місто ґ.

чидлик Т. щідлік ВС. місто щиґлик, Stieglitz, Fringilla carduelis plur. чидликы, щідлікы.

хв місто х.

хворый К. м. хорий čech chvorý. похворіти К. krank werden.

Губні п, б, в, м.

По губних й в многих околицях не переходить на ль.

робю Ц. — выробеный Ц. Л. але: выробена земля. — обльіпеный П. = обліпленний. — покропеный П. = покропленний. — представеный П. = представлений. — храме К. м. храмле, храмає від храмати. увца храме das Schaf hinkt. = як розламе гріб Кр. = як розламле (розломит) гриб. — отровеный Ч. — гребют куры Ста. — полапю ВО.

т місто п.

трепюлка Лег. м. препюлка, перепілка, Wachtel, Coturnix communis. pol. przepiórka čech. křepelka.

к місто п.

к л ю ч и́ Су. psl. плоушта, pol. płuca, čech. plíce. серце в ключах das Herz liegt zwischen den Lungen. — к у п а в а Кру. ВС. Г. м. пупава Kuhblume, Taraxacum officinale, čech. pampeliška. — к л е б а н и я ВО. pol. plebania.

б місто п.

б р я ч ь к а Ц. м. пряжка, спряжка. — ч у б р и н а У. м. чуприна Schopf. (впрочім зрівнай чуб, psl. чоувъ crista).

ф місто п.

ф л і с к а Лег. м. плиска, плистка Bachstelze, Motacilla. — ф т а х Б. Кеч. Г. м. птах. фтахы шпівают Б. — ф т а ш о к Б. м. пташок plur. фташкы. cf. slovac. vták. — к о н ф е р я П. м. комперя, Grundbirne, pomme de terre.

й місто б.

с о й Ваи. . . . м. (собь, соб) собі psl. севѣ.

в місто б.

о в а д я К. collect. Viehbremen cf. psl. обадъ.

л місто в.

п я л к а Ц. Ком. Кру. Зб. м. пявка, пявиця, Blutegel, hirudo plur. пялкы psl. пиꙗвица. — с и к а л к а К. Зб. м. сикавка, pol. sikawka Spritze. — ж і г а л к а Кр. kleine Brennnessel Urtica urens. по під насыпы жігалка росне. — к у п а л к а Кеч. Lampyris noctiluca, Johanniskäfer. — п у к а л к а Зб. м. пукавка Knallbüchse čech. pukavka pol. pukawka. — — м о р к л я н к а В. м. морквянка, діка морков. — п о с л о б о д і т і с я О. м. посвободити ся в значеню: звільнїти, послабати locker werden, schlaff werden, erschlaffen cf. слобода = свобода.

г місто в; х місто в (= psl. praep. въ).

г м і с т ь і Ц. = в містї. — г в о д ь і Кеч. Кру. = в водї. — г л ь і с ь і Ваи. = в лїсї. — г в о й т и Бод. = ввойти psl. вънити. — г д у б і Ч. = в дубі. — г н е т ь Чрт. bald pol. wnet, čech. hned. — г н о ч и Ваи. Чрт. = в ночи. — г є́ д н о Бод. м. вєдно. — г л е т ь і л д о́- х ы ж Бод. = влетїв до хати. — — х п о л и У. = в поли. — куры гребут х п о р о х у, буде дощ' С. = к. гр. в поросї etc. — х ч і м ВСв. = в чім. — х п і л Б. м. впів, pol. wpół zur Hälfte. — х т і м г н ь і з д ь і ВСв. = в тім гнїздї.

х місто в.

х ч е р а Ста. Б. м. вчера, вчора psl. вьчера $\chi\vartheta\acute{\epsilon}\varsigma$, heri.

ґ місто в.

ґдова Ц. О. В. С. Чрт. м. вдова psl. вьдова. — ґдовец Ц. О. В. Брв. м. вдовець psl. вьдовьць. — ґдовица В. м. вдовиця psl. вьдовица.

б місто в.

терезбый Ц. Пс. psl. трѣзвъ νηφάλιος, sobrius, ruth. тверезий (через переставку повстало з: терезвий). терезбый чловек nüchterner Mensch. — черебуля Т. м. черевуля (гл. Початки до уложення номенклятури і терминологиї природописної, народної нап. Іван Верхратский II. 1869. стор. 20). Bitterling, Rhodeus sericeus s. amarus. черебулы гіркы. червуля Кр. черевулька Л. О.

х місто нїмецкого ф.

люхт Вап. Luft, воздух. сьвіжий люхт frische Luft.

н місто м.

нірскы пацята Ц. = морскы пайцата У. норскы свиньі К. нырскы свіньі ВС. норскы свінкы Лї. = морскы свінкы Яс. Л. Meerschweinchen. морска свінка або морске паця Cavia cobaya. - норщата К. = морщата Лп. Лег. Meerschweinchen nom. sing. норща, морща гл. Початки до уложеня номенкл. і терминологиї природоп. народної в. II. стор. 5). — наўпа К. налпа ВО. м. малпа Affe, Maulaffe. — понайбі Ч. понайбіг Б. м. помайбі, помагайбі.

Уподобненє суголосок (Assimilation der Consonanten).

місто в—г кладуть г—г.

іго̆уга ВО. м. іволга psl. влъга Oriolus galbula, Pirol, Goldamsel. іго̆уга піскат, кед мат доч бы̆ти.

Знеподобненє суголосок (Dissimilation der Consonanten).

р—р знеподобняє ся на р—л.

перепілка Ц. pol. przepiórka східноугорскоруск. перепериця. — стрібло Ц. psl. срєбро. — пролуб Ком. м. проруб Eiswuhne (minder wahrscheinlich wäre die Ableitung von проглуб cf. čech. prohlubeň, in welchem Falle г ausgestossen würde).

р—р на р—ў.

курастўа Су. з курастра, а то з куластра, colostrum.

знеподобнене нн на дн.

поскодны Кру. м. посконні, плосконні. поскодны і матюрны коноплы Staub- und Sâmenhanf.

нн знеподобняе ся на йн.

райник В. м. ранник Plantago lanceolata, lanzettblättriger Wegerich oder lanzettblättriger. Wegtritt „від ран“.

Здвоєнє суголосок (Consonantenverdoppelung).

планный Крем. м. планий wüst, öde, sterilis čech. planý. поле планне wüstes Feld. — камінный Г. камінна ружа Г. Pfingstrose але в Т. камена ружа psl. камѣнъ.

Прибавка суголосок (Zusatz von Consonanten)

приставне с.

спрощава Ч. м. прощава Pöbel cf. čech. slovac. sprostáctvo= Pöbel. sprostý = gemein (подібно в галицк. всувають с пр. досконалый čech. dokonalý pol. doskonały).

приставне з.

згорлічка Лп. Лег. Turteltaube, Turtur auritus, горличка (часом г випадае: зорлічка; подібно говорять декуди в східнопівнічній части Угорщини: згоріўка і зоріўка = паленка, пальінка, палюнка Branntwein).

приставне г.

гластівка Б. Кеч. Вап. МЛа. м. ластівка psl. ластовица et ластица χελιδών, hirundo.

втручене р.

ўайбрик Б. (вайбрик) лайбрик ВО. Leibchen, лайбик. — пастернак Г. Pastinaca sativa, Pastinak в укр. пустирнак.

всунене с.

ляпснути ЛЇ. mit Geräusch fallen; mit Geräusch schlagen, ляпнути.

всунене т.

средок Х. Mitte. средок с хлъіба das Weiche des Brotes cf. psl. срѣдина medium čech. střed, prostřed, prostředek. slovac. stred v. sred. — стрібло Ц. Ки. стрібро Чрт. м. срібло, čech. střibro. — стріберный Ц. Ч. срібний čech. střibrny. стріберны пінязи Ч. Silbergeld. — стріж на ріцы Ч.; в У. Лп. днак: сріж „што ша стьігат

в осені на воды“ zerbröckeltes Treibeis; dünner Eisgang. – стрітити Др. begegnen cf. psl. **сърѣсти. сърѣтати** *συναντᾶν*, obviam fieri.

втручене д.

ядловец Кеч. Вап. ядўівчина Су. ядлівчина Пс. = яловець, ялівчина Wachholder Juniperus communis (з оглядом на польск. jodła, ческ. jedle = Tanne; також у Лемаків подекуди: єдліца). — ядлівчак Ц. Су. Wachholderdrossel, Turdus pilaris. — діздрівати Кру. м. дозрівати reif werden, reifen cf. čech. dozrati. — здрівати Бод. langsam zur Reife kommen; im Reifen begriffen sein. овес здріват.

втручене н.

мантрика. ментрика Лї. Matrik. запісал до мантрікы čech. matrika. — знаконмитный ВМ. ausgezeichnet, знакомитий, знаменитий. — особітный Кеч. besonder, persönlich, особитый. особітне слово. — щінґлінок Вап. Stieglitz. цинґель О. Stieglitz.

втручене й.

дойщ Ц. і дойч Ц. льіє дойщ. сітит дойч Ц. (ситит = паде дрібний мов крізь сито sprüht); але в К. дощ genit. дождцю. — пляйстер Вап. м. плястер psl. **пластырь** *ἔμπλαστρον*. — пайца Л. Лї. У. plur. пайцата. пайця О. plur. пайцята м. паця plur. пацята Ferkel. — гуйс Лї. Gans plur. гусі. біла гуйс. мал ем трі гусі білы. — дойст Лї. — шейст Ком. sechs (в Бехерові: шіст) psl. **шесть**. — Айнца Б. м. Анця др. гуцульске: Анниця. — дзеркайло ВО. Spiegel, зеркало psl. **зрьцало**, *κάτοπτρον*, speculum. — тыркотайло Зб. Klapper. [Eingeschaltetes й ist meiner Meinung nach auch in dem ukrainischen Worte зайвий, welches ich von за ableite: за-в-ъ; zusammengesetzte Form завий, mit abermaligem Einschub (von й) = зайвий eigtl. hinten liegend, was man leicht entbehren kann also: überflüssig, entbehrlich].

почінне й.

заразічка-й К. allsogleich. — докы-й Ком. bis. — якоска-й Б. auf irgend eine Weise. — гнетка-й В. bald. — коліска-й Кру. Бод. = колись, einst, ehemals. — далe-й Чрт. weiter, pol. dalej, ruth. дальше. — штоска-й ВСв. = щось. — возмий Вап. м. возьми.

Заник суголосок (Schwund von Consonanten).

по заглухненю ъ въ лъ назвучне л губить ся.

жица Бод. Пс. Др. на Спішу побіч: ўжица psl. **лъжица** *λαβίς*, cochlear декуди у Лемків галицких: ўжиця čech. lžíce. — жичка Бод. Пс. Др. kleiner Löffel čech. lžička. — жичник Бод. поличка на жиці, Löffelbehältniss čech. lžičník.

назвучне з губить ся.

дрінка Бод. м. здрінка, зрінка Pupille.

назвучне д заникае.

Митро Б. м. Дмитро.

назвучне г заникае.

логыняк О. Кр. логынчак Кр. ўогыня Лег. Weissdorn, Crataegus oxyacantha psl. **глогъ**. — жоўторудка Су. Крем. м. жовтогрудка Ком. Emberiza citrinella, Goldammer.

назвучне в заникае.

шыткый, шытка, шытко П. Ц. Кеч. Ваn. Пс. čech. všecek, všecka, všecko. шыток ярец Кеч. = весь ячмінь. шытко едно = вшытко едно Лег. Пс. alles eins. — шак Лп. Ваn. čech. však pol. wszak. — нука К. Зб. м. внука (повстало з въдъну + ка) herein; im Inneren; innen. ходте нука! gehet hinein! ходїть до середини! — ольга Ком. Oriolus galbula, Pirol, Goldamsel psl. **влъга**, pol. wilga. ольга красны выпискуе або шпіват. — ратиш В. Tanacetum vulgare, Rainfarn, воротиш čech. vratič. — овірка Бод. Пс. Др. увірка Брв. м. вовірка, вивірка Eichhörnchen, sciurus psl. **вѣверица**. — стеклый Г. wüthend čech. vzteklý. — стеклина Г. Wuth čech. vzteklost. — він зяў Брв. м. він взяв psl. **онъ възѧлъ ѥсть**. — олове очько Др. волове очко, Zaunkönig, Troglodytes parvulus. — чера Чаб. м. вчера psl. **вьчера**.

заник ў в оў з лъ.

добати Т. м. доўбати cf. psl. **длъбсти** *γλύφειν*, scalpere. — стоп Зб. м. стоўп psl. **стлъпъ** *στήλη*, columna. — стопкы С. Blutfedern „як починат ся розоначити піря, то стопкы“ м. стоўпкы, стовпки. — стопци Су. item = стовпцї; — кадуб. кадоб Кру. = кадовб. — чонок ткацкый Бод. cf. psl. **члънъ** cymba.

заник ў (л).

кобіца Кр. м. ковбиця, ковбок, Klotz cf. germ. Kolben. — коваки побіч кўоваки Я. Ста. м. клеваки, кловаки Hauer, Eckzähne beim Schweine. — човек побіч чўовек, чловек Су. psl. чловѣкъ. — коноплы посконны Лї. Кеч. = к. плосконні Staubhanf, Femmel. — сава Ісусу Хрісту! (Остурна на Спішу) = слава І. Хр. [із слава повстало сўава, потом через випад ў: сава].

р випадує.

ярмак О. Су. Зб. Jahrmarkt, ярмарок. купіў коня на ярмаку О. — качмарь Кеч. Чрт. м. корчмар. pol. karczmarz.

т не викидає ся.

квітнути Лп. blühen pol. kwitnąć. Поніже Фричовец выквітнул ядўовец Ч.

т випадує.

завісліві ый Лї. neidisch, завистливий psl. завистьливъ φθονερός, invidus. — капусный В. м. капустний. капусна юха = розсіл з капусти кишеної.

д не викидає ся.

захолоднути К. м. захолонути. барз захолоднуў er verkühlte sich sehr. — згаднути П. м. зганути. — мыдло Су. С. Seife čech. mýdlo. — мыдліті Су. seifen čech. mydliti.

д викидає ся.

ріство Ч. м. рідство psl. родьство τοκετός, partus.

н вимітує ся.

горчок С. plur. горчкы cf. psl. гръньць ruth. горнець.

к випадає.

прáснути Чаб. mit Geräusch anschlagen cf. čech. praskati krachen. лотай прасне собóў на свічку der Nachtschmetterling schlägt mit Geräusch an die (brennende) Kerze an.

г в середозвуці заникає.

зобаряти сьі Ц. м. зобагряти ся gerinnen, coaguliren. кров ся зобагрят Ц. = кров зсїдає ся, кров ся зобаряла Ц. = кров зсїла ся. — мліско К. м. мглиско Nebel (властиво в тім говорі: „гмла", отож місто „гмліско" а те місто мглиско cf. psl. мьгла). — баньіткы Г. м. багныткы, багнятка Kätzchen der Bäume namentl.

der Šaalweide (Salix caprea, Palmweide, рокыта). на квітну недылю сятят баньіткы з рокыты.

в середнозвучне заникає.

віторок Ц. м. вівторок psl. **въторьникъ**. — сятый Пс. Зб. psl. **свѧтъ**. сятый вечур Пс. м. святый вечер heiliger Abend. — обісити Чрт. Зб. м. обвісити psl. **обѣсити** *κρεμαννύναι*, suspendere. — розʼязати Чрт. psl. **развѧзати** *λύειν*, solvere. — приѧзати Зб. м. привязати psl. **привѧзати** *δεσμεῖν*, ligare.

т (=ть) відпадає в визвуці).

пядесят Ц. čech padesáté psl. **пѧтьдесѧтъ**. — шісдесят Ц. čech. šedesáte psl. **шестьдесѧтъ**.

т визвучне відпадає.

контрак Кеч. м. контракт, contractus.

визвучне г заникає.

бодáй Зб. м. Бог дай. — понайбі Ч. м. помайбіг, помагай Біг.

звучні суголоски стають глухими.

нохот Бод. м. ноготь psl. **ногъть**. — хліста Ч. м. глиста. — худік Крем. м. гудик, Wiedehopf.

глухі суголоски стають звучними.

набрезґнути С. м. набряскнути. набрезґле молоко = молоко не зовсім квасне, зсіле. — пага Су. м. паха. — дупнути Кру. м. тупнути (einmal) mit dem Fusse stampfen cf. slovac. dupat'. — дай Зб. м. тай (зрівнай укр. да місто та).

Переставка суголосок (Consonantenversetzung).

л—в місто в—л.

полава К. м. повала, стеля Zimmerdecke, Soffite.

р—ў (=л) місто л—р.

курастўа Су. м. куластра, colostrum (в декотрих околицях говорять: курастра а то л через уподобнене переходить на р гл. стор. 49.

г—ў місто в—л.

ігоўга Кру. м. іволга, Oriolus galbula, Goldamsel psl. **влъга**.

рв місто вр.

гарван У. Лп. Вап. місто і побіч гавран Rabe, Corvus corax. гарван Кеч. Кру. ВС. Бод. Г. Брв. = гавран Лег. Ком. psl. гавранъ *κόραξ*, corvus čech. havran bulg. гарван. гарван чісто чорный У. der Rabe ist einförmig schwarz. — пóрваз Б. psl. поврazъ čech. provaz ruth. поворoз. — Гарвило Чрт. м. Гаврило psl. Гаврило Gabriel.

ер місто ре.

ютерня Ц. К. м. ютреня, утреня pol. jutrznia psl. оутрьнꙗ.

г—з місто з=г.

пагніст С. Л. (пагнізт) plur. пагности psl. пазногъть.

гм місто мг.

гмла К. м. мгла psl. мьгла *ὀμίχλη*, nebula. slovac. hmla. залегла гмла.

лг місто гл.

молга В С. Бод. Nebel м. мгла čech. mlha, mha et mhla. молга затягла, буде дойщ Ц. моўга Яс. з молгы доч ситит Бод. — мóльга залегла Ч.

п—к місто к—п.

покріва Кр. м. кропива, копріва Крем. psl. коприва urtica, Brennnessel čech. kopřiva. глуха копріва Кр. Taubnessel, Lamium. — покріва і копріва Лї. — покрівняк і копрівняк Лї. Sylvia, Grasmücke. пукалка В. місто і побіч купалка В. Leuchtkäfer, Johanniswürmchen, Lampyris noctiluca. пукалка, што шьа блїщит г ночи В.

хп місто пх.

хпати м. пхати. він одохпат Т. = він відопхав er stösst ab. — в скору зо шилом шьа вохпат ВМ. = в скіру шилом віпхав ся. — орішок орелови вохпался до піря Кру. der Zaunkönig versteckte sich im Gefieder des Adlers.

2. До пнетвору (Stammbildungslehre).

Декотрі замітнїйші наростки.

Сущники (Substantiva). а) мужеского рода.

-ъ. прольій Бод. Gussregen. — продай Т. Verkauf. — приодыів Крем. Bekleidung. — облак ВСв. Fenster (з объ-влак-ъ).

-ѣй. ступяй К. Tritt, крок. — крочай С. Schritt, крок čech. kročej. — облічай Лп. habitus Aussehen psl. обличаи χαρακτήρ, figura čech. obličej. плістова жоўта еден ма облічай, што біла die gelbe Bachstelze ist vom ähnlichen Habitus, wie die weisse. — підножай звич. в ч. многім: підножайі Чрт. часть кросен.

-ей. курей С. Huhnzwitter, hermaphroditus masculinus von Gallus domesticus. — кырдей Вап. Heerde, кырдель.

-ьлйъ. воробель Ц. Ч. Ком. В. Кеч. Кру. ВС. Бод. Чрт. Sperling, passer. nom. plur. вороблыі. — рудель Крем. Röthling, Ruticilla nom. plur. рудлыі.

-елйъ. кырдель О. Heerde. кырдель свін, овец, коров, волів. два кирделыі.

-алйъ. рогаль Ч. Лег. Rehhbock.—мотáль Зб. Schmetterling.

-оль. рыболь Лп. Sterna Seeschwalbe. рыболь плюсне до воды.

-ла. стрясила Г. Brausekopf, Händelsucher.

-арйъ. склепарь Ц. Gewölbebesitzer; Kaufmann (в Гамерицї волают: „шторник"). ід до склепаря. — оріхарь Бод. Nussheher.

-ярйъ. воларь У. воларь іде зо статком der Ochsenhirt treibt das Vieh. — паньщар (ь) Ком. der den Frohndienst verrichtet. — рыбярь Крем. Sterna. — орішар П. Nussheher.

-оръ. ґеньор Ч. Gänserich, гусак nach dem Rufe: ґень! ґень! cf. pol. gąsior. ўапіті того ґеньора. — піскор Лп. пискір Ста. В. Spitzmaus, sorex (nach den piependen Tönen, welche dieser Insektenfresser oft hören lässt, so benannt) cf. піскати, пискати.

-уръ. гачур Чрт. лошак, männliches Fohlen.

-ура. шашура Лї. Tölpel.

-асъ. дикас ВМ. wilder Obstbaum. дикасы = дикы дерева дикы грушкы, дикы ябка.

-ьць. кавалец Ц. Stück. кавалец хлыіба. — творожец Ц. сирец. — обторганец С. lumpiger Kerl. — косец У. genit. кісця Mäher. — пугарец В. kleiner Becher; Gläschen. — букварец ВСв. малий буквар.

-онйъ. стріґонь Лег. Zauberer (zu bemerken ist in dem Ausdruche der Laut ґ (= g) strigoń und nicht стригонь, stryhoń, wie es eigentlich im Ruthenischen lauten sollte) slovac. strigoň.

-анйъ. мурвáнь Зб. Ameise, formica. еден мурвань nom. plur. мурваныі.

-ьнь. шурень Крем. Rehbock.

-унъ. мордун В. Mörder.

-ина. ледачина Вап. liederlicher Mensch (леда-къ+ина).

-ичйъ. сьвітич Ком. В. Пс. Leuchter. сьвітич в церкві і в хыжи. čech svítič.

-ячйъ. куряч С. Raucher čech. kuřič, kuřák. — косяч У. Mäher. — поганяч Зб. Treiber, hal. погонич.

-ъкъ. баранок Ком. nom. plur. баранкы. — футок Бод. Wiedehopf nom. plur. футкы. — пруток К. Stiel. — волок Вап. gew. im plur. волкы = волики, kleine Ochsen; Ochsen (пещено).

-ъко. лупко Крем. Wiedehopf.

-ькъ. коничьокъ Г. (конь+икъ+ькъ). — пісочьок Г. (пѣсъкъ+ькъ). — горночок Вап. kleiner Topf, Töpfchen (гръвъ+ъкъ+ькъ).

-унъкъ. старунок Брв. Sorge, Kummer.

-икъ. вороблик Ц. Sperling. — ястрябик Т. Sperber, Nisus communis. — ґрайцарик Б. Kreuzer. — стромик В. Bäumchen. — пастерик Г. kleiner Hirt; Hirt, ідут пастерикы. — гребенік Пс. kleiner Kamm; kleiner Schopf. — рыджік Ком. Reizker. — гачурік Ц. лошук. — присыпаник Г. Käsekuchen (при-сыпа-нъ+икъ).

-якъ. серняк Ком. Др. Rehbock. — худобняк ВМ. armer Schlucker, armer Mensch. — дупляк Брв. hohler Baumstamm. — кыпяк Брв. МЛа. siedendes Wasser, Sude. — голяк Др. Rasiermesser.

-юхъ лежух Зб. Faulenzer.

-ошйъ мудрцош Ч. Klügler, Klügling гал. мудрагель. — скуптош Ч. Крем. Geizhals. — бабҏош В. Patzer, Pfuscher „што не робит, лем бабрат“.

б) женьского рода.

-ь. бридь Су. Г. Hässlichkeit. блышицы то бридь Г. die Wanzen sind scheussliche Insekten. — ледач Вап. collect. (ле-да-къ+ь) сама ледач lauter Taugenichtse.

-ия. патрия Кеч. Aussicht cf. патрити čech. patřiti, pol. patrzeć.

-а. одьіва П. В. Kleidung. — приодьіва В. item. — льія Брв. Gussregen.

-ль. дуль Бод. Пс. Г. Sausewind; Sturmwind. така дуль на дворі. як дуль рушат, аж в'оначит конаря.

-ѣя. коляя У. Бод. Geleise. коляйі = „ямы за колесом“. „што колесо выбие“.

-уля. лябдуля П. schwatzhaftes Weib, Klatschweib. — трачкуля (в Боршодскій столиці Borsod) Grastuch, плахта с тракамі; у Замішанців: тороканя.

-ера. мушера Лп. Blattlaus, Aphis.

-ура. гачура Чрт. лошиця.

-еза. трапеза Ч. Крем. Qual, Kummer, Drangsal (cf. трапити quälen; торопати, сторопати ermüden). трапеза велька grosser Kummer.

-ица. рачіца У. Ком. Krebsweichen. — мурованіца Крем. Chaussee, мурована дорога (в Гал. в Тернопільщині: муровáнка; у східнорускій части Угорщини: чиненик). — куміця Пс. Gevatterin кума. - усніця Пс. Raupe. — сусьідиця Пс. Nachbarin, сусьіда. — недьілиця Пс. Sonntag, неділя. — гадіця МЛа. (= гадиця) Kreuzotter, Pelias berus. — чубиця Б. Schopf.

-ть. опасть Др. Г. Брв. МЛа. соплї на дереві, Eiszapfen an Bäumen (о-пад-ть). опасть на стромох.

-сть. завіслівост Лї. Neid.

-ота. гырмота Крем. Donnerwetter. — мерзота Вап. elendes Zeug; Ekelhaftigkeit; Elend. — доброта Вап. Güte. — чуднота Бод. Wunder (Wunderlichkeit). — бридота Бод. Hässlichkeit. — мракота Пс. dichter Nebel; Finsterniss; Unzahl. тыльо, як мракоты = in Unzahl. psl. мракота tenebrae. Was die Relation der Bedeutungen: Finsterniss und Unzahl anbelangt vgl. psl. тьма tenebrae et numerus infinitus.

-та. чорнута МЛа (або пещено: чорнутка) Namen eines schwarzen Schafes.

-да. лябда П. zusammengeschwatztes Zeug, Plapperei; dummes Geschwätz, Klatscherei.

-ань. рубань С. Holzschlag.

-ина. різовина Крем. Sägespäne. — шьваченина Вап. geweihtes Osterbrod, свячене (свѧштєнъ+ина) — верхнина Вап. Sahne). — здышина Вап. Aas. — серстина Вап. Thierhaar. — здохлина Кр. здохліна Г. Aas. — підгорліна Ки. Ста. Wamme. — повалина Чрг. Zimmerdecke. — замерзліна Ста. замерзла вода. zugefrorenes Wasser. — ошедіна Ста. Eiszapfen und angefrorener Schnee an Bäumen. — любина МЛа. liebes Wesen. дитина-любина Herzenskind

-ня. дорогітня П Theuerung, дорожня, дорожнета

-аня. голованя Кр. Kaulquappe, Froschlarve. — раканя Krebsweibchen. — Петриканя Лї. жінка Петрика, Петрикова

жінка, Petryk's Frau. — сивaня МЛа. Namen eines grauen Schafes. — роганя МЛа. Namen eines gehörnten Schafes, корнута.

-ыня. гіркыня Ки. Pfefferschwamm, Agaricus piperatus. — гоўубкыня Ки. Ста. Grünling, Agaricus flavo-virens. — ворожкыня Ч. Zauberin (а ворожка Ч. Zauberei). — ўогыня Лег. Weissdorn.

-оха. серньоха МЛа. Mamen einer weissen Ziege.

-ъка. бурка Бод. Sturm nsl. burka, буря. бурка або туча = вітор і дочь Пс. — краінка Чрт. kleines Land, kleine Provinz. — гачурка Чрт. мала лошиця; лошиця (пещено).

-ька. кумічка Пс. Gevatterin (кума+ица+ька), — ладічка Пс. Kasten, Kiste (лада, ладиця).

-ака. клюбака. Бод. до тяганя води, клюка.

-ика. суровика Брв. Milchschwamm, Agaricus ruber.

-ба. тягоба Б. Bedrängniss, Beschwerlichkeit. тягоба в грудьох. — клятба Ваи. Verwünschungen. — женитьба Чрт. Heirat. — сватьба Г. Hochzeit.

-ва. блістваЛп. Bachstelze. Motacilla. бліства быват по ярках die Bachstelze hält sich an Bachufern auf. — моква Бод. nasses Wetter; namentl. nasser Schnee.

-ıава. молоджава Ч. Брв. Jugend, молодїж, молодь. — спрощава Ч. Pöbel.

в) середного рода.

-ıa. (= старосл. иѥ). тканя II. Gesspinnst, тканє psl. тъканиѥ textum. — грудя Г. Erdklumpen psl. гроудиѥ *βώλακες*, glebae; *βῶλος*, areola. — лыча Ч. Bast. – конаря Г. dickere Baumäste. — конарівя Г. item. дуль конарівя ламле der Sturmwind zerbricht dickere Baumäste. — лупя Чаб. лупя з бандурок Kartoffelschalen. — кістя Б. Knochen. — пупча Бод. Knospen (пѫпъкъ+иѥ). — конопя Б. collect. Hanfpflanzen, Hanf. дуже конопя viele Hanfpflanzen.

-ло. житло Чрт. Wohnung, Herberge. — прозирало У. Spiegel. — видьіло Кру. Sehapparat, Sehorgan (в загадцї).

-ьство. худобство Лї. Armut. кумство Ваи. — ворожство. ворожильство Ваи. Zauberkünste; Zauberei; Zauberwesen. — мудерство Ваи. Kunst, Klüglerei; Klugheit. psl. мѫдрьство *φρόνησις*, prudentia. — дозвольінство Бод. Erlaubniss.

-ѧт. конича II. gew. im Plur. коничата oder коники Pferde, Pferdchen (конь+икъ+ят). совча Т. (сова+ька+ят) мале совча. — пульча Кр. Л. Г. Бод. junges Truthuhn (пулька+ят) plur.

пульчата. — пчоля Кр. gew. im Plur. пчолята Bienen. дича Ч. Frischling plur. дичата. — жабеня О. plur. жабенята. — голя Су. nackter Nestvogel plur. голята. — серня Бод. junges Reh plur. сернята. — пупча Бод. kleine Knospe plur. пупчата (пѫпъкъ + ѧт) auch als Collectivum und dann nur in der Singularform gebraucht: пупча = Knospen [S. Suff. ıa (= старосл. ниє)] — рыбча Др. (рыба+ъка+ѧт) plur. рыбчата Fischchen. — овча Др. junges Schaf; Schaf. psl. овьчѧ. plur. овчата ukr. овечата. — мышча Г. plur. мышчата (мышь+ька+ѧт). гньіздя́ Зб. kleines Nest. — планча Зб. wilder Apfel- oder Birnbaum (планка+ѧт). — кораля МЛа. gew. im Plural. коралята стройны schöne Korallen, Schmuckkorallen. — статча У. Vieh (статъкъ+ѧт).

-ъко. совятко Т. (сова+ѧт+ъко). — крилко Кр. = крильце. — яйко Су. Крем. — голятко Су. nackter Nestvogel. — полотенко у качкы, гускы Крем. Schwimmhaut zwischen den Zehen der Ente, der Gans. — курятко Ком. (кура+ѧт+ъко). — курчатко Ком. (кура+ъка+ѧт+ъко). — насьінко Ком. Samen. в перших конопльох ньіт насьінка, а в другых ест насьінко. Ком. — денко Ваn. — перко МЛа. — пірко ВО. — паздерко Б.

-иско. выковіско П. желїзна оправа; желїзна оковка. — мліско К. або молга Nebel. — сьідиско Лї. Sitz. — гробіско Ч. Grabstätte, гробище, гробовище. — жабіско Ч. Frosch. черевата жабіско. — жидіско Ч. Jud. — бортачиско Б. gemeiner Flegel, бортак. — хлопчіско Кру. Knabe. — хыжиско В. місце під хыжу; місце, де стояла хыжа. — дьівчатіско Кру. — зрубовіско Кеч. Ort im Walde, wo Bäume gefällt wurden; Holzschlag. — звертиско Кеч. Rahne.

Инший рід декотрих сущників, нїж в загальнорускім.

женьского рода:

сяга К. О. Klafter м. сяг. до сягы древо класті Holz schlichten. — шкаруха Кр. гал. скорух, скрух Faulbaum, Rhamnus frangula. — парха Лї. гал. парх Räude. — мочар Лп. Пс. велька мочар = великий мочар. — труда Лег. (місцево) м. труд, Drohne. — дзюба Су. м. дзьоб, Schnabel. = лаха Б. м. лах in der Bedeutung: Kleidungsstück. — огрызка Бод. м. огризок, качан Kerngehäuse der Apfelfrucht. шмар огрызку з ябка, з грушкы. — джаворонка Зб. м. жаворонок alauda. — локоть Зб. Elle. една локоть = один локоть. — птаха Ки. м. птах.

мужеского рода:

міль Ц. genit. моля — в гал. часто: міль genit. моли gen. fem. — банюр Ц. Ч. Крем м. баюра. — ціцок Ц. м. цицка. єден ціцок. - червоток С. Л. Я. Ч. Klopfköfer, Anobium в Гал, червотока (гл. Початки до уложеня номенклятури і терминологиї природописної народної. нап. Іван Верхратский І. 1864 р. стор. 5). — змий Кр. Лї. або гад Кр. in der Bedeut. Schlange, Natter укр. змия Pelias berus, Kreuzotter. — квіток Кр. pol. kwiatek ukr. квітка. — рам Ки. Крем. Rahmen, рама čech. rám. okenni rám Fensterrahmen. красный рам = schöner Rahmen, красна рама. рам велькый Крем. — смерек О. в Гал. звичайно: смерека. — слежень У. тот слежень м. тота селезїнь. — ріш (ь) Ста. велькый ріш = велика рись. — гущ Крем. genit. гуща Dickicht в Гал. гущ, genit. гущи або гуща genit. гущи. — шаркань Кру. Drache gen. masc. в східноугорскоруск. gen. fem. — хащ Пс. Gestrüpp великий хащ. в многих околицях: хаща. — карпель Г. Wrucke. єден карпель. в Гал. у Лемк. карпеля. — глист Г. м. глиста Wurm. пантліковый глист Г. Bandwurm. — пец Ц. Ком. . . česk. slovac. pec. м. піч psl. пєшть — заплат ВСв. м. заплата cf. čech. plat.

середного рода:

зрінко С. Л. Ч. зрілко Крем. м. зрінка gen. fem. (але в Зб. зрінка). — ямело Ком. Viscum album, weisse Mistel м. омела. тлусте ямело. — павіко Ком. м. повіка, Augenlid. павіко вышнє oberes Augenlid. павіко нижнє unteres Augenlid. — бобрунко Кру. м. бобрунка, Coccinella, Sonnenkäfer.

Зложені слова.

Зсувка (*Zusammenrückung*).

Сполуки імени з іменем: мыш-пергач Ч. мыш-пыргач У. Fledermaus. — лакті-брада Кру. — піў-друга Г. anderthalb. Сполуки частиці заїкуючої з іменем: ни-се-ни́-то Г. Taugenichts. — нездатный К. untauglich. — нерадый П. nicht gewogen. — неодоўга С. bald.

Сполуки частиці приіменникової і імени: нашалистый Ки. etwas thöricht; überstürzend, aus dem Gleichgewichte fallend; aufbrausend. — паірка О. kleine Fischart. — пачуськы Чрт. Mittelwerg. — почервенявый Л. Крем. etwas röthlich, ins Röthliche follend. — погыркавый Крем. etwas bitter, einen bitteren Nachgeschmack habend. — посивявый Крем. etwas graulich, mit einem

Stich ins Grauliche. — просівый Л. graulich, ins Graue fallend. — присухый Лї. etwas dürre; etwas mager. — — по-за-вчера Кеч. vorgestern, — покус Ком. etwas. — вонка Кеч. — внука П. — заранъ ВС.

Сполуки повельника з іменем: свербогуз Пс. (місто свербигуз). — лудигріш Лп. Gauner; der Geld entlockt. — крутиглав Др. Wendehals.— стряси-мерьва Г. Hitzkopf, Händelsucher.— трясихвост Я. трясихвостка Ста. трясигузішька Зб. трепіхвостка Я. трясидупа Ц. Bachstelze, Wippsterz, Motacilla [den ruthenischen Namen dieses Vogels liegt wie dem deutschen Wippsterz (Wippsteert) dieselbe Vorstellung zu Grunde: ein mit dem Schwanze (Sterze) wippender Vogel]. — валібук Кру. — валіверьх Кру. — місижельізо Кру.

Зложенє (Composition).

Зложня опредїльна (determinative Composition) мудрохырь Г. Schlaumeier. — куропата. куропатка. куропатла et куропатра Rebhuhn. — златоглава К. Goldhähnchen.

Зложня зависимостна (Abhängigkeitscomposition) вітригон Ван. Windbeutel, пустый чловек, вертипорох, гонивітер. — чисточорный К. einfärbig schwärz. — старовіцкый Б. alt herkömmlich. — каждоденный С. пр. каждоденны лахы Kleider, die gewöhnlich getragen werden.

Зложня привластна (possessive Composition). крівонос Су. Kreuzschnabel. — чорногрудка Чаб. Schwarzkehlchen. — червенодупец Крем. Rothschwanz. — червенобочка Т. eine Sorte roth angelaufener Birnen.

Зложеня з приіменника і імени. — безочливый С. unverschämt. — презрога Ком. Schwein, безрога (през = без). — — навразка У. — налісняник У. — — облічай Лп. Aussehen. — покрайный Л. am Rande, an der Grenze liegend. — поледіца Ц. — повітріца Ц. — підсосняк Брв. гріб, што під соснами росне Butterpilz, Boletus annulatus. — піднібя Ста. Gaumen. — пыдфриштик Крем. — пыдвечурок Крем. — — причулок (в Мерісниці). = причілок. — пригварка Чрт. — пріглавок У. — пригарі В. — — заграніца Т. — задушник Зб. etc.

Приложники (Adjectiva).

-ий. курій К. Huhn-. куря дупа або шкарух чорный С. Rhamnus frangula, Faulbaum. — мышій Кр. Maus-. мышій кра-

лік Кр. Zaunkönig. — вывірчий Кр. вовюрчий Лп. Eichhorn-. вывірче (вовюрче) гнызда Eichhornnest. — жабій Кр. Frosch-. — пацуркы жабі Кр. жабі перины П. Froschlaich. — кітчий Кр. кітче молоко Euphorbia. – кертичий С. Maulwurfs-. кертици приналежний. кертичі купы С. кертічи купкы Лї. Maulwurfshaufen. — мурянчий Л. der Ameise gehörig, Ameisen-. приналежачий мурянції. мурянчі перины Л. Ч. О. мурянчи заголовкы Ком. Кеч. Ameisenpuppen, sogenannte Ameiseneier. мурянчи купы Ч. Кеч. Ameisenhaufen. — мурманьчий МЛа. Ameisen-. мурманьча громадка Ameisenhaufen. — гаджий У. Schlangen-. венґор єст на гаджу постать der Aal ist von schlangenähnlicher Gestalt. — статчий Лп. Rind-. Vieh-. статче лайно Kuhfladen, Mist des Rindviehes. — увчий Лег. ~~Schaf~~-. клыщ увчий Schafzecke, Melophagus ovinus.

-йъ (наросток той в инших говорах нашого язика дуже розповсюднений тут стрічає ся рідко). пташачий Лп. Ста. МЛа. Vogel-. dem Vogel gehörig. пташачий краль Лп. Zaunkönig. — пташачий астряб Ста. МЛа. Sperber, Finkenhabicht. пташачи крильця ВО. Vogelschwingen. — жабячий Кеч. Frosch-. жабячі пацюркы Кеч. Froschlaich. — лишчачий Бод. Fuchs-. (лишка+ѧт+йъ) лишчача голова Fuchskopf. — курячий МЛа. астряб курячий МЛа. Hübnerhabicht.

-ьскъ. жабскый Ц. У. Frosch-. жабскы пацуркы Ц. У. Froschlaich. — гамерицкый Б. amerikanisch (гамерика+ьскъ = гамеричьскъ, гамерицкъ). — фарскый ВО. Pfarr-. фарска дьівка = служниця з клебанийі. — дьівоцкый Вап. psl. дѣвъчьскъ cf. дѣвъка virgo. — каноніцкый ВСв. dem Domherrn gehörig. каноніцкы лахы Domherrnkleider.

-итъ. моховітый С. mit Moos bewachsen, moosig. — камінчовітый Ки. mit Gerölle bedeckt, steinig. камінчовіте поле. — румовітый Ч. У. румовіта земля mit Mergelgrus bedeckter Boden. — нозґріцевітый Ч. moorig. нозґріцевіта земля Moorboden. — швайковитый О. pfriemenförmig. — мокровітый У. nass, feucht. — вілковітый Ком. gabelig, furcatus. — гороховітый Ком. finnig. гороховіта солонина. — дождjовитый В. regnerisch.

-истъ. попелістый Ч. aschgrau. коні попелісты Ч. — мазурістый У. увца мазуріста = біла, коло очий чорна. — нашалистый Ки. надшалістый Крем. etwas thöricht; aufbrausend; überstürzend, галатиноватий. — паздерістый Крем. mit Splittern versehen, splitterig. дощка паздеріста = дошка задпркаста. — шаленістый Г. toll. — вилковістый К. gabelförmig.

-нйъ. синій (синый) Чрт. psl. **синь**. — туній Ц. psl. **тоунь**.

-ьнь. ярній Бод. Frühlings-. роботній ВСв. Arbeits-. роботня пчола Arbeitsbiene, Arbeiterbiene. — роботній день Arbeitstag. — вечурній Ц. Abend-. — вечурня зьвізда.

-атъ. смугатый У. gestreift. — чеператый ВСв. gabelförmig verästelt; mit emporgestreckten Armen; kreuzförmig. cf. psl. **чепоуратъ** *ὄζους ἔχων*, nodosus, ramosus. — крижатый Бод. breitschulterig. — баюсатый С. mit einem Schnurrbart versehen, schnurrbärtig, усатий.

-астъ. рябкастый Т: gescheckt. худкы рябкасты die Wiedehöpfe sind geschenkt. — ріжкастый Т. gehörnt, mit kleinen Hörnern. — сьіменкастый Су. fein gesprenkelt. — жоўтастый Др. gelb gemischt, gelblich. - сивастый МЛа. grau gemischt, graulich.

-инъ. сестрин К. der Schwester gehörig, Schwester-. — тетин Брв. der Tante gehörig. — жонин ВСв. der Frau gehörig. — материн Г. Mutter-. материна душка Г. Quendel, Thymus serpyllum.

-ьнъ. хробачный К. Wurm-, wurmig. хробачный оріх wurmstichige Nuss. — хыжный Чрт. Haus-. хыжны двери. — челядный К. челядна хыжа Küche. — обхытный Л. ВСв. схіпний.

-ѣнъ. ярчаный Вап. Gersten-, der Gerste gehörig. ярчаный хлыіб Gerstenbrod, aus Gerstenmehl gebackenes Brot. — татарчаный Брв. dem Heidekraut gehörig. татарчаный квіт Blüte des Heidekrautes. — клочаный Бод. aus Werg verfertigt.

-авъ. хмуравый Крем. mürrisch; finster. хмуравый чловек. — остудавый Пс. mit Leberflecken. лице остудаве = з остудами (chloasmata, Leberflecke). — блыскавый Зб. glänzend čech. blyskavý.

-явъ. сівявый С. graulich. — непослухнявый Ки. ungehorsam. якас непослухнява — шкода ті світа! Ки.

-ивъ. ушивый Б. lausig čech. všivý.

-ливъ. ганьбливый К. schamhaft, соромляжий. — забытливый К. vergesslich. psl. **забытьливъ** *ἐπιλήσμων*, obliviosus. — сепетлівый С. шепетливый Пс. lispelnd. — ґаздовлівый С. sparsam, господарний. — хоркотлівый С. räuspernd. — завіслівый Лї. neidisch. — задыхлівый У. Су. asthmatisch, engbrüstig. — ушливый Б. lausig. — форкотлівый Пс. lispelnd. — бодливый Кру. **бодьливъ** pun-

gens; cornu petens. — терпезливый Кеч. = терпеливый geduldig (імовірно з *терпезнь+ливъ) psl. тръпѣливъ *καρτερικός*, patiens.

-овъ. месовый Ц. Fleisch-. месова полівка Fleischbrühe, Fleischsuppe. — водовый Т. Wasser-. водовы ящуркы бывают г воды die Molche (Triton) kommen im Wasser vor. — ґрульовый Я. der Kartoffel gehörig, Kartoffel-. ґрульова натіна. — заяцьовый Лп. Hasen-. заяцьова капуста Hasenklee. — бозьовый Лег. Gottes-. бозьова бобурунка Marienkäfer. Coccinella. — вечерьовый Крем. Abend-. вечерьова зьвізда Крем. Abendstern. — жидів Кеч. Juden-. фіскалуш жидів = адвокат жидовий, адвокат жидівский. — сньіговый Г. Schnee-. заметы сньіговы Schneeverwehungen. — боговый Зб. Gottes-.

Степенованє (Gradation),

Творба другого степеня (порівника, comparativus) за помочию наростка -ий, -ьши, -ѥ частїйше тут лучає ся, нїж за посередою наростка -ѣи, -ѣиши, -ѣѥ. Третій степень (одличник, superlativus), творить ся передростком най приставленим до другого степеня. Пр. гардый pulcher, гардший pulchrior, найгардший pulcherrimus; дорогый, дороґший, найдороґший; туній, тунший, найтунший і пр.

Місто красший, найкрасший говорять декуди пр. в Ор. крайший, найкрайший slovac. krajší, najkrajší (з „красший" повстало через уподобненє „кращший", а відтак наслїдком знеподобненя: „крайший").

Передросток най в третїм степени принимає подекуди вид няй пр. няйбільший Пс. няйменьший Пс. няйчервіньший Пс. (= найчервонїйший). няйзеленьший Пс. няйвысший Г. — няйкоротший Др. — няйкрасший Др.

великый має в порівнику: векший (pol. większy, čech. větší, psl. вѧтший), в одличнику: найвекший pol. największy, čech. nejwětší psl. наивѧштий) побіч загально уживаних форм: більший, найбільший.

Для вираженя дуже високого степеня служить иноді передросток пре приставлений до 1. степени (рядовика, positivus) пр. превеликий, преславный, прекрасный (psl. прѣвеликъ permagnus; прѣславьнъ valde inclutus, celeberrimus; прѣкрасьнъ perpulcher).

Також кладе ся для степенованя барз або дуже перед рядовиком пр. барз голодный, дуже добрый.

Иноді присловник дуже усилює ся ще присловником барз: барз дуже чкода Чрт.

Яко форми порівника і одличника присловників тут згадаємо: ближѐ Ц. Кеч. подте ближе tretet näher heran. — выже Л. höher. — выше Лї. — ниже Лї. — скоре Т. Кру. чим скоре (= чим скорше). — веце Кр. (čech. více pol. więcej). — дале Лї. — скорій Зб. (= скорше). — барже Лї. (від барз pol. bardzo comp. bardziej). — — найвыже Л. am höchsten. — найскоре замерзне сініца Т. die Kohlmeise leidet vom Frost am meisten (erfriert am schnellsten). — найвеце Кр. — найдале Кеч. — найбарже Лї.

Глаголи (Verba).

Теперішник глагола йіхати (psl. ıaхати vehi) творить ся від пня йіха, отож: йіхам, йіхаш, йіхат psl. ıaхаѭ, ıaхаєши, ıaхають; повельник йіхай, причасник ч. теп. йіхаючий, йіхаючи; тим часом форми теперішникові в загальнорускім уроблюють ся від пня йід отож: йіду, йідь, йідучий, йідучи. — [де йіхате? Крем. = куди йідете? wohin fahren Sie?]

Дїєприложники теп. д. ст. уживають ся рідко, а иноді мають значенє приложника пр. пахнячий odoratus, wohlriechend. пахняча ружа С. wohlriechende Rose — світячий leuchtend. світячий хробачьок Брв. Leuchtwurm, Leuchtkäfer. — колячий Ц. Крем. stechend; dornig, stachelig. гліг колячий. — терня коляче.

Яко форми причасникові замічаємо: штыхачий Ста. (стягнене місто: штыхаючий від штыхати = stechen). серст штыхача stechende, borstige Thierhaare. — липкачий К. Ста. klebend, klebrig (стягнене місто: липкаючий від липкати, прилипкати kleben, haften bleiben). липкача земля klebriger Boden.

Причасник мин. дїйного стану II. тырвалый = тревалий (від тырвати = тревати) має значенє приложника: dauerhaft, ἰσχυρός, durabilis. — присталый Т. reif, maturus. присталы слівкы reife Pflaumen.

Причасник минувшика страдного стану на -тъ дуже розповсюднений, а нераз уживає ся. подібно як причасник мин. страдного стану на -нъ і від неперехідних глаголів.

Конфері погниты П. verfaulte Kartofleln. — счорньіте зерно П. schwarz gewordenes Getreide. — збутньіта солома Ц. verfaultes Stroh. — замокнута солома Ц. durchnässtes Stroh. — замкнуты двері geschlossene Thüre. — загната корова Ц. eingetriebene Kuh. — залята лука Ц. überschwemmte Wiese. — посконны коноплы

ще не выбраты Т. der Staubhanf ist noch nicht gesammelt. — спухнута нога Т. К. geschwollener Fuss. — одорвата голова К. abgerissener Kopf. — побутньіте сьіно К. verfaultes Heu. — выткнута нога К. verstauchter Fuss. — обросну ты ногы К. (mit Federn oder mit Haaren) bewachsene Füsse. обросну ты ногы у совы befiederte Füsse bei der Eule. — збесньітый пес С. Л. Ч. Ц. Су. (toll gewordener) wasserscheuer Hund. — вытягнутый палец Л. emporgestreckter Finger. — стягнутый капелюш Л. herabgerissener Hut. — пріті снутый чловек Лї. bedrängter Mensch. — одвыкнутый од роботы Лї. von der Arbeit entwöhnt. — збаршньітый (спаршньітый) пняк Ки. vermoderter Baumstrunk. — спорохньітый дуб. Лї. О. morsch gewordene Eiche. — зрашіте дерево Лї. verfaultes, morsches Holz. — роздражнютый пес У. gereizter Hund. — пріроснутый корінь У. angewachsene Wurzel. — поруча згните Крем. verfaultes Geländer. — одквітнута ружа У. abgeblühte Rose. — овес посьіятый Лп. gesäeter Hafer. зберш ньіте дерево Су. morsch gewordenes Holz. — познатый злодьій Су. erkannter Dieb. — ґрулы збольіты Крем. erkrankte Kartoffelknollen. — преголодньітый хлопец Ком. hungrig gewordener Knabe. — выдатый Б. Бод. eigtl. ausgegeben, vergeben. уж єм три двадцет рокы выдата Б. ich bin schon drei und zwanzig Jahre verheirathet. — зунутый БО. ermüdet. якый сом зунутый або якый сом страпеный wie bin ich ermüdet. — надгнитый пень Крем. zum Theile faul gewordener Baumstamm. — почорньіте зерно Кру. schwarz gewordene Getreidekörner. — місто зос чорным полотном обтягнуте Кру. die Stadt in Trauer gehüllt (wörtl. mit schwarzen Leintüchern verhangen). — ведно зліпнуте ВСв. zusammengeklebt. — выбрата конопля ВСв. gesammelter Hanf. — набырмітый cf. pol. nabrzmiały. набырміте лице geschwollenes Gesicht. — нива поората Пс geackertes Feld. — розогрітый пец Пс. ersitzter Ofen. — імено дате Др. gegebener Name. — дьівка оддата Чрт. verheirathete Tochter (дьівка hier Tochter). — напитый Чрт. betrunken. быў уж кус напитый er war schon etwas betrunken. — церков замкнута Чрт. geschlossene Kirche. — дьітина замерзнута Чрт. erfrorenes (erstarrtes) Kind. — лах підратый zerrissenes Kleidungsstück. — бік выдратый Бод. herausgerissene Seite.

Прнчасник минувшника страдного стану на -нъ від неперехідних глаголів: закыртавене (закыртавлене) листя Кру. verkümmerte Blätter (від : закыртавіти). — заляжены грушкы Ц. vor dem Faulen teig (mol oder morsch) gewordene Birnen (від : за-

лячи ся) — встеченый Крем. або стеченый Брв. toll, wasserscheu. стеченый пес toller Hund (від встечи ся, pol. wściec się). — згореный К. verbrannt (від згоріти). згорена́ хыжа.

Декотрі примітнїйші пнї глагольні.

I. (рек-ти) речи Ваn. К. (бод-ти) бости Бод.

II. бацну-ти Кеч. — выкоцабнути ся Л. — грубну-ти Л. dicker werden. — заклякну-ти (ся) Су. — зошмыгну-ти Л. abstreifen, зосмикнути — крочну-ти Чрт. — кукну-ти Л. einmal blicken, gucken. — лапну-ти Чрт. greifen, fangen. — мыкну-ти Зб. — огазну-ти К. — слухну-ти Су. — спырсну-ти Бод. — цну-ти ся Ч. sich langeweilen. — штыхну-ти Лї. stechen, spiessen. — утьіќну-ти Др.

III. а. запозньі-ти С. — збершньі-ти Су. — зрешіти Су. — набырмі-ти Т. anschwellen, набренїти, pol. nabrzmieć. набырміла рука = спухла або набренїла рука.

III. б. бынча-ти Ц. (бынк-ѣ-ти). — вяча-ти Др. — ґрявча-ти Т. — ґрянча-ти Лї. — здорожа-ти П. (з-дорог-ѣ-ти). — йойча-ти ВСв. (йойк-ѣ-ти). — клохтьі-ти Б. — курча-ти Ки. (курк-ѣ-ти). — смотрі-ти Чрт.

IV. бабони-ти Ч. — выпелеши-ти ВСв. — выпучі-ті Лї. — выхвілі-ті ся Кр. — выгулі-ті ся В. — вштурі-ті Лї. — гранчи-ти Т. — крівоти ти ВСв. — крочи-ти В. — лапі-ті Лї. — мазури-ти Л. beschmutzen. — охаби-ти В. — ошеді-ти ся О. — підшпоті-ті ся К. — попели-ти ся Ц. — рути-ти Су. werfen. — сьітни-ти С. — скарбули-ти ся Др. — стопорчи-ти ся Кру. — тями-ти Чрт. — усмерті-ті Л. — хыті-ті Лї. — шмари-ти Бод.

V. бацка-ти (ся) К. — боженька-ти ся Ваn. Gott anrufen; betheuern. — бойка-ти ся К. — бурта-ти Лег. — вола-ти Ц. — гвізда-ти С. — гудка-ти Т. — дурка-ти Ваn. — ґемза-ти Су. — ґылта-ти В. — ґыцка-ти С. — заздравка-ти В. — кицка-ти П. — киявка-ти Су. — клапка-ти Крем. — ключкати Л. — крявка-ти Кр. — кука-ти Л. gucken. — майда-ти О. — москота-ти Кру. — мета-ти Ч. — наштыха-ти Лї. aufspiessen. — пыка-ти Л. — пінка-ти Су. — пытва-ти Б. — піска-ти К. — побочка-ти Пс. — повіда-ти Ч. — попивка-ти П. — пряда-ти Б. öfters spinnen. — прята-ти. Л. bergen. — страка-ти С. — стука-ти Крем. stöhnen, *στένειν*, gemere. — тарака-ти Б. — тульца-ті шьа Крем. — хвія-ти ся Ваn. wanken. —

цьінька-ти Су. — цьірка-ти Ц. — швандрика-ти Бод. — шкынтати Т. — една-ти Кр.

VI. вывіскова-ти (вывіскува-ти) Л. — виджува-ти Б. öfters sehen. — гіцува-ти С. — злеґува-ти Кеч. — з'унова-ті Ч. — омахува-ти ся Л. — подудрюва-ти Б. — позаклякува-ти Су. — позваджува-ти Кру. — попопрюва-ти В. — потьішива-ти Ваn. öfters trösten. — стопкувати С. — усилува-ти ся ВСв. — ушипува-ти ся Чаб. — хырова-ти Я. — ходжува-ти Л. Б. öfters gehen.

Декотрі глаголи з иньшим значенем, нїж в загальнорускім.

выдьіти Кр. подїти.

вадити Б. вязати, присилити. гвадити = увадити, привязати.

кукнути. покукнути Л. einmal blicken; hinüberblicken.

охляпнути Бод. ослабнути; з лиця спасти.

осмотріти ся Зб. оглянути ся, оглядати ся, озирнути ся, обозріти ся sich umsehen.

ганьбити ся Кру. ВСв. sich schämen.

гонити Чрт. слати, schicken.

ґубіті Г. verderben.

запсотіти ся Крем. заслотити ся.

здушити с'а Бод. зогріти ся, упріти.

наложити кому Ваn. auftragen, befehlen.

просити ся кого Лї. jmd. befragen, fragen.

повдячити ся кому Ваn. den Gefallen thun; jmd. gefalten.

послободіті ся О. erschlaffen; locker werden.

потрапіті с'а Бод. ermüdet werden; müde werden.

страпити ся П. ermüdet werden.

стратити Л. verlieren.

валяти П. schelten, поганити, паскудити verb. trans.

гукати Т. (о свинях) sich paaren (також і коло Львова в Задові: свиня́ відгука́ла сьі).

ґадаті Г. гадати Кеч. sprechen.

застарати ся ВСв. = зажурити ся.

здавати ся Бр. übereinstimmen, zusammenklingen. будут ся нам голосы здавати unsere Töne werden harmoniren.

зганяти ВСв. aufwecken.

облазніті Чрт. кого окпити. jmd. zum Narren halten.

окламати Т. betrügen.

покуляти ся Лї. sich wälzen.
балувати с чим Geschäfte führen; sich womit beschäftigen.
натяговати ся на чим. Б. worüber streiten.

Присловники (Adverbia).

Присловники походженя іменного.

singul. nominat. кус Лї. Ц. Ста. etwas. кус не поўно = трохи не повно. — вера К. — раз Кру. auf einmal plötzlich. — genitiv. кусченька Г. etwas, ein bischen. — dativ. долов Ком. долу Лп. — домов, домів. дому Л. Лї. — accusativ. в'ельо Кр. — лем, ле (з лено, ино). — вше Л. immer, все. — цьіле Ком. wahrlich. — вірно Чрт. gewiss, sicher. — хиріцко Г. sehr wenig, ein bischen. — барз ВМ. (м. барзо). — долину Б. — гору Лп. (побіч частїйшої форми locat. горі) — ablativ. концем ВСв. концем просити ся = конечно, конче, доконче просити ся. концом гонит матір до краля Чрт. = конче шле матір до короля. — дрындом У. — долом Кру. hinab. — смыком Ста. auf dem Boden schleppend, schleifend. — гоном В. stark, eilig, intensiv. гоном робити. — розгоном Л. im vollen Laufe. — locativ. горі. — дольі. — огавньі Ц. furchtbar. schrecklich, sehr. — шумньі К. schön. — гардьі Кр. Г. schön. — чударньі Лї. auf wunderliche Weise. — добрі Лї. — грозньі Су. Ч. sehr. — жалосньі Вап. jämmerlich; traurig. — красньі Крем. дякую красньі ich danke schön. — розлучньі Кру. verschiedenartig. — гідньі Кру. — вдячньі Кру. — зредетельні Кру. richtig, auf redliche Weise. — рядньі В. ordentlich, wie es sich gehört. — статочньі Чрт. in der Bedeut. redlich, pünktlich. — вірньі Ком. treu. — plur. ablativ. рачькы В. auf Händen und Füssen kriechend. — — —

Part. praet. act. I. погодивши ВМ. (від погодити = warten пождати) уживає ся яко присловник в значеню: „пізнїйше, похвили". качмар даст палынкы погодивши der Wirth wird später Branntwein geben.

Присловники зложені з приіменника і імени.

в-істьі У. — внука П. — ведно Т. — доведна Ста. — доднука У. — докус Зб. ganz und gar. — дозрік Бод. — заран. зарань Во. — запорядь (Ѳа Лаборци). — зарядом Ц. — зато Ста. dafür, darum. — звон У. von aussen. — згоры Чрт. von oben. — здіва Л. — з-добра-дїла У. — здобродіва Крем. — здолы Чрт. von unten. — знедобачькы ВМ.

— наопак К. — наскоро Чрт. eilig. — наспак К. — нароком Крем. — позарани Кеч. — покрадому ВМ. verstohlener Weise. — покус Ком. etwas. — помалы Чрт. — справды ВСв. wahrlich, in der That.

З иньших присловників зложених тут згадають ся: горізнач Т. горізначкы Т. — єдностай Л. — — із зсувок: даїде Чрт. - дакоды Ста. — дакус В. — дакущік ВС. даяк Ком. — да-як-бы ВСв. — Місто загальноруского в Ціголці і на Маковици частїйше уживаного тепер (= psl. топрѣво nunc primum) говорять в многих околицях пр. К. Крем. . . . тераз (повстало з тъ разъ = той разъ) cf. pol. slovac. teraz.

Декотрі до пнїв-заіменникових почіплені наростки.

ды (да) і дъ (дь). — товды. — всягды Лп. — коды. — кодысік (коды-сі-к) Лї. — втоды Ста. — кед Кеч. — кедь Чрт. — одкеды Чрт. (откеды). — покед (на Спішу).

-нды. кады Ц. К. . . . psl. кѫда, кѫдоу et кѫдѣ. — тады Ц. К. Б. Т. . . . psl. тѫда, тѫдоу et тѫдѣ. — тамады П. — стамады Лї.

-ля (лѣ). покля Лї. — докля Лї. — покаль. докаль. — потля Кру. — поталь. доталь Ч. — одкале Чаб. — одтамаль Лї. — оттале Чаб. - тадыль К. — тамадыль К.

3. До словотвору (Wortbildungslehre).

Склоненє сущникіѳ (Declination der Substantive).

I. Число єдиничне (numerus singularis, єднота). Іменяк (nominativus): сніп. рідник (genitivus): снопа. дайник (dativus): снопу (снопови). переємник (accusativus): сніп. зовник (vocativus): снопе. творник (ablativus): снопом. містник (locativus): снопі. Число многе (numerus pluralis, многота). іменяк: снопы. рідник: снопох (рідко: снопів). дайник: снопім (снопом, дуже рідко снопам). переємник: снопы. зовник: снопы. творник: снопами. містник: снопох.

рік genit. рока. за піў рока служиў er diente ein halbes Jahr. — рочок genit. рочка і рочку. не поорють до рочька Зб. — жебым го чекала до другого рочку (Порач, на Спішу).

орел Лп. ореў Су. genit. орела, ореўа, nom plur. орелы, ореўы побіч орла etc. psl. орьлъ, genit. орьла.

хырбет Ч У. Кру. psl. хрѣбьтъ genit. хырбета.

тхір genit. тхора nom. plur. тхоры Яс. — тхір genit. тхоря, dat. тхорьови Зб.

міст genit. моста Зб.

вітор genit. вітра Чрт.

льіс genit. льіса Кеч.

валал Dorf. genit валала et валалу.

заяц genit. заяца nom. plur. заяцы Ком. але заць ВСв. Бод. Др. Г. Зб. genit. заця nom. plur. зацьі.

хлопец 2. хлопця 1. plur. хлопцьі В.

кінь 2. коня 3. коньові Крем.

огень 2. огня Лї.

В единичнім числї говорить ся: цыґан (ціґан), цыґана etc., отож відкидае ся наростòк -инъ також і в singul., тимчасом в східноугорскоруских говорах уживае ся в единичнім числї: цыганин (циганин), genit. цыганина etc. psl. цыганинъ et ациганинъ Ciganus, Zingarus.

Подібно також християн місто християнин (зр. старослов. хрьстиıанъ, христиıанъ et хрьстиıанинъ, христиıанинъ; Маковічан К. місто Маковичанин, житель Маковиції; лютеран Вап. = лютеранин; Татар Ч. м. Татарин psl. Татаринъ.

бік genit. бока Др. Ста. locat. на боцьі Кеч.

розум genit. розума Чрт.

паробок genit. парібка Вап.

час genit. часу. од того часу Чрт. seit der Zeit, seit dem.

горох genit. гороху Кеч.

гріх genit. гріху Бод.

волос genit. волоса nom. plur. волосы Б. (в україньско-руск. звичайно уживае ся місто plur. волосе (волося) яко collectivum).

пес genit. пса dat. псу Чрт. і псови Зб. etc.,

лев genit. лева.

лен genit. лену Ц. мам дуже лену ich habe viel Lein.

чеснок Ком. genit. честку. часнок genit. частку Бод. він мат дуже частку er hat viel Knoblauch.

цукер декуда цукерь genit. цукрю Кр.

ґазда Wirth genit. ґазды dat. ґаздьі, ґазду Зб. і ґаздові Л. accus. ґазду vocat. ґаздо abl. ґаздом.

дах locat. sing. на даху Б.

по шьвіту Б. = по сьвіту, по сьвітї.

на коню Чрт. psl. на кони. — на рихтарю Бод. — в приятелю К.

Місто форми містника вкрадає ся иноді форма дайника пр. забывают о Богови (місто: о Бозьі).

Замітні давні форми іменяка числа многого на -и пр.: волци К. (psl. влъци). — пастуси П. Кру. пастусі Лї. (psl. пастоуси) pastores. — Руснаци П. Ц. Т. . . . Спішаци Кр. — борсуци К. Dachse. — парібці Ки. Knechte. трі парібци Су. drei Knechte. — пауци Ч. (psl. паѫци). — хробаці Ч. хробаци Ваи. Пс. білы хробацы Г. хробаці пожерлі ґрулы Ч. die Würmer (Engerlinge) zerfrassen die Kartoffeln. — піяци Ваи. — збійници Бод. — птаси Ста. Ваи. (psl. пътаси) aves [однакож в Су. nom. plur. хробакы, птахы]. — церківници Бод. (psl. цръкъвьници). — поўси Г. Wühlmäuse. — хлопі ВСв. — мурници Зб. — вояци Зб.

Рідник числа многого майже виключно має накінчик ох. прішол до тых хлопох ВО. — барз вельо воўкох Л. — не было шваблікох Ком. — в докторох мы былі в містьі = у докторів мы були в місті. — през будынкох Лї. ohne Gebäude. — на дваста крокох Л. auf zweihundert Schritte. — зо снопох Бод. = із снопів. — для тых быкох Бод. — од наших ґаздох У. = від наших ґаздів, від наших господарів. — од сусьідох Ста. — до крякох Б. — до пецох Чрт. — двох воякох Зб. — — обрік для тых двох коньох К. для хлопцох Лї. — десят кісцьох Ком. — великих панох ВСв.

Подібно: крайох, гайох, приятельох, вороблъох, вітцьох etc.

Дайник ч. мн. на ім (ом). псім Чрт. псом Ц. (psl. пьсомъ. псомъ) canibus, загальноруск. псам. — птахім Ваи. (psl. пътахомъ) avibus, птахам. — хлопім Кру. — парібкім Зб. — паном О. — пташкім Т. — ґаздім Кеч. — циґанім Б. — збойникім Чрт. — хлопцьім Бод. — приятельім К. — дай сьіна тым коньім ВО. (psl. конюмъ).

Містник ч. мн. кінчить ся на ох. по льісох Ста. Б. Кру. — по плотох скаче кралік В. — в пнячкох Пс. — о птахох У. — в быкох Бод. — по стромох Ц. В. Лї. Бод. an Bäumen. — в потокох Ц. — о іншаких гадох не знам Др. — по пецох Чрт. — г міхох Чрт. — на ясенох П. — в приятельох К. — в каміньох К. Б. — в кореньох К. Л. — по каміньцох Ч. — на пальцох Брв. — в кошарох Чрт.

Дайник ч. единичного має часто накінчик -ови (після сынови) пр. воўкови Лї. — жидови ВСв. — ґу валалови

Кеч. zum Dorfe (in's Dorf). — псові Лї. — стрільцові Л. — яґрові Л. — медведьови Л. — купцові Лї. — качмарьови Кеч. — пастырьови Кру. — шарканьови Кру. — тхорьови Зб. — псови Зб.

Переємник імен осіб в обох числах рівний рідникови пр. хыжа сына das Haus des Sohnes і він любит сына er liebt seinen Sohn; головы двох воякох die Köpfe zweier Soldaten і загнаў двох воякох Зб. er schickte zwei Soldaten.

Давна форма пеереємника удержала ся єще в звороті: про милый Біг ВО. (psl. accusat. милъй Богъ).

Переємник імен зьвірят лише в ч. єд. рівний рідникови: крило астряба der Flügel des Habichtes і віджу астряба ich sehe den Habicht; в числї мног. переємник рівний іменякови: стріляў астрябы; — але nom. волци accus. волкы, волкох і воўків.

Иноді втискає ся форма рідника в переємнику ч. єд. також і у других імен: пр. выльіз на строма er kletterte auf einen Baum. — завісиў його на стопа er liess ihn an eine Saüle hängen.

В містнику ч. єд. подекуди втискає ся накінчик дайника на -ови пр. о Богови місто: о Бозї.

В іменяку ч. многого часто втискає ся накінчик -ове (після: сынове): сватове ВО. — кісцове П. — збуйове Бод. Räuber. — дрітарьове Ч. Drathbinder. — предкове Ком. — потомкове Ком. — панове Кру. а також — пташкове Ста. — мыши кралікове О. Крем. Zaunkönige. — маленькы псикове Т. ganz kleine Hündchen parvi catuli. — — подібно і у сущників мужеского рода на а: слугове ВСв. — ґаздове Зб.

В рідннку ч. мног. накінчик ів (після: сынокъ) выпертый по найбільшій части накінчиком ох (властиво форма містника після: сынъхъ). Тут і там уживають ся форми на ів: голубів, збойників, слугів Бод., років Чрт. — ґаздів Чрт. — коблів. Чрт. — жебраків Зб. — воўків Др. — потоків Т. — кроків Б.

Правильна форма рідника многого числа: пят раз. девят раз Бод.

Замітна місцева форма людів місто людий psl. людий (після V. скл.). купа людів стоіт Ч. = es steht eine Menge Leute. В иньших околицях стрічає ся в віднику ч. многого: людех пр. він то не міг учініті през людех своіх, сусьідох і приятельох Ста. — er konnte dies ohne seine Leute (d. h. seine Verwandten, Angehörigen), Nachbarn und Freunde nicht thun.

В дайнику ч. мног. тут і там проявляє ся також накінчик -ам (взятий з III. склону: рыбамъ), як і загально в україньскорускім: хлопам, льісам, розбійникам, коням Вап. (psl. конємъ), etc.

У сущників на -арь (ар) іменяк ч. многого кінчить ся на е: дрітаре (Порач на Спішу). — гробаре Кру. — коняре Вап. — воловаре. Вап. — гайдамаре Ч. — воляре Ц. — паньщаре Ком. — рыбаре ВСв. Fischer. Часом також nom. sing. иньших сущників на е: гайтоле К. Jäger. — родиче Б. Eltern čech. rodiče. — а рідник иноді на -ей: дрітарей, гробарей, рыбарей, родичей.

Дуже рідким єсть в містнику ч. мног. накінчик ах (після: рыбахъ) місто загально тут уживаного -ох пр. хлопах, дубах, конях ВСв. (psl. конихъ), льісах Зб. (побіч: льісох).

Накінчик творника ч. мн. ами (з огляду на рыбами) у сущників I. кл. загально уживаний, однакож тут і там стрічають ся також форми на ми пр. горцми, пальцми Лег., пінязьми.

II. У сущників другого склону також в рідняку і містнику чис. мног. вкрав ся накінчик ох в многих випадках пр. я іщи не видыў такых ябкох К. — зо стеблох Крем. — до склох Б. вайцох Лї. (з словацка vajce = яйце; місто і побіч рускої форми: яєц). по польох К. — на кольінох Ч. — по лайнох Кр. — кралік по дырвох скаче Ком.

Иноді втискає ся в dat. sing. накінчик ови пр. ябкові, а тота форма втискає ся часом і в locat. sing. пр. по єднім ябкові Бод.

genit. plur. від ябко = яблоко psl. ꙗблъко буває декуди зовсїм правильне пр. през яблок Б. = ohne Äpfel.

яйце genit. яйца Лї. яйця Ком. genit. plur. яєц.

море genit. моря dat. морю abl. морьом loc. в морю. — іду ґу морю Бод.

поле locat. у полю Ч. — конопя locat. на конопю Б. — весьіля. на весьілю. — пупча (пупъкъ+ѧ) genit. пупча collect. Knospen.

дырва Ц. genit. дров.

III. Сущники пнів на а підлягли в склоненю по части також впливови пнїв на ъ (у). І так рідник і містник числа многого часто визвучає на ох (після loc. сынъхъ).

genit. plur. рій од пщолох Ц. Bienenschwarm. — він тілько гадкох зна Б. er kennt so viele Räthsel. — до вінніцох Ч. zu den Weingärten. — до більших хыжох Брв. zu grösseren Häusern

(Hütten). — до сьвічкох Ч. zu den Kerzen. — із шатох Чрт. aus den Kleidern.

loc. plur. по березох Ц. an den Birken. — по млакох Т. an Sümpfen. — хромый ходит на куляґох С. der Lahme geht auf den Krücken. — по стріхох Л. an Strohdächern. — по лукох Яс. an Wiesen. — по загородох Яс. in Gärten. — по вербох Ч. an Weiden. — по ялічкох Ч. an Weisstannen. — по вільхох Ч. an Erlen. — при рукох К. bei den Händen. — на низших лабох Бод. auf niederen (kürzeren) Füssen. — в рукох Ки. in den Händen. — по дудлох Кру. in Baumhöhlen. — по крайінох Бод. in Ländern. — граут циґане по свальбох Чрт. die Zigeuner spielen bei Hochzeitfesten. — по фурманкох Чрт. bei den Fuhrmannsbeschäftigungen. — г вінніцох Ч. in den Weingärten. — по грядох Чрт. an den Kleiderstangen; an Balken. — у шматох ВСв. in den Kleidern.

Творник ч. єд. визвучає переважно на ом; декуда на оў, або також уживаютн ся обі форми поруч на ом і на оў. руком Ц. — рыбом Ц. — солонином Ц. — пшеніцьом Ц. — зо земльом К. — за быстром водом У. — зос пушком Л. mit der Büchse. — коровом Б. — кочергом Б. — женом Кру. — ямом Кру. — рыбом ВСв. — паньом ВСв. — під чорном земльом Вап. — - такоў прекрасноў дорогоў Бод. — дьівкоў Др. — водоў Др. — драгоў Чрт. — чапкоў Чрт. — бабоў Чрт. мамоў Чрт. — рукоў Зб. — лопаткоў Зб.

accusat. від голова звучить подекуди голов пр. він мат голов червену Т. er hat einen rothen Kopf.

декуди лучає ся genit. plur. на ів (після сꙑновъ) пр. пят сестрів Ц. — с штырьох каноныв Крем. = з чотирох канон. правильні форми genitiv. plur. пр. жена plur. genit. жен В. — круп В. — коров. — златівок Чрт. — облекла го до білых лах ВСв. (nom. sing. лаха) sie liess ihn in weisse Gewänder kleiden. єст дуже коп сьіна Чрт. — нема шат ВМ.

свиня psl. свинни мае в genit plur. свиней Кеч. psl. свиний.

genit. plur. від вільха звучить: вільох. пят вільох Ки. fünf Erlen.

dat. plur. визвучає на -ам правильно: рыбам (psl. рꙑба-мъ), крупам, блыхам.

abl. plur. визвучає на ами: рыбами (psl. рꙑба-ми), крупами, блыхами.

loc. plur. має також правильне окінчене ах пр. рыбах, крупах В. блыхах, по рурах Чрт. по горах Су. в печерах Су.

IV. Сущники IV. склону в декотрих падежах перейшли до склону пнїв на ъ (а), і так має сын genit. сына, віл (віў) вола (воўа), стіл, стола, верьх, верьха ВМ. Лише декотрі форми задержали ся як: dativ. сынови (psl. сꙑнови), волови; vocat. сыну (psl. сꙑноу) але: воле (після скл. пнїв на ъ (а) cf. psl. рабе); locat. сыньі, вольі (після I.: рабѣ). однакож: на верху Т. (psl. врьхоу). — plur. сынове (psl. сꙑнове) але волы (властиво форма accusat. I. скл. (cf. psl. рабꙑ), котра всунула ся місто форми nominat. раби); genit. місто: сынів, волів (psl. сꙑновъ, воловъ) найчастїйше сынох, волох, котрі то формы властиво містникові. тото сьіно для тых волох К. dat. місто сынім, волім (волом) частїйше сынам, волам Вап. (після III.: рꙑба-мъ). — ablat. сынмі, волмі (віўми; за вілми Брв.) уступають що раз більше формам сынами, воламп (після: рꙑба-ми); locat. сынох, волох (иноді так як і в загальнорускім: сынах, волах після рꙑба-хъ). по верхох Т.

Коли склоненє пнїв на ъ (у) по части перемішало ся в поодиноких падежах з формами инших склонів, то знов на свій пай форми декотрих падежів четвертого склону запанували саме в угорскоруских говорах з акцентом сталим у сущників прочих склонів (II, III, V. і VI.) і то майже так сильно, як в загальнорускім декотрі форми сущників женьских (пнїв на а). Передовсїм піднести належить дуже сильне розпросторененє накінчиків дайника ч. мног. ім (ом) і містника ч. мног. ох.

V. Сущники, котрі в старослов. належать до V, 1., склоняють ся по части після I, 3. гіст (гість) genit. гостя, тест, тестя, або I, 1. астряб genit. астряба, голуб genit. голуба.

V, 2. 1. гусь (гус, гуйс) 2. гуси 3. гуси 4=1. 5. гуси 6. гусьом (гусьоў psl. гѫсиѭ) 7. гуси.— plur. 1. гуси 2. гусий (гусьох) 3. гусьом. 4. гуси. 5=1. 6. гусьми (гусми, psl. гѫсьми). 7. в гусьох (гѫсьхъ).

genit. plur. на ох. до сьіньох Л. = до сіний. — много вшох Су. viele Läuse, много уший.

genit. plur. на ей. голузей Б. (nom. sing. голузь Ast).

dat. plur. дьітом Б. (дьітьом).

loc. plur. на ох. в тамтых рубаньох С. in den dortigen Holzschlägen, in jenen Holzschlägen dort. — на грудьох Б. auf der Brust. — при дьітьох К. (дьітох Б.) bei den Kindern.

Замітна форма abl. plur. грошами місто грішми пр. с тыма грошами ґаздує Чрт. (понайбільше однакож Лемаки уживають

місто „гроши“: пінязи genit. пінязи (пінязий) dat. пінязьом abl. пінязьми loc. пінязьох.

ярь Frühling, genit. яри. перед ярьом Кеч. vor dem Frühlinge.

Місто миш (psl. мꙑшь μῦς, mus) уживають декуди мыша Кеч. подібно і в укр. миша, котре слово скланяє ся так як душа, отож 2. і 3. мыши 4. мышу 5. мышо 6. мышом (мышоў) 7. в мыши plur. genit. мыший побіч мышох. loc. в мышох і в мышах.

кляча Б. genit. клячи etc. після III, 3., місто кляч genit. клячи. — дьіти має abl. дьітми декуди також дьітма К. (cf. psl. abl. dual. костьма).

abl. plur. від двери — дверми Брв.

Місто бров (psl. бръвь) говорять обырва, genit. обырвы.

VI. 1. пнї на в. sing. 1. 4. церков 2. 3. церкви 5. церкви 6. церквийом (церквийоў) 7. в церкви. plur. 1. 4. 5. церкви. 2. церквох (церков) 3. церквам. 6. церквами 7. в церквох (церквах).

1. кроков 2. крікві 3. крікві 4. = 1. 5. крікві 6. кріквіом 7. в крікві В. plur. 1. 4. 5. крікві 2. кріквій 3. кріквіям. 6. кріквіями 7. в кріквіях.

1. кров 2. 3. кырві 4. кров 5. кырві 6. кырвіом 7. в кырві.

2. пнї на н. Сущники мужеского рода перейшли до склону пнїв на ъ (а) і скланяють ся після кінь. камінь, genit. каменя і каміня, корінь, кореня, поломін, (поломінь) поломеня, перстінь, перстеня, єлень, єленя.

Сущники середного рода перейшли по части до II, 1. кл. як імено (мено), рамено, або склоняють ся по фальшивій анальоґії як пнї на т пр. тьімя, тьімяти У., вымя, вымяти.

3. пнї на с склоняють ся після II, 1. небо, неба, диво, дива, чюдо, чюда, тьіло, тьіла; старосл. коло genit. колесе звучить тут колесо, genit. колеса. — ухо genit. уха nom. plur. уха. Форма числа двойного „уши“ в старосл. оуши тут нїколи не уживає ся, бо „уши“ значить тут pediculi, Läuse. Однакож від око genit. ока уживає ся очи.

4. пнї на т. гача О.... genit. гачати dat. гачати, acc. = 1. voc. = 1. abl. гачатем loc. в гачати. plur. nom. гачата genit. гачат dat. гачатім (гачатам) accus. гачата voc. гачата abl. гачатами loc. в гачатах (гачатох).

пупча (пупъкъ+ѧт) genit. пупчати Knospe. nom. plur. пупчата.

Накінчик ім в дайнику ч. многого дуже розпросторений пр. телятім, гусятім, ослятім, воронятім Г., сиротятім Ч. — тож накінчик ох в містнику тогож числа: телятох, гусятох і пр.

Декотрі пнї на н слїдують в склоненю пням на т пр. тьімя genit. тьімяти, вымя genit. вымяти — а навіть декотрі сущники з II, 3 пр. піднібя У. Gaumen, genit. піднібяти.

5. пнї на р. Тут належить тепер лише один пень матер. 1. мати 2. матери 3. матери 4. матьір 5. матери 6. матьірьом і матьірьоў (в Г. обі форми) 7. матери plur. 1. матери 2. материй 3. матьірям; 4=1; 5=1. 6. матьірьми 7. матьірях і матьірьох.

[Місто старосл. дъшти genit. дъштєрє = θυγάτηρ, Tochter, не уживають нї „доч“ нї „дочка“ а лише: „дьівка“ (psl. дѣвъка παρθένος, virgo)].

Слїди іменного склоненя приложників і (причасників).

Singul. nominativ. годен В. — доўжен К. — фіскалуш жидів Кеч. — заіменник приложниковий: вшыток пр. вшыток статок Зб. — рад-нерад Бод. volens, nolens. — солодко молоко Л. — уж пороблено Б. — замкнуто Чрт. — украдено ВСв. — забрато К. — построєно К.

genitiv. без мала С. fast, beinahe. пташатко темно сіве, без мала чорне ein dunkel graues, beinahe schwarzes Vögelchen. — з добра дьіла У. sua sponte, freiwillig, з доброї волї. — од нова Кру. von Neuem. — за малу Чрт. von Kindheit an, змалку.

dativ. по руску В. — по ньімецку.

accusativ. вшыток овес зжал В. er hat den Hafer ganz abgemäht. — на далеко. — на доўго ВСв. geraume Zeit. — скоро ВМ. schnell. — вельо sehr. — туньо. — дорого.

locativ. тут присловники: добрі. зльі. вірньі. вдячньі, статочньі richtig, pünktlich. по нагльі Г. ungestüm, ohne Überlegung.

Plur. ablativ. по руськы Крем. — по ньімецькы Крем. — по словеньскы Крем. — по дьівоцкы ВО. — помалы Чрт. psl. малъі *ὀλίγον*, *μικρόν*, parum. — помаленькы ВМ.

Заіменники (Pronomina).

Личні (pr. personalia). форми genit. sing. мене, тебе, себе уживають ся досить часто, іменно після приіменника од пр. од мене Зб. — од тебе Брв. — од себе Бод.

dat. sing. 3. лиця звучить с о й і с о б і. надій с о й молока Бод. — возь с о б і хлыіба.

місто м е н ы і, т о б і, с о б і уживають ся дуже часто енклїтичні форми м і, т і, с і пр. не хотыіў м і - с ь дати = не хотїв єсь менї дати. — вкраў м і Зб. украв менї. — ґу м і Бод. = к менї. — і м і меду Ваn. = і менї меду. — м і вкаже Лі. = менї укаже. — — як т і на ногах і руках пі́дковы Зб. = як тобі на ногах і руках підко́ви т. є. як маєш на ногах і руках підкови. — я ся т і одслужу добрі Лї. = я тобі добре відслужу ся. — жебы не была т і за подножку Ста. = щоби не була тобі за підніжку.— — пінязи няй с и возмут ВМ. = най собі возьмуть гроши. — єден циґан был вояк і так с і гадат Кеч. = один циган був вояком і так собі говорив (дословно: говорить praes. hist.) — як с и одотхнул Кеч. = як собі відпочав (відпічнув).

accusat. sing. звучить: м я (мня або ня), т я, с я (psl. **мѧ, тѧ, сѧ**). почекай н я міла Лп. — лем ся на м я грозил Ваn. — и дораз м н я познали ВСв. — — я т я годен дати до права О. — бо т я покусают Ваn. — — смотте на с я самы Ваn.

Форма accusat. кладе ся иноді місто форми genitiv-а: до м н я ВМ. місто: до мене. — бо т я тераз треба Ста. м. бо тебе тепер треба. — лахы зо с я зошмарил Ваn. er warf von sich die Kleider weg, шати з себе скинув.

Навпак знов форма genitiv-а уживає ся подекуди місто форми accusativ-а: на м е н е Кеч. — любит м е н е В — на т е б е Пс. — за с е б е Пс.

ablat. sing. м н о м, т о б о м, с о б о м; декуди також м н о ў, т о б о ў, с о б о ў (psl. **мъноѭ, тобоѭ, собоѭ**). надо м н о м Ваn. с т о б о м К. с с о б о м Ч. — надо м н о ў. Брв. — за т о б о ў МЛа. — за с о б о ў Пс.

loc. sing. м і (psl. **мънѣ**). Ты сердечко моє с каменя твердого, Роспучіш ша во м і (psl. **въ мънѣ**, в менї) од жалю велького.

В к а з н і (pr. demonstrativa). т о т, т о т а, т о т о уживає ся найчастїйше, рідко коли т о й, т а, т о genit. т о г о, т о й (часом т о й і psl. **тоѩ**), т о г о dat. т о м у, т о й (часом т і, ще рідше т і й psl. **той**) т о м у, accusat. т о т, т о т а, т о т о, abl. т ы м (psl. **тѣмь**), т о м (або т о ў psl. **тоѭ**), т ы м, (psl. **тѣмь**), loc. в т і м (т ы м psl. **томь**), в т і (в т і й, psl. **той**), в т і м (т ы м psl. **томь**). plur. nom. т о т ы (psl. **ти, ты, тѧ**) genit. т ы х (psl. **тѣхъ**) dat. т ы м (psl. **тѣмъ**) acc. т о т ы (psl. **ты, ты, тѧ**) abl. т ы м а (cf. psl. form. dual. **тѣмѧ**; — form. plur. **тѣми**), loc. в т ы х (psl. **тѣхъ**).

він, она, оно (= старосл. онъ, она, оно *ἐκεῖνος, ἐκείνη ἐκεῖνο,* ille, illla. illud) кладе ся в іменяку ч. ед. і мног. місто заіменника и, ꙗ, ѥ = is, ea, id; в дальших падежах уживають ся форми від и, ꙗ, ѥ. Той заіменник вказний заступає заіменника личного трете лице, для котрого в рускім язицї нема осібної форми.

sing. 1. він, она, оно 2. його (psl. ѥго, его), ей (рідше ейі, ѥѩ), його (ѥго) 3. йому або му (ѥмоу), ей (йі ѥй), йому або му (ѥмоу) 4. його або го (и), ей (рідше ю, ѭ), його або го (ѥ) 6. ним (имь), ньом або ньоў (ѥѭ), ним (имь) 7. вньім (ѥмь), в ньі (ньій, ѥй) в ньім (ѥмь). plur. 1. они 2. іх 3. ім 4 іх 6 нима (cf. psl. dual.има; — plur. ими) 7. в них (psl. ихъ).

форма accusat. sing. для мужеского і середного рода його або го єсть властиво формою genitiv-a; в старосл. і староруск. був accus. gen. masc. и, а accus. gen. neutr. ѥ.

форма давна подекуди ще удержала ся в вираженях: на ни (= на и = на ни). за ни (= за и = за ни). дал на ни фіскалуша Кеч. = дал на нього фіскалуша. — кед мя за ни не даш Вап. = коли мене за него не віддаси.

Може бути також, що вираженє наньго Лї. К. повстало із змішаня форми давної з новітною. З на и повстало на ни, нань; відтак заступанє форми accusativ-a и формою genitiv-a його (пр. видыл його) в новійшій добі розвитку нашого язика могло вплинути на утворенє мішаної форми наньго.

он, она, оно яко заіменник вказний уживає ся тут подекуди в таких зворотах: на ньім боцї Вап. = на онім боцї. — на ньі страны Вап. = на оній сторонї. — на ньім вершечьку Бод. = на онім вершечку. — по нону гору Бод. = по ону гору. — по ноно місце Бод. = по оне місце.

такый, така, таке psl. такъ, *τοιοῦτος,* talis.

таковый, такова, такове psl. таковъ *τοιοῦτος,* talis čech. takový.

Привластні (pr. possessiva). мій, моя, моє. — твій, твоя, твоє. — свій, своя, своє. genit. sing. gen. masc. et neutr. мого, твого, свого (psl. моѥго, твоѥго, своѥго), gen. fem. моєй, твоєй, своєй (psl. моѥѩ, твоѥѩ, своѥѩ). dat. gen. masc. et neutr. мому, твому, свому (psl. моѥмоу, твоѥмоу, своѥмоу) gen. fem. моєй, твоєй, своєй (psl. моѥй, твоѥй, своѥй). abl. gen. fem. мойом, твойом, свойом (мойоў, твойоў, свойоў psl. моѥѭ, твоѥѭ, своѥѭ). — abl. plur. мойіма, твойіма,

свойіма (cf. psl. dual. моима, твоима, своима — форма ч. мног моими, твоими, своими).

Питальні (pr. interrogativa) хто. кто З. (psl. къто). — што psl. чьто, місцево со (коло Надь Мігаль) або цо Су. — який, яка, яке. — чий, чия, чиє. — котрий, котра, котре.

Відносні (pr. reflexiva). хто. — што. — який, яка, яке. чий, чия, чиє. — котрий, котра, котре.

Опреділені (pr. definita). сам, сама, само. — вшыток, вшытка, вшытко. — весь, вся, все (psl. вьсь, вьса, вьсе).

Неопредїлені (pr. definita). кто-сі (хто си). што-сі; будь кто (будь хто), будь што; да кто, дашто; нікто (нихто), нішто, нич; якый-си; котрый-сі; котрый-си; леда-кто, ледашто; ледакый, ледачий; єден, quidam; нбєден Л. quidam; будь котрый; будь чий; хоц котрый Б.; хоц чий; дакотрый, дакый ВО. гварь другу даку гадку sage irgend ein anderes Räthsel. — даякый. — ні-якый, нічий; іншакый, инший; каждый, вшельіякый (čech. všelijaký).

Місто никто (psl. никъто т. є. ни-къ-то) говорять декуди, так як і галицькі Замішанції: ник cf. slovac. nik, отож в тім випадку і в іменяку не долучує ся то, рідн. никого, дайн. никому etc.

Заіменник зворотний (pr. reflexivum) ся звучить як до околиць: ся, с'а са, ша, шьа psl. сѧ.

Творник числа многого заіменників (з виємом: нами, вами) визвучає на ма; се форми числа двойного: тыма, нима, такыма, таковыма, якыма, моіма, твоіма, своіма, котрыма, якыма, вшыткыма, вшеліякыма, иншима, иншакыма, дакыма, ледакыма, ледачима, даякыма.

Зложене склоненє (Zusammengesetzte Declination).

nom. sing. В мужескім родї приложників уживає ся звичайно форма зложена: зеленый лыс, добрый чловек, быстрый ярок. синій птах. В женьскім роді форми стягнені на а (я): зелена лука, добра жена, быстра ріка, синя вода. В середнім роді єсть накінчик е (стягнений з оє): зелене листя, добре дытя, быстре слово, синє небо.

genit. sing. gen. fem. на ой. зеленой травы, доброй жены, быстрой рікы, синьой воды.

dat. i locat. sing. gen. fem. найчастїйше на ой. зеленой траві, доброй женыі, быстрой ріцыі, синьой водыі (рідше: зелені, добрі, быстрі, синьі або зеленій, добрій, быстрій, синьій).

nom. plur. для всїх трох родів на ы (зглядно і). зелены лісткы; білы коні; добры женыі; велікы коровы; молоды дыівчата; быстры орлята; сині квіты.

ablat. plur. для всїх трох родів на ыма. зеленыма лыісами. добрыма женами. быстрыма дыівчатами. синима очками. (Форма ч. двойного в старосл. зеленъıма; Форма ч. мног. есть зеленъıми).

ablat. sing. gen. fem. на ом. чістом пшеніцьом, велікомводом, далеком дорогом; в околицях більше на схід висунених, сумежних сторонам, де живуть Руснаки, котрих говори мають акцент рухомий, так як в тих послїдних стрічае ся накінчик оў: доброў женоў, велікоў грушкоў, сівоў козоў, червеноў ружоў.

loc. sing. gen. masc. et neutr. добрім (psl. добрѣѥмь), велікім, сівім по при добрим, велыкым, сывым.

Числівники (*Numeralia*).

Основні (n. cardinalia). еден (psl. ѥдинъ čech. jeden, pol. jeden, ruth. один), една, едно, два, три (трі), штырі, пят, шіст, сыім. Ц. Чрт. сыідм К. седем Ч. čech. sedm. осем psl. осмь čech. osm. девят, десят Ц. десять Чаб. еденадцет С. еденнацет В. čech. jedenácte. еденац Ч. дванадцет. дванац Ч. čech. dvanáct. тринадцет. тринац Ч. штырнадцет. штырнац Ч. пятнадцет. петнац Ч. шіснадцет. шеснац Ч. сыімнадцет седемнац Ч. девятнадцет. деветнац Ч. двадцет К. Бод. Б. двадцеть Чаб. psl. двадесѧти čech. dvacet. — тридцет. psl. тридесѧти čech. třicet. — штырадцет: штирацет К. psl. четъıридесѧти čech. čtyřicet. — пядесят psl. пѧтьдесѧтъ čech. padesáte (місто padesát) pol. pięćdziesiąt. — шісдесят psl. шестьдесѧтъ čech. šedesáte (місто šedesát) pol. sześćdziesiąt. — сыімдесят Ц. седемдесят У. psl. седмь десѧтъ čech. sedmdesáte (місто sedmdesát) pol. siedmdziesiąt. — осемдесят psl. осмь десѧтъ čech. osemdesát. pol. ośmdziesiąt. — девятдесят. девядесят psl. девѧть десѧтъ čech. devadesát. — сто. — двасто. — трісто. — штырісто. — пят сто. — шіст сто. — седем сто. — осем сто. — девят сто. — тысяч (тісяч) čech. tisíc.

При злуцї одинок з десятками кладут ся одинки, так як у нїмецкім язицї, наперед: еден і двадцет ein und zwanzig, загальноруск. двайцять один, три і тридцет, трі і штирадцет, пят і пядесят. Сполучник і може також опустити ся: еден двадцет Бод. — два двадцет Бод. — три двадцет рокы Б. drei und zwanzig Jahre.

два уживае ся для мужеского рода рівно як і для женьского. два снопы. — два шоры. — два медведьі. — два годіны К. — два дьівкы К. — два мотыки К. — два ночи не спала К. — два гускы Чрт. — два златівкы Чрт. - два річи Др.; для середного рода форма дві: дві кольіна К. — дві ябка К. — дві корыта В.

для мужеского рода уживають трие. psl. трию. штырие psl. четырию. косят трие парібци П. – ідут штырие младенцы. Ті форми стають однак що раз рідшими і витискають ся формами для женьского і середного рода три (трі), штырі psl. три, четыри. Часом однакож чути неправильне „трие дьівкы“ місто три дьівкы (cf. два дьівкы).

У числівників, котрі виражають многократь від сто, не склоняе ся сто, проте: два сто zweihundert. три сто dreihundert, пят сто fünfhundert; декуда уживае ся: два ста Л.

трие, три genit. трьох psl. трий dat. трьом psl. трьмъ. abl. трьома psl. трьми etc. штырие, штырі genit. штырьох psl. четырь dat. штырьом psl. четырьмъ abl. штырма, штырьма psl. четырьми etc.

Порядкові (n. ordinalia). перший, перша, перше. — другый, друга, друге. — третій, третя, трете psl. третий, третия, третие — — осмый, осма, осме. — девятый, девята, девяте etc. — стовый centesimus psl. сътьный. — двастовый ducentesimus. — тристовый trecentesimus etc.

У порядкових, котрі виражають злуку одинки з десятками, в ускісних падежах склоняе ся лише числівник порядковий десяток, одинка же полишае ся незмінена. до три двадцетого року bis zum drei und zwanzigsten Jahre. — до пят пядесятого року zum fünf und fünfzigsten Jahre. — в загальнорускім: до двайцятото третого (третього), до пятьдесятого пятого року.

Від числівника порядкового стовъ утвореный сущник наростком -ъка: стівка Ч. čech. stovka hundert Gulden, Hunderter.

Від тісяч наростком -ька утворено: тісячка Ч. čech. tisícka. Tausender.

Збірні (n. collectiva). двае. двое. — обое. обае. — обыдвое. — трое. — четверо. — пятеро. — шестеро. — семеро. — осмеро. — девятеро. — еденнацетеро. — штырадцетеро. — пядесятеро В.

Дуже примітні і в говорах угорскоруских з наголосом сталим дуже розповсюднені суть форми творника, уживані яко numeralia collectiva: двоми (psl. двоими), трьоми (psl. трьми), штырми (штырьмі У.), пятми, шестми, сыдми К., осми, девятми, десятми (десятьмі У.).

двомі хлопі сме были Б. — двоми слугове пришли Вап. — штырми хлопі косили Вап. – двоми были сьвідкове ВСв. — были раз трьоми моцаре Кру. einst lebten drei Helden. — штырмі братя ся лапают Л. — де тоты двоми замкнуты были ВСв. — были двоми циґане Чрт. — так са розбесьідовали обыдвомі Чрт.

Умножні (n. multiplicativa). двойнистый Ц. zweierlei Art, zweifach. месо двойнисте піля нього: масне і худе. — тройнистый. — двоякый. — трoякый. — пятеракый Ц. — водвійный Чрт. zweifach. — вотрійный Чрт. dreifach.

Роздільні (n. distributiva) по два. — по двое. — по три. — по трое. — по штыри. — по штырьох etc. Місто по двое, по трое говорять в Збійнім: по дво, по тро.

Иноді ablat. двоми, трьоми . . . можуть ужити ся яко n. distributiva пр. о котрі годины они приходят все двомі um welche Stunde sie immer zu zweien ankommen.

Дробові (n. proportionalia). піў друга (для мужеского і середного рода). піў другы (для женьского рода, рідше: піў другой). піўтора (д. м. і сер. рода) піўторы (д. женьск. рода), піўтретя (для м. і сер. р.), півтретьі (для сер. р.) etc.

піў друга ґрайцара В. — піўдруга тысяча Ц. піў третя кобла Чрт. — піўдругы копы Б. — піў третьі копы Б. — піў другы златівкы В. — піў другы копы В. — піўторы копы В. — с піўдругом копом В. = з півторою копою. — нажав піўдругой копы Ком. місто: пів други, півтори копи. — піўдругой копы Вап.

Присловники числові (Zahladverbien, adverbia numeralia). раз semel. – два раз bis. – три раз ter. — штырі раз quater. — пят раз quinquies. — шіст раз sexies. — десят раз decies etc. В угорскоруских говорах раз в злуці з числівниками основними мае форму (давну) genitiv-а також при два, три, штырі.

Тут також треба згадати присловники походженя іменного уживані яко числівники неопреділені: кус ein wenig. — дуже viel. — вельо viel. — много (у західноугорских Руснаків уживае ся рідко).

Глаголи (Verba).

Спряжене з наростком теперішниковим (Conjugation mit dem Praesenssuffix).

Теперішник (Praesens). Накінчик 3 лиця ч. ед. і мн. в говорах угорскоруских з наголосом сталим твердий: правит, хвалит, зрит, вштурит, повідат, продават; правят, хвалят, зрят, вштурят, повідают, продавают П. мают Ц. (сут, дадут) etc. В декотрих місцевостях, іменно там де проявляе ся вже акцент пр. як в Збійнім накінчик лучае ся мягкий: гварять МЛа. — назувають МЛа. — мауть Др. — повідауть Зб — стоять Зб. — покоўтать Зб. — гварить Зб. — уганять Зб. — поімать Зб. — пхать Чаб. — (суть Чаб.). В 3 лици ч. ед. теперішника кляс I, II, III. 1., V. 2. 3. 4. і VI накінчик т відкидае ся: іде, пасе, скубе, пече, жне, пие, меле; квітне, охляпне; зеленьіе; ґівдже, куше; пере, тче; лае, сьіе; любуе, злеґуе, подудрюе.

Подекуди терпить ся роззїв (Hiatus) в 3 л. ч. мн. теперішника: мауть Др. Зб. — поімауть МЛа. — блыскауть ся МЛа. — зовают Брв. — повідауть Зб. — льітауть Зб. (1. л. ч. ед. тепер. відносних глаголів: мам, поімам, повідам, льітам etc.) — або для уникненя роззїву місто й виступае в: чувўть Чаб. = чўють. — думавуть Чаб. = думають. — знавуть Чаб. = знають. — тыркавуть Зб. sie klappern тиркають.

В 1. лици ч. мн. в старосл. накінчику мъ замінюе ся ъ на е. плетеме, гудеме, грыземе, несеме, гребеме, печеме, речеме, пнеме, мреме, биеме etc. в ческ. pleteme, hudeme, hryzeme, neseme, hřebeme, pečeme, rceme, pňeme, mřeme, bijeme.

бости pungere. боду, бодеш, боде; бодеме, бодете, бодут Б. psl. бости. бодѫ, бодеши, бодеть; бодемъ, бодете, бодѫть.

речи. реку (речу), речеш, рече; речеме, речете, рекут.

(з Иванцями гвариў, та — реку — на тебе бы дати Б. — я речу Зб.).

знати. знам, знаш, знат П. (зна С. Брв.); знаме, знате, знают psl. **знати. знаѭ, знаєши, знаєть; знаємъ, знаєте, знаѭть.**

пити. пию, пиеш, пие etc. рідше так як в загальноруск. пю, пеш, пе psl. **пити. пиѭ, пиєши, пиєть.**

бити. бию, биеш, бие etc. рідше бю, беш, бе psl. **бити. биѭ, биєши, биєть.**

жити. жию, жиеш, жие; жиеме, жиете, жиют psl. **жити. живѫ, живєши, живєть.**

псути. ВСв. псую, псуеш, псуе до 1 кл. cf. psl. **пьсовати. пьсоуѭ** etc. до VI. к.

чюти. чюю, чюеш, чюе psl. **чоути. чоуѭ, чоуєши, чоуєть.**

плыти. плыю, плыеш, плые etc. čech. plouti praes. pluji. psl. **плоути. пловѫ, пловєши, пловєть.** (місцево уживане; звичайно плынути і плывати. — качка плые Ч.).

[В Покостові, в Петровци в Земплиньскій столиці говорять: пуе, прие, вые м. пуйде (пійде), прийде, выйде. пр. сонко вые = сонце вийде].

захолоднути К. захолодну, захолоднеш, захолодне etc.

згаднути П. згадну, згаднеш, згадне etc.

квітнути. квітну, квітнеш, квітне (в загальноруск. уживае ся лише: цвинути і цвисти).

бігнути. бігну, бігнеш, бігне.

втьікнути. praes. втікну не уживае ся, лише втьічу, втьічеш, втьіче (від втечи I. кл. або радше від втьікати V, 2. кл.). [серна втьіче або летіт С.].

крочнути Чрт. einen Schritt thun, schreiten. крочну, крочнеш, крочне etc.

кукнути Л. gucken. кукну, кукнеш, кукне etc.

спырснути. спырсну, спырснеш, спырсне.

набырміти Т. набырмію, набырміеш, набырміе etc. загальноруск. набренїти, набренїю.

запозньіти. запозньію, запозньіеш, запозньіе etc.

смотріти Чрт. смотрю, смотриш, смотрит etc. але також смотрити після IV кл. як в старословеньск. **съмотрити. съмоштрѭ, съмотриши, съмотрить.**

бажати (з баг-ѣ-ти cf hal. забагати п. V. кл.) бажу, бажиш, бажит Пс.

йойчати ВСв. йойчу, йойчиш, йойчит; йойчиме etc.

бечати. бечу, бечиш, бечит. — увца бечит К. das Schaf blöckt.

врещати. врещу, врещиш, врещит Л. в загальноруск. верещати psl. врѣштати. врѣштѫ, врештиши, врештить.

щати mingere. щу, щиш, щит psl. сьцати. сьчѫ, сьчиши, сьчить.

Від хотьіти уживае ся теперішник: хочу, хочеш etc. (psl. хотѣти. хоштѫ, хоштеши) хочеме... хотят і хочут (psl. хотѧть). декуди також: хцу, хцеш, хце; хцеме, хцете, хцут Яс. У.

Старосл. имѣти відповідае мати після V, 1. praes. мам, маш, мат (ма); маме, мате, мают.

Старосл. съпати відповідае спати, котре теперішник творить від пня спи після III, 2. спю, спиш, спит. — місцево однакож уживають ся форми: спю, спеш, спе; спеме, спете, спют. після V, 2. [Нижняне в Габурі говорять: дьітина спе].

крочити В. крочу, крочиш, крочит etc.

хытити Л. хычу (хытю) хытиш, хытит psl. хътити. хъштѫ, хътиши, хътить.

гранчити. гранчу, гранчиш, гранчит etc.

вштурити. вштурю, вштуриш, вштурит etc.

охабити. охабю, охабиш, охабит etc.

гварити sprechen, reden. гварю, гвариш, гварит etc. ческе hovořiti, словацке hovorit' (форми з руского взяті: говорити).

шмарити. шмарю, шмариш, шмарит etc.

В декотрих околицях перед ю 1. лиця ч. ед. теперішника зубні і сичні не переходять на піднебенні і так платю О. ich zahle, молотю О. ich dresche, ходю О. ich gehe, видю О. ich sehe; в Уяку: плачю, молочю, ходжу, виджу в старословеньск. плаштѫ solvo, млаштѫ ferio; trituro, хождѫ ambulo, виждѫ video.— дусю ВО. ich würge, ich drücke, носю Ван. Брв. ich trage, просю Брв. ich bitte, місю Б. ich mische; в иньших околицях: душу, ношу, прошу, мішу в старословеньск. ношѫ fero, прошѫ peto, мѣшѫ misceo; — возю ВО. ich führe zu Wagen, ich fahre. — грозю Брв. ich drohe м. вожу, грожу в старословеньск. вожѫ veho, грожѫ minor (грози-о-м).

Тут також мусю ВО. ВСв. = мушу (від „мусити" čech. musiti після IV. кл. в східноугорскоруск. му́сати, му́саю п. V, 1. — в загальноруск. уживае ся мусьіти після III, 2.).

робіті. робю, робіш, робіт etc.

лапіті Лї. ВО. greifen, fangen čech. lapiti (в Гал. переважно: лапати після V кл.) лапю, лапіш, лапіт etc.

мысліті. мышлю, мысліш, мысліт (мыслиш, мыслит) etc.

В клясї V. 1 голосівка теперішникова з виїмкою 3 лиця ч. мн. (в правилї) викидає ся:

волати. волам, волаш, волат; воламе, волате, волают.

черпати. черпам, черпаш, черпат; черпаме, черпате, черпают psl. чръпати. чръпаѭ, чръпаюши, чръпають etc.

обертати. обертам, оберташ, обертат etc. 3 pers. plur. обертают psl. обраштати. обраштаѭ, обраштаюши, обраштають.

превертати. превертам, преверташ, превертат etc. psl. прѣвраштати. прѣвраштаѭ, прѣвраштаюши, прѣвраштають etc. ruth. перевертати. перевертаю, перевертаєш, перевертає etc.

вискати clamare, exclamare. вискам, вискаш, вискат.

сикати. Чрт. mingere. сикам, сикаш, сикат.

зовати. зовам. зоваш, зоват etc. (тоты птахы сыйками зовают Брв. — назувають МЛа.).

притискати. притискам, притискаш, притискат В. psl. притискати. притиштѫ, притиштеши, притиштеть etc.

выношати Б. выношам, выношаш, выношат etc.

здувати wegblasen. здувам, здуваш, здуват О.

плывати.³ плывам, плываш, плыват psl. плъвати. плъваѭ, плъваюши, плъвають. качка плыват Л.

плавати. плавам, плаваш, плават Чаб. psl. плавати. плаваѭ, плаваюши, плавають

гыбати ire. гыбам, гыбаш, гыбат cf. psl. гыбати. movere гыбаѭ, гыбаюши, гыбають et гыблѭ, гыблюши, гыблють.

піскати. піскам, піскаш, піскат psl. пискати. пиштѫ, пиштеши, пиштеть. — піскат на піщалцы П.

черкати. черкам, черкаш, черкат П.

ґаґати. ґаґам, ґаґаш, ґаґат. гуйс ґаґат Лї.

давати. давам, даваш, дават. продавают землю П.

ставати. ставам, ставаш, стават. поставауть за шором Зб. sie stellen sich in einer Reihe auf.

імати. імам, імаш, імат. рыбу поімауть МЛа.

кракати. кракам, кракаш, кракат. psl. кракати. крачѫ, крачеши, крачеть. кракат ворона В.

вызирати. вызирам, вызираш, вызират У.

позерати. (позирати). позерам, позераш, позерат.

дозерати (дозирати). дозерам, дозераш, дозерат.

повідати. повідам, повідаш, повідат psl. повѣдати. повѣдаѭ, повѣдаѥши, повѣдаѥть.

поневіряти Чрт. поневірям, поневіряш, поневірят.

прядати Б. öfters spinnen. прядам, прядаш, прядат etc.

трепати. треплю, треплеш, трепле Ваn. psl. трепати. трепльѭ, трепльѥши, трепльѥть.

лябдати. лябджу, лябджеш, лябдже Лї. што лябджут люде Лї.

трепотати Бод. tremere. трепочу, трепочеш, трепоче.

Декотрі глаголи спрягають ся тут по V. 2 — тим часом в загальнорускім належать до V. 1.

кусати. кушу, кушеш, куше. в загальнорускім кусаю, кусаєш, кусає psl. кѫсати. кѫсаѭ, кѫсаѥши, кѫсаѥть. комаркы кушут Ч. когуты ся кушут С.

карати. (карю), кареш, каре. Бог тя покаре Ц. Gott wird dich strafen в загальноруск. караю, караєш, карає psl. карати. караѭ, караѥши, караѥть.

ламати. ламю, ламеш, ламе в загальноруск. ламаю, ламаєш, ламає.

дрімати. дрімлю, дрімлеш, дрімле Бод. в загальноруск. дрімаю, дрімаєш, дрімає в старосл. дрѣмати. дрѣмльѭ, дрѣмльѥши, дрѣмльѥть.

втьікати. втьічу, втьічеш, втьіче в загальноруск втїкаю, втїкаєш, втїкає psl. оутѣкати. оутѣкаѭ, оутѣкаѥши, оутѣкаѥть etc.

нарікати. нарічу, нарічеш, наріче рідше нарікам, нарікаш, нарікат в загальноруск. нарікаю, нарікаєш, нарікає.

Декотрі глаголи можуть спрягати ся по V. 1 або V. 2. пр. гуйс ґівґат або ґівдже Лї. — курка кодкодат або кодкодже Лї. — кінь дрындат Л. або дрындже Кеч. — свіня рьохкат Ц. або рохче К. das Schwein grunzt. — байдат або байдже Крем. — пес майдат (О.) або майдже (Су. Крем.) с хвостом.

гнати. жену, женеш, жене psl. гнати. женѫ, женеши, женеть.

срати. cacare. серу, сереш, сере.

сцати. sugere. сцу, сцеш, сце м. ссати, ссу, ссеш, ссе psl. съсати. съсѫ, съсеши, съсеть.

ткати. має звичайно у нас тчу (тку), тчеш, тче psl. тъкати. тъкѫ, тъчеши, тъчеть по V. 3; — тут однакож спрягає ся по V. 1 отже: ткаю, ткаєш, ткає etc.

звати (зовати, зувати) vocare, clamare, nominare має звичайно в теперішнику зову (зву), зовеш, (звеш) etc. psl. зъвати (звати). зовѫ, зовеши, зоветь після V. 3 — тут творить ся теперішник від пня зу проте: зую, зуеш, зуе; зуеме, зуете, зуют (після V. 4).

(Бог зна, як са тото зуе Брв. — мы зуеме жаба Брв. — птахы так са зуют Брв. — зуе ся пыргач МЛа cf. serb. зујати).

ляти. льію, льіеш, льіе Ц. В... psl. лияти. лѣѭ, лѣѥши, лѣѥть.

зьіяти hiare. зьію, зьіеш, зьіе має тут форму зяти. зяю, зяеш, зяе psl. зияти praes. зияѭ, зияѥши, зияѥть et зѣѭ, зѣѥши, зѣѥть.

вивіскувати. вивіскую, вивіскуеш, вивіскуе etc.

злеґувати Кеч. злеґую, злеґуеш, злеґуе.

виджувати Б. виджую, виджуеш, виджуе.

попопрювати В. попопрюю, попопрюеш, попопрюе.

ходжувати Б. ходжую, ходжуеш, ходжуе.

потьішивати Вап. потьішую, потьішуеш, потьішуе.

Місто у уживають у глаголів VI. кл. в декотрих околицях и або і як на пр. купи́е Зб. м. купуе. — скликие Зб. м. скликуе. — дякію Зб. м. дякую. — дарію Зб. м. дарую.— бесьідьіе Зб. м. бесьідуе. — з'уніють Зб. м. з'унуют. Подібно і в староческім стрічае ся часто і місто u: bojije, poškornije, spatřije.

Повельник (Imperativus). В 2. (і дуже рідко уживанім 3.) лиці ч. ед. повельника звичайно наросток и ослабляе ся на ь пр. идь, плеть, несь, пазь, хчинь Бод. etc. Однакож понайбільше і ь губить ся, так що повстають закінченя тверді: пр. ід до нього Ц. — под ле гев! С. ВМ. komm her! — принес воды С. — ід ле, пожич гребе́ня Ц. = сяд на лаву Б. setz' dich auf die Bank. — однéс ВМ. — прос Кеч. — зажен Кру. — кос Вап. — грыз Вап. — дер Бап. — пер Вап. меч — пиш — слыш — полож Вап. налож Вап. — гвойд до́хыж Бод. = ввійди до хати.

У глаголів IV. кл., у котрих перед и стоїть л, ослабляе ся и на ь, черрз що л мягчить ся: дозволь, помоль ся, хваль, голь. — мыслити, помыслити має в повельнику: мысли, помысли; від патрити čech. patřiti schauen), припатрити, попатрити звучить повельник: патри, припатри, попатри.

В 1. і 2. л. ч. мн. старословеньске ѣ, що повстало із голосівки теперішникової (Praesensvocal) е і голосівки способової (Modusvocal) и, ослабляе ся на и а дальше на ь, котре найчастїйше губить ся.

Накінчикови старослов. 1. лиця ч. мн. мъ відповідає ме; накінчик те для 2. л. ч. мн. полишає ся без зміни. Старослов. несѣмъ (з несемъ) відповідає несьме найчастїйше однакож несме čech. nesme pol. nieśmy; старослов. несѣте (з несете) відповідає несьте найчастїйше ь губить ся: несте čech. neste pol. nieście.

Подібно: ідме, ідте; ведме, ведте; возме, возте; речме, речте; мельме, мельте etc.

По губних суголосках и ослаблене на ь відпадає безслїдно: губ, губме, губте; хоп, хопме, хопте; прав, правме, правте; тям, (тямме гал. тямім), тямте.

По р найчастїйше и відпадає безслїдно, часом ослабивши ся на ь мягчить р: гвар, гварме, гварте і гварь, гварьме, гварьте ВО.; шмар, шмарме, шмарте і шмарь, шмарьме, шмарьте. — від прати (V кл.) чути: пер, перме, перте. пр. перте лахы.

[докінчме В. докінчте В. — доробте В. — не охабте мя Б. — наложте Вап. — благословте Ста. — хоп, хопме, хопте Кру. покос Ц. покосме, покосте Ц. принес, принесме, принесте С.].

Дуже примітні для угорскоруских говорів з наголосом сталим суть декотрі стягненя форм повельника як: смот П. із смотр, смотри. смотле! schau nur! — под С. ВМ. з поиди, пойд = пійди. под-ле-гев С. ВМ. = ходи сюда! — по-ле П. = под ле. по-ле-гев! П. со-ле-ся-со! П. смотри но, смотри! — моле! Г. Брв. мов-ле, мови-ле, мо-ле-мо! — воз ВО. м. возьми.

Від їхати повельник: їхай, їхайме, їхайте Крем.

Від карати. кар, карме, карте Ц. скар ня Бо! Ц. Gott möge mich strafen!

— посмоть Вап. — возь. возьте Вап. = возьми, возьміть — садь, садьме, садьте Вап. — запальте Вап. — потіш Вап. — возте Кру. = возьміт. — заплат Бод. — обер Пс. — вкажте Г. = укажіть, укажіте. — розваль са Брв. — куп Брв. — берь, берьте Врв. — пустте Зб. — гоньте Зб.

По голосівках наросток и переходить на й (як і в иньших говорах українскоруск. язика): грай, грайме, грайте. обуй, обуйме, обуйте. бий, гний, жий. рый. радьій. дозерай. гадай. сьій. льій. злеґуй. попопрюй. вывіскуй.

Глаголи II кл., у котрих перед ну стоїть суголоска, очіпляють в повельнику до и звичайно й: двигний, двигнійме, двигнийте. тний, тнийме, тнийте. горний, горнийме,

горнийте. кукний, кукнийме, кукнийте. верний Вап. вернийме, вернийте. усний МЛа. уснийме, уснийте. порсний, порснийме, порснийте.

Від станути звучить повельник стань Пс., дуже рідко коли стани; рідкими суть також форми: запряжи, вывези місто звичайно тут уживаних: запряж, вывез.

Також декотрі глаголи з иньших кляс прилучають в повельнику до **и** ще й пр. I, 5. жний, жнийме, жнийте; зачний. — возмий Вап. — выймий Кру. — выймийте Кру. I. 6. мрий. трий. жрий. III, 2. зрий. спозрий. обізрий. форми повельникові після III. ~~2:~~ спий, спийме, спийте (від спати, psl. **съпати**).

IV. окстий. V. 3. рвий (від рвати psl. **ръвати**). сций (від сцати psl. **съсати**).

Часом навіть уживає ся від ити форма повельника ідий, идий місто звичайно уживаних ід, идь.

3 лице ч. єд. повельника уживає ся рідко пр. скар ня Бо! Ц. Gott möge mich strafen. — милый Бог тя приспи der liebe Gott möge dir den Schlaf senden, möge dich einschläfern.

Неопредїленик (Infinitivus) кінчить ся правильно на ти (в місцевім виговорі: ті, а декуди в дуже нечисленних місцевостях: ты): гварити, гваріті, гваржітьі (Остурна на Спішу), грабати, грабаті, грабатьі. В піснях стрічають ся форми неопредїленика на **ц**: поганяц, спац, робіц пребірац, ходзіц, дац і т. и. взяті з словацкого*). Тут згадаємо про стягненє форм неопредїленика: лати МЛа. м. лаяти čech. láti (з lajati) psl. **лаıати**; подібно також ляти psl. **лиıати**, зяти psl. **зиıати**. — сяти Бод. м. сїяти psl. **сѣıати**, slovac. siat', pol. siać. — смяти са Брв. м. сміяти ся psl. **смиıати сѧ**, slovac. smiat' sa, pol. śmiać się.

---

*) В лїтературнім язицї Словаків уживають ся форми неопредїленика на t' пр. niest', viest', mlet', čret', trhnut', myslet', držat', učit', čakat', vracat', písat', brat', liat', milovat' etc. Однакож Словаки в сторонах, де стикають ся з Руснаками і з Поляками пр. в столицях Спішскій, Шаришскій, Абауйварскій, Землиньскій . . . говорять: brac, dyhac, nosic, kosic, začinac etc., чим зближують ся до польского: brać, dychać, nosić, kosić, zaczynać. Замітити випадає, що в білорускім кінчить ся неопредїленик на ць: хваліць, горєць, ходзіць, піць, вєріць, дабаріць, дзєлаць, даваць, готовіць, круціць, жиць, мыць або також і на ці (цы) як: хваліці, горєці, ходзіці і пр. *I. В.*

Причасники (Participia). Про дїеприложники теп. дїйн. ст. гл. стор. 66. Дїеприложник в 3 падежі стрів я в звороті: і стал тому лежачому конец головы ВСв. [дїеприложники в ускісних падежах стрічають ся в укр. рідко пр. в ріднику у Марка Вовчка Повістки 1861. стор. 25: нема нїгде хлїба лежачого].

Дїеприсловники теп. дїйного стану уживають ся частїйше: ідучи, беручи, черчучи, сьпіваючи, розмысляючи, момраючи, вячучи, плачучи, купуючи.

Причасники минувшика дїй. ст. І. уживають ся прерідко. На згадку заслугуе дїеприсловник: погодивши ВМ. в значеню: пізнїйше, згодом, перегодом nach einer Weile, später.

Декотрі причасники минув. дїй. ст. II. мають значене приложників: тырвалый dauerhaft, fest. стеклый wasserscheu, toll.

(Про причасники минувш. дїй. ст. II. в формах описаних гл. низше).

Причасники теперішного часу стану страдного уживають ся рідко а мають значене приложників: видимый sichtbar, зримый item., любимий lieb.

Причасники минувшого часу стану страдного на -тъ уживають ся в угорскоруских говорах з наголосом сталим частїйше, нїж у всяких других говорах українськоруского язика. Причасники м. ч. ст. страд. на -нъ уживають ся як загально в українськорускім язицї часто. Причасники тоті творять ся в угорскорускім часто також і від перехідних глаголів пр. зогнитый, счорнытый, спорохнытый, збольітый; закыртавеный, заляженый, встеченый etc. гл. стор. 66—68.

Від красти уживае ся декуди неправильно кражденый Бод. утворений після IV кл. з пня „крадн" = місто крад-е-ный (крад-е-нъ).

Сцїпенїла форма аориста бы уживае ся для означеня условника (Conditionalis) пр. я бы гварілл (гваріла, гваріло), ты бы гварілл (гваріла, гваріло), він бы гварілл (она бы гваріла, оно бы гваріло); мы бы гварілі, вы бы гварілі, они бы гварілі або гварілл бым, гварілл быс, гварілл (гваріла, гваріло) бы; гварілі бысме, гварілі бысте, гварілі бы.

бы уживае ся також яко сполучник; подібно також абы, жебы, кебы, кедьбы, хоцбы, якбы.

Условник давноминувшика (Plusquamperfectum): я бым был гварілл, ты быс был гварілл, він бы был гварілл; мы бысме былі гварілі, вы бысте былі гварілі, они бы былі гварілі.

Спряженє без наростка теперішникового. (Conjugation ohne das Praesenssuffix).

(вѣд). вім (дуже рідко уживане) місто не вім уживають понайбільше „нé внам“; місто Бог віст найчастїйше „Бог зна“ пр. Бог зна, як ся тото зує Брв.

Частїйше стрічають ся composita: повісти, уповісти, виповісти, заповісти, приповісти, наповісти, сповісти, оповісти, доповісти (= die Erzählung zu Ende führen, das Erzählte endigen.

повісти. теперішник: повім, повіш, повіст; повіме, повісте, повідять.

повельник: повідж (psl. повѣждь); повѣджме, повѣджте (psl. повѣдимъ, повѣдитє).

(дад). теп. дам, даш, даст; даме, дате, дадут (čech. sing. dám, dáš, dá pl. dáme, dáte, dají).

повельник утворює ся від пня да (давати): дай, дайме, дайте, також і причасник теп. часу склонний: даючий, несклонний: даючи.

[неопредїленик: дати; прич. теп. ч. I. ст. дїйного склонний давщий, несклонний давши (оба мало уживані); прич. мин. ч. ст. д. II, даў, дала, дало; причасник мин. ч. ст. страдного: дат, дата, дато].

(ıад). теп. йім, йіш, йіст; йіме, йісте, йідят.

повельник: йідж. йіджме. йіджте.

Иньші форми такі, як в загальнорускім.

(ıєс). теп. єм, єс, єст (є). єсме, єсте, сут. (с-о-нть psl. сѫть). місто єм подекуди іменно в описаних формах сом (čech. jsem, sem slovac. som), місто сут (суть) подекуди су (čech. jsou slovac. sú pol. są).

[причасник теперішника ст. д. суций (= сущий = psl. сꙑй, сꙗй et сѫй) має наросток теперішниковий о (с-о-нт psl. сꙑ, сꙗ et сѫ), а значенє приложникове: aptus tauglich, geeignet cf. slovac. súci у Лемків галицк. суций і сучий].

(єм, ты єс, він єст, мысме, высте, они сут В. мысме в хыжи В. высте в корчмі В. єст Ц. Ч. ВМ. Бод. — сут ВМ. Бод. — кукулечко, де єсь была Л. — єсь Брв. — ту-сь? Зб. bist du hier? тут єси? — што єсте за єдны ВМ. — єсть Пс. Др. Чаб. — сут і суть Др. сут куницы. — суть Чаб. — кебы я сом знаў Ц. — был сом в Гамерицы Ц. — не мам жену, лем сом сам Лп. — уж ідут дрітаре, уж су на граніци (Порач на Спішу).

— а в ты Еуропі лем су красны ролы ВСв. — што ныгде не суце Вап. = що нікуди не годить ся).

[від пня бѫд творить ся praes. буду (бѫд-о-м) в значеню: его; причасники теп. ч. д. ст. будучий; будучи (дуже рідко уживані)

від пня бꙑ творить ся неопредїленик быті (бити) = бути, psl. бꙑти. причасник мин. дїй. ст. I. бывший; бывши (дуже рідко уживані). — прич. мин. д. ст. II. был (быў), была, было. — прич. минувшика страдного стану: за-бытый, за-быта, за-быте].

Описані форми глагольні (Umschriebene Verbalformen).

Минувшик стану дїйного (Perfectum g. act.) складае ся з причасника минувшика ст. д. II. і з теперішника спомічного глагола юсмь. В першім лицї ед. ч. для всїх трох родів спомічник принимае вид ем. ходіл ем, ходіла ем, ходіло ем; декуди л причасника переходить на ў для мужеского рода приміром в Брв. МЛа. Зб. любиў, любила, любило; в иньших околицях не лише в мужескім, але в женьскім і середнім родї: ходіў ем, ходіўа ем, ходіўо ем пр. Яс. Ста.

[натерла ем К. — напюк ем К. Крем. — напекла ем К. Крем. — сидьіла ем Л. — мала ем трі гусі білы Лї. — йіўа ем Яс. — робіўа ем Ста. — робіла ем Лп. Крем. — робіло ем Крем. — прішла ем Крем. — выдаўа ем (Камюнка на Спішу).

Також уживають ся для женьского і середного рода стягнені форми: ходіла-м (з ходіла ем), гваріла-м, ходіло-м, гваріло-м.

В другім лицї ед. ч. для всїх трох родів спомічник (старосл. юси) мае форму ес або також (як до місцевости) есь. В першім лицї мног. ч. старосл. юсмъ звучить есме, в другіми лиці ч. мн. старосл. юсте звучить есте. В третім лицї ч. ед. і мног. спомічний глагол відпадае: sing. 2. ходіл ес (есь) ходіла ес, ходіло ес 3. ходіл, ходіла, ходіло. plur. 1. ходілі есме 2. ходілі есте 3. ходілі.

Часто також стягнені форми: ходіла-с (з ходіла ес), ходїлос; ходілі-сме, ходілі-сте.

Помічник може класти ся доволї сперед або послї глагола а в реченях підрядних стягнений найчастїйше почіпляе ся до імени зависимого або до частиції.

[не была ем дома, коноплы ем терла Б. — де есь была Л. — кедь есь ся приспала Брв. — не нашлісме, лем есме

виділі Вап. — співала-м бы Брв. — же-м ходила Брв. — любила-м Брв. — жебы-с не смотріла В. — хоц бы-с мя била В. — тераз єм ся розскакала Вап. — кого-сь ту поімал Вап. — што м го ныґда не видыіла Вап. — кадыль-єс вішала вінцы Г. — уж єм приспаў МЛа. — пішоў єм през лыз калинковый МЛа. = прошто-сте ся білі МЛа. — бо-сме тя любілі МЛа. — іши-м не любуваў МЛа. — ожебы-сь ту привіў Зб. набила-м Зб.

Иноді спомічник повтаряє ся пр. в таких зворотах: заспівала-м бы-м си МЛа. — зазулічько, десь єсь была? Брв.

Для вираженя минувшика кладуть перед причасником минув. ч. ст. д. II. лише заіменник личний (а в третім лиці заіменник личний в нашім язиці заступаючий заім. вказний він, она, оно, они): я, ты, він ходіл (я, ты, она, оно ходіла, ходіло); мы, вы, они ходілі. Від бости (psl. бости pungere): я бол, бола, боло etc.

В причаснику мин. ч. д. ст. II. для мужеского рода у глаголів I. кл. стїсняє ся в декотрих околицях є на ю пр. вюл, мюл (вюў, мюў). — нюс, вюз. — грюб. — рюк, тюк, влюк, пюк. — люг.

Декотрі глаголи II. кл. творять причасник мин. часу ст. д. II. від повного пня: я ім звыкнул повідати. Вап. = я їм звик повідати. — заяц утьікнул Др. = заяць утьік. — захрыпнул Б. = захрип. — лапнуў Чрт. (від: лапнути fangen; greifen; mit der Hand langen). — тяк ся стануло ВСв. = так ся стало, so geschah es.

Другі глаголи згаданої кляси творять той причасник від коротшого пня іменно для женьского і середного рода: припомла Т. = припімнула. — шарпла, шарпло Т. = шарпнула, шарпнуло. — выгла ся нога Т. = вигнула ся (выгла з выгъбла cf. гнути, psl. гънѫти із гъбнѫти). — цофло ша У. = цофнуло ся. — крочла Чрт. = крочнула. — замкло са Бод. замкнуло ся.

У декотрих глаголів II. кл. творить ся причасник мин. ч. д. ст. II. від повного або від скороченого пня пр. замерз Ц. і замерзнул (Надь Мігалі).

Згадаєм тут ще про стягнені форми лаў (čech. lál) лала, лало ЛМа. м. лаяв, лаяла, лаяло (psl. лаıалъ, -а, -о); ляў, ляла, ляло (psl. лиıалъ, -а, -о), зял (psl. зиıалъ); сял pol. siał м. сїяв psl сѣıалъ; смял са Брв. pol. śmiał się (psl. смиıалъ сѧ ıєсть).

Давноминувшик ст. дїйного (Plusquamperfectum act.) зложений з минувшика спомічника быти і з причасника м. ч. ст. д. II. відповідного глагола: sing. 1. я быў гваріл, я была гваріла, я было гваріло. 2. ты был гваріл, ты была гваріла, ты было гваріло. 3. він был гваріл, она была гваріла, оно было гваріло plur. 1. мы былі гварілі 2. вы былі гварілі 3. они былі гварілі; також был єм гваріл, была єм гваріла, было єм гваріло, был єс гваріл etc. Про условник минувшика і давноминувшика гл. стор. 94.

Будущик стану дїйного (Futurum act.) у глаголів довершених (verba perfectiva) виражає ся теперішником: выплету, понесу, штыхну, кукну, вштурю, наложу, охабю, побочкам, забию.

Від глаголів недовершених (v. imperfectiva) творить ся будущик з причасника мин. ч. ст. д. II. відносного глагола і з теперішника глагола быти кладеного все перед причасником: sing 1. буду писал (писала, писало) 2. будеш писал (писала, писало) 3. буде писал (писала, писало) plur. будеме писали 2. будете писали 3. будут писали — або також з теперішника глагола быти і неопредїленика даного глагола: sing. 1. буду смотріти 2. будеш смотріти 3. буде смотріти plur. 1. будеме смотріти 2. будете смотріти 3. будут смотріти.

(не будеш видьіл В. — буду жито косити ВСв.) — я буду крал ВМ. — будут ворожити ВСв.).

Стан страдний (Genus passivum). Стан страдний виражає ся 1) злукою форм ст. дїйного з заіменником ся у всїх лицях единичного і многого числа пр. хыжа выстроіт ся. быкы запрягают ся etc. 2) злукою причасника минувшого часу ст. страд. з формами єм, буду, был пр. єм прошеный, буду зогнатый, был притьіснутый.

(будеш споневіряный Чрт. — зашто бы я был споневіряный Чрт. — был битый ВСв. — жебы не была уроджена ВСв. — буде уроджена і покрещена ВСв. — каждый (єсть) позначеный Зб. — жебы образ был принесеный Чрт. — была колодка одомкнута Бод. так осуджено было Бод.).

4. До словоладу (Syntaxlehre).

При сущниках в єд. числї, що виражають понятє многости, кладе ся присудок иноді в числї многім (constructio ad synesin) пр. цьілый суд ламлють собі голову Чрт. das ganze Gericht zerbricht sich die Köpfe, alle Gerichtsglieder wundern sich. — Ся не моглі кодысік паньство на граніцн сі добре здатї Ч. Einst konnte die Herrschaft die Grenzen ihres Gebietes nicht genau bestimmen.

Число многе для оказаня чести (pluralis reverentiae) уживає ся тут примітним способом: кладе ся многота заіменника личного третього лиця, котре, ~~як~~ звісно, заступає ся в рускім заіменником вказним він, она, оно. пр. што они о тім добре знают ВСв. dass sie davon wohl unterrichtet sind. — я думал пан капітан, што они ся про тоты ґомбічкы гньівают на мене Кеч. ich war der Meinung, Herr Hauptmann, dass Sie jener Knöpfe wegen mir zürnen. — они нам повідят ґадку Чаб. der Herr wird uns ein Räthsel sagen, Sie werden uns ein Räthsel aufgeben. — пане, то іх тоты стогы великы? ВМ. Herr, gehören Ihnen diese grossen Schober? — пане, ім до того нич ВМ. Herr, darum mögen Sie sich nicht kümmern. — была в іх капустї свиня Г. in Ihrem Kohlgarten wühlte ein Schwein. В загальнорускім в подібних разах кладе ся plur. II. лиця заім. личного, (взглядно уживає ся заім. привластний: ваш, ваша, ваше), отож: що Вы о тім добре знаєте, що Вы гнїваєте ся на мене, Вы нам скажете загадку, то Ваші стоги великі?, Вам до того нїчо, у Вашій капустї була свиня.

Для вираженя неозначеного докладно підмету уживають часто глагола-присудка в 3. лиці єдиничного числа, коли в письменнім язиці кладе ся в тім разї трете лице многого числа пр. гуси лудит: гуся-на! жене: а гуч! man lockt die Gänse mit dem Rufe: husia-na!, und treibt sie an mit dem Rufe: a-huč! — піскат на піщальцьі, грат на гусльох man pfeift auf der Pfeife, man geigt auf der Geige.

Коли присудок в comparativi (в порівнику), то може иноді класти ся рід середній єд. числа, хоть буде підмет мужеского або женьского рода і стоїть в числї єдиничнім або многім пр. кедбыс дале од яречка, тобыс гірше циганечкы Ор. = колибысь дальше сидьіла від потока, тобысь була гірша (бруднїйша) від циганки. Також подібно инколи і в україньскім пр. самиї небеса стали нїби ще краще (Повісти Основяненка 1858. І. 30). — ди-

влюсь: твоя, мій брате, мати чорнійше чорної землї іде (Шевченко. До Миколи Костомарова). — мужик хитрійше чорта (Номис). Ом. Огоновский в дїлї „Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache“ 1880 стор. 153. наводячи примір з Вовчка: „правда гіркая краще кривди солодкої“ замічає: „diese Construction scheint aus dem Russischen ins Ruthenische versetzt worden zu sein“. Тої гадки я не подїляю. Така стройня (конструкция) єсть у нас вправдї рідка, але уживає ся не лишень на Українї, але також на Угорщинї і в Галичинї. В Пізнанцї Гнилій (коло Тернополя) чув я в устах люду: він гірше жида або він гірш жида = він гірший від жида — а в Завадові коло Львова: она ще гірш жебрака́, она ще біднїйше жебрака = гірша від жебрака, біднїйша від жебрака. він дурнїйше вола = він дурнїйший від вола. — [тут пригадує ся конструкция въ латиньскôмъ якъ: varium et mutabile semper femina = женщина все істота нестала і змінна, — де однакож рід середній приложника уживає ся мов сущник подібно як в реченю: таке молоде, а таке немилосердне (бесїда про панночку гл. Марко Вовчок. Інститутка)].

Заіменник ся кладе ся найчастїйше перед відповідним глаголом, рідко коли після него пр. але ся стратила єдна лусла з рыбы на дворі ВСв. aber eine Fischschuppe gieng auf dem Hofplatz verloren. — она ся чюдовала ВСв. sie wunderte sich. — Петро ся жьвідує ВМ. Petrus erkundigt sich. — і так ся стал конец кумству Вап. und so ward es aus mit der Bruderschaft zwischen den beidem Gevattern. — же вода ся оддалювала Кру. dass das Wasser sich weiter entfernte. — сама ся оболокла Кру. sie legte selbst ihre Kleider an. — жена ся учінила хвора ВСв. die Frau simulirte Krankheit (stellte sich krank).

Межи ся а відповідний глагол можуть також инші опредїленя стояти пр. же ся йі снило г ночи ВСв. dass sie in der Nacht geträumt habe — але шьа циґан пак погньівал на кума Вап. aber der Zigeuner wurde dem Gevatter wieder böse. — але ся не бав ВМ. aber säume nicht. — молотити шьа (ся) хочеме зеднати ВМ. wir wünschen zum Korndreschen gedungen zu werden. — видьіли, же ся медведьови не вибігают Лк. sie sahen, dass sie vor dem Bären nicht entfliehen können. — Иноді може ся стояти навіть на першім місци в реченю головнім пр. ся не моглі кодысік паньство на граніци сі добре здаті Ч. einst konnte die Herrschaft die Grenzen ihres Gebietes nicht genau bestimmen. — —

стало ся по ей мыслі Кеч. es geschah nach ihrem Wunsche. — іс палічкы зробила ся знов дывка ВСв. aus dem Stecken wurde wiederum ein Mädchen. — напиеме ся ВСв. wir werden trinken. — просит ся од жены Ваn. er fragt seine Frau. — мы вышлі дівіті ся Лк. wir giengen um zu schauen. — кралік скрыл ся до мышой дыры Лї. der Zaunkönig verbarg sich in ein Mausloch.

Приложник доданий яко придаток до сущника утворений з того самого пня увисшає поняте пр. до днешного дня Ста. bis zum heutigen Tage. — од днешного дня Ста. vom heutigen Tage an. — мому шерцю жальі розжалены Брв. mein Herz empfindet sehr grosse Schmerzen.

Иноді до присловника додає ся ще другий присловник утворений з того самого пня, через що степенує ся поняте пр. зарань-ра́но Чрт. ganz in der Frühe, am frühen Morgen. зр. укр. вранці-рано або рано-ранесенько.

Приложник яко придаток може стояти також і послї сущника, котрого близше опредїляє пр. насыпаў два погары віна чістого Чрт. er schüttete zwei Becher reinen Weines hinein. — штырі коні парадны Чрт. vier Paradepferde. — выгналі два жены сусьідны статок на поле к пастырьови Чрт. zwei in Nachbarschaft wohnende Bäuerinnen trieben ihr Vieh aufs Feld zum Hirten. — мала пятеро дьітий барз маленьких Чрт. sie hatte fünf ganz kleine Kinder. — Бог небесный Чрт. (der himmlische Gott) Gott im Himmel. — єст там єден камень невеликый Чрт. es liegt dort ein eben nicht grosser Stein. — пришли до ґазды богатого Зб. sie kamen zu einem reichen Bauer. — тоты стогы великы ВМ. diese grossen Schober. — ты сердечко моє с каменя твердого, роспучіш ша во мі од жалю велького Ста. du mein Herz, mein steinhartes Herz, brechen wirst du vor grossem Kummer. — Потом тот живан молодый взяў собі єдного сомаря, єдну барылку пальінкы і ішоў горі Зб. Dann nahm sich dieser junge Räuber einen Esel, ein Fass Branntwein und fuhr bergauf.

Иноді межи сущником а приложником яко придатком можуть і другі опреділеня класти ся пр. Але другы птасі гнївали ся наньго, же найменьшій пташок хце кральом быти пташачим Лї. Doch andere Vögel erzürnten über ihn, dass der kleinste Vogel zum Könige erwählt werden wolle.

раз уживає ся, яко сполучник присловниковий, звязковий або і часовий, для вираженя наглого дїйства. раз му вітор говорит

Чрт. da sprach zu ihm der Wind. — раз повіст ушивый Б. auf einmal rief der mit Läusen Behaftete. — раз чорт выйде с той кісашоны Бод. plötzlich kam aus dem Fräulein der Teufel heraus. — раз шабля выскочит Бод. da schnellte der Säbel empor. — лем раз чюе Кру. doch auf einmal hörte er.

еден уживае ся тут, як і на цїлій угорскій Руси, рівно як в німецькім родівник неопредїлений (unbestimmter Artikel) ein, eine, ein. Се конструкция рішучо не славяньска. бере еден старый букварец ВСв. er nahm ein altes Elementarbuch. — прішол до едного велікого лыса і там го стрітил еден старый чловек ВСв. er kam in einen grossen Wald und dort begegnete ihm ein alter Mann. — пішол до едново паньского сыпанця Вап. er gieng in einen einem Herrn gehörenden Speicher. — вышол на едну едліцу ЛК. er kletterte auf einen Tannenbaum. — придут к едному місту великому ВЛ. sie kamen in eine grosse Stadt. — пришли ґу едному валалови Кеч. sie kamen in ein Dorf. — ест там еден пан барз богатый Бод. es lebt dort ein sehr reicher Herr. — даў му едно писмо до пана Др. er gab ihm einen Brief an den Herrn. — ест там еден камень невеликий Чрт. es ist dort ein eben nicht grosser Stein. — тот живан молодый взяў собі едного сомаря, едну барылку палынкы і ішоў горі Зб. dieser junge Räuber nahm sich einen Esel, ein Fass Branntwein und fuhr bergauf.

Число многе від еден положене перед иньшими числівниками принимае значене заіменника неопредїленого виражаючи число приближно пр. за едных вісімнадцет років Г. etliche achtzehn Jahre. — коло едных сто стран Ком. — etliche hundert Gegenden.

який уживае ся яко заіменник відносний (pronomen relativum) місто „котрый" пр. жебы скаргу свою зложілі, яку мают Лї.

Примітним есть також уживане заіменника „котрый" в такім звороті: котрый котрого переможе Чрт. wer von beiden siegen wird, wer den anderen überwältigen wird.

Енклїтичний дайник си служить для узагальненя понятя: хто-си, што-си, якый-си, яко-си, чий-си, де-си, де-сі Б., де-си-к; — скады-си Кру. irgendwoher, звідкись. — колісі Лї. einst. — кодисі Ч. einst. В си почіпленім до заіменників або присловників може и ослабити ся на ь або і зовсїм відпасти пр. хтось, штось, якыйсь; якес, дес, котрыйс.

да (= присловник де) приставлений сперед заіменників або присловників надае виразови значене неопредїлености пр. дакто

(дахто), дашто, дакотрый, дакый, даякый; даяк, даякбы, дакущік ВС. дакус, даґде, дакоды. — До частиці ле почіпляє ся да скінця і також виражає неопредїленість або меншу стійність: леда пр. леда хлоп was immer für ein Bauer, леда дьівка was immer für eine Magd, леда хто wer immer. леда што was immer. З виразом леда зложені слова ле-да-кый, ле-да-чий, ле-да-якый minderwerthig, elend, schlecht. — леда-што, ле-да-ч-ина liederlicher Mensch.

При заіменниках никто (нікто, ньіхто = psl. никъто), ньішто (= psl. ничьто) кладе ся приіменник межи частицею ни (ні, ньі) а ускісним падежем заіменника ко (= psl. къ), або досить часто також приіменник стоїть перед заперечною частицею ни отож: ни до кого, ни за кым, ньі о чім Бод. — але також до никого, за никым; о ньічім; на ничь В. = zu nichts, ньі на що. — По запереченю кладе ся accusativ ничь пр. ничь не повідал Бод. = укр. не казав нїчого.

Примітною для говора західнорускнх Лемаків рівно як і галицких Лемків єсть частиця ле (новословеньск. le) почіплювана часто до форми повельника пр. дай ле мі! В. — дайте ле В. — под ле гев В. komm nur her. — смот ле! смотте ле schau nur! schauet nur! — чекай ле! Бод· warte nur. чекайте ле! Бод. wartet nur! — ід ле! ідте ле Ч. geh' nur! gehet nur! — няй ле смотрят пан превелебный Чрт. mögen Euer Ehrwürden schauen.

ле почіплене до пня за іменникового е, дає викличник óле! пр. оле Петре смот! Кеч. heda, Peter, schau! — оле бысь одрізал тоту галузку Кеч. ej! möchtest du diesen Zweig abschneiden! — оле дай покій! Бод. aber höre doch auf! — óле под ту! або под гев! Г. heda! komm nur her! — (в укр. éле, єле в знач. kaum пр. у Котляревского гл. Писания вид. р. 1862. стор. 258. Еней бувъ пяний, еле живъ. — подібно гал. льітеплий. льітепла вода або льітепло ein wenig erwärmtes Wasser, laues Wasser cf. psl. лѣ, юле et юлѣ ἡμι-, semi-; елѣ живъ ἡμιθανής). — також почіпляє ся до присловника ге пр. ге ле! komm nur hier. Уль, ге-ле-ле! Г. Julie komm her!

ле почіпляє ся також до присловників, а тогдї принимає через ослаблене е на ь найчастїйше форму ль пр. одкале, одтамаль, одтамтыль (оттамтыль) стамадыль, тодыль Брв., хыбаль Бод., всядель Зб. закаль Бод., докаль ВСв. etc.

Почіпна частиця ка (або к; пень заіменниковий къ) дуже розповсюднена у західнорускнх Лемаків. дес-ка Ч. Вап. irgend wo.

— штос-ка Ч. ВО. etwas. — гнет-ка О. У. гнет-кай В. sogleich, bald. — іщи-к Ста. noch. — якоска Б. якось або якосі Б. auf irgend eine Weise. — гнес-ка Б. heute. — якыйс-ка ВМ. Бод. irgend welcher; якас-ка ВМ. irgend welche. — котрыйс-ка ВО. irgend ein. — адже-к ВО. = таж, doch, ja; адже-к пішла sie gieng doch, sie gieng ja. — тута-к ВС. Кеч. hier. — я му штоска повім Кеч. ich werde ihm etwas sagen. — дакос-ка Ваn. irgend wo. — коліска Кру. колись irgend wann. — ґнес-ка Чрт. hodie. — гев-ка Г. hier. — ну-ка Зб. herein. — вся-дель-ка Зб. überall. — тогды-ка Зб. dann. — кодысі-к Ч. (коды-сі-к) einst, ehedem. — деси-к irgend wo.

Теперішник оповістний (Praesens historicum) уживає ся тут, подібно як і в східноугорскій Руси також дуже часто в оповіданю, через що представлене незвичайно зискує на живости. раз прийде ту доктор П. einmal kam hier ein Arzt. — прийдут к єдному місту ВМ. sie kamen zu einer Stadt. — так го запровадят до того пана ВМ. so führten sie ihn zu diesem Herrn. — так шьа жьвідує so erkundigte er sich. — а він повідат ВМ. und er sagte. — єдна пчола біжит, біжит долов та вкусит Петра в руку Кеч. eine Biene lief hinunter und stach Peter in die Hand. — а пастырь повідать Кеч. und der Hirt sagte. — іде фурман за драгом, лем батіг г руках несе та плаче Кеч. der Fuhrman gieng die Strasse entlang, er hielt in der Hand nur seine Peitsche und weinte. — Иван одповіст ВСв. Johann gab zur Antwort. — повідат му фіскалюш ВСв. der Anwalt sagte. — гварит му циґан Кеч. der Zigeuner sagte ihm. — дяк почне гварити ВСв der Kirchensänger hub zu sprechen an. — заклапкают на облак ВСв. sie klopften an das Fenster. — дяк встає, отворит облак, а еден почне просити ВСв. der Kirchensänger stand auf, öffnete das Fenster und einer (von den Dieben) fieng zu bitten an. — але тота єго жена ся учінила хвора і повідат Чрт. aber diese seine Frau stellte sich krank und sagte. — єден пан го ословіт Чрт. ein Herr sprach zu ihm. — як ся зышли, скрічит циґан і укаже на пісмо за чапкоў Чрт. als sie sich begegneten, schrie der Zigeuner laut, indem er auf den in seine Mütze gesteckten Brief zeigte. — ґрат прочитат картку Чрт. der Bruder las den Zettel durch. — раз шабля выскочит Бод. auf einmal schnellte der Säbel empor. — прийдуть домів Зб. sie kamen nach Haus. — зійде ангел з неба, пріде ґу паном і повіст ein Engel stieg vom Himmel herab, kam zu den Herren und sagte. — іде Ляшок дале та увидит гус Б. das Pölchen gieng weiter und erblickte

eine Gans. — И дає піп принести палынки на одомаш ВСв. und der Geistliche liess Branntwein zum Kauftrunke holen. — Иван біжит домів, принесе сто златых и заплатил ВСв. Johann lief nach Hause, holte hundert Gulden und zahlte. — зарань приде дяк і хоче козу взяти ВСв. morgen in der Frühe kam der Kirchensänger und wollte seine Ziege nach Haus treiben.

Форма повельникова будь (буд) кладе ся завсїгди так як хоц (= хоть = хоти) сперед заіменника або присловника пр. будь который, буд якый, буд чий, будь хто (буд кто); буд де, буд як.

Повельник (imperativus) в повіствованю уживає ся для вираженя наглого дїйства пр. тот ґазда ся розгнывал, взял корбач і бий телята Ваn. der Wirth wurde zornig, nahm die Peitsche in die Hand und schlug (heftig) die Kälber. — тоты двоми давай на нього кричати Кру. diese zwei fiengen an ihn (heftig) zu schelten.— насмолиў собі підошвы та идь по тім пішнику Зб. er bestrich seine Stiefelsohlen mit Pech und betrat (hastig) diesen Fusssteg. — він взяў єден кый, бий! пса Зб. er nahm einen Stock und schlug (heftig) den Hund.

По глаголах зріти, видьіти, бачити, тож по присловнику відно кладуть неопредїльник, так як в нїмецкім пр. збачіл іти єден віз Чрт. er sah einen Wagen herbeifahren. — ай відит приходити єдного пана на кочу Чрт. da sieht er einen Herrn in einer Kutsche (Kalesse) kommen. — ту ани пташка не відно льітати Кру. hier sieht man keinen Vogel fliegen (selbst ein Vogel verfliegt sich da nicht).

Місто зовника (vocativus) уживає ся тут і там в піснях іменяк (nominativus). шугай, шугай, шугайочьку не жен ты ся того рочьку Ваn. — я бы к тобі шугай вышла Ваn. — ей поляна, поляна, ей зелена поляна (Камюнка на Спішу) — ты сереньча моя, десь ты тогды была Брв. — в прозї іменно в титулах пр. та бо я думал, пан капітан, што они ся гнывают на мене Кеч. — а тото може быти пан соуґабіров Чрт. — може також пан класти ся в зовнику, а другий титул в іменяку пр. пане майстер Зб.

Рідник якостний (genitivus qualitatis) пр. а я гладкой тварі Брв. ich hingegen bin vom glatten (schönen) Gesicht. — Анничько небого, серця камінного Б. Annette, Liebchen vom steinharten Herzen. — чловек недоброй дякы Крем. ein Mensch vom schlechten Rufe.

Рідник придатковий (attributiver Genitiv) стоїть часто перед сущником, котрого обясняє пр. справіло ся ім на морі сухой землыі кус Бод. auf dem Meere entstand für sie ein Stück Festland. — богатого вітця сын Чрт. Sohn eines reichen Vaters. — такого ґазды сын Чрт. Sohn eines solchen (eines so reichen) Bauers (Wirthes).

Рідник при порівниках (comparativi) пр. кед быс дале од яречку, тобыс гірше циганечкы Ор. = тобысь була гірша від циганочки. — мышій кралік вылетьіл высше орла Лї. = в. висше, ніж орел.

Дуже розповсюднені тут вирази ньіт, не єсть, не є (= нема, не має) котрі все лучать ся з genitiv-ом пр. у нас дубів ньіт Г. = у нас нема дубів. — його ньіт Чрт. = єго нема. — гроший ньіт Чрт. = грошей нема. — ньіт розбойників Чрт. = нема р. — теперь ньіт коли Чрт. Бод. jetzt ist keine Zeit. — не єст моло́ка Вап. = нема́ молока́. — не єст никого Кру. = нема никого. — не єст чудноты Бод. es nimmt kein Wunder, es ist nicht zu wundern. — милой не є = милоЇ нема.

ньіт уживає ся також яко присловник в значеню: нє, nein пр. ньіт! не піду nein, ich gehe nicht.

ньіт (повстало по виводу Мікльосича з „не є ту“ „не є“ стягнулось на ньі = „ньіту“; відтак у ослабило ся на ъ і наконець заглухло) кладе ся також з особливим притиском в таких випадках як: я ньіт такый фалечный Бод. = я не є такий фальшивий, я не такий фальчивий.

дуже уживає ся тут так, як в східноугорскій Руси „много“, а лучить ся з genitiv-ом (рідник частний). дуже ярцу Ком. viel Gerste. — дуже пражцу Лї. viel Springlein. — она мат дуже лену Бод. sie hat eine grosse Menge Lein. — дуже ся намолотило зо снопох Бод. viel Getreide wurde durch Dreschen der Garben gewonnen. — хто ма дуже землї Г. wer viel Grund besitzt.

кус яко присловник уживає ся у західноугорских Руснаків так, як у східноугорских мало пр. дай мі кус кырві Ц. gib mir ein wenig Blut. — кус забавю ся Ста. ich werde mich ein wenig aufhalten. — справіло са ім на морі сухой землыі кус Бод. auf dem Meere entstand für sie ein Stück (ein wenig) Festland. — быў уж кус напитый Чрт. er war schon etwas betrunken. — лен кус вчаснЇйший Лї. eine etwas früher reifende Leinabart.

Примітні також присловники: дакус в значеню ein bischen, ein wenig, etwas, і докус gänzlich, ganz und gar. я бы пішоў дакус посмотріти Чрт. ich möchte gehen, um ein wenig zu schauen. — познимаў з них шматы докус Зб. er kleidete sie gänzlich aus.

піля з рідником уживає ся часто, як і загалом на угорскій Руси пр. піля церкви К. neben der Kirche, in der Nähe der Kirche; — иноді однакож стрічаєм піля також в иньших зворотах як н. пр. піля того заставили ся Чрт. sie legten dafür die Wette ein, sie wetteten darum. — а я повім так піля мужа Ваn. und ich werde mich meinem Manne gegenüber so äussern, ich werde vor meinem Manne so aussagen.

през, брез в значеню „через" уживає ся рідко і лучить ся тогдї з переємником пр. брез воду Кру. über's Wasser. — през лавку Кеч. über den Steg. — през уліцу Чрг. durch die Gasse. — брез льіс Кеч. durch den Wald. — брез голову В. über den Kopf. — брез головы В. über die Köpfe. — през єдну ніч ВМ. über Nacht, nach dem Verlaufe einer Nacht; — найчастїйше однакож уживає ся в значеню „без" і править тогдї рідником (в старосл. безъ або брезъ). пр. брез головы В. ohne Kopf. — през хасна Ч. umsonst, nutzlos, запусто, без хісна, без користи. — през яблок Б. ohne Äpfel. — брез калапа Чрт. ohne Hut. — брез мужа, през мужа Чрт. ohne Mann. — през души Кеч. (wörtl. ohne Seele) leblos. — през твого розказу БСв. ohne deinen Befehl. — брез мене Чрт. ohne mich. В тім значеню през єсть також в зложенім слові презрога Ком. = безрога, Schwein.

Після занїкуваня кладе ся часто переємник (accusativus) пр. ножкы не умываш Ор. = ніжок не вмиваєш. — не білят полотно Ч. — не рушай козу ВСв. — не узналі його присягу Ч. — ярок не видьіла Б. — не буду, не буду дрібный овес косил Ваn. — однакож також стрічає ся правильний рідник пр. огня не кладут Ч. — души немало Б. — крил нема, пыска нема Б. — я не знам той бабы Ор.

Після ньіт, не єст, не є стоїть завсе рідник: ньіт гроший, не єст молока, волів не є ани сльіду ВСв.

Дайник приналежностний стрічає ся по части пр. де му цаньістра с пінязьми Кеч. wo seine Geldtasche sich befindet. — яке му несчастя Кеч. welches Unglück trifft ihn. — вышла тота жена му з вербы ВСв. diese seine Frau stieg aus der (hohlen) Weide empor. — же му сестра барз хвора Бод. dass seine Schwester sehr

krank sei. — добрый муж женьі Ор. ein für seine Frau guter Mann. — лем ті єдна віна О. nur eines fällt dir zur Last, nur einen Fehler hast du. — в Бехерові початок водьі. конец хльібу Б. in Becheriw fangen zahlreiche Wasserquellen an, doch (ergiebige) Getreidefelder werden vermisst.

Приіменник к (= старосл. къ), ку, ко принимає часто (іменно перед звучними суголосками) форму ґ — або ґу, — лучить ся з дайником а уживає в західноугорскоруских говорах подібно як в східноугорскоруских д або ід з дайником. В галицк. переважно в подібних разах стоїть до з рідником пр. к Тисьі Чрт. = до Тиси. — к собі Чрт. = до себе. — приде к Богу смерть Чрт. = пришла до Бога смерть. — козу привязаў ко крякови Зб. er band die Ziege an einen Strauch, козу привязав до корча. — Пан Біг к нему прішол Бод. = П. Б. до него пр. — ішоў ку свому отцови Зб. = і. до свого отця. — заволаў го ку столу = закликав го до стола. — ґу ньі Лї. = до неї. — ґу той скальі Лї. = до тої скали. — ґу сынові Лї. = до сина. — ґу убійникови Лї. = до убійника. — як дістати ся ґу пінязям ВСв. = як дістати ся до грошей. — просили молока ґу вечері Вап. = пр. м. до вечери. — пришлі ґу стрільцові Лк. = пр. до стрільця. — прішол ґу тому огню Лї. = пр. до того огня. — прішол ґу ньому Ор. = пр. до него. — прішол ґу Богови ВМ. = пр. до Бога. — возь яйце ґу студньі ВСв. = возьми яйце до студнї. - як ґу мі придеш Бод. = як до мене пр. — іду аж ґу морю Бод. = ід. а. до моря. — вернули ся назад ґу шафранникови Чрт. = в. с. н. до шафранника. — дала ім піщалочьку ґу тому молокови Бод. = д. і. п. до того молока. — кебы я ся к мойі хресні мамі достаў Чрт. = коби я дістав ся до моєї хресної мами möchte ich zu meiner Taufpathin kommen.

Иноді означає к приближенє до відносного предмету пр. Валібук стал ґу дверям Кру. Walibuk stellte sich neben der Thüre auf. — штобы собі міг ґу ньому легнути Кру. um sich neben ihm niederzulegen. — і там си сыл ґу Петрові ВМ. und er setzte sich dort neben Petrus.

пре (словацк. pre), про лучить ся з переємником а уживає часто в значеню для. пр. пре сві ні Крем. = для свиний für Schweine. — я гварю пре то Крем. = я говорю для того ich spreche deshalb. — він мат тото сыно про свойі быкы Бод. er hat dieses Heu um seine Ochsen zu füttern. — про коньі Б. =

для коний, für Pferde. — про чловека Б. = для чоловіка für Menschen. (чловек hier als Gattungsbegriff hat die Bedeutung des Plurals). — ест іши про мене В. = есть ще для мене es ist (es bleibt) noch für mich.

про означає також причину пр. мы не годны спати про блыхы Чрт. wir können der Flöhe wegen nicht schlafen. — про свою завіслівост Лї. seines Neides wegen. — про глупый розум Лї. der Dummheit wegen.

за з переємником для означеня протягу часу пр. не спал за три тыжньі К. = не спав через три тижнї. — за єден рок і штирадцет К. durch ein und vierzig Jahre. — за пятнадцет років служил Кеч. er diente fünfzehn Jahre hindurch. — за доўгы часы Чрг. lange Zeit hindurch. — за моє житя Чрт. so lange ich lebe.

Творник орудний (ablativus instrumenti) уживає ся майже все з приіменником з, с (= старосл. съ) пр. с чим забити Т. womit todt schlagen. — корова бола з рогами П. die Kuh stiess mit den Hörnern. — він с косом косіт П. er mäht mit der Sense. — з гліном з'оначене С. mit Lehm beschmiert. — він пукат з бічом Ки. er knallt mit der Peitsche. — с кыйом бити Ваn. mit dem Stock schlagen. — табличка з дротом заправена Ч. eine mit Drathnetz überzogene Tafel. — рыба плыват с крилами О. der Fisch schwimmt mit Hilfe seiner Flossen. — імаме рыбы зо саком Ком. wir fangen Fische mit dem Sack (Fischsack, Fischnetz). — не бавте ся с копривом, бо ся попечете Ком. spielet nicht mit der Brennnessel, sonst werdet ihr euch verbrennen. — натирают ногу зос палюнком В. sie reiben die Füsse mit Branntwein ein. — пише шьа с пером В. man schreibt mit der Feder (mit der Feder wird geschrieben). — він вертит іс сверлом Брв. er bohrt mit dem Bohrer. — він стрілят з батогом er knallt mit der Peitsche. — копнуў го з ногоў Чрт. er stiess ihn mit dem Fusse. — с пятьма хлыбами і з двома рыбами насытил Хрістос пят тысячі народа Б. mit fünf Laib Brot und zwei Fischen sättigte Christus eine fünf tausend Köpfe zählende Volksmenge. — одрубал шарканьови зос сокырком дванадцет голов Кру. er hieb dem Drachen dessen zwölf Köpfe ab. — с чим заплатити Лї. womit bezahlen. — встаў і хвалит Господа Бога со словами Чрт. er stand auf und pries Gott mit folgenden Worten.

Рідко уживаний творник обмежний (ablativus limitationis) має часом також приіменник з (= съ) подібно, як творник орудний пр.

в загадцї: Ш чим жена білша од ґазды? — З языком! Чрт. In welcher Hinsicht ist die Frau grösser als ihr Mann? — In Hinsehung auf die Geläufigkeit ihrer Zunge.

о з містником уживає ся для вираженя посїданя пр. пан о єдныі нозыі Лег. ein Herr mit einem Fusse. — дывка о єднім оку К. eine Magd mit einem Auge. — пес о кривих лабах Чрт. ein Hund mit krummen Füssen. — рідше стоїть в подібних випадках о з переємником: стіл о штыри ногы Зб. ein Tisch mit vier Füssen. — варкоч о три лїйкы Зб. (wörtl. ein Haarzopf mit drei Trichtern) eine Frisurart. — ярец о шість шориків Зб. sechszeilige Gerste. — пацуркы о шість ніток Зб. Glaskorallenschmuck sechs Schnüre enthaltend.

о з містником уживає ся також в таких зворотах як: лем о хлыібі і водыі жити nur Brot und Wasser zur Nahrung nehmen. — лем о рыбі жил Бод. er nährte sich bloss von Fischen (рыба sing. als Gattungsbegriff hat hier die Bedeutung des Plurals).

о з переємником уживає ся для означеня минувшого часу або реченця: о тыжден, о два дни, о пят років nach verflossener Woche, nach zwei Tagen, nach fünf Jahren. — о два рокы Чрт. nach zwei Jahren, in zwei Jahren. — о не доўгый час ВСв. nach nicht gar langer Zeit.

пак уживає ся часто в угорскорускім то в значеню „знову" — то яко частиця вплїтна (Übergangspartikel) пр. орішок спід крила орла вышол і пак годен был найвисше вылетьіти der Zaunkönig flatterte unter dem Adlerfittig (wo er sich versteckt hatte) empor und konnte sich auf diese Weise am höchsten erheben. — вытягнут мя може до половіцы а пак пустят назад до пекла Кру. sie werden mich vielleicht bis zur Hälfte hinaufziehen, um mich dann wieder in die Höllentiefe zu stürzen. — кед поімаў птаха та са з ним наперед побавиў а пак так го зйіў Чрт. als er einen Vogel gefangen, so spielte er mit ihm zuerst und dan frass er ihn auf. — закликаў пан пак циґана тай даў му сто раків Чрт. ein Herr rief einen Zigeuner herbei und gab ihm hundert Krebse. — і не міг пак уж стерпіти ВСв. und er konnte weiter nicht mehr dulden. — а коза тыж собі вышла тай пак рясу грызла; як ряса опадала тай березину грызла; а пак кед сныіг хпал та йі нагналі Бод. und die Ziege kam auch (aus der Höhle) heraus und knupperte Baumknospen und Laub; als die Blätter (im Herbst) abfielen, nährte sie sich von Birkenzweigen und sodann, als der Boden vom Schnee bedeckt wurde, wurde sie heim getrieben. — пак уживає ся також і в укр. пр. у Шевченка:

А деж Ганна, Катерино? я пак і байдуже! (Наймичка) cf. psl. пакы adv. πάλιν, iterum nsl. pak, pa, pali, bulg. пакъ.

Примітне часте здвоєне в приіменниках з, с (= старословеньск. изъ і съ), через що повстають форми зоз, зос пр. одыйті зоз міста Кру. = відойти з міста. — выпустил зос хыжи Кру. = в. із хижи. — зос пекла Кру. = з пекла. – зос комина штоскы крічит Кру. = з комина щось кричить. — зоз розмарыйі МЛа. = з розмайрину. — зоз двора Кру. = з двора. — — зос свойом женом Кру. = із своєю женою. — зос чіряном женом Кру. = з поміняною жінкою. — зоз вамі МЛа. = з вами. — зоз розмарийоў = з розмайрином.

зас, засьв Зб. неправильно: зясь (повстало з за ся,ческ. zase, словацк. zasə, zas, польск. zasię, zaś) aber, hingegen, wieder, nochmal, zum wiederholten Male. шаркань зас поімал Валібука Кру. der Drache aber ergriff den Walibuk. — а Локтібрада зас повідал йому Кру. und Loktibrada wieder entgegnete ihm. — зась йі так повідал ВСв. wieder (ebenfalls) sagte er ihr. — потім вернула ся зась до хыжи ВСв. nachher kehrte sie wieder in ihr Zimmer zurück. — зась ся ґазда погнывал на циґана Вап. abermals entzweite sich der Bauer mit dem Zigeuner. — а другый уж іде підмітовати зясь — та зясь тот бє лопаткоў тым, што осібно стоять Зб. und der zweite geht wieder um den Spielball in die Höhe zu werfen — der erste hingegen schlägt mit dem Spaten auf den Ball los in der Richtung, wo die anderen Ballspieler einzeln stehen. — зясь ім даў бал Зб er liess für sie wieder eine Festunterhaltung veranstalten. Що до положеня єсть зась зовсїм свободноставне, а може класти ся і на першім місцї в реченю.

Примітні викличники в тім говорі: гой-же! — е я гой! — госа! — хиц! — оле! — а також різличні як до околиць клички до зьвірят домашних. І так клички залудні до овець: базьбазь! бирько на! птус на! пся! берчуч-на! клички погонні: а ці! а кеч! а тыш! — кличка до кіз: кеч! — клички залудні до свиней: цуня на! туська на! тусь-тусь! ґудзьґудзь! ґудзюсь-на! ньісьо́! — клички погонні: а лю! гуйса! а уц! а гуц! а кси, алю! а гакс! — кличка залудна до пацяти: цуня на! цунька на! погонна: а гакш! — клички залудні до гусей: гусь на! гуся на! погонні: а гуч! гуля гуч! — кличка до качок залудна: тась! тась! погонна: а кач! — кличка залудна до курят: цьіпа́! цьіпа́! — погонна: гись! гись вон! — клички залудні до корови: тельісь на! цьізю

на! до вола: біцю на! кличка погонна до корови: ге! гей! — до „меншого статку“, до телят: та птуч! а птуц! — клички погонні до запряжених волів: гейс! ге-гейс! к собі. (= на ліво); — ча! од себе! (= на право): — кличка до пары запряжених волів: гейс-берта! (гейс бертя, гейс биртя) = беріт на ліво, к собі! — „берта“ єсть то 2. лице двойного числа повельника від брати, старосл. берѣта, ческ. berta; єдиний останок dualis у глаголів в нашім язиці. Може бути, що у кличках погонних до коний: вісьта! (вісьтя) = на лїво — готьта! (гетьта, гетьтя) = на право — та єсть також накінчиком дуальним, що лишив ся по стягненю слова через вниміт властивого пня глагольного (з вісь берта! геть берта!)

Декотрі примітні звороти і річнї пр. ольий спущати У. Oel pressen. — вапно спущати У. Kalk löschen. — посьміліті кого, посьмілювати кого Лї jmd. aufmuntern, jmd. aufstacheln. — нападувати до чого Л. ähnlich sehen, ähneln. нападує до того es ist dem ähnlich. — вказувати на штосі Лї. ähneln. — іті за драгом Лї. іти за дрыґом Су. die Strasse entlang passiren, den Weg gehen. — застати на кого Б. jemand aufpassen, auf jemanden lauern. — мати за штось wofür halten. Христос Петра за вірного слугу уж не мал Бод. Christus hielt schon Petrus für keinen treuen Diener. — зьвідувати ся кого або од кого Чрт. jmd befragen. — грозити ся на кого jemand drohen. грозил ся на мя Вап. — поздравкати кому Лї. jemanden grüssen. поздравкал тому старому чловеку er grüsste diesen alten Mann. — потужити на штось Лї. mit Gewalt etwas durchsetzen. -- знати о чім Ц. Лег. У. wovon wissen. не знаме о такых птахох У. не знам о тім Лег. — гварити (говорити) о чім, беєьідовати о чім, гадати о чім ВСв. Ч. wovon sprechen. — о чім річ? Вап. wovon ist die Rede? — порадити кого Вап. jemand rathen. — чекати кого Вап. ВСв. auf jemanden warten. — просити ся кого Лї. просити ся од кого Вап. просити од кого Чрт. jmd fragen. — муж просит ся од жены, што чюти нового Вап. der Mann fragt die Frau, was hört man Neues? — вести ряду Лп. Verordnung treffen. verordnen, Ordnung halten, leiten. — облечи кого до лах ВСв. або облечи кого до шмат Зб. jmd Kleider anlegen. — мотузкы сукати Кру. Stricke (Schnüre) drehen. — кого дати до права, подати до права Чрт. jmd vor das Gericht belangen, jmd gerichtlich belangen. —

насыпати вина Чрт. Wein schütten, наляти вина. — **кого псовати** Чрт. jmd schelten (властиве значенє: кого поневіряти як пса). — **одійти на далеко** Чрт. sich weit entfernen.

[Далї буде].

Miscellanea.

З минувшини м. Мостиск.

В 1899 р. на дзвіниці мостиської церкви св. Діви Мариї знайдено було копію такого документа:

Jan Trzeci z łaski Bożey krol polsky, wielkie xiąże litewskie, ruskie, pruskie etc.

Oznaimuiemy ninieyszym pismem naszym teraz i na potem komu o tem wiedziec bedzie nalezało, iz mieszczanie mosciscy religiey greckiey pokazali nam prawa na pargaminie, rekami najasnieyszych krolow Władysława Czwartego, Jana Kazimirza y Michała przodkow naszych podpisane y pieczęcią wielką cancellaryei koronney we wszystkich punctach, clausułach całe y ni w czym nie naruszone zapieczętowane, zdawna według nabozenstwa ich na zbudowanie cerkwie pod tytułem Jerzego sw. męczennika w miescie naszym Mosciskach przy wałe na gruncie nazwanym Woitowskim, tak z ogrodkiem, iako i chałupkami pobudowanemi, do tego gruntu nalezącemi, takze ogrod wielki za wałem tegoz gruntu przez zrodzoną Anne Mohilanke Myszkowską xięzne mołdawską, margrabine woiewodzine krakowską, grodecką, drahimską, mosciską, medycką etc. staroscinie na pewne obligi temuz bractwu mosciskiemu wiecznemi czasy legowany, na oprawe cerkwie pomienoney mosciskiey, na popa tamecznego, aby miał s tego ogroda pewne swoje solarium za te oblige, ktora nan bedzie włożona, na diaka, na szkołe, a ostatek na szpital intrata s tego ogroda szła, co ma byc zawiadomoscią bratstwa tey cerkwi; czwierc pola na Rudnikach przydaiemy nazwana Szmurdzinska z ogrodem od rzeki Siecznice do granice Laszkowskiey, między Kondratem Smażyłowiczem z iedney a Jackiem Wisz-

niowskim drugiey strony, na wychowanie duchownemu bez wszelakich ciezarow, podatkow, tak naszych iako y skarbowych, przy tey cerkwi czynimy wolnemi od wszelakich ciężarow skarbowych y mieyskich popa i te chałupki pobudowane, s ktorych iednak czynsz cerkiewny do bratstwa tamecznego powinni oddawac; drew popowi samemu w lesie naszym laskowskim na opal pozwalamy, a to za wiadomoscią urzędnika naszego mosciskiego, takze i mełcie bez miary w młynach starostwa naszego. A iesliby sie skarga iaka trafiła na popa albo y sług cerkiewnych, tedy nikt inszy tylko bractwo albo katedry przemyskiey przełozeni sądzic i z nich sprawiedliwosc czynic maią. Przeto y my maiąc wzgląd na to, aby do odprawowania nabozenstwa wedlug religii swoiey przeszkody zadney nie mieli, pozwalamy na takiez prawo, iako z dawnych czasow od antecessorow naszych mieli y maią, y onych cale wolnemi według nabozenstwa ich zachowuiemy. (Підпису й дати нема).

Документ сей (в питанне його автентичности не хочемо входити) — у всякім разї дуже інтересний для мостиської старини.

Церков св. Юрия, про котру пише ся в документї, стоїть ще тепер і збудована з мягкого материялу. Се старенька церковця, коли збудована — не знати, мабуть при кінци XVIII або на початку XIX столїтя, бо в тім часї мала стара церков згоріти.

Цїкава річ, чи перед королем Владиславом IV-им була яка церков в Мостисках? Менї здаєть ся, що нї, бо до теперішньої парохії належать ті самі поля, разом коло 80 морґів, і ті самі хатки, що згадують ся в документї, нїчого більше[1]). Від того

[1]) Т. зв. Львівська лїтопись під 1611 р. записує: въ Мостискахъ поставленно церковъ, которои тамъ нѣкгди не было, бо не волно было. Дїйсно з р. 1604 маємо дуже інтересну грамоту старости Гербурта, що позваляє міщанам narodu greckiej religii поставити в Мостисках церкву, мотивуючи се так: przykładem przodków moich idąc nie widzimy nic tak potrzebnego rzeczypospolitej, ojczyźnie naszej, jak pokój wewnętrzny a mianowicie między naszym, to jest polskim, a ruskim narodem, z którym od 400 lat (!) dom mój zawsze w wielkiej zgodzie mieszkał. Він то надав церкві dworek nazwany Wójcie і право врубу в мостиські лїси, застерігши і те, що суд над сьвящеником належить тільки до перемиського „духовного уряду". На сїм поданню, потвердженому й доповненому деякими новими в 1631 р. старостою Пшерембським, і опираєть ся ся грамота. В обох старостинських грамотах згадують ся, що міщане мають дістати від короля потвердження сих надань, але ся грамота кор. Яна не дуже мудро виглядає, і коли її відписано справдї з автентичної грамоти, до не дуже докладно. Подаємо її головно з огляду на додані д. II. пояснення. — *Ред.*

часу дїстали руські парохіяне тілько другу муровану церков св. Дїви Мариї, перероблену за часів Йосифа II-го з польського костела.

Школа дяківська істнувала ще в роцї 1874, побіч народньої школи. Я ще сам тямлю, в котрім місци і в котрій хатї. Останнім учителем-дяком був Горниця, займав ся також боднаркою, а вдова і донька по нїм ще жиють.

З міщан Русинів лишило ся всего два!!

Що до шпиталя згаданого в документї, то істнує тепер т. зв. „шпиталювка“, себто дім і город недалеко церкви св. Юрия і парохіяльних руських будинків, але вони належать тепер до латинської парохії, що пускає їх в аренду, а дохід з неї йде на утримане костельної служби. Як і коли дістали ся до неї латиняне, не знати.

Поле від ріки Січної (давнїйше Січницї, як в документї) належить тепер також до гр. кат. парохії і сягає аж до границї села Ляшки. Ті хатинки, про котрі згадує ся в документї, належать ще тепер до руської парохії. Село Ляшки і млин водяний в Мостисках належать до ґр. Цетнера, Рудники до ґр. Холоневского.

Подав *Др. С. Полянський.*

Женщина — офіцер у австрийській армії.

В історії ц. к. 56 (руського) полку піхоти, написаної ц. к. підполковником Робертом Янотою і резервовим офіцером Станїславом Беднарским, подана отся відомість. А що сї історії полків не йдуть всї в продажу, анї в бібліоґрафію а замітка ся по моїй гадцї для не одного булаб інтересною, то подаю її тут в дословнім відписї.

W batalionie[1]) tym służyła w 1798 r. Franciszka Scanagatta jako chorąży. Niezwykła ta kobieta przyszła na świat 1776 r. w Medyolanie. Pod okiem rodzicielskiém otrzymała ona jak najstaranniejsze wychowanie. Obdarzona od natury nadzwyczaj żywą wyobraźnią, którą jeszcze bardziej rozbudzała nauczycielka jéj, p. Dupuis, była aktorka,

---

[1]) Се 4 баталїон. Від вересня 1796 таборував він то в Люблинї, то в Сандомирі. Иньші баталїони заняті в битвах з Наполеоном. По згодї 9 лютого в Лїневілї прибув полк до Оломуца, куди покликано і 4 баталїон. — *I. К.*

wypowiadała często zdania, które swą oryginalnością niejednego w zdumienie wprawiały; taki bowiem płynął z nich hart męski, taka ernegia, a obok tego gorąca tęsknota za tém, co tylko rodowi męskiemu dostaje się w udziale. Jest pewném, że jéj fantazya nigdyby tak niezwykłych niedosięgła lotów, jej dusza nie rozwinęła by się i niemyślała tak po męsku, gdyby jéj ducha młodzianego nie karmiła owa nauczycielka pełnemi przygód opowiadanami, gdyby w jéj duszy nie tkwiło coś męskiego. Ta męska strona uwydatniła się u niej już w młodości w wielkiém zamiłowaniu do ćwiczeń gimnastycznych. „Natura pomyliła się, jeżeli w niéj zrobiła dziewczynę“, powtarzał nieraz ojciec jéj.

Natomiast brat jéj Giacomo był charakteru prawie niewieściego, łagodny, bojaźliwy, przywiązany do swéj siostry z miłością z szaleństwem graniczącą. W dziesiątym roku życia oddano Franciszkę do klasztoru św. Zofii, jednego z najlepszych tego rodzaju we Włoszech zakładów, gdzie łagodny jéj charakter umiał się zastósować do wymagań nauczycielek. W roku 1794 miano jéj brata Giacomo umieścić w słynnéj podówczas na całą Europę akademii wojskowej w Wiener-Neustadt a Franciszkę w jednym z klasztorów wiedeńskich celem dalszego jéj kształcenia. Że zaś wszelka dalsza podróż w owych czasach z powodu licznych band opryszków była bardzo niebezpieczną, postanowiono tedy przebrać pannę Franciszkę w szaty męskie. Ale jak to zwykle bywa, że człowiek proponuje a Pan Bóg decyduje, tak i obecnie się stało. Giacomo na kilka dni przed wyjazdem śmiertelnie zachorował i na łożu boleści otwierając przed współczującą siostrzyczką swoją tajnie swojego serca wyznał, że do stanu wojskowego nie czuje żadnego pociągu i tylko ślepo ulegając woli ojcowskiéj jedzie do Wiener-Neustadt.

W téj chwili powzięła ona zamiar, który jéj umysł nieustannie trapił, zamiar zastąpienia swego brata w szkole wojskowej. Odtąd na wskróś przejęła się tą myślą, nią żyła, o niej tylko marzyła. Do wykonania tego zamiaru i los okazał się jéj nad spodziewanie przychylnym. Ojciec bowiem obawiając się o syna swego, aby na zdrowiu jeszcze bardziej nie zapadł, zaniechał swego zamiaru oddania go do szkoły wojskowéj i córkę tylko wysłał do Wiednia, oddając ją przebraną za chłopca Francesko w opiekę znanemu sobie sekretarzowi Giulianiemu, który również z rodziną do Wiednia w podróż się wybierał. Podczas tej podróży usiłował nasz przebrany Francesko przekonać rodzinę Giulianiego, że jego to właśnie przeznaczył ojciec do stanu wojskowego, co mu się też zupełnie powiodło.

Podróżni nasi stanęli 16. lutego 1794 w Wiener-Neustadt. Tu oddał sekretarz Giuliani już jako chłopca Francesko starszemu lekarzowi wojskowemu, niejakiemu Hallerowi z prośbą, aby wpisał syna przyjaciela jego Dona Guiseppa Scanagatty do akademii wojskowej. Podczas podróży nauczyła się Scanagatta tak dobrze płeć swoją ukrywać, iż teraz nawet lekarzowi, temu nawet nie przyszło na myśl, iż ma przed sobą przebranego chłopca. Wkrótce pozyskała uprzejmością tak dalece przyjaźń całej rodziny Hallera, składającej się z żony i dwu już dorosłych córek, że ją uważano jakby za własne dziecko.

Wstępny egzamin dobrze złożywszy słuchała tam wykładów wraz z 95 współuczniami. Wtenczas to dopiero uwiadomiła ona ojca o swém czynie i to tak zręcznie, iż nikt prócz ojca nie mógł się domyśleć tajemnicy. Można sobie wyobrazić przerażenie ojca na tę wiadomość. Dręczony myślami, że jego córeczka może uledz zepsuciu wśród tak licznej i niesfornéj młodzieży, pospieszył natychmiast do Wiener-Neustadt, aby córkę na łono rodziny przywrócić i na właściwą drogę naprowadzić. Lecz inaczej się stało. Gdy bowiem ojciec przybył do Wiener-Neustadt, przekonał się, iż córka jego bardzo dobrze się prowadzi, cała zajęta nauką i na usilne jej prośby pozostawił ją nadal w zakładzie. Franciszka oddawała się tam z największą sumiennością i gorliwością naukom, przedewszyskiém zaś matymatyce, w której wszystkich swoich kolegów przewyższała; również nie zaniedbywała ćwiczyć się w gimnastyce, w robieniu bronią, jeżdżeniu konno i t. d. W duszy tej bohaterskiej dziewicy pomimo tych uciążliwych dla kobiety ćwiczeń nigdy nie powstał żal za tém, co zrobiła, przy tém tak ostrożnie płeć swą ukrywać umiała, iż nikomu ani z profesorów ani współuczniów nawet na myśl nie przyszło, że nie z chłopcem lecz z dziewczyną do czynienia mają. Tak mijał rok za rokiem, aż nareszcie nadszedł czas, w którym Franciszka po raz pierwszy w świat wystąpić miała. Zaledwie ukończyła trzy lata nauki, podała prośbę o przydzielenie jéj do armii operacyjnej. Prośbie téj uczyniono zadość i Franciszkę w charakterze chorążego przydzielono do 6. batalionu 4. pułku pogranicznego św. Jerzego, nad Renem na onczas stojącego.

Lecz niedługo cieszyła się życiem obozowém. Po zawarciu bowiem pokoju z Francuzami w Kampo-Formio przeniesiono wzmiankowany batalion do Opawy a następnie do Celowca, dokąd także Scanagatta udać się musiała. Właśnie wtedy otrzymał Wacław Colloredo, także chorąży w tym samym pułku, ojciec licznéj rodziny, rozkaz, ażeby się udał do 4. batalionu 56. pułku. Wtedy to Scanagatta zdjęta litością nad owym chorążym zrobiła z nim zamianę i udała się na miejsce jemu przeznaczone.

Dnia 23. września 1798 przybyła ona do Lublina a ztąd do Sandomierza, które to miasta wówczas do Austryi należały, i pełniła służbę w czwartym batalionie w kompanii kapitana Kińskiego. Zmiana ta załogi i miejsca na rękę była naszej amazonce, ponieważ tém łatwiej mogła tajemnicę swoją ukrywać.

W Sandomierzu będąc pewnego razu na publicznéj zabawie mało nie została zdemaskowaną. Podczas pauzy zbliżył się bowiem do Scanagatty młody męszczyzna, mąż przystojnéj żony i tak ją zagadnął: „Czy wie pan porucznik, co nasze panie zauważyły na panu? Oto wszystkie są tego zdania, że pan jesteś przebraną dziewczyną". Tak zainterpelowana Franciszka nie traci przytomności, ale uśmiechając się rzecze: „Tak? To mi się podoba! Ale wiesz pan co? Kwestyę tę sporną mogą tylko panie rozstrzygnąć. Chcąc zatém zaspokoić ciekawość pana i pań, zapraszam pańską żonę do siebie". Usłyszawszy tę odpowiedź młody żonkoś jakby zimną wodą zmyty, szybko oddalił się: już więcej porucznika naszego nie zaczepiał. — Znów inny wypadek o mało nie odkrył tajemnicy Scanagatty. Dnia 1. lutego 1799 otrzymała kompania, w której się Scanagatta znajdowała, rozkaz odmarszu do Chełmu. W drodze zachorowała Franciszka na reumatyzm tak bardzo, że przez dwa miesiące musiała pozostać w łóżku. W tym czasie przeniesioną została do banatskiego 12. pułku pogranicznego. Mimo nalegań majora Deebara, aby nie wyjeżdżała, dopóki zupełnie nie wyzdrowieje, wyruszyła w drogę i przybyła 6. maja 1799 do Panczowy, gdzie się znajdował sztab jej nowego pułku. Tutaj także niedługo pozostała Scanagatta. Niechcąc bowiem czasu bezczynnie spędzać, podała prośbę o przeniesienie jej do armii operacyjnej, wskutek czego przyłączono ją do 6. batalionu 12. pułku należącego do blokady twierdzy Genuy. Twierdzę tę opuściła ona już w pierwszych dniach grudnia 1799 i udała się z batalionem swoim do Borzonasko, ale już 9. tego samego miesiąca opuściła to miejsce, aby brać udział w potyczce z Francuzami w blizkości się znajdującymi. Gdy nieprzyjaciela wyparto z jego stanowiska, otrzymał chorąży Scanagatta rozkaz do obsadzenia Barbagelata, z którój ona sama z oddziałem żołnierzy pod jéj rozkazy należącym Francuzów wyparła. Kiedy generał hr. Klenau zmuszony był cofnąć się z Ryviery genueńskiej z powodu braku amunicyi, otrzymała Scanagatta rozkaz bronienia jak najdłużej Barbagelata, aby tym sposobem odwrót ułatwić. Stosownie do tego rozkazu dzielnie broniła tego stanowiska aż do 25. grudnia 1799, kiedyto otrzymała rozkaz, aby się ze swym połączyła batalionem, który w końcu lutego 1800 przybył na załogę do Liworno. I tu niedługo zabawiła Franciszka. Wysłano ją bowiem do Wenecyi, Mantuy i Medyolanu w celu zakupna

różnych potrzeb wojskowych i teraz dopiero po tylu latach mogła odwiedzić rodzinę swoją przejeżdżając przez Kremonę, gdzie ojciec jej był intendantem tej prowincyi.

Teraz starał się ojciec wszelkimi sposobami nakłonić córkę, ażeby już raz maskę z siebie zrzuciła i na łono rodziny powróciła. Lecz gdy ani prośby ani groźby nie pomogły udał się on do głośno dowodzącego marszałka br. Gottesheima, jemu całą rzecz opowiedział i prosił go o uwolnienie swej córki ze służby wojskowej. Prośbom jego stało się zadosyć. Gdy bowiem Scanagatta do swego batalionu się udała, który miał obsaczyć Genuę, otrzymała uwolnienie. Tego samego dnia zaprosił marszałek Scanagattę na ucztę, którą na jej pożegnanie wyprawił, na której jednak żadnemu z biesiadników nie wyjawił tej tajemnicy. Rada wojenna postanowieniem z dnia 11. lipca 1800 nadała opróżnioną przez Franciszkę Scanagattę posadę chorążego jej bratu Guidonowi, który wówczas służył jako kadet w Belgiosi, tudzież doniosła o tym fakcie, iż kobieta z wyszczególnieniem służyła w armii cesarzowi Franciszkowi, który rozporządzeniem z dnia 10. grudnia 1801 nadał jej dożywotnią pensyę porucznika. Po uwolnieniu ze służby wojskowej pozostała Scanagatta u rodziców przez lat trzy, a w r. 1804 wyszła za mąż za porucznika gwardyi Spini w Medyolanie. W tém szczęśliwém małżeństwie porodziła Scanagatta dwóch synów i dwie córki, które z wielką troskliwością i staranności a wychowała. Mąż jej Spini otrzymał później stopień majora, a gdy w r. 1832 umarł, rozporządził cesarz Franciszek I., ażeby Scanagatta oprócz swej własnej pensyi porucznika pobierała także pensyę majora.

Scanagatta doczekała się jeszcze tej pociechy, że jej wnuczkę przyjęto do tej samej akademii, w której ona najprzyjemniejsze chwile młodości swej przepędziła. Kiedy w r. 1852 akademija wojskowa w Wiener Neustadt 100-letni jubileusz istnienia swego obchodziła, zaproszono także i Scanagattę na tę uroczystość. Z powodu jednak podeszłego wieku nie mogąc się tamże udać napisała list pełen prostoty i wzniosłych uczuć życząc zakładowi temu jak najlepszego i na przyszłość powodzenia.

W 1853 r. całe grono oficerów z pułkownikiem 56. pułku na czele odwiedziło Scanagattę, byłego chorążego, w Medyolanie.

Подав *I. К—ий.*

Матвій Симонів (Номис).

Некрольоґічна замітка.

На порозї нового столїтя помандрував в далеку дорогу Нестор української етноґрафії, оден з найбільш типових репрезентантів старого українофильства — Матвій Симонів, recte Симон. Рід Симонів (в кінцї XVIII в. перехрещених на Симонових) був козацький, з Лубенщини. Матвій Терентєвич Симонів родивсь 1823 р., по скінченню фільольоґічного факультета в Київі був кілька лїт учителем ґімназиї, потім перейшов в державний контроль і служив тут до р. 1868 — тодї спенсионував ся й вернувши ся на свій рідний хутір Заріг, почав тут господарити як звичайний козак, сам роблячи всяку господарську роботу. Поважаннє місцевої суспільности одначе незадовго покликано його знову до громадської діяльности: в 1872 р. його вибрано директором новозаснованої земської ґімназиї в Лубнах, потім вибирано його предсїдателем земської управи, предсїдателем з'їзду мирових судей. Аж в 1889 р. кинув він громадську діяльність і вернув ся назад на свій хутір.

Оживленнє українського руху при кінцї 50-х рр. потягло до лїтературної роботи й Симонова. Починаючи від р. 1858 і до 1863 надрукував він в ріжних виданнях під псевдонїмом Номиса (анаґрама: Симон) і анонїмно кілька оповідань і статей белєтристичного й етноґрафічного змісту, опертих на автобіоґрафічних споминах і особистих обсервациях народнього житя; переважна більшість їх писана по российськи, українських тільки два (всї вони вийшли в 1900 р. в однїй збірцї накладом Київської Старини). В усїх сих писаннях показує він сильно розвинені інтереси до етноґрафії, і дійсно слїдом виступив з своїм opus majus — корпусом українських приказок: „Українські приказки, прислівя і таке инше. Збірники О. В. Марковича і других. Спорудив М. Номис", Спб. 1864, VII + 304 + XV ст. вел. вісїмки, петитового друку. Сей корпус містить 15 тисяч приказок і загадок, зі збірників ріжних осіб, переважно Опанаса Марковича, вповні науково виданих Симовичом. Се було перше н а у к о в о зроблене виданнє в українській етноґрафії і перевисшало всї иньші словянські видання приказок. Воно й досї зістало ся головним виданнєм українських приказок, хоч далеко не обняло всього приготованого материяла (маса приказок не могло увійти в сей корпус з цензурних причин).

Потім Номис затих, і дуже рідко появляло ся щось в друку з його підписом (як нпр. дрібні замітки в Київській Старинї

1897 і 1898: про козацькі полки 30-х рр., про крашанки — на підставі власних спогадів). Цікаво-б знати, чи не лишило ся між паперами небіжчика яких писань, а особливо — материялів, зібраних ним до його корпуса, і використаних, як сказано, тільки в части?

Самітно й тихо прожив Симонів остатні роки свого житя. Свому народолюбству зістав ся він вірним до смерти; пять років перед смертию спродав він свій хутір сусїдам-козакам, а гроші (коло 40 тис. руб.) зложив на удержаннє лїкаря для своєї рідної околиції; иньше майно записав він на ріжні лубенські громадські інституциї. Додам іще, що коли комітет для збирання грошей на резервовий академічний фонд Товариства ім. Шевченка удав ся в сїй справі до закордонних земляків, пок. Симонів був оден з перших (і взагалї нечисленних) земляків, що обізвав ся на се, з значнїйшою вкладкою.

Пером йому земля!

М. Грушевський.

Наукова хроніка.

Огляд праць Н. Кондакова з історії староруської штуки.

Русскія древности въ памятникахъ искусства, издаваемыя графомъ И. Толстымъ и Н. Кондаковымъ, выпускъ IV: Христіанскія древности Крыма, Кавказа и Кіева, Спб., 1891, ст. 176, вел. 8⁰.

Теж — выпуск V: Курганныя древности и клады домонгольскаго періода, Спб., 1897, ст. 163+II

Теж — выпускъ VI: Памятники Владиміра, Новгорода и Пскова, Спб., 1899, ст. 186+VIII.

Византійскія емали, собраніе А. В. Звенигородскаго. Исторія и памятники византійской емали, сочиненіе Н. Кондакова, ст. VII+394+28 табл. 4⁰ (вийшло в 1892 р.).

Русскіе клады. Изслѣдованіе древностей великокняжескаго періода Н. Кондакова, т. I, Спб., 1896, ст. 214+20 табл. 4⁰.

Н. П. Кондаковъ — О научныхъ задачахъ исторіи древне-русскаго искусства (Памятники древней письменности и искусства, кн. CXXXII), Спб., 1899, ст. 1—47.

Істория староруської штуки — річ зовсім нова. Давнїйше що появляло ся в сій сфері — се були або зовсім ділєтантські річи, або моноґрафійки, присьвячені одиночним явищам, предметам, а й таких було дуже небогато. Працї з ширшим закроєм починають появляти ся властиво від 70-х років тільки. Така була студия (в формі критичної статї) староруського рукописного орнамента, зроблена Буслаєвим (1879), ще важнїйша й цїннїйша — моноґрафія пок. Лашкарьова (1874—78) про київські церкви, що стала підвалиною в студиях староруської архітек-

тури — галузи староруської штуки, що, з огляду на самий характер своїх памяток, перше від усїх була науково оброблена, хоч і досї не обійняла всього материяла. Пізнїйше появляють ся ще дві працї, також широко і систематично зачеркнені, але меньш важні по своїм результатом — монументальне виданнє київських монет Толстого (1882) — праця дуже важна, але для історию староруської штуки тільки дальшого значіння, і прекрасна збірка орнаментів Стасова (1884—7), але без заповідженої, а й по сей час не зробленої розвідки автора.

З кінцем 80-х років починає свою незвичайно важну й многосторонню дїяльність в сїй сфері Нїкодим Кондаков, професор одеського, потім петербурського унїверситету. Свої студиї він розпочав від історию византийської штуки (Історня византийської штуки на підставі мінятюр, Царгородські церкви, й т. и.), потім перейшов до студий над її східною галузею — штукою грузинсько-вірменською (ряд статей викликаних в значній части тифлиським археольоґічним з'їздом 1881 р. і по части зібраних у книзї Статьи по исторіи и древностямъ Грузіи, 1887). Від сих студий переходить він, як я сказав — з кінцем 80-х рр., до студий над староруськими памятками: в 1888 р. в Записках петербурського археольоґічного товариства появила ся його розвідка О фрескахъ лѣстницъ Кіево-софійскаго собора, що зазначила зворот у студиях автора до памяток староруських (властиво териториї европейської Росиї).

Попереднї студиї д. Кондакова як найлїпше приготували його до праць коло староруської штуки: византийська штука була одним з найважнїйших чинників в її розвою, а студиї над грузинсько-вірменською штукою, що розвивала ся в анальоґічних обставинах як і руська — під сполученими впливами штуки византийської й ориентальної — могли як найлїпше вияснити характер і способи мішання й сполучення сих елементів, що мало місце, з деякими відмінами, і в давнїй Руси. Коли додати ще широке обзнайомленнє д. Кондакова з західною романською штукою, а також обставину, що займаючи місце кустоса „середновічних колекций" Ермітажа — м. и. найлїпшої й найбогатшої збірки предметів староруської штуки, він мав під очима найважнїйші колекциї її, то ми зрозуміємо, що д. Кондаков мав все для успішних студий над староруською штукою, а його наукові здібности дали йому спромогу дійти в них до дуже важних результатів і зробили його працї підвалиною науки староруської штуки.

Уже згадана студия д. Кондакова про фрески софійських сходів була важною вкладкою в лїтературу київських памяток, бо не вважаючи на великі прогалини в сих фресках — вказала одноцїльний плян у них, а то опись новорічних царгородських забав і церемонїй, і поставила об'ясненнє їх тем на вповнї науковий ґрунт. Статя ся позбавила всякого значіння всю попередню лїтературу сих фресків, а заразом, як висловили

ся ученики д. Кондакова в своїй моноґрафії про мозаіки й фрески св. Софії — „в богатьох точках вповнї вичерпала інтерес фресків“ (Айналовъ и Рѣдинъ Кіево-софійскій соборъ с. 102).

Тодї-ж д. Кондаков у спілці з звістним видавцем моноґрафій про київські й новгородські монети Ів. Толстим задумав дуже важну публїкацию про памятки штуки з териториї Росиї п. з. Русскія древности въ памятникахъ искусства. Перший випуск вийшов в 1889 р. і розійшов ся від разу, так що зараз треба було дати другий наклад, а й сей другий наклад розійшов ся за кілька років і скоро став бібліоґрафічною рідкістю, як і другий, виданий в 1889 роції (тепер заповіджені нові видання їх). Причиною такої зовсїм незвичайної популярности сього видання був з одного боку — дуже привабний зверхнїй вигляд видання, маса рисунків, переважно (особливо в перших випусках) дуже добре виконаних, з другого — дуже низька цїна. Завдяки сьому виданнє (слїдом переложене й на французьку мову — перші випуски) широко розійшло ся по за тїсними кругами специялїстів в ширшій публїцї, популяризуючи богатий, зведений в нїм науковий материял, а також і важні спостереження та загальні виводи автора, котрими се виданнє, при деяких слабших сторонах, взагалї досить богате.

До слабших сторін, про котрі я згадав, належить передо всїм неясність і непевність самого пляна.

Автор в передмові до першої книжки виходив зі становища, що „старинности Росиї творять одну цїлість, бо в них історично сформувала ся народня штука, що не досягаючи індивідуальности в творчости, жиє традициєю, й звязуючи ріжноплеменні форми побуту хлїборобського і кочовничого, міського й сїльського, розкриває перед нами загальну, непереривану спадщинність (преемственность)“. Цїлею працї автор ставить: представити історичне сформованнє й розвій староруської штуки, в докладних рисунках артистичних памяток руської старини“.

Але тут є богато неясности й основних непорозумінь. Насамперед автор не поясняв, що він розуміє під „руською“ або „староруською штукою“. Аж тепер, коли вийшли його остатнї працї: VI вип. Рус. древностей і статя „О научных задачах“ знаємо ми се: студиї автора ведуть до висьвітлення початків великоросийської, або ще тїснїйше — суздальсько-московської штуки. Розуміє ся, автор мав право вибрати собі таку мету дослїдів, нема що казати; але при тім, як то часто буває в науцї росийській (а і взагалї в суспільностях з сильно розвиненою державною централїзациєю), він очевидно — несьвідомо для себе мішає понятє етноґрафічне (старинности, що служать до висьвітлення великоросийської штуки) і понятє полїтичне — старинности з териториї теперішньої Росиї. Тільки зрозумівши се основне непорозуміннє,

зміркуємо, чому автор нпр. так богато місця дав старинностям грузинсько-вірменським, котрих звязок з великоросийською штукою дуже проблематичний, а в усякім разї — дуже незначний, чому трактує рівнорядно штуку античну й т. зв. скитсько-сарматську чорноморського побережа — з суздальською XII—XIII в., або чому так богато дає місця т. зв. ґотському стилю, хоч як раз підносить, що не можна вказати нїякої стичности його з штукою староруською: очевидно, сї всї партиї зроблені у нього зі становища територияльного — що всї сї культури розвивали ся на териториї теперішньої Росиї.

З другого боку виходячи з етноґрафічного становища автора натрапимо на деякі несподїванки. І так в остатнїх своїх працях дійшовши нарештї до штуки великоруської, він так висловляє свій принципіяльний погляд на неї: „Руська штука має не тільки ориґінальний артистичний тип, але дає визначне історичне явище, сотворене роботою великоруського народа при участи ряда іноплеменних і східних народностей, покликаних сим (великоруським) народом до державного житя і артистичної дїяльности“ (Рус. древн. VI с. 3 = О научныхъ задачахъ с. 2), а на иньшім місцї (VI с. 1) поясняє: „Майже одинокий (?!) в своїм культурнім значінню Київ завдячав, очевидно, своє значіннє стільки-ж полїтичній ролї, скільки й позициї — передового руського міста на західнім (?!) краю, куди приливала для роботи й обміну східня й західня культура. На місце (?) Київа в Суздальськім краю з'явило ся більш як десять міст, що богатїли торговлею й промислами, і край се був центральним, де культура розвинула ся власними силами народа“. Такий Standpunkt мусить здивувати кождого, трохи обзнаємленого з історичною еволюциєю східньої Европи. Чи поднїпрянська Україна X—XII в. не була таким же „центром, де культура розвинула ся власними силами народа“, і де Київ не був одиноким, а оден „з більше як десяти міст, що богатїли торговлею й промислами“ (пригадати собі хоч би такий другорядний Канїв з невичерпаними скарбами Княжої гори!). І де-ж подїло ся значіннє в еволюциї великоруської штуки, штуки української, що передавала її змодифіковані вже на руськім ґрунтї елєменти штуки східньої й византийської? Чому в сформованню великоруської штуки згадано співдїланнє тих іноплеменних (финських?) і ориєнтальних народів, „покликаних ним“ (а може й не ним, тільки Київською державою, утвором українсько-руської народности?) до державного й культурного житя, а зовсїм промовчано значіннє культурної роботи українсько-руських племен?

Поруч таких неясностей і непорозумінь в самім плянї видання, треба піднести значні хиби і в його переведенню. Материял трактовано дуже нерівномірно: автор має улюблені партиї, де він спиняєть ся ширше й довше, і знов иньші — які він збуває як найлекше, або й зовсїм по-

минає. Його курс зближаєть ся властиво до сериї епізодів з історнї штуки на териториї Росиї, і хто зна, чи не було-б лїпше, як би він, не силкуючи ся на загальний курс (може для такого загального курса її час ще не насьпів), дав натомісць збірник моноґрафій; принаймнї, як то ще будемо бачити низше, його моноґрафічні роботи стоять з кождого погляду вище від сього загального, нїби на широку публїку обчисленого курса.

Ясности, прозорости, консеквентної систематичности викладу, яких мусимо жадати від такого курса, ми також в нїм не знаходимо. Суха аналїтична опись, що часом переходить в просте катальоґованнє предметів, виступає часом на перший плян й заберає значні частини працї, знужуючи читача своїми детайлями, серед котрих губить ся всяка синтеза дослїду. Автор не вяжеть ся дуже предметом і залюбки відбігає від річи задля якої небудь інтересної подробицї або анальоґії; часто вводить він також у свій виклад екскурси історичного характера, слабо зроблені і слабо з властивим предметом дослїду звязані. Уклад працї клясично-примитивний; автор не знає нї глав, нї якихось роздїлів; переходів від одної части до другої, від одного предмета до другого (хоч би й зовсїм осібного, далекого) дуже часто зовсїм не уживає; взагалї якихось загальних поглядів, виводів, сумовань дає мінїмально, хиба десь принагідно, в дорозї. При тім поруч дрібязковости в детайлях він дуже часто, раз у раз показує голословний аподектизм у своїх твердженнях і характеристиках. Стиль взагалї незвичайно неясний, нескладний, хаотичний: автор мов би оминає всякі докладнїйші прецизовання; в значній мірі се, очевидно, залежить і від недбальства, але також мабуть — і від браку всякої стилїстичної здібности; навіть і там, де автор має улюблену загальну максиму й хоче її піддати читачу, він нудить x разів вертаючи ся й повторяючи її на ріжні способи — звичайно все принагідно, побіжно, — але майже нїколи не спромогаєть ся на ясне, докладне сформулованнє. Всї отсї хиби значно обнижають вартість цїнних дослїдів, вложених в сю працю, а специяльно — їх популяризованнє. Треба великого завзяття, аби уважно прочитати том Русских древностей і не згубивши ся в детайлях, виробити собі загальний суд на підставі поданого автором (а дуже часто — позбавленого загальнїйшого осьвітлення материялу); тому я певний, що з розкуплених в такім великім числї, завдяки дешевій цїнї й численним рисункам, примірників Р. Древностей дуже незначна частина була перетравлена читачами й спопуляризувала вложений в них спостереження автора.

Досї, як зазначив я в горі, вийшло шість книжок Р. Древностей. Перша присьвячена „античним старинностям полудневої Росиї“; титул сей тільки в певній мірі відповідає змісту, бо з одного боку книга не обіймає всїх античних старинностей сеї териториї, з другого боку

входить в сферу мішанини античних елементів в культурі і штуцї з варварськими, що властиво належить до другої книжки, присьвяченої „старинностям скитсько-сарматським“. Тому зміст і сфера сеї другої книжки не відграничені докладно від першої, ріжниця тільки в тім, що автор в другій книжцї бере під розвагу не тільки мішану варварсько-античну штуку, а й чисто варварську. Неясність назви „скитсько-сарматський“ (взагалї зовсім ненаукової) була причиною, що в представленню автора не відграничено докладно сї дві сфери — штука варварська еленїзована і штука азиятська, а в сїй знову дві течиї — північно-азийська, звязана з сибирською, й іраньско-туркестанська; автор і не пробував сього зробити, але важною його заслугою було те, що він вказав сї всї елементи в „скитсько-сарматській“ штуцї й звязки її з тими иньшими культурами. В II кн. він головно займаєть ся варварською еленїзованою штукою, варварська властива приходить під розвагу в III кн., присьвяченій „старинностям з часу руху (мандрівки) народів“, але тут поруч азийської штуки, анальоґїчної з варварською „скитсько-сарматською“, приходить і т. зв. меровінґський, або ґотський стиль, зовсім чужий її; при тім головну увагу автор присьвячує старинностям північного Кавказа, і не тримаючи ся вже зовсім якихось певних партий чи стилїв, трактує найріжнїйші нахідки, які тут стрічають ся. З иньших екскурсів треба зазначити: екскурс у сибирські старинности (на початку), екскурс про срібні пермські тарілї, нарештї — вкінцї: про орнаментацию кольоровим каміннєм і кольоровим шклом, котру автор виводить з передньої Азиї.

Як можна бачити вже з сього перегляда, сї три книжки дуже кульгають що до свого пляна; автору треба було — або тримати ся на становищі історика штуки й слїдити ґенезу, роспросторенне й впливи певного стиля, манєри, течиї, або виходити зі становища історика культури — тримати ся певних культурно-історичних явищ, скажім керченських некрополїв, середнеднїпровських могил чи осетинських нахідок, і слїдити їх елементи, впливи, звязки з иньшими культурами; а так його книжки, хоч як цїнні материялом і спостереженнями, своїм хаотизмом значно обнижають свою наукову вартість.

З IV книжкою ми приходимо уже на Україну, не тільки територияльну, а й етноґрафічну. Книжка присьвячена „християнським старинностям Крима, Кавказа й Київа“. Найбільше повно розроблена тут церковна архітектура і церковні памятки грузинсько-вірменеські (хоч ся частина книги як раз до неможливости загромаджена катальоґїчними описями), з кримських старинностей автор зайняв ся головно херсонськими, з українських памяток християнської штуки, як сказано в титулї вже, обмежив ся він тільки Київом, пожалувавши труду познаємити ся з иньшими українськими памятками, а і з київських властиво зайняв ся

тільки св. Софією: з 62 стор. присьвячених Українї, 52 заняті маленькою моноґрафією про київську Софію (кажу — маленькою, бо $^2/_3$ того займають образки), а до неї вкінцї прищеплено по кілька слів про образ евхаристиї в Михайлівськім монастирі, про кирилівські фрески й про монети київських князів, так що вартість має лише та опись Софії, хоч коротка, але цїнна; доповненнєм її служить видана 1889 р. моноґрафія учеників д. Кондакова — Айналова і Рєдїна: „Кіево-софійскій соборъ, изслѣдованіе древней мозаической и фресковой живописи“, написана по вказівкам Кондакова. Але, розумієть ся, нї сей епізод про св. Софію, анї тих кілька побіжних заміток, доданих до нього, зовсїм не вичерпують „памяток християнської штуки“ Київа, чи властиво: — його памяток монументальних, й істория византийського будівництва на Українї-Руси зістаєть ся прогалиною в сїм курсї д. Кондакова; розвідки Лашкарьова про церковну архітектуру України і по виходї книжки д. Кондакова зістають ся головною працею в сїй сфері.

Кн. V, присьвячена „старинностям з могил і скарбів передтатарських часів“, в значній части (с. 1—48, 101—146) містить в собі скороченнє його працї „Русскіе клады, I“. Над сими частями я не буду тут спиняти ся, відкладаючи се до обговорення тої ширшої працї. Між ними вставлено (с. 49—100) перегляд могильних розкопок в ріжних частях Росиї — один з тих сухих, катальоґічних переглядів, які я вище вказав як одну з недостач курса д. Кондакова: він переходить розкопки поодиноких ґуберній европейської Росиї, без якоїсь системи, навить без ґеоґрафічного порядку, не відріжняючи територий словянських від не-словянських, описує похоронний тип, вичисляє предмети знахідок (при тім описи не визначають ся анї відповідною повнотою, анї не вказують джерел), подекуди дає цїкаві замітки про характер знайдених поодиноких предметів, але стрічаємо також і катеґоричні, неумотивовані вискази, в родї того що багацтво дорогоцїнних тканин і різблених з кости предметів в могилах українського Поднїпровя підсуває анальоґію з скитсько-сарматською епохою (с. 71), або що срібні ковтки мерянських могил — були київського привозу (с. 88). Взагалї ся частина робить вражіннє поверховного огляда материяла, самим автором не перетравленого. Додані при кінцї книги маленькі студийки про деякі предмети юбілерства — фібули, гривни, наручники з срібної бляхи, привіски — інтересні, але дуже коротенькі й далеко не вичерпують материяла: їх треба уважати наче за тимчасові комунікати з студий автора заповіджених ним на II т. „Русских кладів“.

Далеко більше одноцїльний характер має VI кн., присьвячена „старинностям Новгорода й Пскова“. Книжка поділяєть ся на дві рівні частини — перша присьвячена памяткам ростовсько-суздальсько-володи-

мирського краю, друга — північно-західного (Новгород, Псков, Полоцьк), таким чином до історії староруської штуки книжка має лише посередній інтерес: вказуючи анальоґічні форми византийської штуки в північних землях давньої Руської держави, та ще подаючи деякі спостереження автора загальнїйшого характера. Головний інтерес книжки полягає на студиях автору церковного будівництва, а ще специяльнїйше — архитектурріз ьби Суздальського краю (с. 5 - 60); сю річ автор проробив основно ної й самостійно й con amore її обробляє, але, як то часто у нього, на пунктї загального осьвітлення анї руш не може прийти до якогось ясно-сформулованого виводу — під якими впливами ориґінальні прикмети сеї архітектури сформували ся. То він a priori признає романський вплив, то налягає на брак близьких анальоґій на заходї й висуває самостійне користаннє романської й суздальської штуки зі спільного — східнього джерела, вагаєть ся між сими двома об'ясненнями, *x* разів висловляє загальні максими, *x* разів їх модіфікує, і вкінцї читач питає себе: що властиво — чи автор признає західнїй вплив чи заперечує? Скільки я міг звести до одного знаменника зібрані автором анальоґії, спостереження й доводи, він бачить в суздальських різьбах місцеву роботу, що йшла за романськими взірцями, але самостійно домішувала до них елементи східньої штуки.

Ся справа о стільки інтересна й для нас, що на точцї західнїх впливів суздальська архітектура XII—III в. дає дуже інтересну анальоґію з нашим архитектурним типом XII—III в., котрий можемо назвати „галицьким" (див. Історию України-Руси III с. 424—6). Д. Кондаков готовий навить припускати певне значіннє Галичини в розвою суздальської архитектури (нпр. с. 38: „Дуже можливо, що прототипи суздальських церков належали споконвіку православним краям — Галичу, землям карпатським і дунайським"), або згадує про романські впливи на галицьку архітектуру (с. 55, 57), але сї згадки так побіжні, що не можна навить зміркувати з них, чи автор дїйсно знає що про галицький архитектурний тип, а не теоретизує тільки. Тим часом знаємість з галицькими памятками дужеб придала ся автору: вона вказалаб йому, що галицькі церкви, стоячи під романськими впливами, і завдяки тому маючи деякі дуже близькі анальоґії з суздальськими, не мають всього того богацтва, чи властиво — накопичення різьби, що становить ориґінальну прикмету суздальських церков, і се з свого боку промовляє за гадкою автора, що маємо тут вплив ориєнтальний. Подорозї в иньшій працї (О задачахъ изученія с. 30) кинена автором анальоґія суздальського орнамента з орнаментом грузинським варта була би, аби її розробити трохи докладнїйше: правдоподібно, д. Кондакову не було звістно, що в другій половині XII в. ми маємо вказівки на дуже розвинені звязки руської княжої ди-

настиї, суздальських специяльно, з Кавказом — Грузиєю й Осетиєю (див. Історию України-Руси II с. 274). Супроти того анальоґії суздальських декораций з грузинськими (різблені плити, вкладувані в стіни церков, і подібности в орнаментациї — порівняти нпр. різьбу порталя церкви в Юриєві з орнаментом Хахульської ікони, виданої у Кондакова IV с. 89 і далї) наберають важного значіння.

Друга половина книжки, присьвячена Новгороду і Пскову, не визначаєть ся такою одноцільністю й старанністю оброблення. До новгородсько-псковських старинностей доданий тут звістний полоцький хрест св. Евфрозини, і се дає причину побоювати ся, що сим і скінчить ся позір автора на памятки білоруські, й вони так само зістануть ся по за курсом, як зістали ся чернигівські, волинські й галицькі.

Окрім VI кн. Р. Древностей орнаментикою суздальських церков займаєть ся автор у своїм рефераті „О научныхъ задачахъ древне-русскаго искусства“: се епізод, введений потім, майже без змін, в VI кн. Р. Древностей, тільки з додатком деяких вступних заміток до історії студий староруської штуки, так що самостійного інтереса ся статя тепер майже не має.

Натомість незвичайно важні дві иньші в горі названі моноґрафії автора: про византийську емалію й про нахідки староруських скарбів. Тому що перше з сих двох видань, виконане з вибагливою роскошею в 600 прим. (200 по російськи, 200 по француськи, 200 по нїмецьки), коштом аматора Звенигородського, в продажу не пускалось і дуже мало приступне, не буде зайвим сказати про нього на сїм місцї кілька слів.

Розвідка д. Кондакова поділяєть ся на чотири розділи. В першім (с. 1—101) застановляєть ся він над історнєю емали і технїкою її в Византиї; вказавши на шкляні інкрустациї Египта, як прототип гороженої емали й початки сеї технїки в иньших землях, автор, не дуже ясний і систематичний в сїй частині, як звичайно з ним буває, — повздержуєть ся від рішучих виводів і більш гипотетично (с. 69) висловляєть ся про перехід емальової технїки зі сходу на захід (що й перед тим зауважив Linas Les origines de l' orfevrie cloisonnée), специяльно в Персиї „або з котрої середнеазийської землї, що завдячала свою культуру Персиї“, в Византию і звідти в західню Европу. Час, коли в Константинополї розвиваєть ся горожена емаль, — VI в., найвищий її розцьвіт — X—XI вв. Автор закінчує розділ докладною описею технїки гороженої емали на основі історичних відомостей і детального студийовання захованих виробів, а в просторім другім роздїлї (105—250) переходить заховані вироби византийської емали, головно застановляючись над їх хронольоґією; не можна не пожаловати, що уставляючи сю хронольоґію на основі технїки, стиля, фарб, автор робить се досить голословно, не

уставивши сих критериїв наперед і через те — не давши можливости читачу оцінити степень їх сили.

Третїй роздїл (с. 253—303) присьвячений детальнїй описи византийських емалїй колекциї Звенигородського, не має для нас особливого інтереса, натомість незвичайно інтересний останнїй (с. 307—367), присьвячений руським і грузинським емалям тоїж колекциї: роздїл сей властиво містить дуже інтересну моноґрафію про емальовані руські заушниці форми мошонки, котрі автор зве старою назвою „колтами“ — наші ковтки. Автор вказує для них, як на вихідну точку, на ріжні привіски для перфуми, росповсюднені на сходї; прототипом їх форми уважає він черепашку, і з неї виводить і ковтки і окраси в формі місяця. Його об'ясненнє треба признати дуже правдоподібним, і вказані ним зовсім анальоґічні річи, як античний ковток з Кипра (с. 313 і иньші в працї Perrot і Chipiez, з Етруриї, Сардінії), ковтки з Таганрогського скарба (с. 317), ковток з Ставропільщини (с. 321) і особливо ковток з Самарської ґуб. (с. 319), показують справдї, що ми маємо в руських ковтках один з вариантів сього широко росповсюдненого типа, котрого вітчиною з значною правдоподібністю можна за автором уважати передню Азию. При тім одначе, додамо, треба зауважити, що наші ковтки становлять вже, при всїх відмінах, осібний скінчений, кристалїзований тип, для нього в иньших находках маємо лише анальоґії, і се, як і його широке розповсюдненнє у нас (на се вказує і численність находок), кидає сьвітло на розмірно довгу еволюцию золотарської штуки на нашім ґрунтї.

Оглянувши відомі досї находки руських ковтків (великі ковтки рязанські д. К. уважає привісками для образів, призначеними на те, аби висїти по обох боках німба), автор переходить до аналїзи руських находок і доводів руської роботи в більшости емальованих річей; не будемо застановлятись над сим, бо в своїй другій моноґрафії автор сю справу розбирає ще ширше і докладнїйше; занотуємо лише екскурс про райську птицю — сирина — сирену в орнаментї (виводить зі сходу — с. 343—51) і короткі, по дорозї дані уваги про ознаки руської емали (с. 354 і 356): важкий стиль, брак елєґанциї і помилки в рисунку, незручність в виробі контурів (з золотих полосок), брак ясних, глубоких тонів в красках і грубі верстви емали — через незручність в топленню фарб.

Нарештї ще про саму колекцию Звенигородского. Вона складаєть ся з кількох медальонів з Грузиї, що, як показалось тепер, належала до окладу ікони в Джуматськім монастирі (с. 255), кількох дрібних образків і орнаментів з Кавказу, і з київських находок: трох ковтків і фраґментів

ланцюха (ковток з скарбу Чайковського, решта з розкопок Анненкова); річи сї опублїковані на таблицях I—XXI, справдї дуже добре.

Друга моноґрафія, очевидно, має на метї на материялї „скарбів“ вислїдити історию староруського юбілєрства (автор своїм звичаєм не дав нїяких докладнїйших пояснень в сїй справі). На вступі автор зачіпаєть ся з археольоґами, що вони легковажать собі скарби, скуплюючи всю увагу на могильних розкопах, але чому сам д. Кондаков також одностороннo схотїв обмежити ся на скарбах — се лишаєть ся його секретом, тим більше що в своїх дослїдах у текстї він нераз мусить війти в сферу могильних находок. В плянї роботи знову сполучено до купи дві зовсїм відмінні задачи — опись скарбів, себто того, що в них знайшло ся, без ріжницї, чи буде се продукт штуки руської чи чужої, й слїдженнє руського юбілєрства. В першім томі автор дає загальний погляд на впливи, які можна слїдити на староруській штуцї, і специяльно про технїки емалєрську й філїґранову (I глава с. 1—82), хронольоґічний перегляд находок українського Поднїпровя, до котрих одначе долучені анальоґічні находки з Рязани, Володимира й деяких иньших місць (II гл., с. 83—144) і специяльні розслїди про київську діадему, нагрудні медальони і ланцюхи, ковтки-мошонки, до котрих долучені ще дрібнїйші замітки про деякі предмети — перстенї, ланцюшки низані з лїлїй і пів-цилиндриків (гл. III, с. 145—211). На другий том автор заповідає огляд находок воронїзьких, курсько-орловських, горішнього Днїпра (Ґнездово), країв волзьких і камських, спостереження над впливами культури нового ориєнтального стиля — „арабського“ і мішання їх з попереднїми елєментами в руській штуцї, й специяльні розслїди про різблені наручники, ковтки й привіски форми зьвізди й т. и.

Що до загальних впливів на староруську штуку, то автор у вступній главі вказує їх три: ориєнтальний, корсунський і царгородський; в сих його спостереженнях є богато справедливого, але вони подані в такій формі, що лишають місця для богатьох непорозумінь і непевностей. І так те що автор каже про східнїй вплив, в високій мірі заплутане й неясне; очевидно, автор хоче відріжнити передне-азийську штуку, до X в., і пізнїйшу — „арабську“ в тїснїйшім значінню; як приклад впливів такої старшої штуки описує він детайлїчно пару чернигівських рогів, з могил X в.; близшого розʼяснення поглядів автора мусимо чекати в II т., де буде мова про впливи арабські.

Вплив царгородський в руській штуцї автор датує половиною XI в. — перед тим, по його гадцї, на Руси панував вплив корсунський — херсонський. Одначе сей вплив представляєть ся минї дуже апокрифічним. Я, розуміє ть ся, признаю важне культурне значіннє Херсонеса в руськім житю (див. Історию України-Руси I с. 171), але — по перше безпосе-

реднї зносини Руси з Царгородом, дуже живі й інтензивні, почали ся далеко скорше ніж в XI віцї, по друге — ми взагалї не знаємо ще специяльної корсунської (місцевої) штуки чи промисла (д. Кондаков також не винайшов його), отже поки що для нас Корсунь — тільки посередник між Русию й штукою византийською, сирийською, передне-азийською, і тому про якусь корсунську манєру, стиль говорити здаєть ся минї передчасним. Що правда, д. Кондаков хоче сконстатувати, що на Руси і в землях великоросийських відріжняли „корсуньске діло“ від царгородського, але ся дефініция належить часам значно пізнїйшим, опираєть ся на традициї про вивезені Володимиром з Корсуня річи, й далеко не певна (пригадати хоч би звістні новгородські „Корсунські двери“). І коли автор невважаючи на те говорить про корсунські енколпіони і т. и. на Руси, то робить се довільно і не зовсїм науково: той факт, що київські енколпіони подібні до корсунських — се ще дуже мало для того.

Те що автор потому говорить (с. 47—9) про емалєрську технїку, не має інтереса по його специяльній працї про емаль, але за неприступністю її богатьом прийдеть обмежити ся на поданім у Р. кладах короткім витягу. Доповненнєм до нього служить вся II глава: переглядаючи „скарби“, автор специяльно займаєть ся емалєрськими виробами, головно коло них спиняєть ся, а ще і в III гл. дає специяльні дослїди над деякими предметами емалєрської технїки, так що руська емаль в сих двох його працях — Виз. емалї й Р. кладах розібрана д. Кондаковим незвичайно основно. Що правда, можна закинути йому, що всього материяла він не вичерпав (нпр. поминув панаґії з Княжої гори, видані д. Біляшевським ще в 1896 р. в К. Старинї); належало йому нпр. ввести в круг дослїдів Р. кладів і руські емалї кол. Звенигородського; — але се будуть уже зовсїм другорядні хиби в порівнянню з тим, що д. К. дав і зробив.

Окрім емалєрства він в Р. кладах дав значне місце також філїґрану (с. 49—80); дуже цінні його спостереження і в сїй сфері, але руським філїґраном тут займаєть ся він небогато, давши більшу частину місця (с. 60—75) оборонї византийського початку т. зв. Мономахової шапки (памятки сумнївної, котру й по оборонї Кондакова иньші уважають арабською, й пок. Філїмонов зробив дуже основну студию в сїм напрямі, против поглядів д. Кондакова) і західнїм памяткам давнього філїґрану (с. 58—60, 75—80); незвичайно богатий материял для історії сеї технїки на Руси зістав ся зовсїм не визисканим і те що зроблено д. Кондаковим в сїм екскурсї треба уважати тільки вказівками для будущого дослїдника, що схотїв би сю сторону руського юбілєрства специяльно обробити.

З специяльних дослїдів III глави головно інтересні ексурси автора про нагрудні медалїоні й ланцюхи; екскурс про ковток-мошонку мало що додає до сказаного в Византийських емалях, а иньші замітки короткі й мають другорядне значіннє.

Зі зверхнього вигляду мусимо піднести прекрасні кольорові таблиці, додані до Р. кладів; натомість рисунки в текстї часом дають богато місця до жадань (взагалї в остатнїх публїкациях д. Кондакова замість рисунків занадто беруть перевагу фотоґравюри, зроблені невиразно й темно). При тім книга, видана петербурською археольоґічною комісиєю царським коштом, пущена в продажу по досить дешевій цінї (10 р.), але видана в такім малім числї примірників, що вже до двох років стала рідкістю.

Тим кінчу свій огляд. Колиб попробувати підсумувати головнійші результати д. Кондакова в історії староруської штуки, то я підніс би отсе: він підніс значіннє східнїх впливів в нїй, при тім вказавши ріжні джерела сього впливу — середню Азию, Персию, Сирию; він виказав домашність ріжних виробів і взагалї розвій технїки на руськім ґрунтї в таких розмірах, як нїхто перед тим; специяльно він вислїдив незвичайно основно емалєрську технїку на руськім ґрунтї; з ще специяльнійших його дослїдів важні й дуже щасливі його розслїди про софійські фрески сходів і про ковтки-мошонки.

В сумі проф. Кондаков зробив дотепер для історії староруської штуки більш нїж хто иньший. Се підсуває кождому інтересованому бажаннє, аби він ще як найдовше не кидав сього поля. З особливою нетерпеливістю приходить ся чекати II т. його Русских кладів, заповіджених ще в 1896 р.

1(14). XII. 900. *М. Грушевський.*

БІБЛЇОҐРАФІЯ

(рецензиї й справоздання).

Каталогъ украинскихъ древностей коллекціи В. В. Тарновскаго, К., 1898, ст. 86+16 табл., 4⁰.

На книжці стоїть 1898 р., але вийшла вона в сьвіт тільки 1899, до Львова-ж вислані видавцем „з оказиєю“ примірники прийшли тільки літом 1900 р., як загробний привіт тутешнім науковим робітникам від покійника, як памятка привязання до української старовини сього будь що будь — щирого українського патріота.

Колєкция українських старинностей і памяткових річей була улюбленою ідеєю, коло котрої скупили ся гадки покійника і котру він переводив як умів і як міг. Розультатом з'явила ся колєкция дуже інтересна для ширшої публїки, але раз з важними також і з культурно-історичного боку предметами; головне місце займають тут предмети з козацького часу, з котрим автора вязали фамілїйні традициї, але сюди-ж — більш меньш припадково — увійшла також дуже цікава колєкция предметів з Княжої гори, з дуже інтересною збіркою предметів староруської культури. Сї два відділи й обіймає видана тепер опись.

Опись предметів з Княжої гори зроблена д. Біляшевським; декотрі з них видані на двох перших таблицях, досить добре зроблених. Колєкция ся дуже інтересна, і можна пожалувати, що тільки незначна частина її видана на долучених таблицях (з 1700 предм. староруських часів видано коло 50); перше місце тут займають дві маленькі панаґії з емальовими образками Божої Матери і Предтечі (очевидно — деісус), інтересні також сериї хрестів, ковтків, перстенїв, і богата колєкция інструментів (що зовсїм лишили ся не виданими); близші студиї сеї остатньої колєкциї, докладне сконстатованнє того, що належить тут староруським часам — моглоб дати дуже інтересні виводи для істориї староруської культури.

Окрім предметів з Княжої гори є тут і кілька дрібнїйших находок. Опись зроблена вповні науково, але занадто коротко.

Друга, і то більша частина описи і таблиць (с. 36 - 86 і 14 табл.) присьвячені козацьким часам. Се перша в сїм роді публїкация, і тому має дуже значний інтерес. Тут маємо церковні предмети, богату колєкцию зброї, домашньої посуди, окрас, портретів. Опись тут докладнїйша, але подекуди також закоротка — предмети докладнїйше не описані, анї не вказано, звідки вони походять; не відріжнено річи сумнївні від певних. Що до таблиць, та замість виданих уже давнїйше портретів і образів, що займають остатнї три таблицї, волїлиб ми більше предметів в роді виданих на табл. 12, — виданих взагалї в досить малому числї, а окрім того і в занадто малім розмірі.

Взагалї ся публїкация зістанеть ся цїнною й гарною памяткою по покійнім аматорі української старовини. *М. Г.*

М. Азбукинъ — Очеркъ литературной борьбы представителей христіанства съ остатками язычества въ русскомъ народѣ (XI—XIV вѣка) (Русскій Филологическій Вѣстникъ т. 35, 37, 38, 39).

Ся статя, ростягнена чомусь на довгі роки в журналї й скільки знаю — не видана осібно, не звернула через те на себе уваги, якої варта. З чисто наукової, методольоґічної сторони вона, вправдї, не високо стоїть: автор в тім лїтературнім материялї, котрим оперує, не старає ся докладно відріжнити ориґінальне від запозиченого, переложеного, часто бере з других рук материял, опирає на авторитетах не конче авторитетних (в роді ultra-мітольоґічних толковань Аѳанасьева), погляди й виводи його не визначають ся ориґінальністю й глубиною, — але він при тім зібрав цїкавий материял для характеристики напрямів староруської проповіди (в ширшім значінню того слова) й побута. Він оглядає боротьбу з пережитками поганства, з сьвятами й ігрищами (35), волхвами, чарами і лїками (37), поєдинками й присягою (38), піяцтвом, роспустою (39). Як бачимо, книжка дає властиво більше, нїж обіцює заголовок; поодинокі партиї оброблено не однакого повно; друкований материял не визбирано вповнї, але де що автор дає і з рукописного материялу. Вкінцї треба признати книжку досить цїнною підмогою для обзнайомлення і з староруською книжністю і з староруським побутом. *М. Г.*

А. Шахматовъ — Начальный лѣтописный сводъ и его источники (Юбилейный сборникъ В. Ѳ. Миллера, 1900, ст. 1—9, 4^{0}).

Ся статя — замітка шановного академіка дає тимчасовий комунїкат про нові його спостереження над складом Найдавнїйшої лїтописи, а вла-

стиво новгородської редакциї Повісти врем. літ. („Начальный сводъ" по терміньольоґії автора, *B* по схемі, котру я дав у своїм екскурсї в I т. Іст. Укр.-Руси). В своїй розвідцї О начальномъ кіевскомъ лѣтописномъ сводѣ (1897, див. Записки т. XXV) він довів, що новгородська редакция Повісти старша від версиї Найдавнїйшої лїтописи (Повісти по його терміньольоґії, *H-O* по моїй схемі), але сама вже має слїди пізнїйших доповнень, як вставки з Амартоля і хроньольоґічні дати. Се питаннє, котре я в своїй рецензиї на ту його статю зазначив як справу до близшого роз'яснення, бере під розвагу автор у сїм своїм комунїкатї. В однім із збірників поч. XV в. (Троіцьк. 728), що своїм складом пригадує т. зв. Еллинский лїтописець 2-ої редакциї, він знайшов записку про руський похід на Царгород стилїзовану так, що дата 920 р. (означає початок царювання Романа) могла бути легко взята за дату сього похода. Відси автор виводить, що свої звістки з Амартоля й дати редакция *B* взяла з одної з версий Еллинського лїтописця, — прототипа збірки Троїцької ч. 728 і подібної до неї Ундольского 1, незалежного від 1 і 2 ред. Еллин. лїтописця.

Другий здогад автора — що первісна редакция Повісти (*A*) користала з якоїсь біблїйно-апокрифічної історий, котрої скороченнє маємо в промові фільозофа до св. Володимира. Одначе сї запозичення дуже непевні, а так само й непевне, чи історйя розселення людей і історйя Володимира (а з тим і промова) фільозофа виходили в склад первісної Повісти, як думає автор. Я уважав би правдоподібнїйшим, що ся первісна редакция кінчила ся з Ігоревою смертию.

Що до запозичення Повісти (*B*) з Еллинського лїтописця, то признаючи се можливим, не думаю, аби поки що можна се уважати чимсь більшим від гіпотези. Доводи шан. автора, що записки Троіцьк. 728 не могла бути зачерпнена з Повісти *B*, признаю ся, мене не переконують.

Заразом автор висловляє коротко результати своїх дослїдів над Еллинським лїтописцем: ріжні редакциї і верзиї його — се скорочення просторої енциклопедиї (туди входили: старозавітні історичні книги, декотрі пророки, м. ин. Даниїл з толкованнєм Іполїта, хронїка Амартоля з продовженнєм, Малялї з вставками, м. ин. з Александрією); вона зладжена в Болгариї й звідти перенесена на Русь в XI в. Редакция, що була прототипом Троіцьк. 728, користала з первісної Повісти (*A*). Сї інтересні виводи автора подаю без всяких заміток — зачекаємо на ширші виясненнє.

М. Г.

В. Каллашъ — Нѣсколько догадокъ и соображеній по поводу „Слова о полку Ігоревѣ" (ibid. с. 316—347, 4⁰).

Автор виходить з погляда, що Слово сполучає елементи народньої поезиї й книжности; з сього становища він порівнює його з Піснею про

Ролянда та виберає в нїм ті елєменти, які-б можна уважати відгомоном народньої поезиї й знову такі, які могли з'явити ся під впливом книжного письменства. Погляд сей не новий, але дальші дослїди над Словом в сїм напрямі пожадані, і будуть такими ще довго.

Далї автор підносить сьвітський характер Слова. І се, розуміеть ся, правда, тільки з об'ясненнєм автора не згодимо ся. Автор бачить тут пробв „секуляризациї гадки", висвободження її з під аскетичних впливів, що мало довершити ся в XII в.; доказ того бачить він у Науцї Мономаха, в лїтописях, в проповідях (в росповсюдненню риторизма), в більшій толєранциї до латинства, і т. и. З сим поглядом не можна згодити ся — він противить ся сумі наших відомостей. Навпаки, аскетичні погляди як раз протягом XII і XIII вв. роблять дальші успіхи, розвиваєть ся звичай стригти ся в черцї перед смертию, погляд, що тільки в монастирі можна спасти ся і т. и. Автор, очевидно, не перевірив своєї гадки по джерелах (тим поясняють ся і деякі помилки — нпр. автором оповідання про св. Григория печерського автор називає „давнього лїтописця" і противставляє його автору Слова (339), тим часом як оповіданнє се маємо з XIII в., в Патерику, вид. Яковлева с. 140). В дїйсности, сьвітська течія в житю і письменстві поруч аскетичних була і перед Словом і по Слові, а житє в XII—XIII в. ішло не в напрямі секуляризациї, а християнїзациї суспільности.

Автор справедливо не хоче бачити в поганських іменах Слова доказів поганського сьвітогляда автора. Він бачить тут чисто лїтературну манєру. Але звідки вона? Автор припускає, що автор знав византийські лїтературно-антикварські імітациї поганства в християнських часів і заступав імена грецьких богів руськими. Трудність тільки в тім, що ми нїчого не знаємо про істнованнє таких перекладів у нашім письменстві. Я думаю, далеко простїйше прийняти, що се була лїтературна манєра, але свійська: традиция поетичної творчости з поганських часів.

Інтересні виводи автора, що поет Слова писав з поголосок, не був дуже добре обзнайомлений з історисю похода й робив часом помилки. З декотрими детайлями одначе і тут не можна згодити ся (автор за богато ваги кладе на оповіданнє Густинської лїт., Татїщева; ледво чи треба уважати назву Каяли символїчною, і т. и.). В кінцї автор ставить здогад, що в Слові маємо первісну частину, писану перед звістками про утечу Ігоря, що держана була цїла в мінорнім тонї, і пізнїйший фінал, дописаний по перших звістках про поворот Ігоря, в инакшім, радіснім тонї, кількома короткими штрихами. Але тут я-б підніс, що вступ до Слова зовсїм не мінорний, і скорше відповідає передчуваному щасливому кінцю, ніж „повісти" — видержаній від початку до кінця в мінорних тонах. І тут автор робить сильну помилку, уважаючи Всеволода суздальського

протектором Сьвятослава київського, і тим поясняючи пієтизм автора Слова до Всеволода (с. 345); харктеристику Сьвятослава він безперечно перечернив (с. 346): не можна судити князя XII в. незалежно від обставин і поглядів його віка.

В сумі праця д. Каллаша вносить в богату лїтературу Слова кілька інтересних гадок і спостережень. *М. Грушевський.*

А. Карнѣевъ — Къ вопросу о взаимныхъ отношеніяхъ Толковой Палеи и Златой Матицы (Ж. М. Н. П. 1900, II с. 335—366).

Розвідка викликана студиєю В. Істріна про Толкову Палєю (1897—8, див. Записки т. XXVI і XXXIII Н. Хр. с. 17 і 42). Автор приймає виводи Істріна про руський початок Т. Палєї, його датованнє (XIII в.), а застановляєть над двома специяльнїйшими справами. Він доводить безосновність гадки Істріна, що природничі епізоди Палєї зачерпнені з т. зв. статї „Про природу", звістної нам в складї Золотої Матицї, а по гадцї Істріна — статї самостійної; д. Карнєєв доводить, що статя Про природу скомпільована з Палєї пізнїйших редакций, а супроти того застановляєть ся над джерелами, звідки зачерпнув редактор Толкової Палєї природничі відомости, які знаходимо потім в Золотій Матицї (XV в.); він вказує Шестоднев Іоана й Фізіольоґ, а для відомостей астрономічних не береть ся вказати джерела.

Друга справа — чи істнували в дїйсности книги: Жемчуг, Бісер і Глубина, згадувані в старих індексах. Автор доводить, що сї назви не означають специяльних творів, се — назви рухомі, як він каже („подвижныя"). Доводи свої переводить автор в обох справах зовсїм основно. *М. Г.*

Всев. Миллеръ — Къ былинѣ о сорока каликахъ со каликою. (Журналъ Мин. Нар. Пр. 1899, VIII, 464—500).

Статя проф. Міллєра належить до цикля його попереднїх розвідок, присьвячених аналїзу билин; написана вона також по старому пляну: передовсїм автор починає переказувати саму билину, застановлюючись на варията́х ріжних записей, а вияснивши таким чином головні — ранїйші, й побічні — пізнїйші моменти, переходить до спостережень над ґенезою сього твору. По думцї проф. Міллєра отся пісня повстала між людьми, добре обзнаємленими з билинами, з визначними їх героями й цїлим складом творчости; повстала вона, певно, на новгородськім ґрунтї, про що сьвідчать місцеві назви, як р. Черега, детайлї зі слїдами впливу билин про Садка й Вольгу Сеславича. Окрім загально відомих, наведених попереднїми дослїдниками паралєль і сьвідоцтв про істнуваннє в давній Руси калїк, д. Міллєру пощастило знайти й притягти нову звістку: се

лїтописна замітка одного рукописного збірника Публичної Бібліотеки під р. 6671 про Іоана арх. Новгородського: „при семь ходиша въ Єрусалимъ калицы і при княве рустемъ Ростиславе“. Такимъ чином підвалина билини — давня леґенда про якихось 40 мужа, що ходили в Єрусалим до гроба Господня. Ся леґенда потім була перероблена на билину, а остання — втративши свій попередній ясний новгородський кольорит, прилучилась до цикля київських билин, заховавши лише деякі прикмети свого давнього новгородського походженя. *О. Г-ий.*

Dr. E. Kałužniacki — Zur älteren Paraskevalitteratur der Griechen, Slaven und Rumänen (Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften in Wien — Phil.-hist. Cl. B. CXLI).

На вступі до сеї працї, з огляду що є більше сьвятих того самого імени, зазначає автор, що говорити буде про Параскеву з Епівати (села коло м. Калїкратиї). Уже XII віцї було в грецькій лїтературі дві ріжні житєписи її, — одна народня, а друга так звана канонїчна житєпись. Через те, що мощі сеї сьвятої мандрували майже по всїх головних містах Балканського півострова (Трново 1230, Бдин 1394, Білград 1398, Царгород 1520, Яси 1641, де вони нинї лежать) в редакциях грецьких, славяньських і румуньских богато було додано до жития. В останнім столїтю появилось 3 редакциї його: грецька, румунська і росийська, не кажучи про толковання і репродукциї давнїйших текстів, але цїла тота лїтература до нинї не розслїджена, а деякі проби не лишень що не принесли пожаданих результатів, але цїлу справу так перекрутили, що дослїдникови тяжко їх вияснити. Нпр. у найновійших часах в текстї жития мученицї Параскеви (165 р.) з часів цїсаря Антонїна знаходимо річи, що належать до молодшої Параскеви з Епівати, вставлені з народної житєписи! Автор поставив собі за цїль сю справу до ладу ввести. Головно хоче він звернути розслїди на славянську лїтературу, але в огляду на нерозривні звязки мусів притім перейти і обробити також лїтературу Параскеви з Епівати у Греків і Румунів.

В І розд. підносить д. Калужняцький, що найстаршу письменну звістку про епіватську Параскеву маємо в Коментари Вальзамона (63 канонї, 65 синода, де мова про хибні відомости про мучеників); з нього довідуємо ся, що за часів патріярха Ник. Музальона (1147—1151) була вже житєпись епіватської Параскеви, зложена якимсь селюхом (χωρίτου) „по простацьки“, що сей патріярх на підставі синодального рішеня наказав спалити сю житєпись, поручаючи заразом дїяконови Базилї-кови зложити лїпшу. На жаль з ориґіналів обох сих житєписий не лишилось анї слїду, окрім висше наведеного коментаря. Навіть в новій-

ших грецьких текстах не знаходимо сліду, що-б нагадували попередні дві житєписи, автор наводить 5 грецьких текстів з XVII—XVIII в.: — всї вони не опирають ся анї на Базилїку анї на народнїй редакциї. По найбільшій частинї маємо в них продукти народної фантазиї.

В II розд. автор обговорює румунські тексти: Варлаама митрополита молдавського (в уч. євангелію з 1643 р.) і м. Досітея (в книзї леґенд з 1683 р.). Варлаам одначе лише невільничо переклав болгарський текст Евтимія; Досітей скомпілював своє житиє з славянського оповіданя Минеїв, і тексту Евтимія; лишень три відступи маємо тут оріґінальні (Досітея). З сего видно, що румунська лїтература стоїть під повним впливом славянських текстів. Тут же обговорює автор ґравюри в учительнім євангелію Варлаама, що представляють деякі епізоди з жития Параскеви та її пізнїйші чуда, між иньшим епізод з походу Яна Собєского 1686 р., що між иньшим пробував пограбити монастир Трьох святителїв в Ясах, де були мощі Параскеви. На сїм кінчить ся II розділ.

В розд. III переходить автор до славянських текстів. Автор відкидає гадку, що текст спалений Музальоном, задержав ся в лїтературі церковно-славянській. Тексти публїковані в Spomenik-у бельґрадської академії (т. XXIX) і в Извѣстіяхъ отдѣленія русск. яз. і слов. петербурської академії, котрі дд. Новакович і Беліч виводять з текста засудженого Музальоном, зовсїм не належать до епіватської Параскеви. Можливо зрештою, що текст Евтимія трохи опирає ся на текстї засудженім Музальоном на спаленє, бо Евтимій в своїм текстї наводить такі річи, котрі Вальзамон уважає неканонїчними. Більше певні докази і слїди, що в церковно-славянській лїтературі задержалась канонїчна житєпись Базилїка, бо словянські тексти маємо в строго лїтурґїчних книжках, якими можна уважати Минею. Читаю, каже автор, в Минеї колишнього монастиря, а тепер церкви в Топільници під Самбором на дни 14 жовтня текст, що зачинає ся словами: Сїя святая и прѣподобная Параскеви быст[ь] от вси Епивати (автор наводить цїлий текст). Він складає ся з двох частин, перша частина старша, кінчить ся словами: бѣсніи исцѣленіє пріємлять, слѣпии прозрѣніє, хроміи хожденіє і всякыми различными недуги одръжиміи цѣлбы пріємлять. Друга, пізнїйше додана, починає ся словами: Слышавъ же великый царъ Іоаннъ Асѣнъ і т. д., а кінчить ся: Єяже молитвами да сподобить ны Господь царьствію своєму, аминь. Під розвагу належить взяти перший-старший відступ: д. Калужняцький уважає його за переклад тексту Базилїка. Сю гадку потверджує відкрита автором пізнїйше житєпись — тепер у православній консисториї в Чернївцях, в кодексї перґаміновім з р. 1359, що походить з монастиря Воронежського: автор уважає його без сумнїву перекладом тексту Базилїка. (Автор подає дословно цїлу житєпись). Вона складає ся з 8 глав,

богато довша від Топільницької житєписи, котра виглядає на витяг з верзиї перґамінового кодексу; деякі звороти однакі в обох текстах. Житєпись воронежська — се болгарсько-славянський переклад, а топільницька — не конче зручна її компіляция, більше зближена до руського язика; для умотивованя своєї гадки порівнює автор деякі звороти з обох текстів. Що в обох наведених текстах маємо переклад праці Базилїка, доказує се те, що по словам Вальзамона житєпись Базилїка від народньої житєписи ріжнить ся: а) пропущенєм звороту, що житє Параскевиї рівне ангельському та б) правильною лїтературною формою. Оба сї моменти автор знаходить в поданих текстах, при тім оба вони вповнї річеві і канонїчні, а такі власне мав зладити Базилїк. Текст воронежський досить старий: про перенесенє мощей до Трнови, котре могло наступити між 1218 і 1232, він нїчого не згадує, а від часу, коли Вальзамон писав свій коментар, до перенесеня мощей минуло не богато часу — не могла в тім часї появити ся иньша канонїчна житєпись..

В IV розд. автор дїлить славянські тексти на три катеґориї: 1) такі що безпосередно опирають ся на Базилїку; 2) на котрих видко вплив тексту Евтимія і 3) такі, котрі обома текстами користовались. — Наводячи і порівнюючи ріжні тексти, доходить автор до виводу, що гадка учених нїби Евтимій переклав канонїчну працю Базилїка, цїлком хибна. Але се річ певна, що він міг мати під рукою канонїчний текст, побіч неканонїчного народнього, котрий Музальон казав спалити; – деякі подробиці в його текстї сьвідчать, що Евтимій користував ся також льокальними нотатками.

Ще дві житєписи наводить автор, дословно, а називає їх Анонїмами I і II. Оба тексти тепер у біблїотецї руської перемиської капітули. Оден текст повний, а в другім маємо лише уривок з довшої працї. Оба тексти написані, на гадку автора — на підставі витягу Базилїка, тільки автор а властиво компілятор додав від себе в кінцевім відступі моральну науку.

До другої катеґориї автор зачисляє текст, що зачинає ся словами: „Въ земли сербской близъ града Каликратія бѣ весь, нарицаемая Єпиватъ“ — в Минеї ростов. митр. Дмитра Туптала, з р. 1689; найімовірнїйше се компіляция таки самого Туптала; опирає ся вона на текстї Евтимія, з румунського взяла лишень епізод про перенесенє мощей до Яс. Текст сей епископ болгарський Враца Софроній 1806 р. присвоїв лїтературі болгарській, а в р. 1809 появилось румунське толкованє сеї житєписи друком Ніямецького монастиря.

З третьої катеґориї автор знає лише текст, що дістав від п. Добрянського (з Вильна); він починає ся словами: „Сія с-тая Параскевія бысть от земли Сербскія і т. д. Кульчинський перевів його на латинський язик (1733) і сей переклад видано в Римі в книжцї Specimen ecclesiae Ruthe-

пісае“. Сей текст найбільше розповсюднений, маємо його в язиці грецькім і румунськім; він досить короткий, декуди видно вплив Базиліка, але в шістьох місцях видно живцем взяті звороти Евтимія.

В кінцевім розділї автор реасумує дуже коротенько до тепер вислїджене і повторяє, що лишень в славянській лїтературі маємо первістний текст діякона Базиліка, котрому Музальон казав зладити канонічну житєпись. *Я. Я.*

М. Сперанскій — Изъ исторіи отреченыхъ книгъ. І. Гаданія по псалтири Спб., 1899, ст. 168 (Памятники древней письменности и искуства CXXIX).

— Изъ исторіи отреченой литературы. II. Трепетники, Спб. 1899, ст. 93 (Памятники древней письменности и искуства CXXXI).

В першій книжцї автор старає ся прослїдити лїтературу так званих „гаданій“ (ворожби); звичай сей сягає, по думцї автора, старини, і розповюднений був і на сходї і на заходї. Традицийні також і способи ворожби, а то читанє розкритого припадком місця, комбінация букв, так званих добрих і злих, вкінци уживаня костий і ворожбитського круга; був ще один спосіб — при помочи ключа.

До нас прийшов сей звичай з Византиї з християнством, і хоч церков в теориї виступала против сього звичаю, то в практицї не могла його викоріните, як то було в Византиї й на заходї. Зрештою против „гадательної псалтири“ не виступала церков так рішучо, як напр. против індексуальних книг астрольоґічного характеру. Тому то ворожбитська псалтир не попала до ворожбитських ложних книг. Взірцем сих псалтир уважає автор Ріктольоґії з евангелія і псалтиря, які мали бути в византийській лїтературі. Між славянськими псалтирами зазначає автор два роди: старший — приладженє простої псалтири до ворожби, і молодший — се специяльно ворожбитський текст, що знов складає ся з приписок старої ворожбитської псалтири і так званої „гадательної книжки“.

Сама ворожбитська книжка має бути зложена з чогось в родї Ріктольоґіїв і західнїх Sortes sanctorum і вона дала другу частину ворожбитської псалтири і стала основою „Гаданій Давида“. Sortes sanctorum, що заховали ся в зміненім видї в нашій лїтературі, можна уважати памяткою апокріфічною, занесеною в реєстр ложних книг під іменем „Метанія“, але „Гаданій Давида“ не можна ототожняти з „Рафлями“, які згадує індекс ложних книг. „Гаданія Давида“ уважає автор молодшою памяткою нїж псалтир, з чого здогадує ся про істнованнє ще одної памятки в руській лїтературі, щось в родї грецького Ріктольоґіона з псалтири. В сучасних текстах „Гаданій Соломона“ не знаходить автор безпосеред-

нього спорідненя зі старшими „Гаданіями Давида“ і ще старшою ворожбитською псалтирою, хиба в тім, що вони мають спільну ціль і може стали на взірець псалтири.

В історії псалтири зазначає автор упадок первісного ворожбитського характеру, з чого виходить погляд на неї як на спосіб до навчаня, морального упімненя, і навіть до забави. Вкінци думає автор, що пізнїйша псалтир більше звязана з низшою народньою лїтературою, нїж з висшою книжною. Се показує ся зі звязи памяток народньої і півнародньої словесности зі змістом псалтири, в способі користуваня памятками книжними, головно сьвятим письмом. При кінци подає автор деякі доповненя і поправки на підставі материялу, який попав йому в руки в часї сеї працї, і важнїйші тексти гадательних псалтир.

В другій книжцї автор обговорює другу ґрупу ворожбитської лїтератури, себто Трепетники, що містять ворожбу з фізіольоґічних прояв в людськім тїлї — спосіб вороженя знаний у Греків, Римлян, Індийців і иньших народів старини. Уложенє Трепетника признає автор Єгиптянам. На Русь прийшли вони з Византиї, а приймали з часом народнї прикмети. В Трепетнику добачує автор богато схожости з пізнїйшими сонниками, для яких він мусїв бути і взором. Найстарші тексти Трепетника не дійшли до нас, а се поясняє автор тим, що Трепетник був близький народнїм повірям, тим то довго й не було потреби в писанім Трепетнику, — а також і елєментарними нещастями, як пожежі, що знищили много. Первісними текстами уважає автор більше прості, а пізнїйшими зложені, бо в них відріжняє ся вже праві і лїві члени тїла, а дальше й особи, для яких ворожба призначена. *С. Гн.*

Zsatkovics Kálmán, A. Koriatowicsok (Климент Житкович — Корятовичі) (Századok 1900, VI, с. 509—517).

Знаний наш угорський письменник Юрій Жаткович бабрає ся тут ще дальше в історичних поглядах угорських учених на Федора Корятовича, яко батька всїх угорських Русинів. Про хибу сю не місце тут говорити, вона в поважній історіоґрафії не має вже місця, хоч д. Жаткович тримає ся ще сього погляду. Нотуємо одначе сю статю з біблїоґрафічного обовязку, та на доказ історичної осьвіти наших сусїдів Мадярів, що у найповажнїйшій своїй історичній часописи дають місце сїй мертвеччинї.

Наперед подає автор звістки про рід Корятовичів від Ґедиміна, на підставі Іловайского й Антоновича (Історія Великого Князївства Литовського, в українськім перекладї) та Попова (sic, замість Петрова) „Подолія“. Се вже дає пречисте сьвідоцтво учености автора. Федір Корятович змушений уступити з Поділя більш задля релїґійних причин,

а властивих полїтичних тут не показано. Усе те розказано дуже примітивно. Оповідаючи випадки по 1396 р., автор опираєть ся, окрім звістних старих праць Лучкая, Базиловича й Дулїшковича, ще на мадярських працях: Легоцького Bereg vármegye monografiája, та Mészaros-а A magyar oroszak története. Тою дорогою (за Легоцьким) дійшли до автора звістки про близше окруженнє Федора, але тяжко було йому відкинути вигадку про 40.000 дружину. Для критицизму автора нехай буде доволї сього: істнованнє Русинів починаєть ся в Угорщинї з кінця XIV ст., хоч в самих мадярських джерелах міг би він знайти далеко ранїйші вказівки на них. Тут міг теж автор оповісти краще про відносини Федора до короля Жиґмонта, але ми довідуємось лише, що „Ф. К. міг бути щировірний королеви Жиґмонтови“, як показуєть ся з королївського дарунку Федорови 3000 зл. Отсе цїлком нова історія, що Жиґмонт, вічно безгрішний, дає такі грубі дарунки, таки нїзащо! Про вдову по Федорі й його дочку не уміє автор нїчого певного сказати, як хиба те, що вже і наші говорили. Вкінцї збиває автор можливий закид, немов би то візита Федора в Угорщинї 1360 р. неможлива була з огляду на смерть у 1414 р., таким арґументом, що ось то Ґедиминовичі довгенько жили.

На сїм кінчить д. Ж. своє вияснennє книги Бития псевдоучених Угрорусів. *С. Т.*

Н. Н. Оглоблинъ — Обозрѣніе столбцовъ и книгъ Сибирскаго Приказа, часть II — документы таможеннаго управленія съ дополненіями къ I части, часть III — документы по сношеніямъ мѣстнаго управленія съ центральнымъ, Москва, т. II, 1898, ст. 162, т. III, 1900, ст. III+394.

Не вважаючи на далечину Сибири від України, в актах сибирського приказа є деякий материял і для історії останньої — се піднесено було рецензентом I тома (Записки т. IX) і мусить бути піднесено знову про III том (т. II дає дуже мало). Литовські люде і Черкаси (звісний московський термін для означеня Українців) підчас війни межи Москвою й Річю Посполитою попадали в неволю; їх висилано в сибирські міста: зразу в Тобольськ, Томськ, а потому Єнисейськ, Красноярськ і навіть на р. Лєну. Але подібні воєнні люде в Сибири могли бути дуже користні, а до того треба було, аби їх зрада там була зовсім нешкодлива, ось чому їх призначували на службу, даючи пенсию, їжу й и., що, розуміеть ся, і для них було користно. Ізза сього і йшла кореспонденция місцевих управ з центральною, зазначувана нераз д. Оґлоблїним. Коли наставала згода, то таких вязнїв пускали до батьківщини, коли тї не бажали лишати ся в Сибири добровільно або не були жонаті

з Росиянками; ті, що прийняли православіє, могли покинути Сибир, коли сього бажали. За те тих вязнів, що лишали ся, навіть записували в дїти боярські, напр. висланого Поляка Воєводского, що не схотів вернути ся в Польщу на обмін у 7173 р.; зрештою, правительство дуже радо записувало в Сибири в дїти боярські всяких чужинців, в огляду на воєнну потребу.

Попадали в Сибир і инші Черкаси; се були ті, що жили в самій Московській державі і були заслані за переступи, або навіть за зраду, напр. підчас війни з Річю Посполитою; між иншим в актах сибирського приказа зберігли ся відомости про висилку в 7196 р. в Єнисейськ колишнього гетьмана Івашка Самойлова, себто Самойловича, з родиною. І з таких висланих Черкасів правительство вербувало воєнних людей і навіть давало їм вищі становища.

Нарештї бувало, що Черкаси й „литовські люде" виходили з Річи Посполитої в Москву добровільно і навіть досить численно, — і їх очевидячки зразу давали до сибирської служби; аж пізнїйше, здає ся, вже за царя Михайла Федоровича, почали їх садовити на Слобідській Україні. Так за царя Федора Івановича (в Оґлоблїна в 7077 р., але се очевидна похибка, треба в 7097 р.) Гудима Костелецький з 131 „Литвинами" й Поляками, відбивши на ріцї Самарі від Кримського царя 1046 людей росийського полону, прийшли з ним на Москву, після чого й були післані в Сибир на службу. Син сього Костелецького Павло Гудимів „конный Литвинъ изъ Поляковъ" був записаний в дїти боярські; про сеж старав ся й брат його Герасим Гудимів, і ще один Костелецький, Гаврило, що оженив ся з донькою сина боярського Пружінїна і просив після смерти тестя, аби його дали на його місце; мабуть і сї чолобитя сповнено.

Що осїлї так чи инакше в Сибири, та ще в значному числї, Черкаси й Литвини мали там осібну орґанїзацию, напр. ротмистрів або атаманів, досить зрозуміло; напр. у 7118 р. в невеличкій станиції (28 людей) Литви й Черкас, бачить ся в Сурґутї, був атаманом пятидесятник Терентий Дєєв (Москвич?) з річною пенсиєю 8 рублїв, 8 чверток муки, 1 чвертка крупів і 1 чв. путрі (толокна). Але, що цікавійше, сибирські чужинцї складали там громади, на взір росийських селян. Із опису д. Оґлоблїна (ст. 115—116) видно, що склад литовських громад у Сибири був дуже ріжнородний: сюди належали Поляки, Черкаси, Білорусини, Литвини (в тїсному розуміню), Нїмцї, Французи й инші чужинцї. Але се не перешкоджало урядникам „литовського реєстра" гуртувати ся в иншу громаду і спільно боронити інтереси своєї громади. Звязею для сих ріжниплемінних воєнних людей безперечно служили як питома чужоземцям висша степень культурности в порівнаню з росийським

служилими людьми, так і ріжні недогоди сибирського житя, що більше допікали чужоземцям, ніж Росиянам. Д. Оґлоблїн наводить три вказівки на громадські чолобитя Литви: Тобольська Литва в 7136 р. просила, аби потвердити її вибір чужоземця Григорія Чорного ротмистром Тобольської Литви замісць небіжчика Бартоша Станиславова; вона-ж у 7141 р. разом з козаками просила, аби записувати її синів у литовські й козацькі реєстри; Томська Литва (і тіж козаки) просили в 7138 р. прислати їм военної зброї — панцирів, без котрих їм важко побивати чужинців, що виступають у битвах в панцирях, і т. и.

Козацьких чолобитних означено д. Оґлоблїним велике число, але при тім не все видно, про яких козаків говорить ся; по всякій імовірности по найбільше се місцеві сибирські козаки з Великорусів.

Не меньше цікаву, хоч і скромнійшу ґрупу чинять акти за торг ріжних купців в українних містах (ст. 197—200): в Путивлї й особливо в Свинському монастирі, на великих ярмарках, що відбували ся там у половині XVII ст., так само і в Ніжині й ин. українських містах. Акти ті тому знаходили ся в сибирському приказї, що московські купцї були державними комісионерами в продажі за границю соболиних і взагалї всяких шкір, а продаючи її достатчували в московський скарб так конче потрібні йому єфимки, тай деякі „литовські“ товари, напр. перли, віск. Купцї, що ходили за границю, бували й шпіонами й иноді давали цікаві вказівки; напр. в однім акті про путивльський торг 7157 р. є ріжні звістки купця Лукьянова про боротьбу Поляків в Черкасами. Лукьянов подає, що до короля Яна Казимира прийшло на поміч від папи 40 тисяч ріжних людей. Єсть у нього відомости про Богдана Хмельницького, про кн. Ярему Вишневецького й и. Лукьянов не надіяв ся на вдатний торг царським соболином скарбом через великі війни Поляків з Черкасами. *Олексїй Маркевич.*

Н. Молчановскій — Донесеніе венеціанца Альберто Вимина о козакахъ и Б. Хмельницкомъ (1656 г.). (Кіевская Старина 1900, I, 62—75).

Під таким заголовком подав д. Молчановський переклад реляциї Віміна з видання проф. Ферраро[1]), додавши вступ про ґенезу її та посольство Віміна до Хмельницького (1650) в дїлї зложення коалїциї на війну з Турками, яка одначе не приманювала до себе козацького гетьмана. У сїм вступі послугуєть ся автор теж новонайденим архівним ма-

[1]) Італїянський текст надрукований у Relazione dell' origine e dei costumi dei cosacchi, fatta l'anno 1656 da Alberto Vimina, ambasciatore della republica di Venecia, e publicata dal Prof. G. Ferraro. Regio nell' Emilia, 1890 (8°, ст. 23).

териялом із шведського державного архіва. Історики козаччини нетерпеливо вижидають видання сих нових жерел д. Молчановським. У дальшім вибираємо зі самої реляциї усе, що має якусь більшу вартість.

Єсть тут і грубі похибки, як те, що назва козаків походить від слова „коза“ та не старша другої половини XVI ст. і т. ин. Місце вигнання Овідия хоче Віміна покласти конче на нижній Днїпро. Помішав він теж українське козацтво зі звістним родом польської кінноти. Простір козацької землї 1656 р. у здовж був на його відомости від границь Київського воєводства на 80 миль у долину (800 ? італ. миль), а ширини 40 миль (200 італ. миль) — простір, як каже, відповідний для великої держави. Самі запорожські сторони дуже родючі, що можуть рівнятись із найкультурнїйшими землями Европи. Тому й люде не дбають про добре оброблювання землї, бо хліб майже дико росте, особливо т. зв. по українськи (in lingua rutena) „падалиця“. В останнїм же роцї видно змаганнє до оброблювання землї, яку позатичувано, аби на нїй не пасти, або й не проходити. Переступ сього заказу карає ся остро. Богата теж Україна на молочні вироби, мясо й рибу. Огороджених садів та огородів мало, хиба коло Київа; козаки журять ся найбільш капустою та огірками. Виноградників нема задля неохоти. Фабричного промислу нема; камінні доми лиш у Київі; окрім шляхотських домів усе иньше — лихі хатини, сплетені з галузя й помазані глиною або й збиті з дерева. При деревляних будівлях козаки не уживають цьвяхів, та й у цїлій хатї стільки зелїза, що завіси та замки при дверях. В серединї тїснота; зимою живуть люде разом із худобою. Окрім ножа та горшка все в хатї деревляне. Біля уживають лише при лїченню (?). Постїль рідка, хиба що на ліжку самого господаря, иньші, хоч їх і богато, сплять на лавках, соломі або якій сїрачинї. Ремесла обмежують ся до столярства, сїдлярства, ткацтва й чоботярства. Зрештою чоботи дуже примітивні: луб і шкіра зшиті дратвою. Одїж конопляна й вовняна. Купців окрім Київа, майже нема, анї лїкарів, анї аптикарів, анї цукорників, за те купити можна мняса, риби та масла.

Козацька лїтература сама лиш народня українська (lettera volgari rutene), але не богато нею займає ся. Церковний язик мало зрозумілий, хиба деякі монахи знають його добре. „Єсть осьвічені люде, що дуже старають про те, щоб їх у сім блудї піддержати“. На око й з манєр козаки прості, одначе не дурні й не неінтелїґентні. Особливо добрі їх прикмети показують ся на радї. Говорять без шуму і радо переймають иньшу гадку. Одна лиш біда, що пянство, одначе здержливість їх у походах незвичайна, а лише по повороті пють день і ніч. Тому нема у них нї богатства, нї комфорта. Здобуті предмети уживають на ріжні цїли, напр. зелїзних виробів на окованнє воза і т. ин.

За те волею можуть козаки похвалитись. До віри байдужні, ріжниці з католицтвом, окрім самого папства, не розуміють, хиба їх духовенство. В попередніх війнах хрещено латинників на ново. Подружні відносини вільні, старих жінок кидають, молодих беруть, навіть Жидівок. Сї останнї хиба тільки що носять на шиї хрести та ходять до церкви, зрештою можуть бути і нехрещені.

Що до самого гетьмана (Віміна має його за шляхтича), то автор реляциї характеризує його дуже прихильно. Він визначаеть ся дозрілим осудом і бистрою гадкою. Буває, що перебере міру у напитках, але се не стає на перешкоді в його ділах. Так що у нього немов дві природи: діяльна і пяна. В товаристві він мягкий і простодушний. Вояки люблять його, але й боять ся його. Живе просто, особливо проста його хатня обстанова, одначе се наумисно; їда і напитки добрі і смачні. За столом іде жвава бесїда і дотепи сиплють ся часто. Віміна наводить один із дотепів.

Про управу та воєнні сили козаків посол не уміє нїчого певного сказати, бо в тім нема певного докладно означеного порядку. Державні доходи небогаті.

На сїм кінчить ся інтересна реляция. Від разу можна побачити, де автор її схибив, чи радше взяв односторонно. Вжеж звістно, що одна поїздка одним напрямом не могла йому дати доброї знайомости краю і людей (їхав він із Люблина Волиню до Київа і думав, що крім Днїпра та Росї нема иньшої ріки на Українї), всеж таки зроблені ним спостереженя вірні, се найкраще показуеть ся зі здержливости Віміна: він не говорить про те, чого не знає і виразно се зазначує. Шкода, що се жерело таке коротке, але цікаво було-б порівняти його з описом Лясоти, з перед 60 літ. *С. Т.*

Путешествіе антіохійскаго патріарха Макарія въ Россію въ половинѣ XVII вѣка, описанное его сыномъ, архидіакономъ Павломъ Алепскимъ. Переводъ съ арабскаго Г. Муркоса. Выпускъ пятый (Чтенія въ императорскомъ обществѣ исторіи и древностей россійскихъ при московскомъ Университетѣ, 1900), Мва, 1900, ст. V+174, з портретом патриярха.

Отсе вже остання частина вельми інтересного опису подорожи Макария по Московщинї й Українї[1]), який кидає богато сьвітла на внутрішнї наші відносини в половинї XVII ст., не знаного з иньших жерел. Ся частина обіймає опис подорожи з України, через Молдавію, Валахію, Малу Азию й Сирию, проте безпосередно України не доторкає, одначе

[1]) Про попереднї див. Записки т. XXIV і XXXVIII.

подекуди стрічають ся інтересні звістки та спомини. Так напр. при згадці про Фокшани додає автор, що сюди забіг господар Стефан після того як перше побив його Тимош під Ясами. Характерний опис пира у мултанського господаря в сьвято Богоявленя. Першу чарку пив господар у славу Божу, другу в честь празника, третю за здоровлє султана, четверту за угорського короля, пяту за здоровлє сина його, шесту за Стефана молдавського, сьому за Хмельницького, восьму за самого господаря і т. ин. При тім стріляно, бито в бубни, грано й т. ин.

Досить широко, хоч баламутно, говорить автор про воєнні події 1657 р. (XIII кн. IV гл.). Коаліция межи Хмельницьким, Шведами і Раковцієм подана так, немов то за порадою Х-ого шведський король просить підмоги в угорського короля (sic!) Раковція, бо „у них однака нечиста віра“. Х-ий дав Р-ю в підмогу 30.000 чол., але сей показав ся гордим і немилосердним. Він мав сказати: „тепер я опанував Валахію й Молдавію і вони вже в моїй власти; Угорщина мойого батька й предків, ось нинї підбив я силою Ляхів і зайняв їх столицю; полишаєть ся минї ще підбити сього „мужика“ Хмеля“. І потайки вбивав козаків. Розгнїваний Х-ий навів на Раковція Татар, що його й розбили. До Угрів автор взагалї настроєний дуже неприхильно.

При описї Синопа згадуєть ся про козацькі походи, а специяльно про напад 40 літ перед тим (кн. XV, гл. II).

Для історії культури країв, куди Макарій переїздив, сей випуск подорожи, як і попереднї, многоважний. *С. Т.*

Палеографическій Изборникъ. Матеріалы по исторіи южно-русскаго письма въ XV—XVIII вв., изданные кіевской Коммиссіей для разбора древнихъ актовъ. Вип. I. Київ, 1899 р. 19 ст. розвідки +20 арк. таблиць +26 ст. текстів in fol.

Отсей „Изборникъ“ уложив І. Каманїн, помічник управителя київського Центрального архива давнїх актів. У вступнїй статї укладчик, згадавши про значінє палєоґрафії в практицї для тих, що займають ся давнїми рукописями, і в науцї яко „міри для докладного означеня в часї й просторі характера і степени культурного впливу одного народу на другий“, вказує, що руська палєоґрафія тепер дуже слабо розроблена, що вистудийовано лише найдавнїщі столїтя руського письма, зібрано й описано палєоґрафічні материяли до XIV—XV вв., себто до того часу, коли почала появляти ся скоропись, а уставне і пів-уставне письмо вдержало ся лише для церковних книг. Автор береть ся вистудиювати і зазначити головні моменти в історії розвою скорописи української, якої вживано у XV—XIII ст. на теріторії України і найближчих місцевостей

на лївім березї Днїпра. Материял до таких студий дала автору велика збірка давнїх актів київського Центрального архива й иньші збірки рукописей, публичні й приватні. Студиюючи українську скоропись XV—XVIII ст., дослїдник бачить у ній відбитки тих культурних змін і періодів, які переживала Україна. Форма букв і спосіб писаня їх характеризують сю чи ту епоху житя країни, що жила то самостійною культурою, то підпадала впливам инших культур. „Коли до Люблинської унїї 1569 р., — каже дослїдник, — самостійна руська культура могла зовсїм вільно і повно розвивати ся і навіть мати вплив на Північну Русь і Литву, то в періодї після сеї унїї до Берестейської 1596 р., особливо же з початку XVII ст. вона мусїла уступити місце польсько-нїмецькій культурі, котра панує до другої половини XVII ст. на лївому березї Днїпра, себто до часу злуки південної Руси з північною, і до кінця XVIII ст. на правому, себто прилученя південно-західної країни до Росиї, коли на її місце стає північно - руська. Зміни вказаних культурних впливів сходять ся зі змінами в начерку окремих букв і загальнім характері письма“.

Через те автор розріжнює в історії розвою українського письма отсї чотири періоди: Перший період самостійного розвою починає ся від часу появи уставної скорописи до початку польсько - нїмецького впливу, себто від половини XV ст. до половини XVI ст. Другий період, що тяг ся від половини XVI ст. до початку XVII ст., був часом польсько - нїмецького впливу, коли на Українї заведено судово-адмінїстративні інститути польського характера, а що протоколи вели ся по руськи, то до руського письма почали прикладати вимоги західно-европейської калїґрафії й специяльно польської, що присвоїла собі характер ґотицького письма; через те другий період можна назвати ґотицьким. Третій період розвою української скорописи обіймає час впливу українських шкіл, що тяг ся на правому березї Днїпра до другої половини XVII ст. і на лївому до половини XVIII ст., коли на правому настає рішучо вплив польський, а на лївому північно-руський; в тім періодї розвивають ся окремі письма під впливом головнїйших тодїшнїх шкіл; так появляє ся острозьке, київське й иньші письма, що розвили ся під впливом латинських взірців, через що сей період в історії скорописи можна назвати шкільним або латинським. Четвертий період українського письма починає ся в лївобічній Українї від половини XVII ст. і в правобічній від кінця XVIII ст., коли Україна підпадає під північно-руську культуру, через що сей період можна назвати північно-руським. Дослїдник, розбираючи подрібно кождий період і умови житя кождого періода, вказує характерні прикмети письма й окремих букв того часу і порівнує їх до теперішнїх великоросийських і по части польських.

Конець кінців автор кладе таку загальну тезу, що Україна, з утратою своєї культурної самостійности, тратить і питомий їй характер письма, пізнійші зміни котрого дають можна звязати зо змінами в культурнім і полїтичнім життю народа.

Ілюстрациєю висказаних укладчиком Изборника гадок служать копії з рукописей, в числї 81. Сї копії зроблено фототіпічним способом, що віддає докладно не лише форму букв і знаків під стрічками, але навіть степень ясности чорнил і стан паперу або перґамента. Як показує заголовок видання — се лише перший випуск. У дальшім випуску дослїдник обіцяє дати таблицї вільних азбук за час XV—XVIII ст.

Взагалї же видане д. Каманїна се основна й серіозна праця по палеоґрафії українській і має важне наукове значінє; воно певно матиме й значінє практичне для тих, хто схотїв би займати ся читанєм давнїх рукописей. Недавно петербурґська Академія Наук признала д. Каманїну Уваровську премію (500 р.) за його „Изборникъ“. *Ю. С.*

Матеріалы по исторіи русской картографіи. Изд. Кіевской Комиссіи для разбора древнихъ актовъ. Вип. I, К., 1899, in fol.

Київська археоґрафічна комісия з нагоди XI археольоґічного з'їзду в Київі ухвалила видати отсї Матеріали. Перший випуск зладжено заходом д. В. Кордта, бібліотекаря київського університета. Він містить в собі 32 давнї мапи, що представляють або всї східноевропейські землї, або йно південні країни, разом з західною Европою, в копіях фототипічних та фотолїтоґрафічних, розміру можливо відповідного ориґіналам. На початку подано текст д. В. Кордта, що дотикаєть ся 17 значнїйших мап і подає до кожної потрібний бібліоґрафічний материял. Усї мапи легко поділити на ориґінальні й запозичені. Число останнїх переважає. Ряд мап починаєть ся мапою Николая Кузана з 1491 р., а закінчуєть ся картою України Боплана з 1650 р. Серед них особливу увагу повинні викликати копії з рідких примірників, вишуканих з чималими трудами, такі напр.: 1) мапа західної України Я. Ґастальдо 1562 р., ориґінал якої заховуєть ся в Лейденськім унїверситетї; 2) мапа Андрея Пограбія 1570 р. — ориґінал заховуєть ся в збірцї барона Норденшельда в Стокгольмі; 3) мапа Герберштайна 1546 р. — копія з примірника в ц. к. бібліотецї в Відню.

В сих мапах ми маємо материял для історично-ґеоґрафічного атласу, потреба в якім уже давно почуваєть ся, й виданий збірник мусить віддати цїнні прислуги при студіюванню історії східної Европи, а особливо України. Специяльно він теж дасть можливість стежити за розвоєм ґеоґрафічних понять про східно-европейські краї. Будемо сподіватись даль-

ших частин атлясу, де бажано було-б бачити, поруч з мапами, всілякі пляни історичних міст та осель. *С. Г.*

А. Новицкій — Исторія русскаго искусства. Вып. IV і V, 1899, ст. 241—384.

На випуску V сього видання кінчить ся його I том, доведений до Петра В.; II т. ще не вийшов в цїлости.

Вип. IV містить памятки штуки московського періода, що по території нам зовсїм чужі й особлившого інтересу не представляють.

Вип. V, хоч також не богато, має все дещо з історії нашої штуки. Так у відділї, де подано загальний погляд на історію российського малярства, зазначено, що вплив заходу на российську штуку особливо збільшив ся з прилученєм України. По Буслаєву, каже автор, ми знаємо, що українські артисти мали за взори і підручники численні альбоми західних ґравюр, а розходячись по „всей Московской землѣ“ вони розширяли смак до західних взорів, хоч мали там вже й так підготовлений ґрунт. У відділї про ґравюри згадують ся за Ровінским ґраверні школи київська і львівська, котрі так зливають ся з собою, що в їх творах з XVII в. дуже трудно віднайти між ними ріжниці, і Ровінский називає їх обі одним іменем київсько-львівської школи і зачисляє до неї також виданя друкарень Чернигівської і Могилївської. Автор підносить, що до Москви спроваджувано для робленя портретів ґраверів з Чернигова, так нпр. 1689 р. приїхав „ахтырскій полковникъ“ а з ним Черкасы двох людей: Л. Тарасевич, а другий, мабуть, Щирський і вони зробили на двох мідяних таблицях портрети Івана і Петра Алексїєвичів і їх сестри Софії, а також, як видно з пояснень, і портрет князя Василя Ґолїцина і гетьмана Самойловича.

Судячи з иньших робіт Тарасовича, каже автор, особливо з образків до Патерика Печерського виданого в Київі 1702 р. треба його уважати найлїпшим „русским“ ґравером того часу; його рисунок завше простий і правильний і викінчений з великим смаком і легкостю, а декотрі образки Патерика, як н. пр. Єремії Прозорливого по свойому артистичному виконаню майже не уступають найлїпшим творам голляндських майстрів того часу. Далї автор наводить цїлий ряд ґраверів, що хоч уступають трохи в рисунку Тарасовичу, всеж таки зістали ся визначними майстрами, як: Щирський, Галаховський, Стрельбицький і Захарій Самайлович. По Щирськім лишились портрети царів Петра і Івана, по Галаховськім титулова картка з образом евангелиста Івана в київськім Евангелію з 1707 р., а Самойлович знаний з великого алеґоричного образа, присьвяченого гетьману Мазепі і з другого образа, що представляє поклін царів Петра і Івана новонародженому Христу. Тим вичерпують ся звязки сього випуска з укр штукою. *М. Г-а.*

Ludwik Finkel — Memoryał Antoniego hr. Pergena, pierwszego gubernatora Galicyi o stanie kraju (Kwartalnik historyczny 1900, I, ст. 24—43).

Коли в Петербурзї більше як два роки відбували ся торги що до розбору Польщі, Мария Тереса приступала до сих трактатів дуже нерадо і була готова в кождій хвили вийти з сеї неприємної справи. За причину подавала вона слабі понятя що до своїх прав на сї краї і дуже малі ґеоґрафічні відомости. Недостачу докладних описей краю видко навіть з самих торгів в Петербурзї; в самім трактатї подїлу, як звістно, означено яко границю австрийської териториї ріку Підгірець, котра, як пізнїйше показало ся, зовсїм не істнувала.

Одначе як там не було, все таки за стараньєм Іосифа II Австрия приступила до союзу і зайнявши 1772 р. Галичину в своє посїданє почала стараня добути близші відомости про сей край. Для того видали провідники військових відділів квестіонар з 54 питанями, на котрі казали відповісти в протягу 4 днїв. Одначе ті ляконічні відповіди не могли вдоволити правительства і цїсар Іосиф II поручив ґенералови Гадікови зібрати докладнїйші відомости і приготовити ся до управи сеї нової провінциї. Але і з відомостей Гадіка також не було богато хісна, а близше пізнанє краю наступило тогди, коли вислано цивільних урядників під проводом ґубернатора ґрафа Перґена.

Граф Перґен походив з давньої австрийської урядничої аристократиї; був учеником зі школи гр. Кауніца і тїшив ся його протекциєю. Був се чоловік енерґічний, здібний, але при тім ограничений педант, що як каже Гельферт, хотів mit einem Federzug die Gestalt der Dinge zu ändern. Тим поясняють ся його короткий побут у Галичинї (10 місяців) і відкликанє з посади ґубернатора, яко чоловіка невідповідного. Але порученнє цїсаря що до зібрання відомостей про Галичину сповнив він досить добре. 6/VIII 1773 він доручив цїсареви мемориял у Львові, під час його подорожі по Галичинї.

Мемориял сей обіймає 244 сторін і містить в собі богато цїкавих і правдивих відомостей. По вступі, де автор обговорює трудности змін давного порядку і вагу заведеня нового, наступають так затитуловані частини: 1) про положенє, осади й продукти краю ст. (1—29), 2) про шляхту (30—71), 3) про релїґію і духовеньство (72—121), 4) про міщан і міський промисл (122—165), 5) про селянський стан (166—207), про Жидів (208—240). Тепер виберемо інтереснїйше з поданих дром Фінклем витягів з сього мемориялу.

Польське панованє в остатнїх часах, каже Перґен у своїм мемориялї, було переповнене великими непорядками; закони не всїх обовязували; законом для слабших була по більшій частинї самоволя малих деспотів,

що поділивши між себе Річ посполиту, панували лише на свою користь зі шкодою для публичного порядку й моральности. Таким обставинам сприяло мале знанє краю; мап докладних не було, а навіть найдокладнійші були недокладні. Відомости мешканців не сягали дальше понад пізнанє окружного повіту; богато місцевостий було зовсїм незнаних, — особливо села по долинах і горах, не приступні для людского ока. Число людности числить Перґен на 2 міл., з того Русинів $^2/_3$, а решта Поляків; Нїмцїв і Вірмен не буде більше як по 1000 родин; Жидів люстрация 1765 р. числила на 140.000. Русини греко-унїяти, православних мало. Лютеран не було, а останок їх мав відпровадити угорський віддїл до Шлезка; диссидентів також не богато, а і ті поженили ся з католичками і виховують діти в тїй же вірі. Мешканцї краю займають ся по більшій частинї хлїборобством, найбільше управляють пшеницю і сплавлюють її до Ґданьска; тютюн садять, але не вміють з нього користати; на Поділю удає ся жито і з него гонять горілку; з меду роблять Meth. Торговля товаром занедбана; конкуренция українського і молдавського перешкоджає сїй галузи краєвого промислу. В краю не бракує лїсів, одначе і їх богато, особливо над ріками викорчовано і сплавнено до Ґданьска. Ловецтво нїчим не нормоване; шляхтич полює, коли і що схоче, бо звірів богато, особливо в зимі, коли їх богато надходить з литовських лїсів; риби так само богато, особливо по ставах і саджавках. Хвалить П. також мінеральні богацтва, а при тім згадує про не правдоподібність повіря про Довбушеві скарби і підносить між богацтвами краю велике значінє купелевого місця Шкла, — кладе його на рівнї з Баденом. Продукт камінної соли обчисляє Перґен на 600 сотнарів, а торговлю полотняними виробами, скірами і сьвічками кладе Перґен на першім місци в порівнянню з краями монархії.

Що до шляхти, то автор мемориялу ділить її на три частини: на богату, заможну і бідну. Богаті дійшли маєтку через торговлю збіжем, худобою, воском і ин. За зиски покуповали вони добра в ріжних місцевостях, аби мати голос на всїх соймиках; визначують ся вони великою жадобою урядів, плиткостию і не знанєм господарства; лише декотрі з панів, як Чарторийский і Замойский ведуть господарку раціонально; в щастю вони горді, а нещастє їх ломить. Реформи, — на гадку Перґена — для них єдине спасенє, і богато зі шляхти ждуть нетерпеливо сеї зміни й обстають за подїлом Польщі. Середня шляхта, як каже автор мемориялу, служить знарядом висшої, але і в неї ті самі інстинкти, що у тамтої. Зрештою на шляхтича може вийти й селянський син, коли він здібний і має за собою протекцию пана; висланий на урядника до другого староства такий протеґованець прибирає імя на „ski" і уходить за шляхтича, а за границею за ґрафа. Богато шляхтичів вигинуло підчас

конфедерациї, але ще є кому кричати і маніфестувати на соймах. Всї вони тримають ся старих звичаїв, носять народнїй стрій, особливо довге волосє яко „characteristicum polskiej wolności“, і навіть ті, що убирають ся по нїмецьки, скидають нїмецьку ношу, коли удають ся на соймики.

Що до дам, то вони лїпше виховані, але інтриґанський дух жиє і в них. Богаті шляхтянки беруть собі біднїйших на вихованє і тим з'єднують низші верстви.

Дуже цікаві погляди Перґена на релїґію. Релїґійність — каже — полягає у них (мешканцїв) на острих постах, численних сьвятах, лежаню хрестом і т. и. Перед службою божою вони мають торги й пють — се робить ся, аби не перешкаджати Жидам в шабас і не уймати днїв панщизняних. Вище духовенство при своїх широких привилеях кидає за що небудь інтердикт, і на одиницї, і на громади; низше зле датоване, а фундатори церков дбають радше про славу, як порядок і чистоту божого дому. Між руським і латинським священством панує велика ворожня, а між першим до того брак дисциплїни. Що до доходів епископських, — то вони ріжні: Сєраковского лат. архиепископа зі Львова рахує Перґен на 25.000 річного доходу; перемишльського епископа на 20.000; руському митрополиту Львови Шептицькому закидує Перґен контрибуциї накладані на сьвящеників і продаж орнатів повисше цїни; сей стоїть найлїпше, бо має під собою над 4000 духовенства, а кождий платить йому коло 12 зл. польських. Перемишльський епископ Атаназій Шептицький лїпший і жиє в згодї з Василїянами. Найбільше хвалить Перґен вірменського архіепископа і поручає його ласцї цїсаря Йосифа. II. Краківському еписк. Солтисїку закидає гордість і републиканський фанатизм. Радить проте вилучити галицкі дієцезиї з під впливу епископів Велико-Польщі, бо вони загорілі републікацї й вороги австрийського пановавя. Також і кляштори мають недобрий вплив на людність; вони служать гнїздами зіпсутя і неморальности, а крім того монахи підперали барських конфедератів і відмовляти розрішеня тим, що не ступали в їх слїди. Тому Перґен радить правительству зруйновати сї брудні кляштори, духовенство зреформувати й піднести їх просьвіту.

Містом називали в Польщі місцевість, де жиє кілька жидівських родин і де є кілька мурованих хат; гарних міст у Галичинї нема, а в тих які є доми низкі і нужденні. Міщане мало займають ся ремеслом; Жиди що мають міське право роблять їм конкуренцию. Крім Жидів причинились до упадку міст і торговлї не мало і широкі привилеї шляхти, але також і самі міщани: вони користаючи з останків маґдебурського права виробляли самі пиво і горілку, через то розпивались, не пильновали ремесла. Вправдї істнували цехи, але вони дбали радше,

аби до своїх товариств недопускати чужинців та аби кілька разів до року було відправити богослуженє за померші душі, з піятикою по тім. Міські урядники не мали найменьшого знаня права; вони радше торгували справедливостию, як її вимірювали; у всяких справах водились своєю волею, а що були безплатні, то не перебирали в способах, аби своє відбити. Непорядок був великий. Часто лучало ся, що з вязниць утїкали злодїї, жебраки волочили ся по містї, або облягали брами кляшторів; сторожі огневої не було; лїкарями були жидівські цирулики, а акушерки були без кваліфікациї. По містах бушували раз враз пошести; закажених виганяли в лїси, а річи їх закопувано в землю і опісля відкопувано і уживано.

Справа селянська Перґену представляла ся лїпше, як міська, бо закони сприяли (!) більше розвиткови селянства, як міщанства; до того селяне довго держали ся звичаєвих прав і як де-то не були дуже обтяжені роботою. Але такий щасливий стан не тревав довго; шляхта завидуючи добробитови селян, почала вдиратись на їх шкіру, тож з погіршенєм долї поутїкало богато на Україну або Поділє, де за малу роботу одержували великі лани. Селян дїлить Перґен на три катеґориї: на кметів (цїлих хлопів), загородників (пів-хлопів), і огородників або комірників (чверть-хлопів). Володїннє ґрунтом було в ріжних сторонах иньше й иньша міра. По більшій частинї за міру уважано шнур, себто поле, що в однім дни можна було плугом з'орати і засїяти корець пшеницї. Стан маєтковий не всюди був однаковий; на Поділю, де земля найлїпша, цїлий хлоп мав звичайно 12 шнурів поля і 4 шнури городу; пів-хлоп 8 шн. поля, а 2 шн. сїножати; чверть хлоп лиш 4 шн. поля; деинде знов було инакше. День роботи з подвійним запрягом числив ся на 12 пол. грошів або 6 гроший цїсарських; річну роботу, по 6 днів тижднево, з подвійним запрягом числено на 120 зл. польських, або 25 нїм. Окрім роботи давано до двора ще дачку в натуралїях; податок оплачувано від голови, а для сьвященика побирано десятину — 3—4 зл. річно. Справи селян судив війт з радними. Суди відбувались при горілцї, тож кінчили ся гулянєм або бійкою. В разї односторонности в засудї, судив суд иньшого села. Коли й новий суд не видав доброго рішеня, то апельовано до економа і той звичайно казав обі сторони перетріпати. З хлопами поводились пани на рівнї як з робучим товаром. До погіршеня їх долї прилучував ся брак опіки, духова темнота, викликана недостачею шкіл, а вкінци деморалїзация зі сторони Жидів. До погіршеня селянського побуту чимало причинились в остатнїх часах війни, особливо своєволя зі сторони российських офіцерів. Перґен жалує селян і радить про те дати їм час відотхнути, через нові реформи їх з'єднати, а через опіку піднести до рівня людської гідности.

Остатнїй розділ мемориялу обговорює жидівські справи і тут закидає автор Полякам їх особлившу толєранцию до синів Сїону. Жиди в Польщі утворили завдяки своїй орґанїзациї, штучками й опіцї правительства неначе осібне тїло в державі. Де мешкає їх більше, мають свої кагали або синаґоґи, на чолї котрих стоять рабіни; провінціональні начальники синаґоґ і кагалів відбувають свої з'їзди неначе сойми і висилають депутатів до загального з'їзду в Варшаві; там вибирають вони свого маршалка на 6 лїт, затвердженого опісля звичайно мінїстерством, і він стає неначе жидівським королем. Справдї Станислав Август зніс їх провінціональні з'їзди, одначе esprit de corps позістав на дальше, а начальники кагалів ведуть дальше коресподенциї з собою. Через свою орґанїзацию взяли вони в свої руки капітали духовенства і шляхти; кожда синаґоґа була родом банку, а були вони так взорово проваджені, що навіть духовенство і шляхта не вагались складати свої гроші на 7%. Ґаранцию на гроші давали звичайно пани, на котрих маєтностях такі банки стояли. Але такі банки часто задовжували-ся і оголошували невиплатність, і при тім найбільше тратило духовенство, бо капітали шляхти виносили ледви 10%; запорука панів нїчого не помагала, бо маєтности їх були вже звичайно в руках Жидів. Давнїйше вели Жиди торговлю en gros; тепер же провадять торговлю всїм, взяли в свої руки коршми, млини, пиво, мито, соляні жупи і дороблюють ся маєтку християнською службою. Міста борють ся з ними яких 200 лїт, але на дармо. Суди асесорські видали на них богато рішень (Львів має 18 контумацийних декретів), але Жиди не допустили до їх виконаня. Їх уважає Перґен язвою краю: вони ширять деморалїзацию, користують ся злим товаром, шахрують монету; Жиди підпирали в остатнїх лїтах всїлякі бунти і заворушеня, бо в такі часи дуже легко ухилити ся від податку. При тім, що власне найстрашнїйше, число їх не зменшає ся, а росте; вину сього кладе автор на закони, що не забороняють Жидам в молодих лїтах женити ся. *Г. Г.*

Олафъ Брохъ. Угрорусское нарѣчіе села Убли (Земплинскаго комитата). Изданіе отд. рус. языка и словесности имп. Академіи Наукъ. Сп., ст. 117, вел. 8°, 1899.

Olaf Broch. Weitere Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn. Videnskabsselskabets Skrifter. II. Gist. filosofiske Klasse. Християнїя, ст. 104, вел. 8°, 1899.

Оляф Брох, доцент славістики в унїверситетї в Християнїї, звісний уже із своїх дослїдів над говорами словацько-руського погранича (пор. його працї: „Zum Kleinrussischen in Ungarn", Archiv f. sl. Phil.

т. XVII і XIX і рец. — Записки т. XIV. Н. хр. 37 і Записки т. XXVI, Н. Хр. 31. та „Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn“ і мою рец. Записки, т. XXVIII, Бібл. 38), оголосив тепер знов з тої самої териториї дві працї, яких наголовки наведені висше.

Перша праця — не нова, тому розводити ся над нею нема потреби. В нїй оброблений той самий материял, що був в Archiv'і f. sl. Phil., зібраний тут лише разом і в дечому змінений. Автор описує докладно говор села Ублї, а власне його фоно- та морфольоґію. Крім того подає він також докладний опис тих звуків, яких ужив у своїй працї, послугуючись методом Сіверса. Головний материял, яким він оперує, записаний від помершого вже учителя с. Ублї Репая (доповнений опісля записками від селян Ублї), від якого і я в своїм часї поробив записи та надрукував їх в Етн. Збірнику т. III і IV. У XXI т. Archiv'a f. s. Philologie надрукував д. Брох статю: „Aus der ungarischen Slavenwelt“, де діткнув між иньшим також моїх записів від Репая і закинув менї, що я не віддав усїх тонкостий говору так, як се зробив він у згаданій працї. Супроти того мушу і я сказати кілька слів для поясненя.

Поперед усего мої записи роблені для етноґрафічних цїлий. Виходячи з того становища я не мусїв навіть звертати увагу на язикові тонкости. Знаючи одначе, що дотеперішнї наші етноґрафічні збірки як раз з сього погляду мають значні хиби, добачаючи дальше, що на Угорській Руси незвичайно велике число говорів, незнане доси в науцї, старав ся я записувати усе як найдокладнїйше з боку морфольоґічного, лексичного і синтактичного. В тих межах не пропустив я нї одної форми, нї одного виразу і подав усе так, як чув і записав. З того не робить менї закиду й д. Брох. Иньша річ з фізиольоґією звуків. Признаю ся, що звука „и“ ужив я не дуже щасливо, пишучи його аж намісь чотирох звуків, з яких він повстав: ы, е, і, и, пр. води (нам. воды), типирь і типерь (нам. теперь), лихий (нам. лихій), милий (бо всї ті звуки, як не зовсїм перейшли в „и“, то значно зблизили ся до нього). Можна було намісь нього винайти нові ґрафічні знаки того одначе я не зробив з уваги на читачів, не бажаючи незнаного говору утрудняти їм іще в читаню незвичайною ґрафікою. Думаю одначе, що через те не зробив я великого лиха, бо кождий фільольоґ зауважає при читаню, звідки взяв ся мій звук „и“ і коли йому треба буде, означить собі його окремим ґрафічним знаком. Що так може бути, про те сьвідчить найлїпше одна леґенда наведена д. Брохом з його „Studien“ із збірника Драгоманова, транскрибована так, як і власні його записи. Иньші недокладности моїх записів меньше важні — тому не буду їх тут порушувати.

Що до самого методу Сіверса, яким послугуєть ся д. Брох, то можна піднести також деякі сумнїви проти нього. Се й зробив уже фаховий чоловік, славіст, у тім самім т. Archiv-а (XXI) в рецензиї на „Studien“ д. Броха. На що властиво придадуть ся усї ті „тонкости“ звуків і хто більше зауважає їх у виговорі крім специялїста-фізиольоґа? Хто добачить пр., що у словах: пйу, бйу, ўйу (від вити) звук „й“, а в: поле і поля — звук „о“ не одинаково виговорюєть ся, що на них треба окремих ґрафічних знаків? А коли придасть ся се для студий над фізиольоґією звуків, то чи не лїпше се трактувати окремо, в специяльній працї? Тай ще одна важна річ. Чи відповідна до таких студий як раз Угорська Русь, де так велике число говорів (сам д. Брох зауважує, що там майже у кождім селї иньший говір!), де ті говори стрічають ся неустанно з собою, де той самий чоловік виговорює раз так, другий раз инакше те саме слово (що також д. Брох зазначує), не говорячи вже про кількох людий, що тим самим мусять одно слово виговорювати инакше! Д. Брох специялїст у фізиольоґії звуків, а прецїнь і він був непевний багато разів, чи в якомусь місци треба поставити один, чи другий ґрафічний знак. Для прикладу наведу хоч пару таких його висловів (із „Weitere Studien“): „Hie und da finden sich in meiner Beschreibung Fälle, wo ich, besonders im Anfang meiner Untersuchungen, in Zweifel blieb, ob **i** oder ê anzusetzen sei; so z. B. im Worte z'im oder z'êm“ (ст. 8). „Das Zeichen **o**, nach dem von mir benutzten Transskriptionssystem eigentlich „mid-back-wide“, umfasst, wie schon angedeutet, eine Reihe von Nuancen des vokales **o**; die Anwendung verschiedener Zeichen würde das Bild des Dialekts unübersichtlich machen“ (ст. 10). „Wie **j** von **i**, ist **v** von **ụ** durch keine bestimmte Grenze zu trennen“ (ст. 11) і т. д. Як показуєть ся отже з того, фізиольоґічні студиї звуків найлїпше робити там, де говір обіймає широку територию, а не там, де як в Угор. Руси він змінюєть ся безнастанно.

Замічу ще тут, що на скілько менї відомо, славянські фільольоґи не йшли доси за методом Сіверса і не вдавали ся в такий детальний фізиольоґічний розбір звуків.

Усе доси сказане про фізиольоґію звуків дотикає усїх праць д. Броха з Угорщини. Перейду тепер до найновійшої його працї „Weitere Studien“.

Праця ся має для нас значінє не лише з фільольоґічного боку, але також з огляду на национальні відносини Угорської Руси. В нїй розбирає автор говір т. з. Сотаків (від слова „со“ уживаного на місце „що“), яких одні причисляли і причисляють до Словаків, иньші до Русинів. Перше походить, здаєть ся, з тої причини, що Сотаки називають

себе самі „Словяками“ [1]). Чи можна одначе на підставі сеї назви зачислювати Сотаків до Словаків? По моїй думцї — зовсім нї. У „Записках“ т. XXXV—XXXVI була моя статя „Русини Пряшівської епархії і їх говори“. На ту статю написав проф. Пастрнек рецензию (Listy filologické, 1900) і на підставі самого говору (не уважаючи більше на нїщо) зачисляв мешканцїв села Кружльова і Мальцова (Шариш. ком.) до Словаків, мешканцям села Якубян (Спіш. ком.) признав натомісь, що вони Русини. Тимчасом селянин з Якубян, Янко Ґуляші, в оповіданю про себе подав менї таке (пор. Етн. Збірник, т. IX, ст. 90, ч. 47: У войську): „Не слибúдно̂ бúло ша ґадáші по словéнски, лем по ньімéцки“. — „Не бýдеш гвáріл по ньімéцки, а ўше по словéнски“? — „Сво̂йім чáсом йáк ша ньімецко̂го подýчил, та льíпше бúло Слоўйако̂ві йак Ньімцові. Рáтше офіціре відьілі Слоўйáка йак Ньíмца“. Отже тут Русин, якого уважає Русином навіть др. Пастрнек (хоч в иньших випадках не скорий до такого признаваня) говорить „по словéнски“ і називає себе „Слоўйáком“. Чиж можна його і його односельчан — бо вони всї називають так себе — на тій підставі причислити до Словаків? Певна річ, що нї. Слово „Слоўйак“ значить у них тілько, що „Славянин“ і се правда. Але хоч би так не було, хочби воно значило тілько, що „Словак“, то й тодї не можна зачислювати тих людий до Словаків так само, як українських селян не можна причислювати до Москалїв, Болгарів, Сербів і т. д. тільки через те, що вони не називають себе нї „Українцями“, нї „Малоросами“, нї „Русинами“, лише „православними, християнами, людьми, хахлами“. Так само й Сотаків не можна зачислювати до Словаків на підставі того, що вони звуть себе „Словяками“.

Тай ще дві річи треба тут узяти на увагу тому, хто хоче видавати присуд про приналежність Сотаків до сеї або тої нациї.

Перша — се їх мова. Сотацький говір ще зовсім не словацький; правда, він пословачений сильно, але всеж пробиваєть ся у ньому колишня руська основа. Д. Брох висловляєть ся про сей говір так: „Der zweite Theil der vorliegenden Arbeit hat uns gezeigt, dass das Korumlya-Sotakische in seiner Lautlehre (а коли додасть ся до того іще лексику та синтактику?) eine Mittelstellung zwischen dem Ugrorussischen und dem Ostslovakischen einnimmt; wie diese Zwischenstufe aber enstanden ist, ist uns noch nicht mit Bestimmheit klar geworden. Wer die Gegend besucht und gesehen hat, wie sich das Slovaki-

[1]) „Der Bewohner von Korumlya (сотацьке село) nennt sich S l o û î á k; man hört aber, dass er „dem glauben nach Rusnak“, ruskej víri ist, eine aus diesen Gegenden wohl bekannte und öfters erwähnte Verwechslung ethnographischer und religiöser Begriffe“. (Ст. 5).

sche in Folge der kulturellen Ueberlegenheit seiner Träger auf Kosten des Kleinrussischen ausbreitet, der kann mit einem gewissen Anspruch auf Wahrscheinlichkeit behaupten, dass die augenscheinliche Mischung im Sotakenidiome von Korumlya so entstanden ist, dass die Grundlage ugrorussisch gewesen ist, und die Veränderungen durch den Einfluss des Ostslovakischen herbeigeführt sind". (Ст. 80). Подібно висловляєть ся він іще на ст. 58 і 59, а на ст. 81 та 100 признає виразно, що: „die Sprache der Korumlya-Sotaken aus einem ursprünglich ugrorussichen Dialekt unter dem Einfluss des Ostslovakischen entstanden ist". На моюж думку між угроруськими диялєктами, особливо західними, з одного і сотацьким, з другого боку, далеко більше є спільних звен, ніж між ним і словацькими диялєктами. На підставі мови не можна отже зачисляти Сотаків до Словаків, хіба до Русинів.

Друга річ, на яку належить іще зважати, се походженє Сотаків. Може бути, що при докладнім перешуканю угорських архівів можна-б найти навіть документи, що вказували-б на їх походженє, може бути, що й найшли би ся відривки з давнїйше уживаної ними мови, та на разї за доказ їх походженя від Русинів може послужити сама та „руська" віра, яка не панувала і не панує між Словаками, хіба з'являєть ся спорадично. Надто треба звернути також увагу на се, що Словаки не рущать ся, принайменьше такі випадки не знані, натомісь про словаченє Русинів згадують майже усї ті дослїдники, що звідували ті сторони, а д. Брох робить се навіть кілька разів і то як у сїй (пр. ст. 101—104), так і в попереднїх своїх студиях. Отсе все промовляє ще тепер в користь руськости Сотаків, а що дальше буде, то знов иньша річ.

Що до методу працї, то вона так само оброблена як і попереднї працї тогож автора. На початку пояснює він знаки, ужиті для передачі поодиноких звуків, за тим іде фоно- і морфольоґія диялєкту. Крім того додає ще автор окремий розділ про походженє диялєкту, в якому виказує його руську основу, та кінцеві замітки, в яких висказує загальні погляди на говір та на вагу дослїдів угро-руських говорів. Материялу до сеї студиї достарчили авторови головно записки від ученика унґварської препарандиї Миколи Монїча, уроженця Корумлї. Мушу зазначити одначе, що той подав йому дещо хибно, нпр. такі форми, як руская, рускаго (gen.), рускамі (abl.), днешняго (gen.) і ин. на яких очевидний книжний вплив угро-руської церковщини. Се зауважав і сам д. Брох, кажучи на ст. 25: „Herr Monics war in seinen Angaben über diese Formen etwas schwankend", та той факт не уймає зовсїм вартости працї д. Броха, бо подібні ненароднї форми розпізнає кождий легко. Дуже цїкавий також наголос у Сотаків; він ріжнить ся дуже часто не лише від рухомого і нерухомого (лемківського) руського, але й словаць-

кого. Для прикладу вистане навести хочби такі форми: цело́ (тїло), польо́ (поле), морйо́ (море), вольо́ (воля), серцо́, око́, мено́ (імя), дзецї (дїти), моцний і т. д.

Диялектольоґічні студиї д. Броха з погранича словацько-руського інтересні особливо тим, що в них бачимо докладно цїле житє говорів на примітивнім степени. Про книжний вплив словацьких говорів на руські і навпаки тут не може бути навіть мови, а всеж і на тім степени видний обопільний вплив одного говору на другий, одної мови на другу. Ми бачимо, як в наслїдок зіткненя двох мов витворюєть ся мова третя, яка запозичує собі в напливової мови на первістну не тілько слова, форми, але й иньші елементи, що звязують ся нерозлучно з первістними останками і дають тим чином основу зовсїм новому творови. Така поява цікава неввичайно, бо на її підставі можна собі пояснити повставанє иньших мов, нпр. романських із латинської і ин.

Д. Брохови треба признати, що він перший звернув увагу ширшого наукового сьвіта на богацтво угро-руських диялєктів та почав їх опрацьовувати на широкій підставі. Належалоб тільки бажати, аби не покидав раз розпочатої працї і продовжував її дальше, що при його великій сумлїнности і докладнім знаню не лише самої фільольоґії, але й нашої мови може принести для нашої науки величезні користи. Закінчу словами, якими він закінчив свою працю: „Кінчаючи, можу лише висловити ще раз бажанє, аби ті (східні) з багатьох причин інтересні околицї Угорщини стали як найскорше предметом докладних студий з боку близько живучих дослїдників, що мають здібности і способи до того. Жниво богате, але робітників на тім полї до тепер дуже мало“. *В. Г.*

Чтенія въ историческомъ обществѣ Нестора лѣтописца, т. XIII, К., 1899, ст. 99+242+144.

В першім віддїлї сього тома з початку подано короткий нарис заснованя й дїяльности Товариства Нестора-лїтописця за 25 лїт йогобутя, далї є кілька статей і рефератів у скороченю, що дотикають ся України.

В змістї оцїнки І. Каманїна на працю Уманця „Гетьман Мазепа“ признаєть ся, що автор подав доволї вірну, а до того вельми похвальну характеристику гетьмана.

В. Антонович у свойому рефератї „Характеристика дїяльности Богдана Хмельницького“ (в нагоди 200-ої річницї його повстання) застановив ся на виясненю деяких прикмет особистого характера великого гетьмана і постарав ся, по змові, вияснити принципи, що водили його дїяльністю, а також і його відносини до сьвітогляду і змагань маси українського народа. Усьпіх дїяльности Х-ого залежав від його здібностей і від основних прінципів й ідеалів народнїх мас. Питома во-

єнна здібність гетьмана проявляєть ся в тім, що він з самого початку проводив величезною армією (20—300 тисячів людей), всї ті люде були без попередньої військової муштри і дісциплїни, а „Хм-му довело ся бороти ся проти лїпших стратеґів свойого часу (Вишневецького, Чарнєцкого, Убальда й инь.)“; до того треба додати гарні пляни битви й орґанїзацию армії, проворні фінансові та припасні операциї. Але головна сила Хм-ого в тім, що його особа була синтезою усеї народньої маси з її бажанями в кождому напрямку. Иноді може дехто дивувати ся, чом Хм-ий, володіючи так значною силою, не подумав про заснованє осібної держави. Одначе таке здивованє, на думку референта, може бути лише „поверховеі шабльонове“. Самостійна держава не лежала в істотї характера і вдачі українського народа, тим то не було в нього здібности і снаги поставити своє царство. В тому теж причина, що заходи деяких проводирів в сїм напрямі кінчили ся неудачами: нарід приймав їх байдуже або підносив протест; український нарід готов був прилучити ся до готового царства і піддати себе під який небудь авторитет, але при тім дорожив „основними прикметами свойого суспільного бутя — своєю автономією, яка по його ідеалам мала стояти під верховною опікою“. На основі двох головних народнїх мотивів, тобто рівноправности усїх горожан і права свобідного умового і духовного розвитку, Хмельницький кермував величезними масами. А що Хм-ий не спрецизував і не надав конкретної форми народнїм бажаням і стремлїням — се не його вина, лише вина недостачі належного розвитку народнїх мас і їх проводирів в половині XVII ст.

Ми можливо докладно старали ся віддати зміст сього цїкавого реферата, але нам се осьвітленнє особи Хм-ого здаєть ся трохи натягненим. Д. референт робить його бездушною синтезою народнїх мас. По нашому ґеніяльний і великий герой той, що силою свого духа і талану зможе невиразні потреби спрецизувати і випередити значно своєю діяльністю культурний рівень сучасних собі поколїнь; сього ми не добачуємо в роботї Хмельницького. Теоретичні і в ґрунтї річи безосновні також виводи про байдужість українсько-руського народа до державної самостійности.

Ю. Кулаковский в статї про „новіщі находки в Старім Криму“ доказує, по археольоґічним дослїдам, що Старий Крим належав до боспорського царя Тиберія Юлія Ріскупоріда і що се місце було залюднене в перші віки нашої ери.

Реферат В. Антоновича „про розкопки В. В. Хвойка в околицї м. Трипіля“ підносить його заслуги для археольоґії і доказує, що відкриті д. Хвойком стоянки належать до самого кінця камінної і початку металїчної культури. Знайдені предмети — се останки так званої малоазиятської культури, що попередила грецьку культуру і скитську епоху.

„Изслѣдованіе по исторіи Роменской ярмарки“ Ф. Николайчика описує початки розвиток і значінє ярмаркової торговлї в Ромнах.

А. Ґрен у статї „Гдѣ жилъ народъ Буртасы и гдѣ находился центръ хазарскаго хаганата Итиль?“ доказує, що хазарський Ітіль лежить в сучасних руїнах города Маджара. Далї виказує референт, що під рікою Буртас треба розуміти ріку Куму, під Буртасами Чеченців, а море Руссів треба шукати в заливі між Кумою і Ахтубою.

М. Лілєєв в рефератї „О лѣтописной Нѣжатиной нивѣ“ старається провірити неясну лїтописну звістку про битву на Нежатинї ниві 1078 р. Референт доходить до такого висновку, що ся нива не лежала біля Чернигова, лише або близько Десни або близько р. Остра, тим то й тіло убитого князя могло бути перевезене в Київ човном. Деякі документи з опису України 1766—1767 рр. наводять автора на думку, що ся нива лежала там, де „Полянська могила“.

Вас. Ляскоронський подав опис „Блавіанова атласа второй половины XVII в.“ Головно зупинив ся на другому томі, де представлено Росию і Україну. Для нас важне, що тут маємо деталїчний нарис околиць над Днїпром і самого Днїпра.

І. Каманїн подав розбір XXIV т. „Актів Виленской археоґрафіческой коміссіи“, що понайбільше тикає ся юридичних відносин бояр (особистих і маєткових прав), але не дає нїчого про адмінїстративний устрій боярських околиць.

А. Дмитрієвский зладив бібліоґрафічний огляд праць двох російських специялистів по історії канонїчного права і лїтурґіки: Павлова і Красносельцева.

М. Сперанский доказує, що перший переклад евангелия на словянську мову „зроблений з иньшої ґрупи грецьких текстів, як ся, на яку вказує Г. А. Воскресенский“.

Н. Оболонский в рефератї: „О раскопкахъ, произведенныхъ лѣтомъ 1898 г. въ с. Андреевкѣ (Елисаветгр. у. Херсонской губ.)“ — говорить про могили взагалї і їх важнїйші типи, про завданя антропольоґії, в кінцї представляє результати розкопок в с. Андреївцї, де знайшов словянський тип погребеня.

І. Каманїн в рефератї про нові дані про боротьбу козацтва з Польщею в епоху Богдана Хмельницького, згадавши про нові виданя материялів Академій наук у Петербурзї і Кракові, Київської археоґрафічної Комісиї, Наукового Тов. ім. Шевченка у Львові, зупиняєть ся на „краткій лѣтописи о войнахъ поляковъ съ козаками въ 1647—1656 гг.“, що має богато інтересних звісток про Хмельницького, про походи Поляків і Козаків, про Вишневецького і Конецпольского.

Реферат М. Молчановського про „Бумаги шведскаго государственнаго архива по исторіи Малороссіи“ звістний уже зі справоздань з К. Старини 1898 р., де його надруковано.

В. Антонович обговорює переклад проф. Муркоса „Описанія архидіякономъ Павломъ Алепскимъ путешествія антіохійскаго патріарха Макарія въ Россію въ 1653 году“, уважаючи його „цінним жерелом для історії України XVII ст.“.

Він же в осібнім рефераті обговорив питаннє „О мѣстоположеніи лѣтописнаго г. Шумска“.

З рефератів, поданих в цілости у другому відділї книжки реферати Гамченка про розкопки на ур. Стуга і Кулаковского про Алянів полишаємо для осібного обговорення, крім того інтересні для нас:

„Южнорусскіе тексты апокрифическаго евангелія Ѳомы“ М. Сперанского — сей реферат має служити доповненєм до історії словянських текстів св. Томи, проаналїзованих у більшій студиї Сперанского „Славянскія апокрифическія евангелія“. Автор розбирає ще один новий текст, знайдений в церковно-археольоґічнім музею при Київській Духовній Академії, з XVIII ст., надрукований в цілости при кінцї статї. Досї були звістні три тексти сього евангелия: Румянців. Музея ч. 1244 і два видані Ів. Франком руські тексти (Житє і Слово, II, 222—233). Виводи аналїза д. С. такі: україисько-руські тексти стоять в звязку з болгарським; на се вказує однаковий склад і однаковість у скороченю. Коли порівняти сї українсько-руські тексти із старшими і з сербським, то бачимо, що „вони ідуть від одного загального прототипа, що був скороченєм старших текстів, і сей скорочений текст - прототип незалежно від північних текстів іде від південно-словянської (м. б. болгарської) редакциї, взірцем котрої можна вважати сербський текст“.

Реферат М. Оґлоблїна: „Кіевское дѣло 1828 г. о „преважныхъ политическихъ тайнахъ“ — переповідає кореспонденцию київського шляхтича Кржисковського з м. Евґенієм і обговорює меморіял Кржисковського „Нѣкоторыя замѣчанія о состояніи земледѣлія и земледѣльцовъ“ на Україні, що описує крепацьке житє в початках XIX ст. й подає багато даних про економічний стан краю.

У третьому відділї (Материяли) М. Ясїнський умістив „Матеріалы для исторіи Луцкаго трибунала“ (1578—1589 р.), що мають служити підставою для заповідженої для XIV т. студиї автора, а Ал. Лазаревський подав „Малороссійскія переписныя книги 1666-го г.“, полків Прилуцького, Лубенського, Миргородського й Полтавського (всї більше або меньше не повні), що для економічного стану селянства і міщанства служають дуже цінним материялом.

Ю. Кміт.

Сборникъ харьковскаго историко-филологическаго общества, т. XII, Харків, 1900, ст. XXII+281+41—176.

З поданих в скороченню рефератів будуть для нас цікавійші отсї: проф. М. Дрінов подає в своїм рефераті „Объ одной румынской надписи на иконѣ Богоматери, находящейся въ селѣ Рогани (харьковской губ.)“ історію сього образа. На його гадку, зроблений він був не пізнїйше, як в XVII в., а дістав ся до Росиї або через молдавського воєводу Дмитра Кантеміра, або через котрого з його бояр. Д. В. Савва підносить великувагу описи подорожи патріарха Макарія въ Москву. В рефераті д. Хрущова про рукописний збірник Кирило-Білозерського монастиря з XVI ст. знаходимо детайльний розбір сього збірника, інтересного материялом для історії поважаня руських і полуднево-славянських сьвятих. Д. Халанський доводить у двох рефератах, що імя Ілї Муромця й шлях Муравський первісно повинні були називати ся Мурманським себто Нормандським; одначе сї виводи стріли опозицию серед присутних.

З розвідок друкованих в цїлости для нас інтересні:

Розвідка Амфіяна Лебедева: „Іоасафъ Горленко, Епископъ Бѣлгородскій и Обоянскій (съ 2 іюня 1748 г. до 10 декабря 1754 г.) інтересна найбільше новими документами, що подають нам чимало причинків до лїпшого пізнаня суспільних та релїґійних відносин на Українї в половинї XVIII столїтя, і малюють нам житє і положенє сучасного духовенства; в тих документах, зібраних у харківській і курській духовній консисториї, в хар. коллеґії і в курськім знаменськім монастири, лежить і головна вага працї Лебедєва.

Йоасаф Горленко роджений 1705 р., син Андрія, полковника прилуцького полку, чув вже з малку потяг до монашого житя і вступив дїйсно до Межигорського монастиря без відомости родичів; перейшовши богато степенів всїляких духовних чинів, дістав від цїсаревої Єлисавети епископство білгородське, і на сїм зіставав ся $6^1/_2$ року. Тут показав він велику енерґію в ріжних напрямах. Він заводить місто служебників львівських, „искаженныхъ отъ римлянъ“, підручники друковані в Москві або в Києві, зносить непорядки при відправлюваню богослуженя (напр. що частицї не переховували ся в відповідних місцях, що священики вигадували богато нових церемоній і т. и.), наказує поводити ся в церкві побожно і заборонює відправляти службу божу тим, що гнївають ся з ким або ворогують; архімандритам і протопопам поручає не встидати ся сповнювати своїх церковних обовязків і не виносити себе високо. Священикам поручає, аби старали ся притягнути нарід до церкви і зборонювали йому відправляти поганські звичаї. „Усмотрѣно во многихъ городахъ и селахъ — каже він — что народъ, языческаго празднованія и идолослуженія слѣды храня, дѣлаетъ колыськи,

называемыя рѣли, и въ недѣлю св. Пасхи, въ день св. апостоловъ Петра и Павла на нихъ качается, такожь въ недѣлю св. Тройцы празднуетъ бѣсовскій праздникъ березы и въ день св. Іоанна предтечи — купала и вечерницы, и пѣсни скверныя; вся же слѣды празднуетъ народъ отъ неразумія своего, а священники того имъ не возбраняютъ".

Заразом д. Лебедев наводить богато цікавих фактів з винайдених документів, що характеризують сучасний стан духовенства, відносини його до селян. Знаходимо тут такі факти, що монахи утїкали з монастира, що священики не любили ся між собою, що люди робили попам пакости, і навіть нападали на них, довідуємо ся з них про відносини між церквою й сектантами і т. и.

Статя Н. Федоровського: „Могильникъ кургана слободы Сеньково Купянскаго уѣзда" (ст. 73—83), в переднїм словом Рєдіна, описує розкопку гробівця, що містив в собі кости людські і домашнїх зьвірят, кусники дерева і червоної краски, фраґменти камінних знарядів бронзовий ніж і глиняні черепки двох начинь. Зі звірячих костий знайшов Федоровський кости корови (бика), вівцї і свинї, і запримітив на декотрих кістках слїди острого знаряду; дослїди над деревом довели до виводу, що то був дуб або ясень. Бронзовий ножик довгий з рукоятю на 9 цт., широкий в долїшнїй частинї на 1,9 цт., в горішнїй на 2,1 цт. Між черепками розпізнав д. Ф. черепки з накривки із боків; догадуєть ся, що промінь начиня виносив понад 10 цт.; стіни начиня покриті орнаментами. Маємо отже культуру переходову від камінної до металїчної.

В додатках Сборника далї друкуєть ся „Экстрактъ о изнеможеніи слободскихъ полковъ" і опись харківського архива. *З. К.*

Извѣстія Таврической Ученой Архивной Коммиссіи, подъ редакціей правителя дѣлъ Арсенія Маркевича, ч. 27 (рік XI, 1897), стор. 118+4 таб., ч. 28 (рік XII, 1898), стор. 217.

У першім з названих випусків є чотири статї: „Нуръ-Солтанъ, царица Крымская" проф. М. Бережкова, „Императрица Екатерина II и Крымъ" проф. Олексія Маркевича, „Южная Россія на X Археологическомъ Съѣздѣ въ Ригѣ", його ж і „Генуэзско-татарскія монеты города Кафры" О. Ретовского; окрім того тут поміщено справоздане за 1896 р. і протоколи за 1897 р.

Проф. Бережков в історично-біоґрафічнім нарисї „Нуръ-Солтанъ, царица Крымская" пильно зібрав з виданих жерел відомости про кримську царицю, жінку кримського хана Менглі-Гирея, котра грала значну ролю в історії союзних відносин сего хана з московським царем Іваном III і жваво піддержувала „дружбу" свого чоловіка з московським царем. Нарис зроблено головно на підставі кримських посольських книг за час

Івана III і Василя III, виданих у „Сборнику Имп. Русскаго Историческаго Общества“. В тих книгах вставлено листи кримської цариці до московських царів і відповіди на них із Москви. Отсї листи й дають богатий материял для нарису особи славної Менглі—Гиреєвої цариці (1486—1519 рр.).

Статя проф. Ол. Маркевича „Царица Екатерина II и Кримъ“ написана з поводу скінченого столїтя від смерти сеї цариці і має більше публїцистичний характер; тут схарактеризовано дїяльність Катерини II і вияснено значінє прилучення Крима до Росиї. Статя тогож професора „Южная Россія на X Археологическомъ Съѣздѣ въ Ригѣ“ в формі справозданя про сей з'їзд, викладає зміст рефератів що до України.

Д. Ретовский описує докладно звістні доси ґенуезько-татарські менети м. Кафи (XIV—XV вв.). Тут богато нового нумізматичного материяла. Перед описом подано відомости до історії Кафи і бібліоґрафічний огляд того, що зроблено по виданю й студіям монет сього міста. До опису додано 4 таблицї з малюнками монет.

У другім випуску подано: „Литовскія упоминки татарскимъ ордамъ. Литовскій скарбъ и татарскія орды въ 1502—1509 гг.“ М. В. Довнар-Запольского, з додатком текста „Скарбової книги Метрики Литовської 1502—1509 рр.“; дальше „Опытъ указателя сочиненій о Крымѣ и Таврической губерніи вообще“, вип. 2, Ар. Маркевича, нарештї „Отчетъ Таврической Архивной Коммиссіи за 1897“ і „протоколи“ її за 1897—1898 рр. (тут між иньшим подано звістки М. Брунса і А. Кашпара про роскопки могил коло Симферополя й с. Тевель Симферопільського пов.).

Д. Довнар-Запольский видав тут найдавнїйшу з відомих йому за XVI в. т. зв. скарбових книг великого князївства Литовського, себто записей приходу й росходу державного скарба. Видана книга містить видатки по зносинам Литви з татарськими ордами за 1502—1509 рр.; знаходить ся вона в Моск. Головнім Архив. Мін. загр. справ, у метрицї Литовській. Книга ся яко історичне жерело дуже важна: вона осьвічує зносини Литви з ордами, подає декотрі відомости про торговлю, ціни й обставини житя орд і и. В невеличкому вступі видавець Д.-З. дає короткий нарис уладженя скарба і тих з його розходів, що йшли на ріжні посольства, подарки й т. п. Окрім скарбової книги 1502—1509 р. д. Довнар-Запольский додав іще 4 документи з метрики Моск. Архива Мін. справедливости, про тїж справи — зносини Литви з Перекопськими Татарами з 1521—1535 р.

Голова комісії й редактор її „Извѣстій“ Арс. Маркевич в „Опытї указателя книгъ и статей, касающихся Крыма и Таврической губ. вообще“, подає пильно зладжений спис усього надрукованого, що лише

сяк чи так дотикає Крима — його історії, ґеоґрафії, етноґрафії, економічних і суспільних появ і т. и. Сей випуск показчика вже другий, він доповняє перший, уміщений у тих же „Извѣстіях“ комісиї за 1894, нр. 20 (див. Записки т. VIII). *Ю. С.*

Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział historyczno-filozoficzny, том XXXIII (серии II т. XIII), Краків, 1899, с. 395.

Сей том обіймає такі статї:

1. A. Prochaska — Geneza i rozwój parlamentaryzmu za pierwszych Jagiellonów.
2. F. Piekosiński — O źródłach heraldyki ruskiej.
3. A. Lewicki — Unia florencka w Polsce (статя ся була зреферована осібно — в т. XXXVIII Записок).
4. K. Potkański — Walka o Poznań (1306—1312).
5. S. Kętrzyński — Kazimierz Odnowiciel (1034—1058).
6. K. Potkański — Zdrada Wincentego z Szamotuł.

З них замітні для нас своїм змістом, окрім обговореної уже статї Левицкого, лише дві, а то Пекосїньского і Кентжиньского.

Пекосіньский оборонює свій погляд на жерела руської геральдики, висловлений ще 1888 року в творі: „O dynastycznem szlachty polskiej pochodzeniu“. Автор боронить тої думки, що руське боярство-шляхта переймала герби від Поляків та що своєї питомої, оригінальної геральдики на Руси не було. Против сего погляду виступив з Русинів кр. Петрушевич у „Галичанинї“, а з поміж Поляків Александр Яблоновский в часописи „Wisła“ 1891 р. і Антін Малецкий у розвідцї „Znaczenie unii horodelskiej w roku 1413 z punktu widzenia heraldycznego“.

Пекосїньский одначе стоїть на своїм, доказуючи, що перед городельською унїєю, чи то перед розширенєм її привілєїв й на руську католицьку шляхту 1432 р. королем Ягайлом, на Руси боярство-шляхта не знала гѐрбів і коли денехто міг похвалитись винятково яким гербом, то певно лише запозиченим із Польщі. Доказовою силою на се має бути самий Ягайловий документ, що позволяє руській шляхтї уживати польських гербів. З нього то автор виводить, що перед тим гербів на Руси цїлком не було, бо по що треба було Ягайлови видавати такий дозвіл, колиб шляхта руська мала вже свої питомі герби! До того ще підносить Пекосїньский, що по змісту сього документа вільно було приймати Русинам лише герби польські, а формованє нових не було дозволене й звідси то й іде, що вся руська геральдика — се немов донька польської, її виплід.

На нашу думку, погляд Пекосїнського, опертий головно на Ягайловім дипльомі, має дуже слабку основу. Дозвіл руській шляхтї уживати

польських гербів не говорить ще, аби вона давнїйше не мала зовсїм своїх ориґінальних, гербових знаків. Лише призбиранє як найбільше находок і вистудійованє їх може внести ясне сьвітло в сю справу. Покиж що — нїхто перечити не стане сему, що польська геральдика мала справдї великий вплив на розвиток руської, але — в часах пізнїйших.

Д. Кентжиньский в своїй статї широко змальовує обставини, серед яких зріс і зайняв престіл Казимир Відновитель, потім крок за кроком слїдить його королюванє, його початкові невдачі й пізнїйшу зміну на лїпше, коли то Казимир прогнаний недолею із краю по майже цілорічній блуканинї за границями своєї держави вернув назад до Польщі в роцї 1038 і зайняв ся реставрациєю розбитої невзгодинами держави Болеслава Хороброго. Польща підносить ся із занепаду; первісна сила не вернула вправдї так скоро, бо сталось се доперва за Болеслава Сьміливого, але своє піддвигненє завдячувала тодїшня Польща головно мудрій полїтицї Казимира. Не дивниця отже се, що автор старає ся його полїтику що найосновнїйше розглянути і пояснити.

При її оглядї підносить автор вперед сю заслугу короля, що з'умів він проворно оглянутись за підмогою сильних сусїдів Нїмцїв і Русинів против своїх ворогів — заграничних і внутрішнїх. Власне великої ваги було наближенє Казимира до великого князя руського Ярослава Мудрого. Вінчанє Казимира з сестрою Ярослава Доброгнївою, чи Добронеґою, як її зове автор, скріпило що йно завязану приязнь володарів. Богатий посаг руської княжни наповнив скарб короля. При помочи Ярослава удалось Казимирови відібрати землю мазовецьку від Маслава, що підніс був там повстанє, вихісновуючи грізні рухи Поморян і сей заколот, який тодї вчинила реакция поганства в Польщі. Потому вже легко було звернути всї сили на Бретислава чеського, що раз-у-раз непокоїв державу і був найтяжшим ворогом Казимира. Аналїза відносин Казимира до Ярослава надає інтерес сїй статї для нас. Зазначу, що автор приписує матримонїяльну полїтику Ярослава — шлюби його дїтей з західнїми династиями — намовам Казимира. *Ф. М.*

А. Руссовъ — Сводная опись Черниговской губерніи, Чернигів, 1898—9, т. I ст. 377+327 додатків, т. II ст. 437+123.

Сей цїнний підручник, неминучо потрібний всякому, хто бажає пізнати сучасний стан Чернигівщини, друкував ся в додатках до „Земского Сборника Черниговской губерніи" в 1896—99; справозданє з першої частини його, друкованої в рр. 1896—8, подалисьмо в оглядах Сборника в Н. Хронїцї Записок (т. XIX с. 29—31, т. XXV с. 27—8, т. XXX с. 23—4). Тепер спинимо ся тільки коло другої частини. Вона

складаєть ся з семи відділів. І відділ подає відомости про людність Черн. губ., склад її відповідно до племени, полу, віри і стану. Племінний склад людности ріжнородний, переважну більшість дають Українці, але в північній частині Чернигівщини в деяких місцевостях мешкають Білоруси і Великоруси; по містах чимало Жидів і людей иньших наций; Жиди мешкають і по місточках, і по селах, Великоруси-сектанти мешкають і окремими „слободами" і „посадами". Усього мешканців у Чернигівщині, відповідно відомостям 1897 р., 2.321.900, пересічна густість 52 чол. на кв. милю, 1 чол. на десятину. Подано також докладні відомости про смертельність, про переселення, подано нарис урядових наказів і урядової практики, які дотикають ся переселень, відомости про еміґрацию селян у Сибир, у південно - Усурийський край, у Новоросию, на Кубань.

В II відділї подають ся відомости про народню осьвіту, зазначуєть ся стан сеї осьвіти у минулі часи, доводить ся, що в середині XVIII віку в південній Чернигівщині було 360 шкіл, в яких вчили вільні професіональні учителї, але сї школи зникли при кінцї віку, коли в Українї заведено було кріпацтво. Перед земством шкільні справи належали до духовенства, і р. 1869 шкіл було 548, після того як заведено земства їх побільшено, а в р. 1897 було вже 1311. Подають ся відомости про стан нар. осьвіти, про відносини до неї земства, про школи, про скількість учеників; % учеників, що кінчать школу, відносно загальної скількости тих, що перебували у школї, такий: кінчать 9,5% хлопців і 6,60% дівчат. Щоб задоволити потребу в осьвітї і дати можність бути у школї усїм дїтям, до теперішнїх шкіл треба долати ще 1595 шкіл. Вища школа у Чернигівщинї одна — історично-фільольоґічний інститут у Ніжинї, в якому у 90-х роках було 40 - 50 учеників на рік. Спостереження над школою дають привід твердити, що школа не дає своїм ученикам культурности, не дає і розвою в напрямі гуманности; сї спостереження доводять також конечну потребу дозволу уживати у шкільній практицї рідну мову.

III відділ подає відомости про будівлї, їх типи, їх скількість відповідно до районів північного, середнього і південного; занотовуєть ся побільшенє будівель за останнї 25 років, подають ся детальні статистичні описи Чернигова, Ніжина, Березни; до сього відділу додано малюнки дворів і хат у ріжних місцевостях, 6 мап і 4 статистичні таблицї.

IV відділ присьвячено дорогам, ярмаркам і торговельним пунктам; в ньому розслїджують ся напрями давнїх шляхів, зелїзниць, шосе, ґрунтових доріг, з подїлом останнїх на почтові, транспортні і убічні, польові; далї робить ся історичний огляд шляхів у Чернигів-

щинї, подають ся докладні відомости про скількість тягарів, які перевозять по шляхах, про розвиток за останнї часи водяних доріг, подаєть ся історичний нарис ярмарків і відомости про сучасний їх стан; зазначуєть ся занепад колишнїх великих ярмарків у Нїжинї (з р. 1657), у Кролевцї (з р. 1646); занепад сей почав ся ще з першої чверти 19 віку, з того часу, як заведено заборонну тарифу 1822 р. для того, щоб посприяти розвиткови великоруської мануфактури, наслїдком чого був замін чужоземного товару гіршим, великоруським. Зелїзницї знищили і останнє значінє сих ярмарків. Сїльські ярмарки, навпаки, дістали велику вагу: їх побільшало, побільшало і торговлї на них; подаєть ся історичний їх нарис, їх скількість, предмети торговлї. Далї подають ся відомости про пороми і сталі торговельні пункти.

В відділї V подають ся відомости про промисловість, про місцеві дрібні промисли (кустарні) і про промисли відхідні, про заробітки дрібних промисловцїв, про скількість фабрик робочих, які працюють по фабриках, про суму роботи, дослїджують ся причини, які викликують відхідні промисли і засоби для їх знищення, подають ся відомости про більші промисли.

VI відділ присвячений медицинї; в ньому оглядають ся медичні институциї, які істнували до установи земства і які істнують нинї, підкреслюєть ся загальне змаганнє до децентралїзування сих институций через закладаннє шпиталів по селах, подаєть ся історичний огляд губ. зем. шпиталів і відомости про сучасне його становище, про шпиталь для божевільних, про поступ медичних институций.

В відділї VII уміщено відомости про податки і збори, подають ся відомости про суми, які беруть ся у Чернигівщинї на державні доходи (на період 1869—1891 р. 187 міл., на рік пересічно 7.819.000 р.), зазначуєть ся тенденция сих сум до побільшення, подані відомости про окремі сталї податки, — державні, земські, громадські, дворянські, міські, про побічні збори. Подані ще відомости про склад повітових і губ. гласних (послів), яких по повітах 379, виявляєть ся їх станове, релїґійне, маєткове, освітне положеннє, занотовуєть ся побільшенє дворянських і бюрократичних елементів з часу зем. „реформи“ 1890 р.

До II тому додано чимало мап і таблиць, які подають велику скількість статистичних відомостей. *І. Шраг.*

Энциклопедическій Словарь, издатели Ф. А. Брокгаузъ и И. А. Ефронъ, том XXIX, полутоми 57 і 58, Спб., 1900, ст. 954.

З статей більш повних і цїкавих занотуємо отсї: по історії — Свидригайло (57), Свирговскій, Святополкъ, Святославы, Сигизмунды (58),

Сильвестръ Медвѣдевъ, по етноґрафиї й фолькльору — Свадьба (57), Свирѣль, Свѣча, Символизмъ (58).

Статя про Свидригелла досить повна що до фактів, але лишає неясним внутрішнїй характер дїяльности С.; з наукової лїтератури автор наводить лише стару працю Коцебу й Брянцева, не згадавши нї Стадніцького, нї Вольфа, нї Левіцкого. В статї про Свирговського автор представляє собі фактичне становище С. досить неясно — з одного боку він „козацкій гетманъ“ з другого — „Костомаровъ полагаетъ“; цікаво, що біблїоґрафічна вказівка на Костомарова поставлена попереду вказівок на жерела — Ґорецкого і Фредра. В статї про Святополка „Окаянного“ лишаєть ся неясним, чому він мав бути „недовольный отцомъ“. Оповідаючи про Святослава, автор не застановляєть ся на значінню й наслїдках східнїх походів його й цїлком не згадує про характер місиї Калокіра. Всї статї про князів, — виключаючи Святослава (де згадано працї Завітневича й Черткова, й жерело — Льва Диякона) — не мають білїоґрафічних вказівок. В біоґрафиї Жиґмонта II — не зайвим було-б зауважити погляд самого Ж. на полїтичну унїю й занотувати, о скільки значіння мала в отсїй справі його воля. Коротенька характеристика Бони вийшла односторонньою. В статї про Номиса не згадано про його лїтературну дїяльність побік етноґрафічної. *О. Г-ий.*

Видавництва й книжки, обговорені в сїм томі:

И. Толстой и Н. Кондаковъ, — Русскія древности въ памятникахъ искусства, вып. IV—VI, 1891—99.

Н. Кондаковъ, — Византійскія емали, собраніе А. В. Звенигородскаго. Исторія и памятники византійской емали, 1892.

— Русскіе клады. Изслѣдованіе древностей велико-княжескаго періода, 1896.

— О научныхъ задачахъ исторіи древне-русскаго искусства, 1899.

Каталогъ украинскихъ древностей коллекціи В. В. Тарновскаго, 1898.

М. Азбукинъ — Очеркъ литературной борьбы представителей христіанства съ остатками язычества въ русскомъ народѣ (XI—XIV вѣка), 1898.

А. Шахматовъ — Начальный лѣтописный сводъ и его источники, 1900.

В. Каллашъ — Нѣсколько догадокъ и соображеній по поводу „Слова о полку Ігоревѣ“, 1900.

А. Карнѣевъ — Къ вопросу о взаимныхъ отношеніяхъ Толковой Палеи и Златой Матицы, 1900.

В. Миллеръ — Къ былинѣ о сорока каликахъ со каликою, 1899.

Dr. E. Kałužniacki — Zur älteren Paraskevalitteratur der Griechen, Slaven und Rumänen, 1900.

М. Сперанскій — Изъ исторіи отреченыхъ книгъ. I. Гаданія по псалтири, 1899.

— Изъ исторіи отреченой литературы. II. Трепетники, 1899.

Zsatkovics K. A. Koriatowicsok, 1900.

Н. Оглоблинъ — Обозрѣніе столбцовъ и книгъ Сибирскаго Приказа, часть II і III, 1898—1900.

Н. Молчановскій -- Донесеніе венеціанца Альберто Вимина о козакахъ и Б. Хмельницкомъ, 1900.

Путешествіе антіохійскаго патріарха Макарія въ Россію въ половинѣ XVII вѣка, описанное его сыномъ, архидіакономъ Павломъ Алепскимъ, вып. V, 1900.

Палеографическій Изборникъ. Матеріалы по исторіи южно-русскаго письма въ XV—XVIII вв., 1899.

Матеріалы по исторіи русской картографіи, 1899.

А. Новицкій — Исторія русскаго искусства вип. IV і V, 1899.

L. Finkel — Memoryał Antoniego hr. Pergena, pierwszego guber natora Galicyi o stanie kraju, 1900.

О. Брохъ — Угрорусское нарѣчіе села Убли (Земплинскаго комитата), 1899.

— Weitere Studien von der slovakisch - kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn, 1899.

Чтенія въ историческомъ обществѣ Нестора лѣтописца, т. XIII, 1899.

Сборникъ харьковскаго историко-филологическаго общества, т. XII, 1900.

Извѣстія Таврической Ученой Архивной Коммиссіи. Подъ редакціей правителя дѣлъ Арсенія Маркевича, кн. 27 і 28, 1897—1898.

Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział hist.-filoz. т. XXXIII, 1899.

А. Руссовъ — Сводная опись Черниговской губерніи, I—II, 1898—9.

Энциклопедическій Словарь, издатели Ф. А. Бронгаузъ и И. А. Ефронъ, томъ XXIX, полутоми 57 і 58, 1900.

Поправка: в т. XXXIX, Біблїоґрафія ст. 15 ряд 16 знизу замість *О. Г.* має бути: *С. Т.*

Inhalt des I Bandes. 1. Die sociale Bewegung der Ruthenen im XIII J., von M. Hruševśkyj S. 1—28; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylśkyj 29—86; 3. Ševčenko's Jugendjahre, kritisch-biogr. Skizze von A. Konyśkyj 87—123; 4. Die ukrainischen Volkslieder in den Gedichten des Bohdan Zaleski, von A. Kolessa 124—208; 5. Ueber die Gründung und bisherige Entwicklung der Ševčenko-Gesellschaft, mitg. von A. Barvińskyj 209—212.

Inhalt des II Bandes. 1. Ueber die alten griechischen Colonien am kimmerischen Bosphorus, von Panačovnyj S. 1—61; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylśkyj (Fortsetzung) 62—113; 3. Messaparat für Uteruscontractionen bei Geburtswehen, von Dr. A. Černiachivśkyj 114—118; 4. Ein Blatt aus der Geschichte Volhyniens im XIV J., von Ivaniv 119—146; 5. Zum Jubiläum I. Kotlarevśkyj's. Desiderata von M. Hruševśkyj 147—161; 6. Wissenschaftliche Notizen 162—172; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 173—189.

Inhalt des III Bandes. 1. Ueber einen Phasenindicator und einige mit demselben ausgeführte Messungen, von Prof. J. Puluj S. 1—24; 2. Zur Errinnerung an Markian Šaškevič, von V. Kocovśkyj 25—35; 3. Ševčenko und Mickievič, vergleichende Studie von Dr A. Kolessa 36—152; 4. Dialect der „Samišanči", Beitrag zur slavischen Dialectologie von Prof. I. Verchratskyj 153—210; 5. Wissenschaftliche Chronik, von M. Hruševśkyj 211—221; 6. Historische Notizen von A. Konyśkyj und M. H. 222—231.

Inhalt des IV Bandes. 1. Ševčenko's Jünglingsalter bis zum Loskauf von der Leibeigenschaft (1829—1838), von A. Konyśkyj S. 1—28; 2. Die Agrarverhältnisse in Galizien, Studie von W. Budzynovskyj 29—123. 3. Ueber die symmetrischen Ausdrücke der Funktionswerthe mod-m, von V. Levickyj 124—139; 4. Antrittsvorlesung aus der alten Geschichte der Ruthenen an der Universität Lemberg von M. Hruševśkyj 140—150; 5. Wissenschaftliche Chronik: Jubiläums-Ausgaben zur Geschichte der Stadt Odessa, von J. Andrijenko 151—168; 6. Bibliographie 169—194; 7. Miscellanea 195—200.

Inhalt des V Bandes. 1. Professor Dr. Emilian Ohonovśkyj, sein Leben und seine Werke, von E. Kokorudz S. 1—34; 2. Türkische Wörter in der ruthenischen Sprache, von E. Makaruška 1—14; 3. T. Ševčenko im Gefängniss, kritisch-biographische Skizze von A. Konyśkyj 1—26; 4. Miscellanea 1—19; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neu herausgegebene Denkmäler der altruthenischen Literatur, von M. Hruševśkyj 1—18; 6. Bibliographie 1—90; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—16.

Inhalt des VI Bandes. 1. Ruthenisch-byzantinische politische und commerzielle Verhältnisse im XI und XII Jahrh., von dr. Gr. Velyčko S. 1—36; 2. Bittschrift von Honta's und Zelizniak's Erben, ein politisches Pamphlet, mitgeth. von E. Makaruška 1—6; 3. „Die Magd" (Najmička) von T. Ševčenko, Habilitationsvortrag von dr. I. Franko 1—20; 4. Archiv des s. g. Kronschatzes in Warschau, archäographische Notiz von M. Hruševśkyj 1—4; 5. Pathologische Veränderungen im Hoden bei einigen Infections-Krankheiten, von *** 1—4; 6. Miscellanea 1—12; 7. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1894, 1—38; 8. Bibliographie 1—68; 9. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—5.

Inhalt des VII Bandes. 1. „Adelphotes", griechische Grammatik, herausgegeben in Lemberg im J. 1591, literarisch-linguistische Studie von Dr. C. Studyńskyj S. 1—42; Beschreibung der Burgen Podoliens im J. 1494, mitgeth. von M. Hruševśkyj 1—18; 3. Elliptische Modulfunctionen, von V. Levickyj (mit 2 Figuren) 1—30; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Fortsetzung) 1—28; 6. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—2.

Inhalt des VIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr I. Franko S. 1—38 u. I—XVI, 2. „Lobrede auf Vitovd", einige Bemerkungen über Bestand der ältesten ruthenisch-litthuauischen Chronik, von M. Hruševśkyj 1—16; 3. „Froh tönende Euphonie", ein Lobgedicht, gewidmet dem P. Mohyla im J. 1633, mitgeth. von Dr. C. Studyńskyj 1—14; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von Al. Konyśkyj, I Theil 1—20; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Schluss) 1—22; 7. Bibliographie 1—64.

Inhalt des IX Bandes. 1. Cathedral-Consistorien in der Ukraine und in Weiss-Russland in dem XV u. XVI Jahrhund., von A. Lotockyj S. 1—34; „Bittschrift Daniels des Verbannten“, ein Denkmal der altruthenischen Literatur aus dem Ende des Mittelalters, von V. Ščurat 1—28; 3. Neovitalismus und seine Irrthümer, von Dr. O. Č. 1-20; 4. Beiträge zur Kenntniss des Baues des Darmkanals von Hirudo medicinalis (mit Illustration), von I. Rakovśkyj 1—6; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die Verfassung des Gross-Fürst. Litthauen, von M. Hruševśkyj 1—12; 8. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des X Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Verhältnisse Kaiser Rudolfs II und des Papstes Clemens VIII mit den Kosaken im J. 1593 und 1594, mitgeth von E. Barvińskyj s. 1—34; 2. Varlaam und Ioasaph, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) 29—80; 3. Kirchenregister von Sambor, Beiträge zur Geschichte der Confessionsverhältnisse, mitgeth. von M. Hruševśkyj 1—8; 4. Miscellanea 1—14; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 1—12; 5, Bibliographie 1—60; 6. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XI Bandes. 1. Erste Verbannung des T. Ševčenko (1847—50), kritisch-biographische Skizze von O. Konyśkyj S. 1—62; 2. Einige Actenstücke zur Geschichte des Kijever Gebietes, mitgeth. von M. Hruševśkyj 1—18; 3. Beiträge zur physikalischen Terminologie, I Theil: Mechanik, zusammengestellt von W. Levyckyj 1—12; 4. Miscellanea 1—18; 5. Wiss. Chronik: Dr. R. F.Kaindls Untersuchungen auf dem Gebiete der ruthenischen Ethnographie, Uebersicht von M. Korduba 1—10; 6. Bibliographie 1—66; 7. Bericht über die Šewčenko-Gesellschaft 1—5.

Inhalt des XII Bandes. 1. Politische Ereignisse in Galizien im J. 1340 nach dem Tode Boleslaus-Georg des II, Untersuchung von Em. Terleckyj 1—26; 2. Beschreibung der Burg von Lemberg im J. 1495, migeth. von M. Hruševśkyj 1—12; 3. Drei Lobgedichte aus dem XVI Jahrh., mitgeth. von Dr. C. Studyńskyj 1—32; 4. Ukrainische Kosaken auf dem Kanal von Ladoga, von E. Radakova 1—20; 5. Miscellanea 1—20; 6. Wiss. Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Forts.) 1—26; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—6.

Inhalt des XIII Bandes. 1. Erster slavischer Staat, historische Untersuchung von M. Korduba 1—20; 2. T. Ševčenko's zweite Verbannung (1850—1857), kritisch-biographische Skizze von A. Konyśkyj 1—76; 3. Ein Fall von Vesania melancholica, von Dr. O. Č. 1—12; 4. Miscellanea — von M. Hruševśkyj 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Fortsetzung) 1—24; 6. Bibliographie 1—50; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des XIV Bandes. 1. Ukrainische Kosaken in Weiss-Russland in den J. 1654—1656, von Em. Terleckyj 1—30; 2. Beiträge zur Geschichte der Zeit des B. Chmelnyckyj, mitgeth. von S. Tomašivśkyj, I 1—14; 3. Taras Ševčenko in Petersburg (1858—1859), von A. Konyśkyj 1- 42; 4. Miscellanea: Einige geistliche Gedichte aus Galizien, mitgeth. von M. Hruševśkyj 1—16; 5. Wiss. Chronik; Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XV Bandes. 1. Samuel Kuševič, lemberger Rathsherr und sein Notizbuch, von S. Tomašivśkyj S. 1—24; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jahrh., herausg. von M. Hruševśkyj 1—48; 3. T. Ševčenko's letzte Reise in die Ukraine (im J. 1859), von A. Konyśkyj; 1—35; 4. † P. Kuliš 1—1; 5. Miscellanea 1—8; 6. Wissenschaftliche Chronik: Archäologischer Congress in Riga im J. 1896, von N. Kniaževič, 1—8; 7. Bibliographie 1—60; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—8.

Inhalt des XVI Bandes. 1. Het'man Bohdanko, kritisch-historische Untersuchung von M. Hruševśkyj S. 1—18; 2. Legenden des Chitarer-Codex, aus dem Anfange des XVIII Jahrh, mitgeth. von V. Hnatiuk 1—38; 3. T. Ševčenko's letzte Lebensjahre, kritisch-biographische Skizze von A. Konyśkyj 1—70; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für, das J. 1896. I. Ukrainisch-russische (ruthenische) Zeitschriften 1—14; 6. Bibliographie 1—48.

Inhalt des XVII Bandes. 1. Polnisch-kosakischer Krieg im J. 1625, historische Untersuchung von S. Rudnyćkyj S. 1—42; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jhrh., herausg. von M. Hruševškyj (Schluss) 49—98; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von A. Konyškyj, II Theil 1—22; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine 1—16; 6 Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar — April) 1—4.

Inhalt des XVIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) S. 81—134; 2. Einfall der Kosaken in Očakov im J. 1545, mitgetheilt von E. Barvinškyj 1—32; 3. Ein Project zur Hebung des Handels in der Ukraine aus dem J. 1784, mitgetheilt von N. Kniaževič 1—8; 4. Miscellanea, von Dr. Al. Markevič 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der altruthenischen Geschichte, von M. Hruševškyj 1—24; 6. Bibliographie 1—67; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—1.

Inhalt des XIX Bandes. 1. Steuerrecesse in Polen wahrend der Regierung Kasimir des Jagellonen, von S. Tomašivškyj S. 1—70; 2. Beschreibungen der Domänen von Peremyšl, mitgetheilt von M. Hruševškyj 1—24; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine (Schluss) 1—32; 5. Bibliographie 1—51; 6. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai — August) 1—3.

Inhalt des XX Bandes. 1. Galicische Bojaren im XII und XIII Jarh., von M. Hruševškyj S. 1—20; 2. Varlaam und Joasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Schluss) 135—202; 3. Einige Gedichte des Ivan Nekraševič, mitgetheilt von A. Lotoćkyj 1—10; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—48; 7. Redactionelle Notiz 1—2.

Inhalt des XXI Bandes. 1. Die Anten, ein Fragment zur ruthenischen Geschichte, von M. Hruševškyj S. 1—16; 2. Die sociale Lage der weltlichen Geistlichkeit in der Ukraine und in Russland im XVIII Jahrh., von A. Lotoćkyj 1—46; 3. Ernte in Ost-Galizien und in der Bukowina auf Grund des Jahrbuches des k. k. Ackerbauministeriums für das J. 1896 u. 1897. dargestellt von V. Budzynovškyj (im Anhang) 1—36; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1897 1—10; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft im J. 1897 1—20.

Inhalt des XXII Bandes. 1. Ein vergessener ruthenischer Gnomendichter des XVII Jarh., von Dr. I. Franko S. 1—16; 2. Beiträge zur Geschichte der Kosaken, von M. Hruševškyj 1—14; 3. Ruthenische Ansiedlungen im Komitate Bač-Bodrog (Süd-Ungarn), von V. Hnatiuk 1—58; 4. Miscellanea 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba 1—42; 6. Bibliographie 1—54; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—3.

Inhalt des XXIII u. XXIV Bandes. 1. Chmelnyćkyj und sein Aufstand, historische Skizze von Michael Hruševškyj S. 1—30; 2. Die Volksbewegungen in Galizien im J. 1648, von Stephan Tomašivškyj 1—138; 3. Chmelnyćkyj's Aufstand in den Dichtungen der Zeitgenossen, von Dr. Ivan Franko 1—114; 4. Ein Porträt Chmelnyćkyj's nach einer ital. Gravüre vom J. 1683. 5. Miscellanea 1—20; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Quelle zur Geschichte des Aufstandes Chmelnyćkyj's (St. Temberski's Annales 1647—1656), von Stephan Rudnyćkyj 1—22; 7. Bibliographie 1—16; 8. Aus der Gesellschaft: 1) Die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar—April 1898), 2) Neue Statuten der Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XXV Bandes. 1. Silberfund von Molotiv (Ost-Galizien), eine archäologische Notiz von M. Hruševškyj S. 1—6; 2. Beiträge zur Geschichte der Beziehungen zwischen Peter Dorošenko und Polen in den J. 1670—72, von O. Celevyč 1—26; 3. Der 1 und 2 November 1848 in Lemberg (ein officieller Bericht), mitgeth. von I. Levyćkyj 1—43; 4. Jubiläum der ukrainisch-russischen Literatur 1—1; 5. Miscellanea 1—12; 6 Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1897 : a) In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften; b) Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M Korduba (Schluss) 1—80; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1898) 1—4.

Inhalt des XXVI Bandes. 1. Kotljarevskij's Werke in Galizien, von Dr I. Franko S. 1—14; 2. „Harte Zeiten", Beiträge zur Geschichte Galiziens in den J. 1846—61, mitgetheilt von M. Zubryćkyj 1—16; 3. Inventarien der Domäne Ratno (Nord-Volynien) aus den J. 1500—1512, mitgetheilt von M. Hruševśkyj 1—40; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1896 (Schluss) 1—32; 6. Bibliographie 1—60; 7. Jubiläumsfeier der Wiedergeburt der ukrainisch-russischen Literatur, von O. Makovej 1—14.

Inhalt des XXVII Bandes. 1. Ein galizischer „Soldat der Zauberer", mitgeth. von Dr. Ivan Franko S. 1—22; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratśkyj (Fortsetzung folgt) 1—68; 3. Miscellanea 1—18; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 1—12; 5. Bibliographie 1—52; 6. Jahresberichte der Gesellschaft für das Jahr 1898 1—22.

Inhalt des XXVIII Bandes. 1. Die Kosaken im Feldzuge von Smolensk in d. J. 1633—4, von Oleg Celevyč S. 1—72; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, von Ivan Verchratśkyj (Fortsetzung) 69—94; 3. Miscellanea: Einige Actenstücke zur Geschichte der ruthenischen Ansiedelung jenseits des Bug, mitgeth. von M Hruševśkyj 1—10; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba 1—36; 5. Bibliographie 1—45; 6. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XXIX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Fortsetzung folgt) S. 1—13; 2. Die ruthenische Sprache auf dem archäologischen Congress in Kijev und der Antheil der Ševčenko-Gesellschaft an demselben 1—1; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn von Ivan Verchratśkyj (Fortsetzung) 95—200; 4 Miscellanea 1—5; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Mittelalter 1—31; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Schluss) S. 14—67; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratśkyj (Schluss) 201—276; 3. Zur Geschichte des „ruthenischen Ritus" in Polen, Brief an die Redaction von Dr. Anton Prochaska mit Bemerkungen von Michael Hruševśkyj 1—8; 4. Miscellanea: Versuch einer Bibliographie des Gregor Skovoroda, von L Č. 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898: In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften 1—24; 6. Bibliographie 1—38; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (Februar—April 1899), 1—4.

XXXI—XXXII Bände enthalten die für den Kijever archäologischen Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate. — I. Hälfte: Archäologie, Geschichte, Ethnographie. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) 7—10, 27—30; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Archäologie, Geschichte und Ethnographie (deutsch) 11—26; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Communikate (ukrainisch) u. A.: Gab es unter den ruthenischen Volksstämmen einen Volksstamm der Chorvaten? von M. Hruševśkyj. Ornamentik der Ostererier in dem Galizisch-Volhynien, von Dr. M. Korduba. III. Die in extenso mitgetheilen Referate: Das Gräberfeld in Čechy (Bez. Brody), archäologische Untersuchung von M. Hruševśkyj, 1—22; Zvenyhorod bei Lemberg (Bez. Bibrka), historisch-archäologische Untersuchung von M. Hruševśkyj, 1—28; Ein Bleisiegel aus Stupnycia bei Sambor, eine Notiz von M. Hruševśkyj, 1—4; Sociale Classen und politischen Parteien im Fürstenthum Halič bis zur Hälfte des XIII Jahrh., von Dr. M. Korduba, 1—42; Zur Frage über die staatsrechtliche Stellung der Kijever Fürsten des XV Jahr., von M. Hruševśkyj, 1—4; Die kleinrussischen Länder der polnischen Krone gegen Ende des XV Jarh. Feindliche Einfälle und Organisation der Grenzvertheitigung, von S. Rudnyćkyj, 1—54; Beiträge zur Geschichte der Kosakenaufstände vom J. 1595—6, von M. Hruševśkyj, 1—30; Die ukrainischen Kosaken in den Jahren 1625—1630, kritisch-historische Untersuchungen von S. Rudnyćkyj, 1—76; Die Überbleibsel des ursprünglichen Communismus bei den Bojken (Galizien), von Dr. V. Ochrymovyč, 1—16; Der slovakische Räuber Janošik in der Volkspoesie, von V. Hnatiuk, 1—50; IV. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1899), 1—4; V, Inhaltsverzeichniss des VIII Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXVII—XXXII), 1—9.

Inhalt des XXXIII Bandes. 1. Bronzene Schwerte aus d. Bez. Turka (Galizien) von M. Hruševškyj S. 1—4; 2. *Über den Accent in der ukrainisch-ruthenischen Sprache, Untersuchung von Dr. V. Ochrymovyč (Fortzetzung folgt) 1—64; 3. Varianten zu einigen Gedichten Ševčenko's, mitgetheilt von A. Konyskyj (Fortzetzung folgt) 1—16; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlicher Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M, Korduba — III. Neue Zeit; 2) Übersicht der Zeischriften für das Jahr 1898 (Schluss) 1—54; 6. Bibliographie 1—46; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (September—December 1899) 1—5.

Inhalt des XXXIV Bandes. 1. *Ein Beitrag zur Geschichte der Dorfgeistlichkeit, aus den Samborer Akten des XVI Jahr., von Michael Hruševškyj S. 1—82; 2. Einige Beiträge zu einer kritischen Ausgabe de Gedichte Ševčenko's, von Julian Romančuk 1—32; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1899: in ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomašivškyj 1—8; 5. Bibliographie 1—58.

XXXV—XXXVI Bände enthalten die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgetragen Referate. — II. Hälfte: Sprachkunde und Litteraturgeschichte. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) S. 5—6, 24—25; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Sprachkunde und Litteraturgeschichte (deutsch) 7—23; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Communikate, u. A.: Die Nasal-Vocale in den slavischen Sprachen, von A. Barvinškyj, 3—5; Ein Beitrag zur Kenntniss der Entwickelung der Volkssprache in der Litteratur der galizischen Ruthenen, von E. Kokorudz, 7—8; Der litterarhistorische und historische Hintergrund des Liedes vom Ihors Heereszug, von Dr. V. Kocovškyj, 10—12; III. Die in extenso mitgetheilten Referate: Über die Mundart der sogenannten Doly, von I. Verchratškyj, 1—128; Die Ruthenen der Eperies-Diö ese und ihre Dialekte, von V. Hnatiuk, 1—70; Das „Slovo über die Auferstehung Lazars", ein altukrainisches Poem auf apokryphische Themen, von Dr. I. Franko, 1—57; Ein neuer Beitrag zu den Studien über Ivan Vyšenškyj, von Dr. I. Franko, 1—4; Das apokryphe Evangelium Pseudo-Matthäi über die Geburt und die Kindheit Maria's und seine Spuren in der ukrainischen Litteratur, von Dr. I. Franko, 1—32; Wer war der Verfasser der 'Αντίῤῥησις (1599)? von Dr. C. Studynškyj, 1—20; Jakub Gavatovič (Gavat), Verfasser frühester ukrainischer Intermedien aus dem J. 1619, von M. Pavlyk, 1—44.

Inhalt des XXXVII Bandes. 1. Die Ohrringe des sog. Kijever Typus bei modernen Kaukasiern, von M. Hrusevškyj S. 1—4; 2. *Das Karpathoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahrh., von Dr. I. Franko, 1—91; 3. Der Kijever Archäologen-Congress, von N. Knjaževyč, 1—11; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba, I. Allgemeines, II. Alterthum, 1—28; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXXVIII Bandes. 1. Drei Bleisiegel aus der Umgegend von Halicz (mit Abbildungen), von M. Hruševškyj, S. 1—4; 2. *Die Beziehungen des Hetman Ivan Vyhovškyj zu Polen in den Jahren 1657 -8, von D. Koreneć, 1—20; 3 *Das Karpathoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahrh, von Dr. I. Franko, Beilagen, XII- XXV (Schluss) 91—162; 4. Miscellanea, 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 — Die in der Ukraine herausgegebene Zeitschriften, 1—25; 2) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba: III. Mittelalter, 26 - 38; 6. Bibliographie, 1—56; 7. Inhaltverzeichniss des IX Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXXIII—XXXVIII), 1—12.

*) Die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten Referate sind mit einem Sternchen bezeichnet.

2р

Inhalt des XXXIX Bandes. 1. Zum Andenken an Alexander Konyśkyj, von M. Hruševśkyj, S. 1–14; 2. Ungedruckte Gedichte des T. Ševčenko, mitgetheilt von A. Konyśkyj, S. 1–8; 3. Varianten zu einigen Gedichten Ševčenko's, mitgetheilt von A. Konyśkyj (Schluss), S. 1–22; 4. Übersicht des gegenwärtigen Standes der historischen Forschungen über die ukrainische Litteratur. Die älteste Periode. Einige Probleme und Desiderata, von Dr. Alexander Kolessa, S. 1–40; 5. Lateinische Infinitiva auf ier, von Ivan Kopač, S. 1–2; 6. Miscellanea 1–6; 7. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba: III. Mittelalter (Schluss), IV. Neue Zeit, S. 1–56; 2) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 (Schluss), S. 57–78; 8. Bibliographie, S. 1–32.

Поодинокі томи „Записок“ (I—XXII, XXV—XXX, XXXIII—IV, XXXVIII—XL) коштують 3 корони, т. XXIII—IV 5 кор., т. XXXI—II і XXXV—VI по 6 кор., комплєт I—XX т. продаєть ся по 48 кор.; X річник коштує 12 кор.

Preis einzelner Bände (I – XXII, XXV – XXX, XXXIII – IV, XXXVIII–XL) der Mittheilungen 3 Kronen., B. XXIII–IV 5 Kr., B. XXXI – II u. XXXV – VI à 6 Kr. B-de I – XX komplet kosten 48 Kr., X Jahrgang kostet 12 Kr.